

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASAL BİLİMLER DOKTORA PROGRAMI

“SAVAŞA HAYIR” DEMENİN BİRLEŞTİRİCİ GÜCÜ: “İRAK’TA SAVAŞA HAYIR
KOORDİNASYONU” DENEYİMİNİN TÜRKİYE’DEKİ SİYASAL KÜLTÜRE ETKİSİ

YILDIZ ÖNEN

106802014

DANIŞMAN: DOÇ. DR. PINAR UYAN SEMERCİ

ŞUBAT, 2015

İSTANBUL

“SAVAŞA HAYIR” DEMENİN BİRLEŞTİRİCİ GÜCÜ: “IRAK’TA SAVAŞA HAYIR
KOORDİNASYONU” DENEYİMİNİN TÜRKİYE’DEKİ SİYASAL KÜLTÜRE ETKİSİ

THE CONNETCTIVE POWER OF SAYING “NO TO WAR”: THE INFLUENCE OF “NO
TO WAR IN IRAQ COALITION” ON POLITICAL CULTURE OF TURKEY

Yıldız Önen

106802014

Tez Danışmanı: *Doç. Dr. Pınar Uyan Semerci*

Jüri Üyesi: *Prof. Dr. Nihal İncioğlu*

Jüri Üyesi: *Prof. Dr. Bekir Berat Özipek*

Jüri Üyesi: *Yrd. Doç. Dr. R. Murat Özbek*

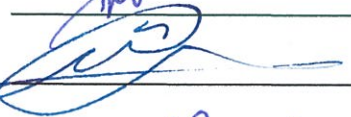
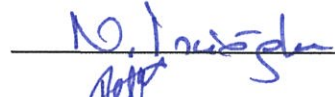
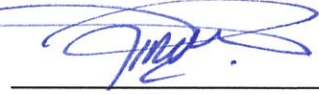
Jüri Üyesi: *Dr. Bülent Somay*

Tezin Onaylandığı Tarih:

Toplam Sayfa Sayısı:

Anahtar Kelimeler:

- 1) Siyasal Kültür
- 2) Siyasal Katılım
- 3) Türkiye Siyasal Kültürü

20.02.2015

248

Key Words:

- 1) Political Culture
- 2) Political Participation
- 3) Political Culture of Turkey

ÖZET

Darbelerle ara verilen bir demokrasiye sahip olan Türkiye’de siyasal katılım yolları bireyler için açıktır; ancak oy vermenin dışında çok sınırlı kullanılmaktadır. Türkiye’de vatandaşlık, genel olarak görev ve sorumluluk çerçevesindedir, vatandaşların siyasete aktif katılımları beklenmemektedir. Türkiye’deki siyasal kültürün özelliklerinden birisi; siyasette kutuplaşmanın egemenliğidir. Genellikle, siyasal sistem içinde iktidar-muhalefet, sağ-sol, dindar-laik, Kürt-Türk eksenlerinde bir çatışma siyaseti yürütülür.

2002-2003 yıllarında Türkiye’deki savaş karşıtı hareket bu genel çerçevenin dışına çıkmıştır. Vatandaşlar çok boyutlu siyasal katılım türlerini kullanarak, meclisin Irak savaşına ilişkin politikalarını etkilemeyi başarmıştır. Bu başarı, Irak’ta Savaşa Hayır Koordinasyonu (ISHK)’nun da içinde yer aldığı geniş bir muhalif hareketin eylemleri sonucunda kazanılmıştır. Koordinasyon sürecinde kutuplaşmalar bir kenara bırakılarak, Türkiye’yi etkileyen boyutta kitlesel bir siyasal katılım faaliyeti yürütülmüştür.

Tezde Koordinasyon deneyimi mülakatlar, birincil kaynaklar ve gazete taramaları yardımıyla incelenip, bu deneyimin Türkiye siyasal kültürüne etkileri değerlendirilmiştir. Tez çalışmasında öncelikle siyasal kültür ve siyasal katılım kavramları, vatandaşların siyasete katılımları teorik düzlemde ele alınmıştır. Türkiye’deki siyasal kültür ve siyasal katılım literatürü değerlendirilmiş, birincil kaynaklar ve gazete taraması yardımıyla bir siyasal katılım modeli olarak Koordinasyon sürecine bakılmıştır. Bu süreçte kimler, nasıl bir araya geldi, birlikte neler yapıldı, bu hareketi farklı kılan noktalar nelerdi gibi soruların cevapları bulunmaya çalışılmıştır. Koordinasyon üyeleriyle yapılan mülakatların da yardımıyla bu siyasal katılım deneyiminin Türkiye siyasal kültürü üzerindeki etkileri incelenmiştir.

ABSTRACT

In Turkey which has a democracy that interrupted by several military coups, the ways of political participation are open to individuals yet they are used limitedly apart from voting at the elections. Citizenship is framed by duty and responsibility in Turkey, the active participation to politics is not something expected from them. Furthermore one of the characteristics of political culture is that the predomination of political polarization in politics. By and large the conflict policy is followed on the axes such as rulers -opposition, right wing-left wing, religious-secular, Kurd-Turk. The anti-war movement went beyond this general framework between 2002 and 2003. The citizens managed to affect the policies of Turkish Parliament on war in Iraq by using various ways of political participation. This success was achieved as a result actions organized by an extensive opposition movement including “No to War in Iraq Coordination”. In this Coordination process, for the first time, the polarization has been left aside and a mass participation activity which affected whole of Turkey has been conducted together. In the thesis, the experience of the Coordination has been examined with the help of and archive of the Coordination and newspaper scans of that period. The Coordination’s influence on Turkey’s political culture has been reviewed with the interviews with primary members of the Coordination. In this work the concepts of political culture, political participation and political engagement of the citizen are addressed theoretically. The effect of political participation processes on political culture is studied. The political culture and political participation literature in Turkey has been reviewed and the coordination process has been viewed as a political participation model through the utilization of primary sources and newspaper scans. Questions like how they came to work together, what kind of activities have been organized together, what distinguishes this movement from others have been tried to be replied. The effect of this political participation experience on Turkey’s political culture has been examined through interviews with members of the Coalition.

TEŐEKKÖRLER

Koordinasyon alıŐmalarında birlikte olduğum, tezkerenin engellenmesinde tÖm gÖlerini seferber eden ve mÖlakat isteğimi severek kabul eden, tartiŐmalarla Koordinasyon sÖrecini daha iyi anlamamı sağlayan tÖm savaş karşıtı aktivistlere; tezi yazma sÖrecimde benimle beraber saatlerce mesai yapan danıŐmanım Pınar Uyan Semerci ve tezim hakkında yapıcı değişiklik önerilerinde bulunan tez jÖri üyeleri Bekir Berat Özipek, BÖlent Somay, Nihal İncioğlu ve R. Murat Özbank'a; tezimi okuyup dÖzeltmelerde yardımcı olan Abdurrahman Önen ve Mesut Varlık'a; tez yazma sÖrecinde her zaman yanımda olan Ferda Önen, Ronayi Önen, Faruk Sevim, Şenol Karakaş ve Yiğit Ekmekçi'ye teŐekkÖr ederim.

İÇİNDEKİLER

Özet	III
Abstract	IV
Teşekkürler	V
Ekler Listesi	VIII
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Metodu	9
1.2. Tezin Planı	15
2. SİYASAL KÜLTÜR, SİYASAL KATILIM VE VATANDAŞLIK: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	18
2.1. Siyasal Kültür Tanımı	19
2.2. Siyasal Katılım Tanımı	26
2.3. Türkiye’de Siyasal Kültür ve Vatandaşlık Analizi	38
2.3.1. Türkiye Siyasal Kültürünün Osmanlı’dan 1950’lere Değişimi	47
2.3.2. Türkiye Siyasal Kültürünün 1950’lerden 1983’e Askeri Darbeler Gölgesinde Değişimi	49
2.3.3. Türkiye Siyasal Kültürünün 1983-2002 Arası Değişimi	51
3. IRAK’TA SAVAŞA HAYIR KOORDİNASYONU	59
3.1. Türkiye’de Savaş Karşıtı Hareketin Tarihi	61
3.2. Dünyada Savaş Sesleri Yükseliyor	64
3.3. Savaşa Hayır Platformu Süreci	69
3.4. ISHK’nın Kuruluşu, Örgütlenmesi, Gelişimi	71
3.5. ISHK’nın İlk Savaş Karşıtı Mitingi: 1 Aralık 2002	75
3.6. Beyazıt’ta Savaşa Hayır Mitingi: 26 Ocak 2003	79

3.7. Türkiye'nin Büyük Savaş Karşısı Mitingi: 1 Mart 2003	89
3.8. Amerika'nın Irak Saldırısı: 20 Mart 2003	96
3.9. ISHK'nın Son Mitingi: 6 Nisan 2003	102
3.10. ISHK Sonrası Birliktelikler	105
4. KATILIMCILARIN GÖZÜNDEN ISHK: YENİ BİR MUHALEFET BİÇİMİ Mİ DOĞUYOR?	108
4.1. Bileşenlerin Çeşitliliğinin Faydaları Nelerdi?	118
4.1.1. İslami Kesimin ISHK Deneyimi	128
4.1.2. Kürt Hareketinin ISHK'ya Katılımı	136
4.1.3. ISHK'da LGBT Bireyleri	142
4.1.4. ISHK'ya Gençlerin Katılımı	147
4.1.5. ISHK'ya Kadınların Katılımı	152
4.2. ISHK Meşru Bir Hareket miydi?	158
4.2.1. Hareketin Halkın Duygularına Hitap Edebilmesi Sağlandı	159
4.2.2. Barışçıl ve Anti-Militarist Hareket	160
4.2.3. Amerikan Karşıtlığının Savaş Karşısı Harekete Etkisi	164
4.2.4. Hareketin Küresel Hareketlerle Bağları	166
4.2.5. Hareketin Medya ile İlişkileri	168
4.3. Nasıl Bir Siyasal Katılım Modeli Kullanıldı?	170
4.4. ISHK Nasıl Bitti, Türkiye'de Neyi Etkiledi?	177
SONUÇ	189
KAYNAKLAR	200
EKLER	220

EKLER LİSTESİ

- EK 1. IRAK'TA SAVAŞA HAYIR KOORDİNASYONU LİSTESİ – 1MART 2003
- EK 2. SAVAŞA HAYIR PLATFORMU'NUN ÇAĞRI METNİ VE İLK İMZACILAR LİSTESİ - NİSAN 2002
- EK 3. SAVAŞA HAYIR PLATFORMU İMZA LİSTESİ - 4 MAYIS 2002
- EK 4. 1 ARALIK MİTİNG KOORDİNASYONUNA KATILAN KURUMLARIN LİSTESİ - 23 EKİM 2002
- EK 5. 1 ARALIK 2002 SAVAŞA HAYIR MİTİNGİNDE OKUNAN METİN
- EK 6. OCAK AYI SAVAŞ KARŞITI HAREKET TAKVİMİ - BİANET
- EK 7. BAĞCILAR BELEDİYESİ BASIN TOPLANTISI ÇAĞRISI
- EK 8. ULUSLARARASI ETKİNLİKLERDEN ÖRNEKLER
- EK 9. 19 OCAK 2003 TÜRKİYE'DEKİ ETKİNLİKLER LİSTESİ - HÜRRİYET
- EK 10. 22 ŞUBAT 2003 ETKİNLİKLER LİSTESİ - INDYMEDIA
- EK 11. MÜLAKAT SORULARI
- EK 12. MÜLAKATLAR
- EK 13. MÜLAKAT YAPILANLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ

1. GİRİŞ

Demokratik sistemlerde siyasal katılımın, seçim süreçleri ve oy verme ile sınırlı olmadığı, bireylerin ve örgütlü grupların siyasal süreci çeşitli biçimlerde etkileme kapasitesine sahip oldukları bilinen bir gerçektir. Öyle ki, seçimlere katılım oranlarının düşük olduğu ülkelerde bile vatandaşlar, çok boyutlu katılım kanallarını kullanarak siyaseti etkileyebileceklerine dair bir güvene sahiptirler. Farklılaşmış ve canlı bir sivil toplum vardır ve benzer duyarlılıkları taşıyan grupların, aynı amaç doğrultusunda bir araya gelmeleri mümkündür. Ortak hedefler doğrultusunda farklı siyasi kimlikten birey ve grupların bir araya gelişleri, demokratik bir siyasi kültürün zemininde gelişir ve aynı zamanda bu zemini daha da geliştirir.

Demokratik siyasetin kurumsallaşma sorununun söz konusu olduğu ve askeri müdahalelerle sıkça kesintiye uğradığı Türkiye’de ise oy verme davranışının dışındaki siyasal katılımın görece düşük ve bunu sağlayacak siyasi kültürün zayıf veya yetersiz olduğu öteden beri dile getirilen bir durumdur. Ancak diğer bütün toplumlar gibi Türkiye toplumu da durağan değildir ve siyaseti etkilemeye yönelik ortak hedefler doğrultusunda birlikte hareket etmeyi öngören sivil ve siyasi oluşumlar kendisini göstermektedir. Görece yeni olan bu oluşumlar, Türkiye’de siyasi kültüre ve siyasal katılıma ilişkin yargıları değiştirme potansiyeline sahip olması bakımından önemli görünmektedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan “Irak’ta Savaşa Hayır Koordinasyonu”, bu çerçevede ele alınabilecek heyecan verici bir kolektif çalışma olmasının yanında, ülkedeki egemen siyasi kültürün değişimini yansıtması bakımından da ilgi çekici bir deneyimi ifade etmektedir.

ABD'nin 2003 yılında Irak'a yönelik bir askeri harekât için Türkiye'den topraklarını kullanma izni istemesiyle gündeme gelen 1 Mart tezkeresinin engellenmesini hedefleyen birliktelik, Türkiye'de oluşturulmuş en geniş savaş karşıtı koalisyonudur. Koordinasyon, katılan örgüt ve bireylerin sayısal olarak çokluğunun yanı sıra, kapsadığı geniş siyasi yelpaze ve uyguladığı eylem biçimleriyle siyasal kültürü etkileyen bir savaş karşıtı harekettir. Koordinasyon, Türkiye'nin Amerika'nın isteği doğrultusunda Irak savaşına aktif katılmasını engellemek için siyaset yapan önemli bir platform olmuştur. Tezkerenin engellenmesinde tek aktör olmadığını biliyor olmamıza rağmen,¹ Koordinasyon bir muhalif hareket olarak hükümetin siyasal kararlarının değiştirilebileceğini göstermesi açısından önemli bir deneyimdir.

Çok sayıda sendika, meslek örgütü, siyasi parti, sivil toplum kuruluşu, dergi, platform vb. örgütlerle, kamu entelektüellerinin ve bağımsız bireylerin bir araya geldiği Koordinasyon, Türkiye'de özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası toplumun siyasetten uzaklaştırılmaya ve kolektif tepki veremeyecek biçimde bölünmeye çalışıldığı bir döneme ve onun belirlediği statükoya karşı belirgin bir toplumsal tepkiyi ifade etmesi bakımından da önemlidir. Türkiye'de toplumun depolitize edilmeye çalışıldığı "12 Eylül Dönemi"nin ardından, 1983'ten itibaren siyasal sistemin ve siyasal kültürün çeşitlilik temelinde dönüşümü yönünde ilerleyen bir süreç yaşanmıştır. Bu süreçte sivil toplum ve muhalif hareketler, kimliksel özellikleri görünür bir duruma gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda 1990'lardan itibaren kadın hareketleri, işçi hareketleri, başörtüsüne özgürlük hareketleri, çevre hareketleri vb.'de artış

¹ 1 Mart tezkeresinin çıkmaması Koordinasyon'a katılanlar tarafından kendi başarıları olarak görünüyor olsa da, tezde bu 'Hayır'ın Koordinasyon'un çabalarının sonucu olup olmadığına bakılmadı. Tezde muhalif bir hareketin kamuoyu gözünde bu denli meşru görünmesinin nedenleri, farklı grupların yan yana durmaları, birlikte iş yapmaları, birbirleriyle ilişkileri, kutuplaşmaların kırılması ve siyasal katılıma kattığı yenilikler incelendi. 1 Mart tezkeresinin reddinin incelenmesi, nedenlerinin araştırılması ilginç bir çalışma konusu olabilir.

gözlenmektedir. Bu anlamda Koordinasyon, kendisinden önceki dönüşümün devamında gelişen bir oluşumu ifade etmektedir.

Bu tez, Türkiye’de egemen olan kutuplaştırıcı ve siyasal katılımın sınırlı olduğu siyasal kültür deneyimine aykırı bir örnek olarak, 2002-2003 tarihlerinde aktif olan Irak’ta Savaşa Hayır Koordinasyonu’nun incelenmesini konu almıştır. Türkiye’deki siyasi kültürün değişimini yansıtan bir deneyim olarak Koordinasyon, bir kuşağın politik dönüşümünü de simgeleyen önemli olaylardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu tezin yazarının kişisel siyasi yolculuğu da Koordinasyon deneyimi ile değişmiş ve yeniden şekillenmiştir.

Ancak bu konunun seçilmesinde, kişisel siyasal yolculuğumun ötesinde, Türkiye’deki siyasal kültüre ilişkin literatürde Koordinasyon tarzı muhalif hareketlerin çok az çalışılmış olmasının da etkisi oldu. Türkiye’nin siyasal kültür tarihi içerisinde farklı bir deneyim olarak yerini alan Koordinasyon’un tarihini içeren bir çalışmayla, siyasal kültür alanındaki bu tür hareketlere ilişkin literatüre katkıda bulunmaya çalıştım.

Koordinasyon sürecinde, binlerce aktivist Türkiye’de oy verme ile sınırlı siyasal kültürün dışına çıkarak toplantılar, gösteriler, imza toplamalar vb. onlarca değişik olağandışı katılım yöntemleriyle siyasete aktif olarak katıldılar, hareketin başarı kazanmasında önemli rol oynadılar. Bu yönleriyle savaş karşıtı hareketin başarısını tezkerenin reddedilmesi ile sınırlamamak gerekir. Kutuplaşmaların kırılması, siyasal katılımın genişlemesi, yeni bir siyasal katılım modelinin hayata geçirilmesi Koordinasyon’un başarısıdır. 1 Aralık 2002 “Savaşa Hayır” mitinginde binlerce vatandaşın aktif siyasal katılım için buluşması Koordinasyon’un hızlı bir şekilde örgütlenmesini ve kurumların bu hareket için daha çok çaba göstermesini sağlamıştır. Üniversitelerde, işyerlerinde, belediyelerde, kültür merkezlerinde

yapılan toplantıların kalabalık olması, sokaklarda rozet takan, evlerine, işyerlerine, arabalarına lolipop asan bireylerin sayısının çokluğu hareketin meşruluğunu göstermiştir.

Koordinasyon'un siyasal kültüre etkisini inceleyebilmek için, örgütlü bireyler ve örgütsüz olmasına rağmen siyaset alanında aktif olan kamu entelektüelleri (aydın, sanatçı) ile mülakatlar yapıldı. Mülakat yapılanlar, Koordinasyon toplantılarına katılan, eylem ve etkinliklerin örgütlenmesinde aktif yer alan katılımcı vatandaşlardır. Halkın hangi seviyede savaş karşıtı harekete katıldığı, nasıl etkilendiği incelenmedi. O döneme kadar kamu entelektüelleri ve/ya örgütlerin eylem çağrılarında sınırlı katılım olmakta iken, aynı bileşenlerin Koordinasyon döneminde yaptıkları çağrılara kitlesel katılım olmuştur. Bu tezde, halkın genel olarak savaş karşıtı harekete, özel olarak da Koordinasyon'a desteği ayrıntılı olarak incelenmedi. Tabanın savaş karşıtı harekete katılım düzeyi ayrı bir çalışma konusu olabilir.

Türkiye'de pek çok siyasi konuda, kutuplaşmalarla (sağ-sol, laik-dindar, Türk-Kürt, Alevi- Sünni) ilerleyen, uzlaşmaya dayanmayan bir siyasal kültür bulunmaktadır, aynı zamanda var olan sosyal sermaye eksikliği ile beraber kutuplaşmanın artarak devam ettiği gözlenmektedir. Hem vatandaşlar hem siyasetçiler sürekli ötekileştirdikleri birey, kurum ve fikirler oluşturmakta ve destekleyenlerini ötekilere karşı kışkırtarak konsolide etmeye çalışmaktadır. Bu kutuplaşma ise, vatandaşların ortak hedeflere ulaşmak ve devleti denetlemek için siyasal katılımında bulunmak amacıyla spontane veya örgütlü işbirliği yapma ve ortak hareketler organize etme güçlerini azaltmaktadır.

Bu yüzden Koordinasyon'un Türkiye siyasal kültüründe daha önce sınırlı örnekleri görülen geniş bir koalisyonu oluşturması, bir arada hareket etmeyi başarması önemlidir. Bu anlamda Koordinasyon, siyasal kültüre yeni bir unsur, alışkanlık, deneyim katmış; inanç, kimlik ve ideolojileri farklı olan birey ve grupları, tek konulu kampanya etrafında bir araya

getirmiştir. Çok farklı politik gündemi olan gruplarca tek bir politik hedefe odaklanmak önemlidir. Koordinasyon'a katılan örgüt ve bireylerin savaş karşıtlığı için farklı nedenleri varken, sonuçta "Irak'ta savaşa hayır" demek herkes için önemli olduğundan bir araya gelmiş, güç birliği gerçekleştirilmiştir. Vatandaşların birlikte siyaset yapmalarını azaltan kutuplaşmacı tarzın olduğu bir yerde, Koordinasyon geniş bir siyasal yelpaze içindeki farklı ideolojilere sahip grupların ve bireylerin ortak eylemini gerçekleştirmiştir. Barışçıl ortamlarda ve özgün şekillerde gerçekleştirdiği eylemlerle, hem sempati ağını geliştirmiş, hem meşruluğunu güçlendirmiştir.

Koordinasyon 1990'larda başlayan kutuplaşmaların kırılması sürecinde bir dönüm noktasını da oluşturmuştur. 1991'de Birinci Körfez savaşı sırasında savaş karşıtlığı ile başlayan solcu, sosyal demokrat, İslamcı, liberal vb. ortaklaşması Koordinasyon'da daha geniş bir çeşitlilik ile devam etmiştir. Farklı fikir ve inançtan birey ve grupların bir araya gelerek ortak iş yapmaları, bu süreçte birbirlerini tanımaları ve önyargıların kırılması, daha sonraki zamanlarda savaş karşıtlığı, çevre, insan hakları gibi konularda bu birlikteliklerin devam etmesini de mümkün kılmıştır.

Koordinasyon'u siyasal kültür, siyasal katılım ve vatandaşlık çerçevesinde incelemekte fayda var. Siyasal kültür kavramı siyaset biliminde bir toplumun siyasi yapısını, vatandaşların siyasal sisteme verdikleri desteği ve vatandaşların siyasal davranışlarını anlamakta kullanılmaktadır. Siyasal kültür çalışmaları, siyasal kültürün oluşum ve etkileşim sürecinin dinamik bir süreç olduğunu, siyaseti etkilerken ve yönlendirirken, aynı zamanda yeni siyasal katılım yöntemlerinin ortaya çıkması sonucu ondan öğrendiğini de göstermektedir. Siyasal katılım, siyasal sistem içinde vatandaşların doğrudan ya da dolaylı biçimde, yöneticilerin seçimini ve kararlarını etkilemeyi amaçlayan eylemlerinin bütünüdür.

Bu tezde Koordinasyon sürecinin vatandaşlık tartışmalarına etkisi, Arendt'in "vatandaşlar farklılıklarını ve benzerliklerini görebilecekleri ve demokratik tartışmanın objeleri olacakları siyasal / kamusal alanlarda buluşmalı, birbirleri ile tartışmalıdırlar" argümanından yararlanarak incelendi. Bu çerçevede Türkiye'deki vatandaşların siyasal davranışlarının anlaşılması açısından ve bu alandaki sınırlı literatüre katkı sunmak bağlamında, Koordinasyon deneyiminin siyasal kültür, siyasal katılım ve vatandaşlık çerçevesinde ele alınması önem kazanmakta.

Bu tezin son şeklini almasında Türkiye siyasal kültüründe önemli bir dönemeci oluşturduğu düşünülen 2013 Gezi protestosu da rol oynamıştır. Gezi'nin ardından, diğer büyük olaylarda olduğu gibi, "öncesi ve sonrası" diye konuşılmaya başlandı Türkiye'de. Gezi hareketi, katılımcıları açısından olduğu kadar, dışında ve karşısında duranlar için de yeni ve birleştirici bir simge haline geldi. Gezi, sivil ve kitlesel bir muhalif hareket olarak, iktidardaki AKP hükümetinin izlediği politikalara karşı, bireyleri ve grupları bir parkın etrafında birleştirdi. Gezi'de yeni bir muhalefet tarzı olarak anlatılan olayların bazıları, Koordinasyon sürecinde de vardı. Bir ilk olarak anlatılan çeşitli özellikler (Müslüman, solcu, liberal birlikteliği, forum şeklinde kararlar almak, uzlaşma ile karar almak vs.) Koordinasyon deneyiminde de yaşanmıştır; ancak bu dönemi anlatan kaynaklar çok sınırlı olduğundan Gezi-Koordinasyon arasındaki bağlantı kurulamamıştır. Bu yüzden Koordinasyon dönemi üzerine yazılacak bir tezin Gezi hareketi üzerine yapılacak çalışmalara da katkı sağlaması mümkündür.

Bu tezin Gezi başta olmak üzere siyasette belirginleşen yeni ittifaklara kaynaklık eden bir niteliksel dönüşüme ışık tutması ve bu yöndeki sosyal bilim çalışmalarına katkı sağlaması umut edilmektedir. Koordinasyon deneyiminin tek başına, Türkiye siyasal kültürünü

değiştirdiği veya hiç etkisinin olmadığı söylenemez. Ancak bu deneyimin, Gezi hareketinde görüldüğü gibi, kendinden sonraki muhalif hareketlerin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bir zemin, kendisinden sonra gelen hareketler için bir arada çalışma kültürü, bir birikim oluşturduğu söylenebilir. Bu anlamda sonraki dönemlerde belirginleşen kolektif siyasi hareketlerin ve siyasi ittifakların bu birikim ve siyasi miras üzerinden kurulmakta olduğu veya sıfırdan başlamadığı yorumu yapılabilir.

Bu alışma kapsamında, öncelikle inceleme nesnesinin, içinde ortaya çıktığı dönemin betimlenmesine çalışılmıştır. Bu kapsamda dönemin Őartlarını yansıtabilmek için Koordinasyon belgeleri, gazete haberleri, o dönem yazılmış sınırlı sayıda kitap (Karakay 2005; Sökmen 2005; Şensever 2003) ve içinde Koordinasyon deneyiminin anlatıldığı tezler (etin 2008; Gümrükçü 2007; Yılmaz 2006) incelenmiştir. Özellikle Koordinasyon divan yesi olmam sebebiyle sahip olduğum kişisel arşiv, birincil kaynak olarak bu deneyimin arka planını anlamakta ve bütün detayları ortaya koymakta önemli bir rol oynamıştır.

Ayrıca Koordinasyon sürecine aktif katılım gösteren 26 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Mülakatlar, gazete taramaları ve birincil kaynaklardan yararlanılarak Koordinasyon tarihi anlatılmıştır. Koordinasyon yelerinin Türkiye’deki siyasi kültüre ilişkin algılamaları, kendilerini ve Koordinasyon’u değerlendirme biçimleri, siyasi katılım yöntemleri; Türkiye siyasi kültürü ve siyasi katılım literatürü temelinde değerlendirilmiştir. Bu kişilerin Koordinasyon deneyimini nasıl algıladıkları, hangi açılardan başarılı, hangi açılardan başarısız gördükleri, bu deneyimin daha sonraki siyasi hayatları ile ilgili yansımaları farklı sorularla tartışılmıştır. Mülakat yapılan kişilerin bazılarının hatırladıkları ve vurguladıkları arasındaki farklılıklar, bu harekete katılanların çeşitliliğini bir kez daha göstermiştir.

Koordinasyon tarzı hareketleri ele alan tezlerin birçoğunda bu hareketler, daha çok küreselleşme karşıtı hareket² veya yeni toplumsal hareket³ olarak incelenmiştir. Ancak bu tezde farklı bir yol izlenmiştir. Koordinasyon'u küreselleşme karşıtı hareket olarak çalışan tezlerde⁴, dünyadaki küreselleşme karşıtı hareketler anlatılırken, Türkiye ayağı olarak Koordinasyon süreci incelenmektedir. İncelediğimiz tezlerde küreselleşme karşıtı hareket anti-kapitalist, anti-militarist vb. olarak tanımlanmakta, Koordinasyon da buna göre değerlendirilmektedir. Bu tezde yapılan mülakatlarda Koordinasyon üyeleri küreselleşme karşıtı harekete ilişkin çıkarımlarla paralel açıklamalar yapmamışlardır. Koordinasyon'da anti-kapitalist olanlar kadar kapitalist sistemle değil, hükümet politikalarıyla sorunu olanlar, anti-militaristler kadar eylemlerde şiddeti savunanlar da bulunmaktadır.

Koordinasyon tarzı hareketleri yeni toplumsal hareket olarak çalışan tezler⁵ de vardır. Yeni toplumsal hareket kavramını savunanlar, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren sosyal hareketlerde ciddi değişimler yaşandığını, kimlik politikası hareketlerinin muhalefeti belirlediğini söylemektedirler. Bu tezde, Koordinasyon sürecine, kimlik politikası yapan hareketler kadar, işçi sınıfının -hem sendikalarıyla hem de bireysel olarak- ve siyasi örgütlerin de aktif bir biçimde katıldığı gözlenmiştir. Bu nedenle, Koordinasyon'a yeni toplumsal hareket perspektifiyle bakmak, eksik bir bakış açısı olarak görülmüştür.

² Küreselleşme Karşıtı Hareket hakkında bilgi için bkz. Wayne, Ellywood 2002, *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu-12*, Metis Yayınevi, İstanbul; Bircham, Emma & Charlton, John 2001, *A Guide to the Movement*, Bookmarks, London; George, Susan 2004, *Başka Bir Dünya Mümkün, Eğer...*, Metis Yayınevi, İstanbul.

³ Yeni Toplumsal Hareketler hakkında bilgi için bkz. Şimşek, Sefa 2004, 'New Social Movements in Turkey since 1980', *Turkish Studies*, cilt. 5, no 2.

⁴ Çetin, Beyzade Nadir 2008, "*Küreselleşme Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Toplumsal Yansıması (Türkiye Örneği)*", Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ; Gümrükçü, Selin Bengi 2007, "*Bir Toplumsal Hareketin Doğuşu: Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Türkiye'de Ortaya Çıkışı*", Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir; Yılmaz, Müjgan Ergül 2006, "*The Anti / Alternative – Globalization Movement: A Case Study on Turkey*", ODTÜ, Ankara

⁵ Malkoç, Enver Sinan 2013, "Yeni Toplumsal Hareket Olgusu ve Türkiye'de 1980 Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler", Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya; Emre, Perrin Ögün 2012, "Başka bir Dünya için Ağ Atmak: Siber Ortamda Barış Hareketleri" Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul

1.1. Tezin Metodu

Tezde Türkiye siyasal kültüründe egemen olan kutuplaştırıcı özelliği ve siyasal katılımındaki değişimi anlayabilmek için Koordinasyon deneyimi örnek olarak çalışılmıştır. Türkiye siyasal kültüründe Koordinasyon'u farklı kılanın ne olduğunu anlamak için dört çalışma yapılmıştır: literatür araştırması, medya taraması, bireysel arşiv ve mülakatlar. Koordinasyon sürecine ilişkin literatür çok kısıtlı olduğundan, daha çok arşiv ve gazete taramaları kullanılmıştır. Birincil kaynaklar ve haberler sürecin detaylı bir şekilde anlatılabilmesini sağlamıştır. Koordinasyon'un ayrıntılı öyküsünün Türkiye'deki muhalif hareketlere ilişkin tartışmalar için yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Tezde Koordinasyon deneyimini mümkün kılan şartlar siyasal kültür literatürü yardımı ile incelenmiştir. Siyasal kültür çalışmaları 1960'lardan beri yapılmaktadır. 1970'lerde kavramın yeterliliğiyle ilgili tartışmalar yaşansa da, 1990'larda sosyal hareketlerin artmasıyla birlikte siyasal kültür çalışmalarında artış yaşanmıştır. Türkiye'de siyasal kültür çalışmaları hâlâ az sayıda akademisyenin çalıştığı bir alandır. Siyasal kültürde siyasal katılım çalışmaları da sınırlı sayıdadır. Koordinasyon deneyimi ise bugüne kadar daha çok küreselleşme karşıtı hareketler veya yeni toplumsal hareketler içinde irdelenmiş, Türkiye siyasal kültürüne etkileri üzerine bir çalışma yapılmamıştır.

Koordinasyon'un kapsamlı bir analizinin yapılması için tezde nitel araştırma metodu uygulanmıştır. Nitel araştırma, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, alguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır" (Yıldırım ve Şimşek 2005, s. 39). Başka bir anlatımla nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla, sosyal olguları bağlı buldukları çevrede araştıran ve anlamayı ön plana alan bir

yaklaşımıdır. Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir.

Koordinasyon süreci incelenirken hem birey hem toplum gibi dinamik yapılar incelendiği için, genelleme yapmaktan çok, anlamaya çalışmanın daha önemli olduğu görülmüştür. Bu nedenle Koordinasyon deneyimini anlamaya çalışırken, katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşme yapma gibi, araştırmacının aktif rol aldığı veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Koordinasyon'un aktif katılımcılarının süreç içerisinde nasıl rol aldıkları, değişip değişmedikleri mülakatlar, birincil kaynaklar ve medyadaki yansımalar incelenerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Hem bu hareketin orijinalliğini gösterecek birincil kaynak, arşiv taraması yaparak hem de aktif katılımcıların gözünden, bu hareketin bir sonraki süreçte kendi siyasal alanlarına etkisini inceleyebilmek için derinlemesine mülakat seçilmiştir.

Bu araştırma betimleyici özelliği ağır basan, teorik ve uygulamalı boyutun bir arada kullanıldığı bir saha araştırmasıdır. Araştırma, Koordinasyon üyelerine ilişkin herhangi bir niceliksel harita çıkarma iddiası taşımamaktadır. Sadece mülakat yapılanların sosyo-demografik niteliklerine ilişkin bilgi verilmiştir.

Nitel araştırmalar genelleme yapma amacı taşımadığından, incelenen olay ya da olguyu ölçmekten çok, derinlemesine anlamaya çalışmak önemlidir. Bu çalışmada, Koordinasyon üyelerinden seçilmiş olanlarla yapılan derinlemesine görüşmelerde, dile getirilen açıklama, yorum ve örneklerden hareketle nitel bir çalışma ortaya konması hedeflenmiştir. Koordinasyon sürecini anlamak, kutuplaşmaların ne oranda kırıldığını görmek, siyasal katılım biçimlerinin daha sonraki süreçte kendi siyasal alanlarına etkisini inceleyebilmek için derinlemesine mülakat yöntemi seçilmiştir.

Tezde metot olarak mülakat kullanıldığından, mülakatlar yorumları aktarmaya dönük olduğundan ve tezi yazan da Koordinasyon'un bir parçası olduğu için tam bir objektiflikten bahsedilemez. O dönemdeki siyasal gelişmeler, sadece mülakatlarla değil, siyaset bilimi literatürü, gazete taraması ve birincil kaynakların kullanılması ile incelenerek bu sorun çözülmeye çalışılmıştır.

Koordinasyon'da aktif çalışan üyelerle yapılan görüşmelerde; mülakat yapılanların Türkiye siyasal kültüründeki kutuplaşmaya ve Koordinasyon'un siyasal katılım konusundaki katkısına ilişkin algılamaları, kendileri ve kurumları üzerindeki etkilerine ilişkin yaklaşımları, kutuplaşmalara ilişkin yaklaşımlarında değişimler yaşanıp yaşanmadığına dair fikirleri, sağlanan değişimin sürekli olup olmadığı ve Koordinasyon'un eylem biçimlerine, karar alma mekanizmalarına ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Katılımcılarla kendi hafızalarından, kendi kişisel tarihlerini ve değerlendirmelerini anlatabilmeleri için mülakatlar yapılmıştır.

Koordinasyon'un Türkiye siyasal kültüründe yaygın olan pratikten farklı bir ilki içeriyor olduğu düşünülmektedir. Öncelikle Koordinasyon'a aktif katılanların Koordinasyon sürecini nasıl algıladıkları incelenmiştir. Sonra görüş farklılıkları da yansıtılarak, mülakatlarda ortaya çıkan ortak temalardan ve farklılıklardan yararlanılarak, Koordinasyon süreci ve genel siyasi hayata etkisi, mümkün olduğunca detaylı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır.

Görüşmeler yapılırken önceden hazırlanan soru metnine sadık kalınmış, ancak zaman zaman bir konuya açıklık getirebilmek için görüşmeye müdahale edilerek, açıklayıcı sorular sorulmuştur. Yapılan araştırmada konu hakkında en net bilgiyi alabilmek için mülakat tekniği tercih edilmiştir. Mülakatlara 4 Aralık 2013 tarihinde başlanmıştır. Aralık ayında 3, Ocak ve Şubat 2014'te 10'ar, 5 Mart 2014'te 1 mülakat yapılmıştır. Kadın ve genç konusunda yeterince mülakat yapılmadığı düşünüldüğünden, 3 Nisan 2014'te 25'inci mülakat feminist

Nilgün Yurdalan'la ve 2 Haziran 2014'te 26'ncı mülakat SAKA (gençlik yayını) temsilcisi Canan Şahin'le yapılmıştır.

Mülakatlar için süre sınırlaması konmamıştır. Mülakatların süresini görüşülen kişilerin konuşma ve anlatma yönündeki istekleri belirlemiştir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi alınıncaya kadar mülakatlar sürdürülmüştür. En kısa mülakat 30 dakika, en uzun mülakat 72 dakika olmak üzere, mülakatların ortalama süresi 45-50 dakika arasında olmuştur.

Mülakatlar sırasında görüşmecilere soruları cevaplamak konusunda özgürlük tanınmış, sorunun cevabının alınması sağlandıktan sonra, görüşmecinin araştırmaya yeni bir boyut kazandırabileceği düşüncesiyle farklı konulardan bahsetmesine izin verilmiştir. Görüşme soruları, tez danışmanı nezaretinde bir çalışmayla belirlenmiştir. Soruların araştırma hipotezlerini denemeye yeterli olup olmadığı, birkaç pilot mülakat yoluyla test edilmiş, bu mülakatlar çalışmada kullanılmamıştır.

Koordinasyon çalışmalarında beraber çalışıldığı ve sonrasında ilişkiler seyrek de olsa devam ettiği için, mülakat yapılacakların bulunmasında ve mülakatı kabul etmelerinde bir sorun yaşanmamıştır. Mülakat yapılanlara önceden hangi konu hakkında ve ne için görüşme yapılacağı söylendiğinden, mülakatlar sırasında da bir problem yaşanmamıştır. Bazı görüşmeciler hazırlık yaparak, yanlarında belgeler de getirerek mülakatın daha verimli olmasını sağlamışlardır. Mülakatlar oldukça rahat, sohbet atmosferinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin çoğu mülakat yapılanların işyerlerinde ve kurum bürolarında gerçekleştirilmiş, küçük bir kısmı kafelerde yapılmıştır. Üç mülakat, birisi Ankara'da, ikisi yurtdışında olduğu için Skype üzerinden yapılmıştır.

Mülakatların tamamı dijital ses kayıt cihazıyla (Skype yoluyla olanlar dâhil) kaliteli bir şekilde kaydedilmiştir. Görüşmecilerin hiçbirisi kayıt cihazı kullanılmasına itiraz

etmediğinden, bu durum mülakatların yazılmasında çok büyük kolaylık sağlamıştır. Kayıt cihazı kullanımı, not alma ihtiyacını ortadan kaldırdığından, mülakata daha fazla dikkat edilmesini sağlamıştır.

Mülakatlar iki aylık bir süre içerisinde yoğun bir görüşme süreciyle tamamlanmıştır. Mülakatlar devam ederken deşifre işlemleri de aynı anda yapılmıştır. Böylece yeni mülakatlarda, daha önce mülakat yapılanların söylediği konular tekrar gündeme getirilmeye çalışılmış, tüm mülakatlar, deşifre işlemleri ve bunların ikinci kez kontrol edilmesi dört ayda tamamlanmıştır.

Mülakat yapılanların neredeyse hepsi siyasal olarak tanınan figürler oldukları için isimlerinin kullanılmasında hiçbir çekincelerinin olmadığını belirtmişlerdir. Mülakat yapılanların biyografileri kendi anlatımları ve internet araştırmalarıyla hazırlanmıştır. Mülakat yapılanlar Koordinasyon faaliyetlerine katılan 162 kurum, sendika, örgüt, platform ve binlerce birey arasından seçilmiştir. Araştırmada Koordinasyon'u oluşturan 26 emek örgütü, 37 siyasi örgüt, 92 STK, 8 yerel örgütlenme olmak üzere toplam 162 bileşen kurumdan ve sayısız bağımsız katılımcı bireyden seçilen 26 kişiyle mülakat yapılmıştır.

Mülakat yapılırken 4 ayrı başlıktan kişiler seçilmiştir. 26 kişinin, 4'ü emek örgütü, 9'u STK üyesi (4'ü Müslüman kurumlardan), 6'sı siyasi örgüt üyesi, 7'si bireysel aktivisttir. Araştırmada kadın-erkek eşitliğine dikkat edilmesine rağmen, genel olarak kurum temsilcilerinin erkek olması sebebiyle mülakat yapılanların 11'i kadın, 15'i erkek olmuştur. Mülakat yapılırken Koordinasyon'un günlük olarak işlerini yürüten birimlerinden, yürütmeden, divandan, sözcülerden kişiler seçilmiştir. Mülakat yapılanların 15'i (Mazlumder, Özgür-Der, DİSK, Hak-İş, KESK, TMMOB, SODEV, Lambda, Greenpeace, Emekçi Kadınlar Birliği, EMEP, ÖDP, DSİP, Halkevleri, ESP) kurum temsilcileri olarak hem

Koordinasyon toplantılarına katılıyorlardı, hem de Koordinasyon yürütme kurulunda yer alıyorlardı. Kurum temsilcisi olarak mülakat yapılan Barış Anneleri ve DEHAP üyeleri toplantılara sürekli olarak katılan kurum temsilcileri değillerdi. DEHAP kurum temsilcisi Cemal Kavak vefat ettiği için, onunla birlikte toplantılara katılan ve şu anda İsveç'te sürgünde yaşayan Lezgin Örnek'le mülakat yapılmıştır. Barış annelerinden Müyesser Güneş'e ulaşamadığından, onunla birlikte toplantılara katılan Güler Buğday'la mülakat yapılmıştır. Barış Girişimi, Barış için Vicdani Ret hareketi ve feminist gruplar, Koordinasyon çalışmaları sırasında herhangi bir kişiye temsiliyet yetkisi vermedikleri için, bu kurumlardan Koordinasyon faaliyetlerine en sık katılan ve ulaşılabilen kişilerle mülakat yapılmıştır. İlk mülakat yapılan feminist aktivist, Koordinasyon sürecinin ikinci yarısında olmadığını söylemiş, bunun üzerine ikinci bir feminist aktivistle mülakat yapılmıştır. Müslüman kesimden iki kurum temsilcisi dışında, iki kurum üyesi yazarla da mülakat yapılarak bu kesimin daha iyi ifade edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Koordinasyon'da hem kurucu, hem de divan ve yürütme üyesi olduğumdan, birincil kaynaklara erişimde bir sorun yaşanmadı. Koordinasyon'da aktif olarak yer almamın yaratabileceği dezavantajları, mülakatları yaparken dinlediğim kişiyi manipüle edebilecek herhangi bir açıklama yapmaktan kaçınarak gidermeye çalıştım. Mülakat yapılanların birbirlerine ve olaylara ilişkin anıları birbirleriyle örtüşüyor ama farklı yorumlar yapıyordu. Örneğin Özgür-Der temsilcisi Kenan Alpay, Sabiha Gökçen Havaalanı'nda yaptıkları eylemin ne kadar başarılı olduğunu anlatırken, Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi Ayşe Gül Altınay çocukların orada kullanılmasından duyduğu rahatsızlığının altını çizdi. Buna benzeyen örnekler çoğaltılabilir. Mülakat yapılanların rahat olmaları, Koordinasyon hakkında güçlü hatıraları olması, mülakatları etkileyici kıldı.

Mülakat yapılanların yaş dağılımına bakıldığında dağılım şöyledir: 55-64 yaş arasında 8 kişi, 45-54 yaş arasında 12 kişi, 35-44 yaş arasında 5 kişi. Mülakat yapılanlardan sadece birisi 25-34 yaş arasındadır. Koordinasyon sürecinin üzerinden 10 yıl geçtiği için, bu yaş oranlarının 10'ar yıl düşürülmesi gerekir. Böylece Koordinasyon sürecinde yönetici olarak görev alanların büyük çoğunluğunun o dönemde 35-44 yaş arasında olduğu söylenebilir. Araştırma grubunu oluşturan kişilerin 17'si evli bireylerden oluşmaktadır. O dönemde ve hâlâ bekâr olanların sayısı 9'dur. Yaş ortalamasının bugün artık yüksek olmasının bunda etkisi olabilir. Araştırma grubunda 17 kişi üniversite mezunu ve bunlardan 5 kişi yüksek lisans yapmış veya yapmaktadır. Lise ve daha alt bölümlerden mezun olanlar 9 kişidir. Bunlardan 4 kişi önceki siyasi faaliyetleri yüzünden üniversiteyi terk etmiştir.

Mülakat yapılanların tamamı daha önce bir siyasi faaliyete katılmış bireylerden oluşmaktadır. Daha önce bir siyasi partiye, örgüte üye olmuş ve/veya hâlâ bir siyasi parti, örgüt üyesi olduklarını beyan eden kişi sayısı 17'dir. Siyasi parti veya örgüt üyesi olmadıklarını beyan eden 7 kişidir. Bunlardan 4'ü dernek üyesi, herhangi bir siyasi parti, örgüt, dernek üyesi olmayanların oranı çok düşük, sadece 3 kişidir. Bu rakamlar bize Koordinasyon gibi bir harekette yönetici düzeyinde aktif katılanların yaş ortalamasının yüksek olduğunu ve daha önce siyasal faaliyetlere katıldıklarını göstermektedir.

1.2. Tezin Planı

Giriş bölümünde tezin amacı, konusu ve önemi ortaya konmaya çalışıldı. Araştırmanın nasıl yapıldığı, hangi tekniklerin kullanıldığı, alan araştırması sırasında karşılaşılan güçlükler anlatıldı. Buna bağlı olarak hem bu hareketin orijinalliğini gösterecek birincil kaynak ve gazete taraması yapılarak hem de aktif katılımcıların gözünden, bu hareketin bir sonraki

süreçte kendi siyasal alanlarına etkisini inceleyebilmek için derinlemesine mülakat yöntemi seçildi. Mülakat yapılanlara ait bilgilerin verilmesinin ardından, derinlemesine görüşme yapılan kişilerin nasıl seçildiği ve hangi özellikleri taşıdığı ifade edildi.

İkinci bölümde Türkiye’de siyasal kültür, siyasal katılım ve vatandaşlık literatürü taranarak Türkiye siyasal kültürünün ana hatları çizilmeye çalışıldı. Bu kavramların genel tanımlamalarının yanı sıra Türkiye’deki oluşma biçimleri açıklandı. Türkiye’de siyasal katılım içerisinde muhalif hareketlerin zayıf olduğu, vatandaşlığın görev ve sorumluluk ile sınırlı kaldığı, vatandaşlardan aktif siyasal katılımın beklenmediği anlatıldı.

Üçüncü bölümde Koordinasyon süreci birincil kaynaklar, haberler ve mülakatlar kullanılarak anlatıldı. Bu bölümde Koordinasyon internet sitesi üzerinden açıklanan kararlar, basın açıklaması metinleri, bildirimler, gazete, dergi gibi matbu haberler ve internet haberleri kullanıldı. Bu sürecin arka planını detaylı olarak yansıtabilmek için Amerika’nın Irak Savaşı ve Türkiye siyasal hayatındaki gelişmelere yer verildi.

Dördüncü bölümde mülakatlar kullanılarak Koordinasyon deneyiminin Türkiye siyasal kültürüne etkileri incelendi. Koordinasyon’un nasıl oluştuğu, bir araya nasıl gelindiği, birlikte nasıl hareket edildiği; bu sürecin, katılımcıların hem kendilerini hem kurumlarını etkileyip etkilemediği; bu sürecin devam edip etmediği; siyasal kültüre etkilerinin neler olduğu sorularına cevap arandı. Arendt’in vatandaşlık tartışmaları kullanılarak Koordinasyon gibi toplumsal hareketlerin Türkiye’deki vatandaşlık anlayışına etkileri incelendi.

Tezin sonuç bölümünde, çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapıldı. 2002 yılında ortaya çıkan ve sekiz ay süren Koordinasyon deneyiminin, vatandaşların ve muhalif grupların siyasete katılımı açısından özgün bir dönem ve örnek olduğu, bu deneyimin, kendinden

sonraki muhalif hareketlerin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bir hareket olduğu ortaya konmaya çalışıldı.

Bu çalışmada özellikle altı çizilen yargı; Koordinasyon'un bir kriz döneminde, savaş ihtimali olan bir süreçte, tek başlarına güçlü bir muhalefet kuramayan, yeterli bir baskı grubu oluşturamayan sivil toplum kuruluşlarının, sendikaların, siyasal partilerin, kamu entelektüellerinin ve bağımsız bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları geçici bir ittifak olmasının yanı sıra, hem ülkedeki egemen siyasal kültürden etkilenen hem de onu etkileyen diyalektik bir süreci ifade ettiği. Türkiye'de Koordinasyon deneyimine ilişkin çalışmaların bir probleminin de kaynak eksikliği olduğu, bazı mülakatlar, gazete haberleri ve sınırlı sayıda kitap, makale dışında sürece ilişkin detaylı bir çalışmanın bulunmadığı göz önüne alındığında, birincil kaynaklar, gazete taramaları ve Koordinasyon'a aktif katılan 26 kişi ile yapılan derinlemesine mülakatlarla şekillenen bu tezin, Türkiye siyasal kültürünü anlamaya yönelik çalışmalara katkı yapması umulur.

2. BÖLÜM

SİYASAL KÜLTÜR, SİYASAL KATILIM VE VATANDAŞLIK: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Siyasal kültür üzerine yapılan çalışmalar genellikle siyasi partiler ve oy verme üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye siyasal kültüründe egemen olan kutuplaştırıcı tarz konusunda az sayıda çalışma vardır. Siyasal katılım çalışmalarında da çoğunlukla hangi partilere ne kadar oy veriliyor, bunların nedenleri, seçim sistemleri ve seçimler incelenmektedir.⁶

Oysa siyasal katılımın onlarca değişik biçimi vardır. Olağandışı siyasal katılım biçimleri olarak tanımlanan gösteri, imza toplama, siyasi toplantı örgütlenme ve katılma biçimleri 1990'lerden sonra artış göstermiştir. Siyaset biliminde bu konular üzerine yapılan incelemeler sınırlıdır. Tezde, Koordinasyon'un Türkiye siyasal kültüründe egemen olan kutuplaşmaya etkisi ile olağandışı siyasal katılım yöntemlerinde sağladığı artış ve çeşitlilik incelenmiştir. Bu inceleme için siyasal kültür çalışılması tercih edilmiştir.

Bu bölümde siyaset bilimi literatüründen yararlanılarak siyasal kültür ve siyasal katılım kavramları anlatıldı. Türkiye'de siyasal kültür ve siyasal katılım analizi yapılarak, siyasal katılım, vatandaşlık tanımı incelendi. Bir örnek olarak Arendt'in vatandaşlık ve siyaset yapma tanımlarına bakıldı.

⁶ Bkz. Kalaycıoğlu, Ersin 1983, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma: Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul Üniversitesi; Zenginkuzucu, Dikran Migirdiç 1998, "*Patterns of Political Participation in Post-1980 Turkey*", Boğaziçi Üniversitesi, Master tezi, İstanbul

2.1. Siyasal Kültür Tanımı

Siyasal kültür kavramı, siyaset biliminde bir toplumun siyasal yapısını, vatandaşların siyasal sisteme verdikleri desteği ve vatandaşların siyasi davranışlarını anlamakta kullanılan bir araçtır. Siyasal kültür, 1960'ların başında siyasal sistemlerin niteliklerini karşılaştırmalı olarak inceleyen açıklayıcı gücü önemli bir kavram olarak sunulmuştur. Siyasal kültür çalışmalarında önemli bir yeri olan Almond ve Verba, demokratik sistemi destekleyen bir siyasal kültür var olmadıkça demokrasinin başarı şansının düşük olacağı tezini savunmuşlardır (1989). Siyasal kültür çalışmaları ile liberal demokratik bir siyasal kültür yeşertilecek, siyasal toplumsallaşma sürecinin değişkenleri belirlenecek, bu değişkenlere müdahale edilecek ve liberal demokratik siyasal sistemin devamlılığı sağlanabilecekti.

Tezde, kavramsal ve kuramsal çerçeve olarak yararlanılan siyasal kültür kavramının etkinliği ve siyaseti açıklamadaki kullanışlılığı, tarihsel süreçte inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.⁷ Özellikle sivil toplumun, kimlik siyasetinin geliştiği dönemler, siyasal kültür kavramının sık kullanıldığı dönemler olmuştur. 1990'lı yıllarda Doğu blokunun dağılmasıyla birlikte, kültürel ayrımların uluslararası siyasal alanda ve siyasal olaylardaki rolü artmıştır. Parlamenter demokrasilerin kurulması için gerekli siyasal kültürün nasıl oluşacağı konusu önem kazanmıştır.

Türkiye'de siyasal kültür kavramını siyaset bilimi çalışmalarında kullanmanın yararlı olduğunu düşünen akademisyenlerden İlter Turan siyasal kültür kavramını şöyle savunmaktadır:

Siyasal kültür, toplumsal değişmeyi, sisteme yönelen desteği, bireylerin siyasal sistemle ilişki kurma biçimlerini anlamakta, siyasa yapma ve uygulama yollarını tespit etmekte yararlı sonuçlar vermiş bir kavramdır (Turan, 2000, s. 59).

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sitembölükbaşı 1997.

Siyasal kültür kavramı, siyaset biliminde siyasi sistemleri anlamakta ve karşılaşılan sorunlar için çözüm önerileri geliştirmekte başvurulan bir araçtır. Hızla değişime uğrayan ve bu nedenle toplumsal ve siyasal yapının yeniden şekillendiği günümüzde, siyasal sistemin karşılaştığı sorunları çözmeye siyasal kültür kavramından da yararlanılmaktadır.

Siyasal kültür genel olarak toplumdaki birey, grup veya katmanların, siyaset alanında ortaklaşabildikleri subjektif yönelimler, inançlar, değerler, tutumlar, algılar, beklentiler, bilgiler, idealler, duygular ve davranışların bütününe ifade etmek için kullanılır. Bu ortaklaşmaya rağmen siyasal kültür kavramının içeriği konusunda farklı tanımlar Sitembölükbaşı (1997, s. 254) ve Eser'in (2013, s. 204-205) makalelerinde incelenmiştir.

Siyasal kültür kavramının kullanılmasına ilişkin çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Tezde siyasal kültür kavramı, bu tartışmalar dikkate alınarak kullanılmıştır. Birinci tartışma konusu, siyasal kültür tanımında davranışın yer alıp almamasıdır (Sitembölükbaşı 1997, s. 255-558). Almond ve Verba'ya göre siyasal kültür; siyasetin, daha çok öznel ve psikolojik yönüyle ilgilidir. Onlara göre bir toplumun siyasal kültürü; inançlar sistemini, ifade sel sembolleri ve siyasal eylemin ortaya çıktığı durumu tanımlayan değerleri içermektedir. Almond, Verba'ya göre siyasal kültür, siyasete subjektif (düşünsel) yönelim sağlamaktadır, davranışları kapsamaz.

Buna karşı siyasal tutumları, davranıştan ayırmanın yanlış sonuçlara yol açacağını ileri sürenler vardır. Ebel, *Latin Amerika'da Dış Politika ve Politik Kültür* kitabında davranışların da incelenmesi gerektiğini belirtir:

Siyasal kültür yaklaşımının olumsuzluklarını minimum düzeye indirmek için yapılacak bir tanım toplumun düşüncesi ve davranışını siyasal arenada beraberce içermelidir (Ebel vd., 1991, s.9).

Ebel'e göre siyasal kültür kavramını psikolojik yönüyle sınırlamak, onun köklü bir şekilde öznelendirilmesine yol açar, siyasetten, siyasal davranışlardan, tutumlardan, tecrübelerden etkilenmeyen bir siyasal kültür kavramı gerçekçi değildir, ütöpiktir. Siyasal kültür, siyasal sistemi etkiler ve etkilenir, davranışların dışarıda tutulması siyasal kültürü idealize etmemize yol açabilir. Bir toplumdaki siyasal kültürü daha iyi anlamak için hem eğilimi araştırmak, hem de bunun pratiğine bakmak gerekir. Vatandaşlar savaş karşıtı olduklarını söyleyip savaş çığırkanlığı yapan mitinglere katılabilirler veya tersini yapabilirler. Ya da bir arada yaşamayı savundukları halde kendilerine benzemeyenlere karşı ayrımcı davranışlarda bulunurlar. Bu tezde tutumlar ve davranışlar bir arada incelendi, hem savaş ile ilgili tutum anketleri ve medya taraması yapılarak vatandaşların savaş karşıtı tutumlarına, hem de toplantılar, gösteriler ve diğer etkinliklere katılım gibi davranışlarına bakıldı.

İkinci tartışma konusu, siyasal kültürün mü, yoksa siyasal yapının mı bağımsız değişken olduğu sorusudur. Almond ve Verba'nın istikrarlı bir demokrasi için buna uygun siyasal kültürü neredeyse şart koşan açıklamaları olmuştur. Siyasal kültürü ve siyasal sistemi destekleyen toplumsal yapıları araştıran Almond ve Verba'nın çalışmalarında, siyasal kültürün mü, yoksa siyasal yapının mı bağımsız değişken olduğu açık değildir. Siyasal kültür çalışmaları, siyasal kültürün siyasal yapıyı şekillendirdiği kadar, ondan etkilendiğini de göstermektedir. Tezde, siyasal kültürün oluşum ve etkileşim sürecinin dinamik bir süreç olduğu, siyaseti etkilerken ve yönlendirirken, aynı zamanda yeni siyasal katılım yöntemlerinin ortaya çıkması sonucu etkilendiği görülmektedir.

Üçüncü tartışma konusu siyasal kültür kavramının cins, sınıf ve ırk üzerine temellendirilmiş önemli sosyal bölünmeleri görmemezlikten gelmesidir (Pateman 1989, s.60). Hâlbuki hem erkekler ve kadınlar arasında hem de değişik sosyal sınıflar arasında siyasal

aktivite ve yetenek seviyesi açısından önemli farklılıklar vardır. Bir yönetim sisteminin ne kadar demokratik olduğunu anlamak isteyenler için bu farklılıklar son derece önemlidir.

Toplumda işçilerle işverenlerin, değişik etnik kimliklerin siyasal kültürleri farklı olabilir. Bu tezde kadınların, Kürtlerin, LGBT bireylerin, Müslümanların vb. farklı dini, sosyal ve etnik grupların siyasal katılımları ve siyasal kültüre etkileri ayrıca incelenmiştir.

Siyasal kültür çalışmaları soyut olduğu için de eleştirilir. Faulks (2000, s. 109-113), Almond ve Verba'nın objektif analiz iddialarına rağmen, çalışmalarının oldukça soyut olduğunu söyler. Almond ve Verba'nın siyasal kültür analizlerinde birey; siyasi, ekonomik ve sosyal yapılardan soyutlanır, siyasal sistemlerde ortaya çıkan eşitsizlikler psikolojik ve bireysel tutumlar olarak kabul edilir. Tezde ise, Türkiye'de vatandaşların tutum ve davranışlarının değişebileceği Koordinasyon döneminde siyasal katılımın artışı ile gösterilmeye çalışıldı. Siyasal koşullar değiştiğinde vatandaşların siyasal katılımlarının artabildiği görülmüştür.

Michael C. Hudson (1995, s.61), siyasal kültürün Arap coğrafyasında otoriter rejimlere alternatif olasılıkları incelemek için iyi bir araç olduğunu söylüyor. Hudson, liberalizm ve sivil toplum çalışmalarında siyasal kültürü kullanırken dikkatli olunmasını, siyasal kültürün zaaflarının göz önünde bulundurulmasını öneriyor. Siyasal kültürdeki zaafı şöyle sıralıyor: modern ve geleneksel arasında yapay ikilik; tebaa, ilgisiz, katılımcı ayırımını mutlaklaştırmak; tüm toplumun tek bir siyasal kültürden oluştuğunu düşünmek. Siyasal kültür çalışması yapanlar; indirgemeci kavramsallaştırmalardan, alt kültürleri birleştirmekten uzak durmalı; kökleşmiş değerler ile geçici fikir ve ideolojiler arasında ayırım yapmalı; siyasal kültürün grup kimliği, otoriterleşme yönelimleri, eşitlik ve adalet ilkeleri gibi anahtar

kavramları üzerinde yoğunlaşmalı ve değişik metodolojik teknikler kullanılmalıdır. Hudson, bu noktalara dikkat edildiğinde siyasal kültürün yararlı bir araç olacağını söylüyor:

Mülakat ve sistemli görüşme bilgileri ile ölçülen değer yargıları ve görüşler belki de derin kolektif değer yargılarının ölçülmesinde en iyi yol olmayabilir, ama gene de metinler üzerinden değerlendirmekten ve oturduğu yerden spekülasyon yapmaktan daha geçerlidir. Güç, meşruluk, güven ve etkileycilik kavramları Washington ve Cakarta'da aynı anlamı taşıyor. Bunların incelenmesi için siyasal kültür çalışmalarına ihtiyacımız var (1995, s.69).

Aynı kitapta Brynen (1995, s. 8) da ülkeler, sınıflar ve toplumlar arasındaki davranışsal değişkenleri incelemek için siyasal kültür kavramını kullandıklarını söylemektedir. Brynen, Arap ülkelerindeki siyasal değişimlerin siyasal kültür çalışmaları ile incelenmesini savunmaktadır. Faulks (2000, s. 200) da eleştirileri dikkate alarak siyasal kültür teorisinin kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Faulks'a göre siyasal kültür kavramı, insanların siyasi konular etrafında nasıl düşündüğü hususunda, onların yurttaşlık ve siyasal temsil haklarını kullanırken ve sivil toplum içinde diğerleriyle kurdukları ilişkilerdeki tutumlarının belirlenmesinde, anlaşılmasında yardımcı olmaktadır. Bunun için Almond ve Verba'nın tanımladığı siyasal kültür kavramını genişletmek gerekir. Faulks (2000, s. 125) siyasal kültürün dinamik bir süreç ve sosyal değişimle yakından bağlantılı olduğunu kabul eden bir tanımın daha yararlı olacağını söylemektedir.

Tezde siyasal kültür kavramı, yukarıda sıralanan eleştiriler ve öneriler dikkate alınarak kullanıldı. Siyasal kültür; toplumun, siyasal sistem içinde yer alan devlet, parlamento, hükümet, siyasi parti, kamu yönetimi, sendika, dernek, demokrasi vb. kavramlar konusundaki bilgisi, görgüsü, alışkanlıkları, yaklaşımları, tutum ve davranışlarının tümü olarak tanımlandı. Siyasal kültür hem etkileyen hem etkilenen dinamik bir süreç olarak incelendi. Siyasal kültürün siyaseti etkilediği ve yönlendirdiği gibi, yeni siyasal katılım yöntemlerinin de siyasal kültürü etkilediği kabul edildi.

Tezde savaş gibi önemli bir konu ortaya çıktığında vatandaşların farklılıkları, kutuplaşmayı bir kenara bırakarak birlikte siyasi faaliyet yapması incelendi. Siyasal kültür kavramının sosyal bölünmeleri göz ardı ettiği eleştirisi dikkate alınarak gençlerin, kadınların Koordinasyon deneyimine siyasi katılımı; siyasi İslam'ın, Kürtlerin, LGBT bireylerinin siyasi kültür içindeki pozisyonları, diğer siyasi birey ve kurumların onlarla ilgili tutum ve davranışları ayrıca değerlendirildi.

Siyasal kültürü etkileyen faktörler; bir toplumun tarihi, siyasi sisteminin devamlılığı, coğrafyası, sosyo-ekonomik özellikleri, etnik yapısı ve egemen ideolojisi (Turan 1986). Bir toplumun tarihi onun siyasi kültürünü etkiler. Tarihinde savaşların, soykırımların olup olmaması, iç çatışmaların dereceleri bir toplumun siyasi kültüründe belirleyici önemdedir. Tarihteki büyük olaylar bazen sadece o toplumu değil, tüm dünya siyasi kültürünü etkiler. Fransız devrimi, Sovyet devrimi gibi olaylar buna örnek gösterilebilir. 1968 öğrenci olayları, 1989 Sovyet blokunun yıkılması gibi olaylar Türkiye siyasi kültüründe muhalif hareketler üzerinde etkili olmuştur. Bu tezde tüm dünyayı etkileyen Amerika'nın Irak savaşı incelenmiştir. Bu savaş, hem dünyada hem Türkiye'de savaş karşıtı hareketi büyütmüş, muhalif hareketleri etkilemiştir.

Siyasal sistemde devamlılık olup olmaması, siyasi kültürü etkiler. Bir toplum sık sık askeri darbeler, savaşlar yaşıyor ve yönetim şekli değişiyorsa; o toplumun demokrasinin kurumsallaşması beklenemez. Türkiye'de darbeler dönemi demokrasinin yerleşmesinin önünde önemli bir etken olmuştur. 1983 sonrası askeri vesayet gerilemesi ile birlikte Türkiye daha demokratik bir rejime kavuşmuştur. Tezde anlatılan bir siyasi katılım modeli olarak Koordinasyon deneyimi, demokrasinin genişlemekte olduğu bu dönemde ortaya çıkmış ve demokrasinin daha da fazla genişlemesine katkıda bulunmuştur.

Bir toplumun coğrafyası siyasal kültürünü etkiler. Geçmişte ticaret yolu üzerinde olan toplumlar, siyasal çeşitliliğe alışık olurken, kapalı yerlerde kalan toplumlarsa içe dönük gelişmiştir. Bugün iletişim araçlarının dünya ölçeğinde hızla yayılması, kültürel farklılıkları azaltsa da coğrafi konumlar her ülkede oluşan siyasal kültürü etkilemeye devam etmektedir. Türkiye'nin Asya-Avrupa arasında bir köprü olması siyasal kültürünü etkilemiştir. Türkiye'nin geçiş yolları üzerinde olması, güçlü bir ordu geleneğine ve militarist bir siyasal kültürün oluşmasına yol açmıştır. Koordinasyon döneminde bu militarist siyasal kültüre karşı barışçıl bir siyasal kültür oluşturmak için çaba gösterilmiştir.

Sosyo-ekonomik özellikler de siyasal kültürü etkileyen unsurlardan biridir. Gelir durumu, eğitim seviyesi, endüstrileşmenin yaygınlığı, işsizlik oranı gibi sosyo-ekonomik faktörler siyasal kültürü etkiler. Genelde kentleşme, hayat standartlarının yükselmesi demokratik siyasal kültürü arttıran özelliklerdir. Ekonomik koşullar, ekonomide farklı yerlerde yer almak, gelir durumu gibi özellikler siyasal kültürde değişiklik yaratabilir. Kentleşme ile birlikte bireysel siyasal katılımında artış görülür.

Bir toplumda etnik olarak farklılıkların olup olmaması, bunların büyüklüğü, etkileri, diğer etnik kimliklerle ilişkileri siyasal kültürü etkiler. Etnik kimliklerin çok olduğu veya bir tane bile olsa farklı etnik kimliğin güçlü olduğu toplumlarda siyasal kültürün güçlü alt kültürleri oluşur. Türkiye'de 1990'lara kadar tek bir etnik, dini kimlik (Sünni Müslüman-Türk) baskın olmuş, Kürtler, Aleviler, Gayri Müslimler ve diğer etnik, dini kimlikler siyasal kültür üzerinde etkili olamamıştır. Tezde incelendiği gibi, 1990'lar ile birlikte farklı etnik ve dini kimliklerin siyasal hayata aktif katılmaları sonucu Türkiye'de vatandaşların bir hedefe yönelik birlikte iş yapma kapasitesi gelişmeye başlamıştır.

Bir toplumda hâkim veya azınlıkta olan ideolojiler siyasal kültürü etkiler. Örneğin Liberalizm ile Marksizm farklı siyasi değer yargıları ve davranışlar önerir. Bu ideolojilerden hangisi yönetimde ise siyasal kültür, onun yönlendirmesinden daha fazla etkilenir. Türkiye’de darbe dönemlerinde egemen olan vesayetçi ideoloji yıllarca siyasi partilere dayalı bir demokrasinin gelişmesini engellemiştir. 1983 sonrası gelişen liberal demokrasi askeri vesayeti geriletmiş, vatandaşların siyasete aktif katılımının önünü açmış ve Koordinasyon benzeri muhalif hareketlerin gelişmesini sağlamıştır.

Siyasal kültür tüm bu faktörlerin birbirleriyle ilişkisinden de etkilenecek gelişir, değişir. Bu tezde önce Türkiye siyasal kültürünün tüm bu faktörlerden etkilenecek aldığı şekil anlatıldıktan sonra, 2002-2003 döneminde dünya çapında önemli bir olay olan Amerika’nın Irak Savaşı ve buna karşı oluşan savaş karşıtı hareketin Türkiye siyasal kültürüne etkisi incelendi.

2.2. Siyasal Katılım Tanımı

Tezde siyasal sistemi siyasal yapıyla beraber belirleyen siyasal kültürün, özellikle siyasal katılım boyutu incelendi. Almond vd.’ye (2006, s. 48) göre bir topluluğun siyasal kültürü üç seviyede oluşur.

1. Seviye: Siyasal sistemle ilgili değer yargıları nelerdir, vatandaşlar milli gurur, milli kimlik, hükümetin meşruluğu gibi siyasal sistemi oluşturan değerleri ve kurumları nasıl görürler? Türkiye’de milli gurur ve kimliğe büyük önem verilir. Siyasal sistem açısından parlamenter demokrasi modeli genelde kabul edilir. Her darbe döneminden sonra seçimlerde darbelere en uzak adaylara oy verilmesi bu kabulün sonucu olarak görülür.

2. Seviye: Siyaset yapma sürecini bireyler nasıl yorumlamaktadır, vatandaşların kendi rolleri ve siyasal haklarına ilişkin beklentileri nelerdir? Vatandaşların siyasetle ilgilenmesi ve siyasal sürece katılımı konusunda üç genel tutum vardır: Katılımcılar (Participants), Uyanlar-Tebaa (Subjects), İlgisizler (Parochial).

Katılımcılar; siyasal sürece aktif katılanlar veya katılım potansiyelleri olanlardır. Siyaset hakkında bilgileri vardır, siyaseti belirlemede taleplerde bulunur, siyasal liderlere desteklerini, onların performanslarına göre tayin ederler. Tebaa, pasif bir şekilde yasalara ve kurallara itaat eder, oylamalara katılır ama aktif siyasete katılmaz. İlgisizler ise hem hükümet politikaları hem de genel olarak siyasetle ilgilenmezler. Bir kısım vatandaş (siyasi kampanyaların uzanamadığı kırsal bölgelerde yaşayanlar gibi) fiziksel olarak siyasal alanlara uzak oldukları için bu gruptayken, diğer bir kısım vatandaş siyaseti ve onun kendileri üzerindeki etkilerini ciddiye almadıkları için bu gruba girerler. Vatandaşların rolleri, rejimin biçimine göre de belirlenmektedir. Demokratik ülkelerde katılımcı sayısı fazla iken, otoriter rejimlerde genellikle tebaa rolü egemendir.

3. Seviye: Siyasetin sonuçları, hükümetten beklenenler nelerdir? Türkiye’de hükümetin rolü, hükümetin siyasi öncelikleri vatandaşları oldukça ilgilendirir. Bazı ülkelerde vatandaşlar devletin küçük olmasını, her işlerine karışmamasını isterken, Türkiye’de vatandaşlar genellikle hizmetleri hükümetten bekler.

Tezde bu üç seviyeden en çok ikinci seviye olan “siyaset yapma sürecini bireyler nasıl yorumlamaktadır, vatandaşların kendi rolleri ve siyasal haklarına ilişkin beklentileri nelerdir?” konusu ile ilgilenildi. Bir yandan az sayıda katılımcı vatandaşın farklı ideolojilerde olanlarla birlikte çalışma deneyimleri incelendi, bir yandan “ilgisiz” veya “tebaa” vatandaşların Koordinasyon sürecinde nasıl “katılımcı” oldukları ve bu durumun kendilerinde

ve diğerk katılımcılarda ne gibi değişiklikler yarattığı incelendi. Tezde özellikle, bireylerin, grupların, örgütlerin kutuplaşmaları aşarak, birlikte siyasete katılma ve siyasal katılımı genişletme çabaları üzerinde duruldu.

Dar anlamda siyasal katılım, siyasal sistem içinde vatandaşların doğrudan ya da dolaylı biçimde, yöneticilerin seçimini ve kararlarını etkilemeyi amaçlayan eylemlerinin bütünüdür. Demokrasilerde siyasal katılım süreçlerinin yüksek olması vatandaşların etkin olması demektir. Demokrasinin gelişimi, siyasal katılımın etkinliğiyle doğru orantılıdır. Siyasal katılım, sadece seçimlerde oy kullanmak, partilerde görev almak anlamına gelmez. Parktaki bir ağacın yerinin değiştirilmesiyle ilgilenmek veya mahalleye yeni bir AVM yapılıp yapılmaması konusunda eylemlilikte bulunmak da siyasal katılımın konusudur.

Temsili demokrasilerde bireyin gerek seçmen olarak, gerek siyasal parti, dernek ve kuruluşlarda rol oynayan, siyasal temsil kurumlarının çalışmasını etkileyen, izleyen ve denetleyen bir rolü söz konusudur. Demokratik siyasal kültüre sahip bireyin, siyasal gelişmeleri izlemesi, bilmesi ve her şeyden önemlisi verdiği tepkilerin ve yaptığı girişimlerin, siyasal kararların alınması ve uygulamaya geçirilmesinde etkili olduğuna inanması gerekir (Kalaycıoğlu 2008).

Siyasal katılımın tanımlanmasında tartışılan konulardan biri, tutumların sayılıp sayılmaması üzerinedir (Yalın ve Erzen 2012, s.9). Literatürde bir kısım akademisyen siyasal katılımı “Vatandaşların, hükümetin çeşitli kademelerindeki görevlilerini seçmek ve belli görevlerdeki siyasetçileri etkilemek amacıyla giriştikleri faaliyetler, siyasal katılımı oluşturur” ifadesiyle açıklamışlardır. Kalaycıoğlu (1983, s. 10) siyasal katılımı sadece siyasal eylem olarak kabul etmektedir. Kalaycıoğlu kişinin siyasal yaşamda yer alma eğilimleri ve tutumlarını siyasal katılım olarak ele almayıp, onun kaynakları arasında ele almaktadır. Turan

(1986, s. 69) ise siyasal katılım kavramına vatandaşların siyasal ilgi, bilgi ve tutumlarının da eklenmesi gerektiğini düşünmektedir. Siyasal katılımı davranışlarla sınırlı tutmak, kişinin siyasal katılımını olumlu etkileyen, siyasetle ilgisi, kendini siyasal bakımdan etkin hissetmesi, çevresindeki insanlara siyasal olarak güvenmesi gibi durumları dışarıda bırakır. İkincisi; belirgin bir amaca yönelmemiş, belki daha çok sembolik nitelikte olan katılma türlerini ihmal eder. Bu tezde siyasal katılım tanımına ilgi, bilgi ve tutumlar da eklendi. Örneğin anketler, vatandaşların belli konulardaki tutumlarını, düşünce ve duygularını, önerilerini saptamak için kullanılan bir araçtır. Tezde savaş karşıtı hareketi anlamak ve siyasal kültüre etkilerini incelemek için anketlerden de yararlanıldı.

Siyasal katılımın tanımlanmasında tartışılan noktalardan birisi de, niyet ve irade sorunudur. Siyasal katılmayı sadece iradi eylemlerle sınırlı tutmaya karşı çıkanlar, irade dışı ya da çeşitli zorlamalara bağlı olarak gerçekleşen eylemlerin de katılım kapsamına alınması gerektiğini ifade ederler (Özbudun 1975, s.3). Bu tartışma çerçevesinde siyasal katılım, gönüllü ve zorunlu olmak üzere ikiye ayrılır. Gönüllü ya da iradi katılım, devlet organlarınca alınacak kararları etkilemek üzere bireyin kendisi tarafından tasarlanmış faaliyetleri olarak tanımlanır. Zorunlu katılım ise; devlet organlarınca alınacak kararları etkilemek üzere bireyin kendisi dışındaki bir kişi (geleneksel liderler, zengin toprak sahipleri, cemaat liderleri) ya da durum (tehdit, zorlama, nüfuz sahibi kişiye duyulan saygı, bağlılık, maddi çıkar) sebebiyle, bu süreçte yer almasıdır. Özbudun hem gönüllü katılımı hem zorunlu katılımı siyasal katılım olarak kabul etmek gerektiğini savunmaktadır. Özbudun (1975, s.2), siyasal katılımı “vatandaşların, merkezi veya yöresel devlet organlarının personelini yahut kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarınca tasarlanmış, hukuki veya hukuk dışı, başarılı veya başarısız eylemlere girişmeleri” şeklinde tanımlamaktadır. Tezde siyasal katılım

tanımında zorunlu katılım da kullanılıyor olmasına rağmen, Koordinasyon asıl olarak iradi ve gönüllü katılıma bir örnektir.

Tezde siyasal katılım, bireylerin, doğrudan veya dolaylı bir biçimde yöneticilerin seçimini ve kararlarını etkilemek için, yasal araçlarla, örgütlü olarak, iradi bir şekilde veya irade dışı (zorlayıcı), siyasal sistem karşısında takındıkları hukuki veya hukuk dışı, yerel veya ulusal, başarılı veya başarısız tutumlarını ve eylemlerini tanımlayan bir kavram olarak ele alınmıştır.

Siyaset bilimi literatüründe siyasal katılım “olağan siyasal katılım” ve “olağandışı siyasal katılım” olarak ikiye ayrılır.⁸ Olağan siyasal katılım, seçim süreciyle siyasal rejim tarafından konulmuş kural ve normlara uygun eylemlerden oluşur. Seçimlerde oy vermek, siyasi parti kampanyalarında faal rol oynamak, siyasetle ilgilenmek, siyasal konularda başkasıyla konuşmak, tartışmak, siyasal partilere, meslek kuruluşlarına üyelik, siyasal sistemde görevli kişilerle ilişki kurmak gibi katılımlar bu kategoriye girer. Olağan siyasal katılım siyasetle ilgilenmekten başlayan ve siyasal nitelikteki örgütlerde aktif görev almaya kadar uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. Olağandışı siyasal katılım ise, bireyin siyasal hedeflerine ulaşmak için, özellikle de siyasal rejimin kural ve normlarına karşı çıkmak suretiyle giriştiği faaliyetlerden oluşur. En sık rastlanan olağandışı siyasal katılım biçimleri bildiri yayınlamak, imza toplamak, itaatsizlik eylemleri, gösteri yürüyüşleri ve mitinglere katılmaktır. Bunların dışında daha az görülen binaların, işyerlerinin, malların tahribi, insan kaçırma, suikastlar, çete savaşları, devrim girişimleri de olağan dışı siyasal katılma olarak kabul edilir. Kalaycıoğlu iki tür siyasal katılımın da demokrasinin gereği olduğunu söylemektedir:

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. İğci 2008.

Her iki tür siyasal katılmanın da, kişilerarası güven, dernekleşme, toplumsal hoşgörü, siyasal ilgi, bilgi ve etkinlik duygularının yaygın olarak mevcut olduğu bir ortamda, aynı yaygınlıkla ve sıklıkla sürdürülüyor olması, temsili demokrasinin istikrar bulduğunun bir işareti olarak sayılması söz konusudur (2008, s. 11).

Koordinasyon sürecinde olağandışı siyasal katılım yöntemleri öne çıkmış, çok sayıda toplantı, yürüyüş, protesto gösterisi, bildiri dağıtma, imza toplama vb. eylemler gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de muhalif hareketlerin olağan dışı eylem biçimlerinde de değişimler yaşanmıştır. Koşmalı, çalgılı yürüyüşler, değişik renk ve biçimde dövizler (lolipoplar), kamu entelektüellerinin siyasal eylemlerde önde görünmesi bu dönem karşılaşılan siyasal katılma biçimleri olmuştur.

Siyasal katılım eylemleri yoğunluk derecelerine göre de sıralanmaktadır: Gözlemci Eylemler, Aracı Eylemler, Siyasi Mücadeleye Yönelik Eylemler. “Gözlemci eylemler”; en basit katılım türlerini içermektedir. “Siyasi mücadeleye yönelik eylemler”; siyasal katılımların en üst düzeyini oluşturmaktadır. Gözlemci, aracı ve siyasi mücadele eylemleri birbirini izleyen siyasal katılım aşamalarıdır. Bu hiyerarşi içinde, siyasal mücadeleye doğru tırmanıldığında siyasal katılım, katılımcı birey açısından gittikçe yoğunlaşarak doruk noktasına varır. Türkiye’de genel olarak gözlemci eylemler vardır, Koordinasyon sürecinde ise siyasi mücadeleye yönelik eylemlerde artış olmuştur.

Koordinasyon deneyimi vatandaşların siyasal katılım biçimlerinin ve düzeylerinin değiştiği bir süreç olmuştur. Meclise gidip milletvekilleriyle görüşmek, milletvekillerine cep mesajı göndermek gibi etkinlikler, Antalya’da yılbaşında pankartla denize girmek, minibüs şoförlerinin kontak kapatması gibi eylemler, muhalefetin başvurduğu değişik siyasal katılım biçimleri olmuştur. Koordinasyon öncesinde siyasi mücadeleye yönelik eylemlerin sayısı

sınırlı iken savaşa girilmemesi için yapılan etkinliklerin çoğu siyasi mücadeleye yönelik eylemlerdir.

Vatandaşların ne kadarının, hangi biçimde siyasete katıldığını, nelerden etkilendiğini ve siyasal eylemlerinin hangi düzeyde olduğunu tespit etmek, siyaset bilimi açısından önemlidir. Toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler sonucu giderek demokratikleşmesi, doğal olarak kitlelerin siyasal yaşama katılmaları konusunu ön plana çıkarır. Bir arada yaşayan insanlar, bir yönetme-yönetilme ilişkisi içine girerler. Bu ilişkilerin yinelenmesi ve süreklilik kazanmasıyla birlikte belli bir siyasal sistemin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu sistemde yer alan tüm üyelerin siyasal yaşamla aynı ölçüde ilgili oldukları söylenemez. Kimi daha ilgili ve bilgili, kimi daha ilgisiz ve bilgisizdir. Siyasal katılım gerek toplumlar arasında, gerekse aynı toplumun katmanları arasında farklı düzeylerde ve biçimlerde gerçekleşmekte, farklı toplumsal değişkenler tarafından etkilenmektedir. Önemli olan, siyasal katılım biçimlerinin çeşitliliği ve vatandaşların siyasete katılmalarının hangi düzeyde olduğudur. Günümüzde olağan dışı siyasal katılım giderek olağanlaşmaktadır, dolayısıyla siyasal katılım biçimleri çeşitlenmektedir. Siyasal katılımın sadece halkın seçim tartışmalarına katılması ve oy vermesi ile sınırlı olmaması gerekir. Vatandaşların siyasal kararlara ve geleceğin yapılanmasına katılması demokratik siyasal kültürün gelişmesine hizmet edecektir.

Genel olarak siyasal katılım alanına siyasal kültürün yanı sıra siyaset teorisi ile ya da ikisini ortaklaştırarak bakmak da mümkündür. Siyaseti yapısal olarak kategorize eden siyasal kültür çalışmalarında, siyaset teorisine doğrudan çok az yer verilmektedir. Bu tezde de siyaset teorisi alanına giren - demokrasinin gelişmesi, bireyin siyasal alana müdahil olabilmesi için kamusal alanın oluşturulması ve genişletilmesi gibi - konulara girilmemiş, sadece özet

düzeyinde vatandaşlık kavramı incelenmiştir. Nasıl bir toplumda yaşamak istediğimiz, nasıl bir vatandaşlık tanımı olması gerektiği tartışmaları Aristoteles'ten günümüze devam eden geniş bir siyaset teorisi literatürüne sahiptir. Tezde bu tartışmalara girilmeden ortaya konan siyasetin tanımı gereği, aktif bir siyasal katılımı savunan Arendt'in siyasal katılım ve vatandaşlık kavramına kısaca değinildi.

Siyaset bilimi literatüründe siyasal katılım ölçümlerinin sadece seçimler ve siyasal partilerle sınırlı kalması eleştirilmiştir. Kadioğlu (2008, s.1) bir ülkede siyasal katılımı incelerken iki yaklaşım olabileceğini söylüyor. Birinci yaklaşım; seçim sistemleri, siyasal partilerin yapıları ve bunların diğer idari süreçlerle etkileşimi üzerinde yoğunlaşan seçim siyaseti çalışmalarını içerir. Bu çalışmalar, önceden tanımlanmış bir seçmen grubunun var olduğunu kabul eder ve bu grubun siyasal katılıma ilişkin davranışlarını araştırır. Bu yaklaşım, siyasi tabanın sabit olduğunu varsayar.

Siyasal katılım çalışmalarına ikinci yaklaşım ise vatandaşlık açısından yapılabilir. Bu yaklaşım, demokratik sürecin içindeki aktörleri tanımlama çabası içine girer. Vatandaşların seçmen olma dışındaki özelliklerini, kimleri kapsadığını, siyasete farklı katılabilecekleriyle ilgili bir tartışmayı da içerir. Kadioğlu bu yaklaşımı şöyle tanımlıyor:

[S]iyasal katılım, sadece bir temsil unsuru ya da ulusal seçimlerde oy vermeye ilişkin bir eylem olmaktan öte bir olgu olarak incelenebilir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü, güç ilişkilerine daha az dayanan, bunların yerine akıl ve görüşme gibi unsurlara ağırlık veren siyasal süreçler, yeni bir siyasal söyleme yönelik adımlara örnek teşkil etmektedir (2008, s.1).

Tezde ikinci yaklaşım benimsenmiştir. Siyasal katılım olarak vatandaşların, seçim dönemi dışında siyasi olaylara katılımları incelenmiştir. Vatandaşların partilere niçin veya nasıl oy verdikleri değil, seçtikleri partinin kurduğu hükümetin politikasını değiştirme aktiviteleri incelenmiştir. Tabii ki sadece AKP seçmenlerinin değil tüm vatandaşların

hükümetin politikalarını ve devletin siyasi kararlarını etkilemek, kendi geleceği hakkındaki kararlara katılmak için giriştiği siyasal katılım ve bu katılımı geliştirdiği siyasal söylem anlatılmıştır. Koordinasyon içindeki aktörlerle mülakatlar yapılmış, siyasal katılım biçimleri, aktörler ve siyasal kültürlerindeki etkileşimler, kendi yorumlarını da içerecek bir şekilde değerlendirilmiştir. Hem “katılımcı” vatandaşların, hem de siyasete katılımları “tebaa” veya “ilgisiz” seviyesindeyken Koordinasyon döneminde “katılımcı” olan vatandaşların siyasal süreçleri incelenmiştir. Katılımcı vatandaşların, geniş bir kamuoyu desteğini nasıl sağladıkları, siyasi bir kararı nasıl etkiledikleri, tüm bu süreçlerde karşılaştıkları sorunlar, bunları aşma çabaları, kutuplaşmalarla nasıl baş ettikleri, uyguladıkları yeni siyasal katılım yöntemleri araştırılmıştır.

Kadıoğlu (2012, s. 21) siyaset bilimi literatüründe vatandaşlık kavramının dört şekilde kullanıldığını söylüyor:

1. Ulusal kimlik veya milliyet olarak tanımlanan vatandaşlık,
2. Evraklar temelinde tanımlanan vatandaşlık,
3. Haklar temelinde tanımlanan vatandaşlık,
4. Görev ve sorumluluklar temelinde tanımlanan vatandaşlık.

Toplumlarda vatandaşlık yukarıdakilerden biri veya birkaçı ile tanımlanabilmektedir. Türkiye’de genel olarak Türk kimliğine dayalı, görev ve sorumluluk temelli bir vatandaşlık mevcuttur. Kadıoğlu’na göre bu vatandaşlık çerçevesi yeterli değildir. Örneğin Kürtlerin anadilde eğitim başta olmak üzere her türlü hak taleplerine en sık verilen cevap “Onlar da Türkiye vatandaşları, daha ne istiyorlar,” olmaktadır. Hâlbuki vatandaşlık kendi dilinde kendini ifade etmek hakkı da dâhil tüm temel insan haklarına sahip olmak olmalıdır. Bir toplumda yaşayan herkes din, etnik köken ve ırk ayrımı yapılmadan vatandaş kabul edilmeli

ve tüm hakları tanınmalıdır. Bu haklara sahip olmadan verilen bir vatandaşlık hakkı son derece eksik bir haktır.

Vatandaşlık sadece bir topluma bağlı olmayı ve konulan yasalara uymayı değil, o toplumun nasıl olacağı ve nasıl yönetileceğine dair kararların bir parçası olmayı da kapsamalıdır. Vatandaşların aktif siyasal katılımı o toplumu oluşturan bireylerin daha iyi çalışmasını sağlayabilir, sosyal sermayenin gelişimini sağlar. Bu yüzden her türlü olağan ve olağandışı siyasal katılım haklarının verilmesi vatandaşlığın vazgeçilmez unsurlarından birisi olmalıdır. Kadioğlu'nun dediği gibi "Vatandaşlık siyasal katılımın değil, siyasal katılım vatandaşlığın önkoşulu olarak ortaya çıkmalıdır" (2008 s. 28).

Arendt *Devrim Üzerine* (2012) kitabında, vatandaş sadece yasalara sorgusuz uyan değil; kendisi için düşünebilen, yargılayan, eyleyen ve bunun sonuçlarını göze alabilen özerk bir bireydir, demektedir. Her bir bireyin özgür bir ortamda siyasal eylemde bulunmasının sağlanması çok önemlidir. Arendt'in siyaset anlayışı çoğulluk, eylem ve etkin vatandaşlık üzerine kuruludur. Öyle bir yönetim sağlanmalıdır ki tüm vatandaşlar kamusal yaşama katılabilmeli ve politik topluluğu ilgilendiren her konuda kolektif tartışma ve ortak sonuca varma sağlanabilmelidir. Siyaset bireylerin birbirleriyle etkileşim ve ortaklık içinde giriştikleri özgür, gönüllü eylemler aracılığıyla kendilerini yarattıkları, ortaya koydukları bir sahnedir. Politikanın yer aldığı kamusal alan da her şeyden önce insanların birbirlerini tanıması ve söyleşmesi üzerine kurulu insanlar arası bir alandır. Arendt'in çoğulluk, eşitlik ve kolektif tartışmaya dayanan bir katılımcı demokrasi anlayışı vardır:

[Ç]ok sayıda aktör arasındaki etkileşimlerin çoğulluğundan doğan çoğulluğun iktidarı, mutlak ve ilahi bir yetke hayalleriyle donanmış tek'in şiddetine karşı biricik siperdir. . . . [T]iranlık, şiddet ve totalitarizme karşı; ilişkisellikten, çoğulluğun mümkün olduğunca çok sayıda siyasal ve kurumsal cisimleşmesinden başka bir güvence yoktur. Vatandaşlık devlet düzleminde ilişkiselliğin işaretidir; vatandaşlık dışında birey, şiddet karşısında özellikle savunmasız durumdadır (1998, *The Human Condition*, s.203).

Arendt'e göre, liberal eşitlik anlayışının, özgüllükleri dikkate almayan, sınıfsal ve cinsel açıdan kör, evrensellik iddiası üzerine kurulu genelleştirilmiş vatandaşlık kavramının, farklılıkları kucaklama imkânı yoktur. Fatmagül Berktaş, Arendt'in vatandaşlara, siyasal kurumlarla tanımlanandan farklı bir siyaset önerdiğini söylemektedir:

Sorun, geleneksel parlamenter ya da başkanlık sistemlerinin, seçim ve kuvvetler ayrılığı vb. denetim mekanizmalarının ötesinde "aşağıdan" yurttaş deneyiminden ve eyleminden başlayan, yurttaşların karar alma süreçlerine katılmasına olanak veren ve bu katılımın özel işletmecilik mantığı tarafından engellenmesini önleyen bir politika anlayışının geliştirilmesidir. Buysa hem demokrasinin hem de politikanın anlamının yeniden değerlendirilip dönüştürücü politika olanakları üzerinde düşünmeyi gerektirir. İşte burada Arendt'in geleneksel olmayan tümüyle farklı politika anlayışı "başka türlü olabilecek" olanı tasavvur etmemizi mümkün kılacak biçimde devreye girer (2010, s.14-15).

Arendt'e göre siyaset vatandaşların karar alma süreçlerine aktif olarak katılmalarını sağlayan bir süreç olmalıdır. Bu vatandaşın aşağıdan eylemi ile sağlanabilecek bir siyasettir. Arendt'in "başka bir siyaset mümkün" yaklaşımı, 2000'lerde savaş karşıtı harekette sık kullanılan "başka bir dünya mümkün" sloganına benzer bir deyiştir. Arendt, bu yaklaşımı ile temsili demokrasi ile yetkilerimizi ve sorumluluklarımızı başkalarına devretmeyelim, kendi hayatımız hakkında kararlara katılmak için doğrudan siyasal katılımında bulunalım, diyor.

Murat Özbek *Gezi Ruhu ve Politik Teori* kitabında Arendt'in politika yapma kavramını şöyle tarif ediyor:

"Politika yapmak" dendiğinde "aynı zaman ve mekanda ortak bir yaşamı paylaşan, hepsi aynı ölçüde insan, dolayısıyla hepsi birbirine eşit, ama bu nedenle hiçbiri diğeri ile özdeş olmayan, dolayısıyla hepsi birbirinden farklı insanların, birbirleriyle görüş alış verişinde bulunarak, eylemleri ile birbirlerine kendilerini göstererek, söylemleri ile birbirlerini ikna etmeye çalışarak, ortak yaşamlarını ilgilendiren sorunlar konusunda ortak bir görüş ve bu ortak görüş doğrultusunda ortak bir eylemlilik iradesi oluşturmak amacıyla faal olmasını" anlar Arendt (2013, sf.23).

Arendt için modern toplumda vatandaşlığın yeniden oluşturulabilmesi için, ortak dünyanın toparlanması ve bağımsız bireylerin kimliklerini açıklayarak karşılıklı iletişimde

bulunabilecekleri, dayanışabilecekleri sayısız görünüm alanının oluşturulması gerekir.⁹ Arendt için siyasal katılım, vatandaşlar arasında nezaket ve dayanışma yarattığı için önemlidir. Onun için gerçek siyasal bağ, siyasal talepleri oluşturan ve dünya genelinde koruyan vatandaş arkadaşlığı ve dayanışmasıdır. Arendt'e göre siyaset, vatandaşların farklı perspektiflerden bir araya gelip tartışabilecekleri ortak alanlarla mümkündür. Bireylerin tek başlarına ve kişisel fikirlerine göre oy vermeleri yeterli değildir. Aksine vatandaşlar farklılıklarını ve benzerliklerini görebilecekleri ve demokratik tartışmanın objeleri olacakları siyasal-kamusal alanlarda buluşmalı, birbirleri ile tartışmalıdırlar. Siyasal düşünceler kişisel oluşturulamaz, ancak kamusal bir çerçevede tartışılmalı, karşılıklı fikir alış verişi ile oluşturulmalı, denenmeli ve geliştirilmelidir. Arendt'e göre vatandaşların kendi toplumlarının sorunlarına aktif katılımı sadece kamusal özgürlük ve mutluluk vermez, aynı zamanda Thomas Jefferson'ın sözleriyle "hükümette olmak" yani siyasal bir etkinlik ve onun bir parçası olma hissini verir. Siyasetin bir parçası olmak Arendt açısından çok önemlidir. Bu yüzden temsili demokrasiyi eleştirir. Temsiliyeti, vatandaşların aktif katılımının ikamesi ve yöneten- yönetilen ayrımının devamının nedeni olarak görür. Arendt'e göre vatandaşlığın canlanması için toplumsal eylem ve kolektif fikir alışverişinden oluşan, doğrudan siyasal katılım gereklidir.

Koordinasyon'a aktif katılanlar Arendt'in anlattığı vatandaşlık tanımına uygun bir süreç geçirmişlerdir. Siyasete aktif katılım, siyaset yaparken tartışmak, fikir alışverişinde bulunmak, kararlara ortak olmak katılımcıların siyasette özne olmasını sağlamıştır.

Koordinasyon, yukarıda Arendt'in bahsettiği gibi, siyasete aktif müdahale edilen, bireylerin

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Leydet, 2014.

dayanılabildiği bir görünüm alanı oluşturmuştur. Bu görünüm alanı, Türkiye'deki katılımcı vatandaşlığın gelişmesine hizmet etmiştir.

2.3. Türkiye'de Siyasal Kültür ve Vatandaşlık Analizi

Modern anlamda vatandaşlık, Osmanlı'da II. Mahmut döneminde, devlet eliyle yukardan aşağı oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha önce ayrıcalıklı haklara sahip çeşitli toplulukların üyelerinin (gayri-Müslimler, dini cemaatler vb.) ayrıcalıkları bu süreç içinde kaldırılmıştır. Osmanlı devletinin kendi tebaası arasında sağlamaya çalıştığı bu dönüşüm, vatandaşlığa geçiş için önemli olmakla birlikte çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Somay (2014, s. 122-123) II. Mahmut'un eşit vatandaşlığı oluşturma çabalarının, ayrıcalıkları kaldırılan topluluklardaki bireylere modern hak ve özgürlükler verilmediği için, toplumu tümüyle Sultan'a bağlı bireylerden oluşan bir yapıya dönüştürdüğünü söylemektedir. Vatandaşlıkla ilgili kuralların yürürlüğe girmesiyle, toplulukların zayıflaması ve güç kaybetmesi sonucunda, çalışma ve yaşam koşulları İmparatorluk tarafından belirlenen bireylerin üzerindeki Sultan'ın mutlak egemenliği daha da güçlenmiştir.

1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulurken, Osmanlı Devleti'ndekine benzer bir şekilde yukarıdan aşağıya vatandaş oluşturma süreci devam etmiştir. Caymaz, Türkiye'de vatandaşlığın kurucu aktörünün devlet olduğunu şöyle anlatıyor:

Türkiye'de ise vatandaşlık Osmanlı modernleşmesinden beri yönetici elitlerin bir ölçüde Batı'dan esinlenerek yukarıdan aşağıya uygulamaya koydukları projelerin tarihidir. . . . [D]evlet ağırlıklı ve ödevlere gönderme yapan vatandaşlık anlayışının kökenlerini bu özgül kuruluş biçiminde aramak gerekiyor (2007, s.158-159).

Türkiye Cumhuriyetinin modernleşme politikalarını kabul ederek modernleşenler veya modernleşme potansiyeli taşıyanlar vatandaş olarak öne çıkarılmışlardır. Kolay kolay modernize edilemeyecekler geleneklerine, dinlerine, eski üretim biçimlerine bağlı olanlar,

başörtüsü takmak isteyen kadınlar, yaşam biçimlerini bozmak istemeyen erkekler ise arka plana itilmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlık kavramında hukuki ve kültürel vatandaşlık ayrımı başlangıcından beri vardır. Hukuken herkes eşittir, vatandaşlık hakkına sahiptir, ama kültürel olarak Cumhuriyetin modernleşme politikalarına uymayanlar geride kalmak zorundadır. Kürtler, dindarlar, Aleviler, Gayri Müslimler vs. yasalar önünde eşittir ama siyasal yaşamda kültürel olarak kendilerini ifade edememişlerdir. Başbakan bile olabilen bir Kürt, Kürt kimliğini açıkça söyleyememiştir.

Kadıoğlu (2012 s.13), “Türkiye’deki vatandaşlığın hem Kürtleri, hem Ermenileri, hem Yahudileri, hem de daha birçok dilsel ve dinsel farklılığı olan grubu kapsadığını, bu nedenle demokratik yapıya sahip olduğunu” iddia edenlere karşı; “Türkiye’deki vatandaşlık anlayışının aynı zamanda farklılıkları kendi içinde eritmek anlamına da geldiğini”, bu yüzden demokratikliğinin şüphe götürdüğünü söylemektedir. Türkiye’de vatandaşlık söylenenin aksine tek tip bir etnik ve dinsel kimlik sahibi olmaya indirgenmiştir: Sünni Müslüman-Türk. Bu tür tek tip vatandaşlık tanımı, Türkiye siyasal kültüründeki kutuplaşmaları (Türk-Kürt, Alevi-Sünni, dindar-laik) yaratmaktadır.

Türkiye’de vatandaşlık devlete karşı yasalarla konulan görev ve sorumlulukları yerine getirmekle sınırlıdır. Bu tür vatandaşlık, siyasal katılımın önünde bir engeldir. Caymaz, bu vatandaşlık şeklinin, bireyin sendikalara ve diğer STK’lara katılımını sınırladığını şöyle anlatmaktadır:

Vatandaşlık anlayışının temelini atan devletin, bireyin daha sonraki hayatında sendika, meslek örgütü, dernek, STK, parti gibi toplumsal ve siyasal kurumlar aracılığı ile bu yolculuğuna devam etmesini engellememesi gerekir. . . . Türkiye’de sendika ve derneklerin darbelerden muzdarip kırılgan tarihi aslında vatandaşlık rollerinin sorunlu tarihini oluşturmaktadır (Caymaz, 2007, s. 5).

1950'lerde çok partili sisteme geçiş ile birlikte geri planda kalanlar siyasete aktif olarak katılmaya başlamışlarsa da askeri darbelerle bu süreç sık sık kesintiye uğramıştır. Türkiye'de vatandaşlık tanımına ve pratiğine bakıldığında, 1990'lı yıllara kadar Arendtçi vatandaşlık anlayışından uzak, daha çok görevler ve ödevler üzerinden tanımlanan siyasal katılımın sınırlı olduğu bir vatandaşlık görülmektedir. Bu vatandaşlığı Caymaz şöyle anlatmaktadır:

Hukuki olarak çerçevesi çizilmiş bir haklar ve ödevler dizgesine uyumluluğa indirgenen vatandaşlık anlayışı, vatandaşların katılım ve kendi kendilerini yönetme eğilimlerinin ve yeteneklerinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır (2007, s.3).

1990'lı yıllar; yerel, dini, etnik ve kültürel aidiyetleri devletin resmi vatandaşlık tanımının dışında kalan grupların siyasete aktif katıldığı bir dönem olmuştur. Kürtler, İslami kesim, Aleviler ve diğer dışarıda bırakılanlar vatandaşlık haklarını geri almak için mücadele etmeye başlamışlardır. Askeri vesayetin geriletilmesiyle birlikte (ki bu geriletmeye katılımcı vatandaşların çabalarının da elbette rolü vardır), geri planda bırakılanların siyasi faaliyetlere ve karar alma mekanizmalarına katılımı konularında ilerleme olmuştur. İnsanların bir hedefe yönelik birlikte iş yapması, katılımcı vatandaşlığın gelişmesi, 1990'lardaki işçi, kadın, çevre, başörtüsü vb. eylemlerle başlayan, Koordinasyon ile yükselen, Gezi ile devam eden bir süreç olarak görülmelidir.

Bundan sonraki bölümde Türkiye'de katılımcı vatandaşlığın oluştuğu siyasal kültür incelenecektir. Siyasal kültür, bir toplumun maddi koşulları, siyasal sistemi yönetenlerin tercihleri, toplumsal kültürün diğer boyutları, toplumsal olaylar ve tecrübeler tarafından etkilenir. Siyasal kültür gelenekseldir, tarihe aittir. Bir toplumun tecrübelerinin sonucunda oluşur. Türkiye'de darbelerle siyaset yapma tarzı iyi bilinirken, Amerika'da vatandaşlar bu konuda fikir sahibi bile değillerdir. Her toplumda bir siyasal kültür vardır ve bireyler bu

kültürün içinde hareket ederler. Ancak siyasal kültür aynı zamanda bireylerin davranışlarından, yeni olaylardan etkilenir ve değişir. Bu yüzden hiçbir siyasal kültür kalıcı ve değişmez değildir. Her siyasal kültür kendi zamanında ve yerinde oluşur. Vatandaşların davranış ve inançları, kendi siyasi tecrübeleri ve siyasal toplumsallaşmanın temsilcileri tarafından şekillenir. Bazı dönemlerde tüm toplumlarda aynı anda siyasal kültürde benzer değişiklikler olabilir. Büyük sosyal akımlar, genel sosyal gelişmeler ve özel tarihi olaylar siyasal kültürde değişiklikler yaratabilir. Dünyada 1968 hareketi, 1989 Doğu Bloku'nun dağılışı, bu tür dönemlere örnek olarak gösterilebilir. 11 Eylül saldırıları sonrası yaşanan Afganistan ve Irak saldırıları, savaş karşıtı hareketin tüm dünyada güçlenmesine ve eylemlerinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu tezin konusu olan Koordinasyon da bu dönemin bir parçasıdır.

Türkiye genel olarak demokrasinin gelişmekte olduğu bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Özellikle 1990'lardan sonra 28 Şubat 1997, 27 Nisan 2007, Ergenekon gibi çeşitli darbe ve darbe girişimleri olsa da, Türkiye siyasal hayatı bir parlamento rejimi olarak devam etmektedir. Türkiye'nin, -siyaset bilimi literatüründe bazen aksamalarla karşılaşılsa da uzun vadeli bir bakışla- 1960-2000 döneminde siyasal demokrasiyi yerleştirme çabaları başarılı olarak kabul edilmektedir. Üç darbe yaşanmış olmasına rağmen, söz konusu dönemin otuz dört yılında siyasal iktidarlar rekabete dayalı seçimlerle belirlenmiştir. Her askeri müdahaleden sonra kısa sürede demokrasiye geçilmesi, siyasal kültürde demokrasinin yerleştiğinin göstergesi olarak görülmektedir.

Kalaycıoğlu (2008, s.7) Türkiye'de demokratikleşmenin Amerika, İngiltere gibi ülkelerden farklı geliştiğini söylemektedir. Demokrasinin belli bir yapı ve rejim özellikleri göstererek kendiliğinden ortaya çıkabildiği ortamlarla, büyük çabalar sonunda kurulabildiği

ortamları birbirinden ayırmak gerekir. Örneğin İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İsviçre’de demokrasi kendiliğinden, siyasal sistemin evrimiyle ortaya çıkmış, istikrar bulmuş ve konsolide olmuştur. Oysa Almanya, İtalya ve Japonya’da demokrasi İkinci Dünya Savaşı sonrasında özel çabalar sonucunda, adeta yapay bir ortamda işgal kuvvetleri tarafından kurulmuş, zamanla istikrar bulmuş ve konsolide olmuştur.

Kalaycıoğlu’na göre Türkiye bu iki grup ülkeden ikincisine benzer bir konumdadır. Türkiye’de çok partili demokrasiye geçiş çeşitli akim kalan girişimlerden sonra 1945 yılında başlamış, üç askeri darbeye demokrasi süreci sekteye uğratılmıştır. 12 Eylül 1980 darbesi sonrası parlamenter demokrasiye ancak 1983’te geçilmiştir. Bu genel hatlarıyla ifade edilen tarihsel süreç, Türkiye’nin darbelerle ara verilen bir demokrasiye sahip olduğunu gösteriyor.

Darbelerle kesilen gelişim süreci, demokrasinin konsolidasyon sorunlarını da etkilemektedir. Askeri darbeler ve sonrasında ordu mensuplarına ayrıcalıklı haklar ve ekstra siyasal otorite tanınması, demokrasinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Kalaycıoğlu demokratik konsolidasyon için askeri vesayetin geriletilmesi gerektiğini savunmaktadır:

Aslında demokrasileri defolu ve istikrarsız kılan askeri darbedir; rejim tipi ne olursa olsun birden fazla askeri darbeye maruz kalan demokrasiler istikrarsız olmak eğilimindedirler. . . . [B]u gün Türkiye’de demokrasinin bir istikrar ve pekişme sorunu varsa, bu da bir ölçüde askeri darbelerin etkisiyledir (2008, s. 4-5).

Özbudun, Kalaycıoğlu gibi demokratik konsolidasyon için çalışmak gerektiğini ama Türkiye’nin az gelişmiş ülkelerdeki demokrasilerden daha avantajlı olduğunu söylemektedir. Güçlü bir devlet geleneği, 1839’da Tanzimat’ta başlayan anayasaya dayalı bir siyasal sistemi, 1908’den itibaren siyasal partilere dayanan bir siyasal kültürü, gelişen bir sivil toplumu olması Türkiye’yi avantajlı kılmaktadır. Özbudun’a göre demokrasinin konsolide olması için; sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesi, siyasal hayatın gelişmesi, sivil haklar ve bağımsız

sivil kuruluşlar için yasal düzenlenmelerin sağlanması, Kürtler ve İslami hareketlerin taleplerinin karşılanması, onlarla istikrarlı ilişkiler kurulması, askeri vesayetin anayasa ve yasalar üzerindeki etkilerinin ortadan kaldırılması, askerin bir daha siyasete müdahale edemeyeceği bir ortamın sağlanması gerekir. Koordinasyon süreci, Özbudun'un ifade ettiği gibi, sivil toplumun siyasete daha fazla katılım sağlaması anlamında demokrasinin gelişmesi açısından bir örnektir.

Türkiye siyaset bilimi literatüründe Türkiye'de askeri darbelere rağmen demokrasinin temeli sayılabilecek yöneticilerin seçimle iktidara gelme kültürünün yerleştiği söylenmektedir. Türkiye'de siyasal partileri destekleme, siyasal görüşleri yakın bulma, oy verme etrafında bir siyasal katılım vardır. Ancak gelişmiş demokratik ülkelerde bu temelin üstüne inşa edilen sivil toplum ve demokratik siyasal katılım Türkiye'de henüz gelişme aşamasında bulunmaktadır. Koordinasyon süreci, sivil toplumun “siyasette biz de varız” demesinin, demokratik siyasal katılımın bir örneği olmuştur.

Türkiye'de Osmanlı döneminden beri siyasal düşünceyi şekillendiren bir devlet-toplum karşıtlığı söz konusudur. Sarıbay bu çatışmayı şöyle anlatmaktadır: “Türkiye'de demokrasiyi şekillendirme mücadelesi basit olarak toplumdan yana olanlar ve devletten yana olanlar arasındaki çatışmaya indirgenmiştir” (2000, s. 447).

Türkiye'de siyasal kültürdeki devlet-sivil toplum ilişkileri incelendiğinde öne çıkan nokta; Osmanlı'dan beri devam eden ve Cumhuriyet'e de sirayet eden devletin her alanda yönlendiriciliği, hâkimiyeti; toplumun siyasal sistem karşısındaki pasif, içe kapalı ve zayıf durumudur. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren demokratikleşme yönünde olumlu değişiklikler yaşanmıştır. Koordinasyon deneyimi devletin yönlendirici unsur olmasına

önemli bir itiraz olmuştur. Yine bu süreçte yapılan siyasal eylemler toplumun pasifliğinin kırılması açısından örnek gösterilebilir.

Türkiye’de siyasal kültürün bir özelliği de bireylerde demokratik değer yargılarının henüz tam yerleşmemiş olmasıdır. Bu eksiklik demokrasiyi savunan tutum ve davranışların toplumda yerleşmesini ve sosyal sermayenin gelişimini zorlaştırmaktadır. Sosyal sermaye, toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine güvenmesi, ortak hareket etmesi ve işbirliği kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Sosyal sermayenin, ortak hedeflere ulaşmak ve devleti denetlemek gibi amaçlarla siyasal katılımında bulunmak için, spontane veya örgütlü işbirliği yapma ve ortak hareketler organize etme yetilerini yansıttığı varsayılmaktadır (Somer 2004).

Argun Akdoğan (2006), Türkiye’de sosyal sermayenin az gelişmiş olduğunu söylemektedir. Akdoğan makalesinde, Şerif Mardin’in herhangi bir araştırma verisine dayanmadan Türkiye’deki sosyal sermayenin hoşgörüden yoksun özelliğini “bizler-onlar” ya da “dost-düşman” ayrımı çerçevesinde 1960’lı yıllarda ortaya koyduğunu belirtmektedir. Mardin çalışmasında, Türk toplumunun iç grup dayanışması-dış grup eleştirisi özelliğinin Türkiye siyasal sisteminin en hassas konularından biri olduğunu ve hoşgörü yoksunluğuna yol açtığını söylemektedir.

Türkiye’ye özgü sosyal sermaye kendini bu eksikli haliyle sürekli olarak yeniden üretmekte, siyasal yapı (kurum ve kurallar) bu nedenle sürekli olarak istikrarsız ve değişken bir özellik sergilemektedir. İnsanın kendisi toplumsallaştıkça kimlik kazanmakta, bir tarafta yer almakta, kendisi gibi olmayanlar ve düşünmeyenler için bir “öteki” haline gelmektedir. İktidar ilişkileri içinde düşünüldüğünde, toplumun tamamı ya da belli bir kesimi üzerinde iktidar uygulayıp, onları dönüştürmeye çalışan siyasal iktidarların izledikleri siyaset de bu

ikilem temelinde ele alınabilir. Genelde siyasal iktidarlar siyasal meşruiyetlerini öteki'ler -ki bu ötekiler çoğunlukla düşmanlardır- üzerinden üretirler (Akın 2013, s. 50).

Sosyal sermayedeki bu az gelişmişlik siyasal kültürdeki kutuplaşmanın devam etmesine yol açmaktadır. Hem vatandaşlar hem siyasetçiler sürekli ötekileştirdikleri birey, kurum, fikir oluşturmakta ve destekleyenlerini ötekilere karşı kışkırtarak konsolide etmeye çalışmaktadır. Bu kutuplaşma ise, vatandaşların ortak hedeflere ulaşmak ve devleti denetlemek için siyasal katılımında bulunmak amacıyla spontane veya örgütlü işbirliği yapma ve ortak hareketler organize etme güçlerini azaltmaktadır. Koordinasyon deneyiminin, sosyal sermayenin gelişiminde yararlı olduğu gözlenmiştir. Solcu, Müslüman, liberal vd. birey ve grupların ortak eylemler düzenlemesi, aralarındaki kutuplaşmanın kırılmasını bir ölçüde de olsa sağlamıştır.

Vatandaşların hem bireysel hem ortaklaşa siyasete katılımının sağlanması, demokratik yaşam için önemlidir. Siyasal katılım, bireyin yönetsel karar ve eylemleri etkilemek üzere harekete geçmesidir. Bu hareketliliğin yoğun olması, demokrasi için önemli bir altyapı sağlar. Toplumu oluşturan bireyler fiziki, sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitim düzeyleri açısından birbirlerinden farklıdırlar. Bu farklılıklar da bireylerin siyasal katılımıyla ilgili tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Doğal olarak bireyler sahip oldukları imkân, değer, tutum ve inançlar çerçevesinde katılımı gerçekleştirirler. Bir kısmı sadece seçimlerde oy kullanmakla yetinirken, bir kısmı seçim kampanyalarına katılarak, bir kısmı adaylığını açıklayarak, bir kısmı da gösteri, toplantı örgütleyerek siyasal katılımında bulunurlar.

Türkiye'de siyasal katılımı ilişkin literatürde genel kabul gören özellikleri şöyle sıralayabiliriz (Duran 2005, s. 18-19, 131-152): Bireyler, siyasi parti sistemini benimsemiştir, seçimlere katılım oranları demokratik bir ülke için yeterli düzeydedir. Parti üyeliği sınırlıdır,

partilere aidat vermek, yönetici olmak daha da az yapılan bir siyasal katılım türüdür. Siyasal katılımı gelir, cinsiyet, medeni hal ve eğitimin etkilediği görülmektedir. Siyasal katılımı kadın-erkek eşitsizliği yüksektir, kadınların siyasete aktif katılımı düşük görünmektedir. Gelir düzeyi yükseldikçe siyasete aktif katılım yükselmektedir. Kitle iletişim araçları siyasal katılımı etkilemektedir. Özellikle seçim zamanları vatandaşlar kitle iletişim araçlarını takip etmektedir. Siyasal katılım genellikle olağan katılım yöntemleriyle olmaktadır. Özellikle seçim zamanlarında, halk oylaması dönemlerinde oy verme, kendi siyasi görüşünü savunma, seçim mitinglerine katılma şeklinde siyasal katılım yaygındır. İmza toplama, protesto gösterilerine katılma gibi olağandışı siyasal katılım tarzı düşük de olsa mevcuttur. Bazı dönemlerde 1960'lar, 1970'lerdeki işçi ve öğrenci eylemlerinde artış görünse de genel olarak olağan dışı siyasal katılım düşüktür.

TÜSİAD'ın 2001 raporunda Türkiye'de seçmenin siyasal katılımı hakkında detaylı bilgi verilmektedir. En yaygın siyasal katılım biçimi % 88'le oy vermektir. Bunu, % 51 oranında medya aracılığıyla siyaset hakkında bilgi edinmek, % 17 oranında dilekçe vermek, % 13 oranında miting ve gösterilere katılmak, % 9 oranında STK'larda çalışmak ve % 8 oranında da siyasi partilere üye olmak izlemektedir. 1983'le birlikte hem olağan hem olağandışı siyasal katılımı bir artış görülmektedir. Özellikle 1990'lardan itibaren kadın hareketleri, işçi hareketleri, başörtüsüne özgürlük hareketleri ve çevre hareketlerinde bir artış gözlemlenmektedir. Bu artış özellikle İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük metropollerde görünse de tüm Türkiye'yi etkilemektedir. Tezde mülakat yapılan vatandaşların çoğunluğu (26 kişiden 16'sı) bu süreçlerde siyasete aktif olarak katılmış ve deneyim kazanmışlardır.

Siyaset bilimi literatüründe Türkiye'de siyasal kültür üç döneme ayrılır: Osmanlı'dan 1950'lere kadar olan dönem, 1950-1983 darbeler dönemi ve 1983 sonrası yeniden

demokratikleşme dönemi (Durdu 2009). Tezde de bu şema takip edilerek Türkiye’de siyasal kültür incelenmiştir.

2.3.1. Türkiye Siyasal Kültürünün Osmanlı’dan 1950’lere Değişimi

Türkiye’de siyasal kültürün önemli özelliklerinden biri olarak, güçlü devlet geleneği anlatılmaktadır. Özbudun güçlü devlet geleneğini şöyle özetler:

Osmanlı İmparatorluğu’nun, patrimonyal devletin neredeyse ders kitabı mükemmelliğinde bir örneği olduğu konusunda Türkiye’yi inceleyen hemen tüm araştırmacılar birleşmişlerdir. Bu sistemde otorite, mutlak bir sultanın elinde toplanmış, o da bunu geniş bir bürokratik askeri aygıtın yardımıyla kullanmıştır. Bu aygıtın üyeleri olan saray ve ordu mensupları, kamu görevlileri ve ulema yönetici sınıfı oluşturmuşlardır; toplumun onların dışında kalan bölümü olan Müslim ve gayr-i Müslim uyruklarının ise devlet yönetiminde hiçbir rolleri olmamıştır (1995, s.2).

İmparatorluk’ta devlete karşı çıkacak ne sınıf ne grup vardı. Hem askeri, hem dini sınıf İmparatorluk’un emrindeydi. Ekonomik bir karşı çıkış da söz konusu değildi. İmparatorluk’ta toprağın asli mülkiyeti devlete aitti. Tımarlar merkezi hükümet tarafından veriliyor ve gerektiğinde geri alınabiliyordu. Tımar sahiplerinin hakları, vergilerin toplanması ve kendi görev alanları içindeki köylülerin denetlenmesiyle sınırlıydı. Ayanlar uzun yıllar başkaldıramayacak kadar zayıftı, 18. yüzyılda merkezin zayıflamasını fırsat bilen ayanlar, Sultan’la anlaşmalar yapmaya çalıştılsa da, merkezin eski gücüne ulaşmasıyla tüm anlaşmalar iptal edilmişti.¹⁰

Klasik Osmanlı siyasal kültürünün önemli kurallarından birincisi; siyasal otoriteye saygı ve onun yüceltilmesiydi. İkincisi; İmparatorluk sosyal güçlerden büyük ölçüde bağımsız olduğu için, otoriteye saygının zorunlu bir sonucu olarak, yönetici sınıf mensuplarının belli bir sosyal gruba değil, devlete hizmet etmeleri gerektiği inancıydı. Üçüncüsü; sosyal düzenin

¹⁰ Osmanlı İmparatorluğu için daha ayrıntılı bilgi için bkz. Lewis 1968; İnalçık 1995.

ilahi, dolayısıyla değişmez olduğu dűřüncesiydi. Sultan'ın aynı zamanda halife olması bu dűřünceyi destekliyordu. En son kural olarak, siyasal iktidar mutlaktı ama bu iktidar adaletle ve kamu yararı için kullanılmalıydı. Devletin bunu ne kadar karşıladığı tartışmalı olsa da, bu kural Cumhuriyet'te de devam eden "devlet baba" inancının arkasında yatan dűřünceydi (Özbudun 1995, s. 4).

Bűlent Somay'ın kitabında (2014) Osmanlı'nın son yıllarında zayıflayan baba figűrűnűn Cumhuriyetle birlikte Atatűrk ile nasıl yeniden kurulduđu anlatılıyor. Osmanlı padiřahları gibi Atatűrk de hem koruyucu hem sert baba olarak, halkını hem koruyor hem de disipline ediyordu.

Osmanlı İmparatorluđu'nda 19. yűzyıl bařında bařlayan sultanların ve bűrokrasinin bir kısmının sűrdűrdűđu reform sűreci, bu kűltűrde pek bir deđiřiklik yaratmamıřtır. İkinci Meřrutiyet dűneminde siyasi parti faaliyetleri, seęim kampanyaları ve kitle gűsterileriyle halk, ilk kez siyasal katılımda bulunmuřtu. Ancak siyasi hayat yine sultan ve devlet hizmetlilerinin oluřturduđu bir avuę seękinin elindeydi. Kitlelerin siyasete katılımı siyasal kararları etkileyecek gűçte deđildi (Özbudun 1995, s. 6). Padiřahın ikinci plana atıldıđı dűnem İttihat ve Terakki Partisi'nin gűçlendiđi yıllardır. Ancak İttihat ve Terakki de son derece baskıcı ve hiyerarřik bir siyaset izlemiřtir.

Cumhuriyet dűnemi, Osmanlı'dan radikal bir kopuř olarak gűrűlmekle birlikte, daha yakından inceleyenler bir sűreklilik gűrűr. Devamlılıđın en űnemi unsurlarından biri devlet seękinlerinin sűregelen hűkimiyeti olmuřtur. Cumhuriyet'in tek partili meclisleri, çođu Osmanlı'dan kalan (kurmay subaylarının % 93'ű, devlet memurlarının % 85'i Cumhuriyet'te faal olmaya devam etti) kamu gűrevlilerinin egemenliđinde oluřmuřtur. Osmanlı'dan gelen

seçkinler yönetimi devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hükümetler özellikle kendilerini destekleyen seçkinlerin yerini sağlamlaştırmaya çaba göstermişlerdir.

Durdu (2009, s. 111), 1923-50 döneminde tek parti merkezli devlet ideolojisinin egemen olduğunu anlatmaktadır. Bu ideoloji, kapalı toplum ve kapalı siyaset üretmiştir. Bu sistemde tek parti, toplumun siyasal iktidardan taleplerinin değil; siyasal iktidarın toplumdaki taleplerinin aracısı olan resmi bir aygıtla dönüşmüştü. Durdu, bu aygıtın sistemin kenarında pasif bırakılan vatandaşlar için bir meşruiyet krizi yarattığını söylemektedir. Bunun en açık göstergeleri, çok partili yaşama geçiş deneylerinde görülmüştür. Hem Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na, hem de Serbest Cumhuriyet Fırkası'na kısa sürede binlerce insan üye olmuştur. Ama iki partinin de ömrü kısa sürmüştür, halkın bu partilere desteğini kendi iktidarına tehlike olarak gören CHP, iki partiyi de kapatmıştır. Tek parti dönemindeki siyasal kültürde devlet egemenliği söz konusudur. Halkın oy verme şeklindeki sınırlı siyasal katılımı, iki dereceli seçim sistemi yüzünden çok etkisiz olmaktadır. Bu süreç 1946'da çok partili hayata geçişle birlikte değişmiştir. Halk, siyasette daha aktif rol oynamaya başlamıştır.

2.3.2. Türkiye Siyasal Kültürünün 1950'lerden 1983'e Askeri Darbeler Gölgesinde Değişimi

1940'lar hem ekonominin, hem siyasi hayatın dönüştüğü yıllardır. İkinci Dünya Savaşı'nın ağır ekonomik ve siyasal baskılarının toplumda yarattığı olumsuz havaya ek olarak ABD ve Avrupa'nın çok partili demokrasiye geçiş için baskı yapması sonucunda, Türkiye'de 1946'da çok partili sisteme geçilmiştir. CHP'nin eski, çoğu resmi görevli ve değişen siyasal hayat nedeniyle hem gelir hem statü kaybı yaşayan seçkinleri ile Demokrat Parti (DP)'nin yeni, yerellerdeki güç odaklarına dayanan, gittikçe maddi olarak güçlenen siyasal seçkinleri

arasında uzun yıllar sürecektir merkez-çevre kutuplaşması bu dönemde başlamıştır (Özbudun 1995, s. 18).

1950 seçimleri topluma, iktidarın seçmenlerin oylarıyla değiştirilebileceğini göstermiştir. Ulusal ve yerel düzeylerdeki yöneticiler, iktidarın elde edilmesi ve elde tutulması için, oyların çoğunluğunun alınması gerektiğini, çoğunluk desteğinin, seçmenlerin olumlu bulduğu faaliyetlerin gerçekleştirilmesine bağlı olduğunu öğrendiler. Seçmenler de iktidarın ve siyasal partilerin, kendilerinin oy desteğine bağımlı olduğunu kavradılar (Turan 2000, s. 371).

Ancak 1950'lerin ikinci yarısında ekonominin ve siyasetin krize girdiği dönemde DP tek partili dönemin siyasal kültürüne dönmüştür. DP, CHP gibi siyasal iktidar sahiplerinin bu gücü kısıtlamalara bağımlı olmaksızın kullanabileceğini düşünmüştür. Siyasal muhalefetin, faaliyetini ancak iktidarın izin verdiği ölçüde ve sınırlar içinde yürütebileceğini ve devlet olanaklarının iktidar partisinin kullanımına bütünüyle açık olduğunu düşünen DP, parti içi muhalefete karşı da hoşgörüsüz ve tahammülsüz olmuştur.

1957 seçimlerinden sonra seçmenler arasındaki kutuplaşma eğiliminde bir artış görülmüştür. Bu eğilim günümüzde de devam etmektedir. 1957-60 arasındaki kutuplaşma iki nedenle açıklanabilir: Kırsal bölgelerde iktidar partisi yandaşları, devlet kurumlarının ve yerel bürokrasinin desteğini, kendi çıkarları için harekete geçirebiliyorlardı. Bu, yereldeki gerilimi arttırıyordu. İkinci kutuplaşma, partilerin yandaşlarını kendilerine bağımlı tutmak için başvurdukları bir stratejiydi. Kutuplaşmanın, parti liderlerinin yandaşlarını bir arada tutup oy kaybetmemek için bilinçli olarak başvurdukları bir yöntem şeklinde bugün de kullanılmaya devam ettiği söylenebilir.

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde izlenen eğitim politikaları sonucunda öğrenim görmüş kadrolar arasında -özellikle asker ve sivil bürokratlar, siyasal kadrolar- ortak anlayışlar ve bakış açıları gelişmişti. Bu resmi seçkinler, kendilerini toplumun üzerinde ve ondan özerk bir devletin gerçek hizmetkârları, kamu yararının tek koruyucusu ve modernleşmenin başlıca araçları olarak görüyorlardı. Bu kadro, DP hükümetini Cumhuriyet'e bir tehdit olarak görüp, kendilerinin Cumhuriyet'in temel değerlerini korumayı görev edindiğini iddia ederek, 1960 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri darbesini gerçekleştirdiler (Özbudun 1995, s. 9).

1960 ve 1970'li yıllarda güçlü işçi ve öğrenci hareketlerinin varlığına rağmen 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri, demokratik siyasal hayata sekte vurmuş, arka arkaya üç askeri darbe ve darbe aralarında devam eden askeri vesayet demokratik siyasal katılıma etkisi olumsuz olmuştur. Sivil bir anayasanın olmadığı, sivil toplum kuruluşlarının kapatıldığı, resmi ideoloji dışı kabul edilen örgütlenmelerin bastırıldığı, siyasi partilerin kapatılıp liderlerinin de siyasi yasaklı olduğu bir rejimin demokratik olduğunu söylemek zordur. 1950-80 döneminde sistem; vesayet altında, parlamenter bir yarı-demokrasi olma özelliği göstermektedir.

1980 askeri darbesi, siyasal partilere üyelikten sivil toplum faaliyetlerine kadar hemen her türlü sivil faaliyet ve siyasal katılımı kısıtlamıştır. Anayasa ve yasal değişikliklerle siyasal katılım oy vermeye indirgenmiş, siyasal güce erişim iktidar çevresi ile sınırlandırılmıştır. 1983 seçimlerinden sonra demokrasi için adımlar yeniden atılmaya başlanmıştır.

2.3.3. Türkiye Siyasal Kültürünün 1983-2002 Arası Değişimi

1980'lerin ikinci yarısı, Türkiye tarihi açısından önemli değişim-dönüşümlerin yaşanmaya başladığı, siyasal ve toplumsal yaşamda kırılmaların olduğu bir dönemdir.

Türkiye 1980’li yıllarla birlikte liberalleşme ve dışa açılma sürecine girdi, dünya ekonomisiyle hızlı bir eklemlenme süreci yaşandı. 1983’te yapılan seçimlerle başlayan sivilleşme süreci ve ANAP iktidarının dışa açık, liberal çizgisi, siyasi yasakların kaldırılması, halkın yeniden siyasete aktif katılmasının yollarını açtı. Devlet merkezli siyasal hayat, yerini yavaş da olsa sivil toplumun da geliştiği bir sürece bıraktı, sivil toplum daha otonom bir şekilde çalışmalarını yürüttü (Özbudun 1995, s. 32).

Sarıbay (2000, s. 457) sivil toplumun demokrasi için önemini arttığını “1980 askeri darbesinden sonra Türkiye’de demokrasinin yeniden tesisi, sivil toplumun var edilmesiyle özdeş görülmeye başlandı” sözleriyle anlatmaktadır. 1990’larda sivil toplum artık görünür olmuştur. Burak, 1990’lardaki değişimi şöyle anlatmaktadır:

1990’larda istikrarlı bir liberal ekonomi, beraberinde oldukça görünür ve ses getiren, genellikle daha çok siyasal özgürlük isteyen bir sivil toplum geliştirdi. 1996’da yapılan II. Habitat Konferansı Türkiye’deki sivil toplumun yaygın bir şekilde görünür ve konuşulur olmasını sağladı (2011, s. 65).

1990’lar aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının her zaman demokrasi yanlısı olmayabileceklerini göstermesi açısından da önemli yıllardı. 1980’lerde liberalizmin yanı sıra dünyada yükselen siyasal İslamcı hareketler Türkiye’yi de etkiledi, Milli Görüş geleneğinden gelen Refah Partisi (RP) seçimlerde önemli bir başarı kazanıp koalisiyona girdi, yeni Müslüman dernekler, işadamları örgütleri ortaya çıktı. Ancak ordu 28 Şubat 1997’de, RP Genel Başkanı Erbakan’ın Başbakanlıktan indirilmesi için siyasete müdahale etti. Bu müdahaleye sivil toplumun Kemalist kanadı da önemli ölçüde destek verdi. Siyasal İslam’ın ekonomik, siyasal ve sosyal üyelerine, kuruluşlarına tüketici boykotu gibi yöntemlerle saldırılar oldu (Burak 2011, s. 67). 28 Şubat Darbesi Türkiye toplumunu laik-dindar kutuplaşması ekseninde böldü. Bu askeri müdahale, siyasal sistemde de önemli değişikliklere yol açtı, siyasal İslamcı

parti RP iktidardan uzaklaştırıldı. Ancak 2001 ekonomik krizinden sonra 2002’de RP’den ayrılanların kurduğu siyasal İslamcı parti AKP, seçimde en yüksek oyu alarak hükümeti kurma yetkisine sahip oldu.

Burak (2011, s. 68) Türkiye siyasi hayatında 2000’lerde siyasal aktörler açısından radikal değişiklikler yaşandığını söylemektedir. Yeni kurulan AKP’nin zaferi, Türkiye siyasetinde ciddi değişiklikler yaratmıştır. AKP’nin lideri Recep Tayyip Erdoğan, eski İstanbul Belediye Başkanı ve Milli Görüş geleneğinin devamı olan RP içerisinde önemli bir yere sahipti. Ancak AKP’nin kadroları eski siyasal İslamcı çevrelerden bağımsız olduklarını ilan ederek siyasete girdiler. Kendilerini, Türkiye’yi daha demokratik bir ülke haline getirmeyi amaçlayan muhafazakâr demokratlar olarak tanımladılar. Seçim sonuçları geçmiş yönetimlerin anti-demokratik ve başarısız hükümet politikalarına karşı bir tepki olarak okunabilir.

1990’lardan itibaren AB ile uyum için uygulanan reformların da etkisiyle Türkiye’de sivil toplum demokratik konsolidasyonun vazgeçilmez bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Bu gelişmede Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecinin katkısı önemli olmuştur. Kopenhag Kriterleri diye bilinen üyelik kriterlerinde, Türkiye’nin AB’ye girmesi için yasalara dayanan güçlü bir demokratik sisteme sahip olması gerekiyordu. Bu yüzden Kopenhag Kriterleri, AB’ye giren diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de demokrasinin ve sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmuştur. AB, bu süreçte sivil toplum kuruluşlarına destek olmuştur. Sivil toplum kuruluşları AB’nin de desteğiyle çalışmalarını geliştirmişlerdir (Keyman ve İçduygu 2003; İçduygu 2013).

Sivil toplumun gelişmesinde, devletin oynadığı rolün değişmesinin önemli bir etkisi vardır. Askeri vesayetın siyasal hayatı kontrol etme alışkanlığı geriledikçe, sivil hayat

gelişmiştir. 1983'ten itibaren Türkiye sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişikliklere sahne olmuştur. Bu radikal değişikliklerin gözlemlendiği önemli bir alan, 1980'lerden beri gelişen hem sayı hem nitelik olarak büyüyen sivil toplum olmuştur. Bu gelişme, Türkiye toplumunu demokratik olarak geliştirmiştir. Bugün insan haklarından demokratikleşmeye, çevreden kadın haklarına kadar çeşitli alanlarda çalışan, 3.000'den fazla sivil toplum kuruluşu vardır. Bu kuruluşlar, toplumdaki değişik çevrelerin ideolojik çıkarlarını ve siyasal taleplerini dile getirebilecekleri bir alan açmıştır. Aynı zamanda demokratikleşme ve efektif bir hükümet için siyasal aktörlere çağrı yapan kanallar açmışlardır (Burak 2011, s. 68-69).

1983-2002 arası muhalif hareketlerin tekrar canlanmaya başladıkları bir dönem olmuştur. 1989 Bahar eylemleri ile birlikte işçiler 12 Eylül sonrası baskıcı dönemden çıkmış oldular. Kamu işçileri, toplu sözleşme görüşmelerinin tıkanması sonrası başlattıkları gösterilerde farklı eylem biçimleri ortaya koydular. Oturma, iş yavaşlatma ve işe geç gitme eylemlerinin yanı sıra, çıplak ayak yürüme, sakal bırakma, servise binmeme gibi eylemler de yaygınlaştı (Voyvoda, 2014, s. 141). Bu eylemler 1991 büyük madenci grevi ve Zonguldak yürüyüşü ile devam etti. Ardından kamu emekçilerinin sendika hakkı mücadelesi başladı ve 1995'te kamu emekçileri sendikaları kuruldu. 1999'da işçi sendikalarının yanı sıra memur sendikaları, meslek odaları ve üst örgütlerini kapsayan Emek Platformu kuruldu. Emek Platformu pek çok işçi eyleminin örgütlenmesinde aktif rol aldı. Ancak 28 Şubat'ta başlayan laik-dindar kutuplaşması, Emek Platformunun eylemlerinde zaman zaman bir olumsuzluk olarak kendini gösterdi.

1984'te Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) silahlı mücadeleye başlamasıyla birlikte Kürt hareketi daha görünür olmaya başladı.¹¹ 1990'larda Kürt hareketinden milletvekillerinin

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kentel 2011 ve Yeğen 2012.

meclise girmesiyle süreç yumuşamış görünse de 1994'te milletvekillerinin tutuklanması ile sert çatışma günlerine geri dönmüştür. 1999'da PKK lideri Öcalan'ın tutuklanmasıyla süreç yeniden ateşkes eşliğinde görüşmelere ve sivil siyaset alanına yönelmiştir. 2000'li yılların başında Kürt siyasi hareketi, sivil alanda meşruluğunu arttırmak, kendini geliştirmek için adımlar atmaktaydı.

İslami kesim özellikle 28 Şubat Darbesi'ne karşı yapılan gösterilerde siyasi olarak güçlenmiştir. Başta başörtülü kadınlar olmak üzere İslami kesimden pek çok kişi gösterilerle kamuoyu oluşturma konusunda deneyim sahibi olmuştur. Darbe sonrası İslami kesime yönelik baskıların artmış olmasına rağmen, bu kesim sivil siyaset alanını terk etmemiş, kurdukları yeni partilerle siyasete devam etmişlerdir. Bu partilerden biri olan AKP, 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olabilmıştır. Siyasal İslamcı kesim, oluşturdukları dernek, vakıf vb. örgütlenmelerle siyasette etkilerini giderek arttırmışlardır.

Türkiye'de LGBT bireylerinin hareketi her zaman çok cılız kalmıştır (Erdoğan ve Köten 2014). Türkiye'de eşcinseller, transseksüeller genelde toplum tarafından dışlanmışlardır. Yapılan Türkiye Değerler Araştırmalarında eşcinseller en çok rahatsızlık duyulan grup olarak kabul edilirler. Muhalif hareketler de eşcinseller hakkında benzer duygulara sahiptirler. 12 Eylül Darbesi sonrası LGBT bireylere dönük sert uygulamalar yürürlüğe girmiştir. Türkiye LGBT hareketi, ancak 1990'lı yıllarda kamusal alana örgütlü olarak çıkabilmiştir. Türkiye'nin ilk eşcinsel örgütü Lambda İstanbul, Avrupalı eşcinsel örgütlerin de desteğiyle ancak 1993'te kurulmuştur. Faaliyetleri 2000'lere kadar çok sınırlı kalmıştır. LGBT hareketinin kamusal alandaki faaliyetleri 2002'de savaş karşıtı harekete katılımı ile başlamıştır.

Türkiye’de 1980 öncesi gençlik içerisinde etkili siyasal hareketler ortaya çıkmıştır. Ancak 1980 darbesi gençlik hareketinin büyük çoğunluğunu ya tutuklamış ya da etkisiz hale getirmiştir (Yılmaz, 2009). Uzun süre gençliğin siyasetle ilgisi çok sınırlı kalmış, darbe koşullarının da etkisi ile gençliğin büyük bir kesimi apolitikleştirilmiştir. 1990’larla birlikte özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde üniversite düzeyinde gençlik hareketinde yavaş da olsa bir hareketlenme yaşanmıştır. Ancak bu hareketlilik, küçük bir gençlik çevresini kapsamaktaydı.

Siyaset bilim literatürüne göre, kadınların siyasal katılımları erkeklerden daha azdır. Kadınların doğum yapmak, çocuk, yaşlı ve hasta bakmak, ev işlerini yapmak gibi görevlerinden dolayı; yoğun zaman ve enerji sarfi isteyecek şekilde bir siyasal faaliyette bulunamayacakları öne sürülebilir. Bu yüzden kadınlar oy verme dışında diğer siyasi faaliyetlere az katılabilmektedirler. Siyasi faaliyetlerde bulunan, parti, dernek, sendika üyeliği yapan az sayıda kadına da genellikle pasif görevler verilir. 1983 ile birlikte bu genel tabloda yavaş da olsa bazı değişiklikler yaşanmıştır (Tekeli 1989). Bağımsız kadın örgütlenmeleri, dergi çevreleri oluşmaya başlamış, 1987’de kadına yönelik şiddete karşı gösterilerle binlerce kadın sokağa çıkmıştır. Bu gösterilerle birlikte Türkiye’de bağımsız bir kadın hareketi yavaş yavaş oluşmuş, kadınlar siyasi hayatta daha görünür olabilecekleri faaliyetler yapmaya başlamışlardır.

1990’lardan itibaren Türkiye’deki muhalif hareketler büyürken, hareketlerin içindeki kutuplaşmalar da devam ediyordu. Sağ-sol, laik-dindar, Kürt-Türk ayrımı tüm hareketlerde kendini tekrarlıyordu (Göle, 2000 ve Altınay ve Holmes 2009). Hareketlerin bu ayrımları kısmen bile aşması vakit almıştır. 2002 yılına gelindiğinde bu kutuplaşmalar devam ediyordu.

Türkiye muhalif hareketlerinde militarist bir siyasal kültür de hakimdir. 1980 öncesi hem sağ hem sol hareketler birbirleriyle ve kendi içlerinde suikastları da içeren şiddet eylemleri gerçekleştirmişlerdir. Türkiye muhalif hareketinde gösterilerde sık sık şiddet olayları çıkmıştır. Bunda gösteri özgürlüğünün devlet tarafından engellenmesinin etkisi vardır.

Hem cılız olan hem şiddet olaylarını da içeren muhalif hareketlerin Türkiye medyası ile ilişkileri sınırlıdır. Ana akım medya genel olarak muhalif hareketleri görmemezlikten gelir. Muhalif hareketlerin haberleri kendi gazete ve dergileri dışında pek yayınlanmaz. Siyasal İslamcılar, Kürtler, LGBT bireyleri, gençler ve kadınların siyasal katılımları, kutuplaşmalar, anti-militarizm, medya ile ilişkiler üçüncü bölümde daha ayrıntılı olarak işlenmiştir.

1983-2000 arası dönemdeki muhalif hareketler ve onların siyasal kültürünün açıklanması konusunda, siyaset bilimi literatüründe farklı teoriler ve yaklaşımlar vardır. Bunlardan bir tanesi, devletçi-sivil toplumcu yaklaşımıdır. Göle, 1980 sonrası süreçte “sağ-sol, komünist-mukaddesatçı gibi siyasal ikilemlerin yerini, farklılıktan yana olmak, yani sivil toplumculuk ve tekdüzelikten yana olmak yani devletçilik ikilemi aldı” demektedir (Göle 2000). Bu tartışmayı yapanlar, “1980’ler sonrası eski devlet yapısının ve siyasal kültürünün devam etmesini isteyenler, devletin son sözü söylediği, halkın izin verilen ölçüde siyasal katılımında bulunduğu bir siyasal sistem isteyenler *devletçi* oldular. Devletin siyaset sahnesinden geri çekilmesini, sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla vatandaşın siyasal katılımının artırılmasını isteyenler de *sivil toplumcu* oldular” demektedirler.

Türkiye’de böyle bir ayırmadan ziyade, ulusalcı-çok kültürcü diye bir ayırım olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır (Durdu 2009). Bu ayrımı öne sürenler, devletin siyasete hâkim

olmasını savunanları ulusalcı, sivil toplumun payının artmasını savunanları çok kültürcü olarak tanımlamaktadırlar.

Bu tür tanımlamalar, belirli dönemleri açıklamada yeterli olsa da, uzun vadeli karşılaştırmalarda sorunlu olabilmektedir. Özellikle bu kavramlarla eski yeni karşılaştırması yapmak, değişimi anlamaya çalışmak, olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. 1980 sonrası ulusalcı olanlar önceden neydi; 1980'den önce devletçi ve sivil toplumcu yok muydu gibi pek çok soru, bu tip yaklaşımların 1983-2002 dönemindeki muhalif hareketlerin analizini eksik bıraktığını göstermektedir. Bu yaklaşımlar uzun dönemli analizleri zorlaştırmaktadır.

Bu tezde 2002-2003'teki Koordinasyon deneyimi -devletçi/sivil toplumcu, ulusalcı/çok kültürcü ayrımları yapılmadan- siyasal kültür kavramı kullanılarak incelenmiştir.

3. BÖLÜM

IRAK'TA SAVAŞA HAYIR KOORDİNASYONU

Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu, onlarca sendika, meslek örgütü, siyasi parti, sivil toplum kuruluşu, dergi, platform vb. örgütlerle bağımsız bireylerin bir araya geldiği, Türkiye'de oluşturulmuş en geniş savaş karşıtı platformdur (Ek 1. Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu bileşenler listesi). Koordinasyon, katılan örgüt ve bireylerin sayısal olarak çokluğunun yanı sıra, kapsadığı geniş siyasal yelpaze ve uyguladığı eylem biçimleriyle siyasal kültürü etkileyen önemli bir savaş karşıtı hareket olmuştur.

Koordinasyon deneyiminin anlatıldığı bu bölümün başında Türkiye barış hareketi konusunda kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Daha sonra 2000'lerde dünya ve Türkiye'deki siyasi gelişmelerden bahsedilmiştir. 2002'nin ilk aylarında kurulan savaş karşıtı hareketin ortak platformu olan Savaşa Hayır Platformu ve Koordinasyon'a geçiş süreci anlatılmıştır. Koordinasyon'un nasıl bir siyasi ortamda, hangi nedenlerle, nasıl kurulduğu, neler yaptığı; Koordinasyon belgelerinin,¹² medya taraması sonucu ulaşılan internet haberlerinin¹³ ve küresel savaş karşıtı hareket ve Koordinasyon hakkında yazılmış kitapların eşliğinde anlatıldı.

Koordinasyon'un oluşum sürecinde ilk toplantı "1 Aralık Koordinasyonu" ismiyle Ekim 2002'de yapıldı. Bu organizasyon Kasım 2002'de Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu ismini aldı. Yaklaşık sekiz aylık faaliyeti sonrası, bazı grupların "Koordinasyon'un artık işlevini tamamladığı düşüncesiyle" ayrılması sonucu dağıldı. Haziran 2003'te ayrılan bir

¹² Tezde Koordinasyon'un arşivinde bulunan basın açıklamaları, bildirimler, dokümanlar kullanıldı. 2000'lerden beri alternatif küreselleşme hareketinin mail grubu olarak işleyen "IMF'ye Hayır" mail grubundaki 2002-2003 yazışmaları tarandı. Web adresi <https://groups.yahoo.com/neo/groups/imfyehayir/conversations/.../>.

¹³ 10 yıl aradan sonra yapılan bu taramada *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Radikal*, *Sabah*, *Vatan*, *Yeni Şafak Zaman*, NTV gazete ve TV siteleri ve *Bianet*, *Minidev*, *Indymedia*, *Savaş Karşıtları* web sitelerinde haberlere ulaşıldı.

grup, Küresel Barış ve Adalet Koalisyonunu (Küresel BAK) kurdu; kalanlar, isimlerini Irak'ta İşgale Hayır Koordinasyonu olarak değiştirdiler.

Kakizaki (2011, s. 86) 2002-2003 yıllarında, *Hürriyet* ve *Radikal* gazetelerini taraması sonucunda oluşturduğu eylem çizelgesinde, savaş karşıtı etkinliklerin Eylül 2002'de başladığını, Ocak 2003'te en üst düzeye ulaştığını, en yüksek katılımlı etkinliklerin Mart 2003'te gerçekleştiğini, Irak'a saldırı ve işgalden sonra etkinliklerin azaldığını belirtmektedir. Tez için yapılan haber tarama çalışmasında benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Eylemlerdeki yükseliş, Türkiye'nin savaşa dâhil olma olasılığının yüksek görüldüğü dönemlerle paralellik göstermektedir. Hükümetin kabul edilmesi için TBMM'ye gönderdiği Irak Tezkeresi'nin yoğun olarak gündem olduğu Ocak-Mart arası dönemde tüm Türkiye'de gösteri sayısında ve katılım oranında artış olmuştur. Tezkerenin reddedilmesiyle birlikte harekette bir düşüş gözlenmiştir. Türkiye-ABD yetkililerinin 2002-2003 arasındaki görüşme sıklığı da savaş karşıtı hareketin takvimiyle paralel gitmiştir. Kesgin ve Kaarbo'nun (2010, s. 26) oluşturduğu tabloda¹⁴ Ekim 2002 - Mart 2003 tarihleri arasında ABD - Türkiye ilişkilerinde sayısız üst düzey görüşme yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde hem

¹⁴ 2002 - 2003 ABD – TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE ANAHTAR OLAYLAR

2002 Temmuz ortası, Savunma Bakan Yrd. Wolfowitz ve Dışişleri Bakan Yrd. Grossman, Ankara'da

21 Ekim, Amerikan askeri yetkilileri Ankara'da

3 Kasım Türkiye genel seçimleri

Kasım başı, Türkiye Genelkurmay başkanı Washington'da, Aralık başı, Wolfowitz ve Grossman Ankara'da

2003 Ocak, Türkiye Başbakanı Abdullah Gül Ortadoğu barış temsilcisi oluyor

20 Ocak, General Myers Ankara'da

25 Ocak, Davos'ta Amerikan Dışişleri Bakanı Colin Powell, Gül ile buluştu.

Şubat başı Türkiye Ortadoğu barış girişimi başarısız kalıyor.

6 Şubat TBMM Amerikan askeri üslerinin yenilenmesini kabul ediyor.

8 Şubat, Amerika ve Türkiye arasında anlaşma memorandumunu imzalanıyor.

25 Şubat'ta tezkere meclise gidiyor, 1 Mart Ankara'da büyük gösteri, tezkere reddedildi

9 Mart Erdoğan Siirt seçimlerinde milletvekilli seçildi, 14 Mart yeni hükümet Erdoğan başkanlığında kuruldu.

20 Mart Amerika Irak'a saldırdı

20 Mart TBMM Türkiye hava sahasının kullanılmasını kabul etti.

Amerika'dan Türkiye'ye, hem Türkiye'den Amerika'ya üst düzey yöneticiler sık sık gidip geldiler.

Koordinasyon, kısa ömrü boyunca onlarca etkinlik düzenlemiştir. Bunların tamamını anlatmak zor olacağından, tezde bunlardan nispeten büyük ve etki gücü daha yüksek olan eylemlere yer verilmiştir. 1 Aralık 2002, 26 Ocak 2003, 1 Mart 2003, 20 Mart 2003 ve 6 Nisan 2003 eylemleri, bölüm başlıkları olarak kullanılmıştır.

Koordinasyon, küresel eylem çağrısı yapılan ve dünyada geniş kitlelerin katıldığı mitingler düzenlenen 13-19 Ocak ve 15 Şubat'ta, gösterilerin Türkiye'deki ayağını organize etmiştir. Küresel ilişkileri göstermek açısından, uluslararası toplantılar hakkında bilgiler vermenin yanı sıra 13-19 Ocak ve 15 Şubat küresel eylemleri de anlatılmıştır. Bazı bileşenler, Koordinasyon eylemlerine katılmanın yanı sıra ayrı etkinlikler de örgütlemiştir. Bazı süreçlerde yoğunlaşan bu eylemlerden de bahsedilmiştir.

Koordinasyon, İstanbul merkezliydi ama etkinlikler Türkiye genelinde yaygın bir şekilde sürdürülmüştür. İstanbul dışındaki bazı etkinlikler de aktarılmıştır. Meclise gidip milletvekilleriyle görüşmek, cep mesajı göndermek gibi etkinlikler, Van'da kardan adam yapmak, minibüs şoförlerinin kontak kapatması gibi eylemler, muhalefetin başvurduğu değişik siyasal katılım biçimleri olmuştur. Tezde bu olağan dışı siyasal katılım biçimleri de aktarılmıştır.

3.1. Türkiye'de Savaş Karşıtı Hareketin Tarihi

Kakizaki (2011, s. 81-82) Türkiye barış hareketinin diğer sosyal hareketlerle karşılaştırıldığında, siyasi koşullar yüzünden oldukça zayıf ve istikrarsız olduğunu belirtmektedir. Türkiye toplumu, kavramsal ve kuramsal çerçevede bölümünde anlatıldığı gibi

askerin siyasete sık sık müdahale ettiği, militarist bir siyasal kültüre sahiptir. Muhalif hareketlerin siyasal kültüründe de militarizmin egemen olması¹⁵ barış hareketinin zayıf kalmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda barış aktivisti olanların uzun süre hem gözaltı, tutukluluk gibi polisiye sonuçlara, hem de “vatan haini” olarak damgalanmaya maruz kalmaları barış hareketinin cılız kalmasına sebep olmuştur. Onlarca kişi barış konusunda çalıştıkları için yargılanmıştır. Ahmet Şık’ın barış suçluları gazete haberi durumu özetliyor:

Türkiye’nin tarihi ise “barış suçluları”nın ayıbını taşıyor. “Türkiye barış tarihi”nin sembol haline gelmiş üç olayı, 1950’lerdeki Barış Cemiyeti, 1980’lerdeki Barış Derneği ve 1990’lardaki N. A. davaları. “Barış suçluları”nın en yakın tarihli örneklerinin başında kamuoyunun N. A. rumuzuyla tanıdığı 16 yaşındaki liseli geliyor. Kamuoyu, N. A.’yı 1990’da Körfez Savaşı öncesi “Savaşa hayır” dediği için okuldan atılarak hapse girince tanımıştı (2002).

Türkiye’de barış için ilk kurulan dernek, Türk Barışseverler Cemiyeti’dir (Sayılğan 1968, s. 266-8). Aralarında akademisyen Behice Boran’ın da olduğu bir grup sosyalist tarafından 1950’lerde Kore Savaşı’na asker göndermeye karşı kurulmuş, devlet tarafından derhal kapatılmış ve katılımcıları gözaltına alınmıştır. Faaliyeti bildiri yazmak, imza toplamak ve dağıtmakla sınırlıdır. Mayıs 1950’de kurulan dernek 28 Temmuz 1950’de dağıttıkları “Kore’ye asker gönderilmesinin yasadışı olduğunu” savunan bildiri yüzünden kapatılmıştır. Aralarında Behice Boran’ın da olduğu Barış Derneği üyeleri “kararı tenkit etmek, milli mukavemeti kırıcı ve askeri isyana teşvik edici beyanname neşretmek”le suçlandı. Askeri mahkemede yargıldılar ve 3 yıl 9 ay hapse mahkum oldular; askeri temyiz mahkemesinin kararı bozması ile 15 ay hüküm giydiler.

İkincisi, 1977’de kurulan, Mahmut Dikerdem’in başkanlığını yaptığı Türkiye Barış Derneği’dir (Mavioğlu 2006, s. 72-73). Türkiye Barış Derneği hem Türkiye’de barış

¹⁵ Türkiye muhalif hareketinin militarist yönü tezde *Barışçıl ve Anti-Militarist Hareket* bölümünde anlatılmıştır. s.160-164

etkinlikleri düzenlemiş hem de uluslararası barış örgütlerinin düzenlediği etkinliklere katılmıştır. Dernek son olarak 1980 Haziran ayında Türkiye’de 60 kadar ülkeden gelen barış örgütü temsilcileriyle birlikte “Barış Konferansı” düzenlemiştir. Ancak 1980 darbesi, diğer derneklerle birlikte Barış Derneği’ni de kapatmış ve üyelerini tutuklamıştır. 1982 Şubat’ında başlayan dava 1991’de bitmiş, bu arada pek çok üyesi hapis cezasına çarptırılmıştır. Şefik Asan, yargılama sürecini şöyle anlatıyor:

Barış davası diye tarihe geçen Cumhuriyet aydınlarıyla hesaplaşma, onları yıldırma davası yaklaşık on yıl sürerek [. . .] 141 ve 142. Maddelerin yürürlükten kaldırılmasından ve esasen infaz yasasına göre gerektiği kadar cezalar çekildikten sonra sona erdi (2007, s. 95-104).

1991’de Birinci Körfez savaşında, savaş karşıtı harekette bazı küçük çaplı hareketlenmeler olsa da, bu hareketlenme kısa sürmüş ve zayıf kalmıştır. Çeçen ve Bosna savaşına karşı çıkma, Filistinlilerle ve Kürtlerle dayanışma eylemleri hep ideolojik ilişkiler içermektedir. İslami kesim, Bosna ve Çeçenistan’la ilgilenirken, solcular Filistinliler ve Kürtlere sahip çıkmıştır. Ama tüm bu eylemlilikler genelde marjinal kalmıştır. Özellikle Kürtlerle dayanışma etkinliklerini örgütleyenler veya onlara destek verenler, sert polisiye uygulamalarla karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye siyasi hayatında savaşa asker göndermeye karşı çıkmak, anti-militarizm ve vicdani ret çağrılarını yapmak, Kürtlerin haklarını savunmak, Yunanistan ve Kıbrıs konularında devlet politikasının aleyhinde konuşmak gibi her türlü barış eylemi vatan haini olarak damgalanmaya yeterli olmuştur. Mehmet Barlas bu durumu şöyle anlatıyor:

Düşünce düzeyinde kalması gereken tartışmaların, sonunda cıvıyıp, “Sen vatan hainisin” benzeri suçlamalara dayanması, günlük bir olay haline geldi. Özellikle “Kıbrıs’ta Çözüm”e ve “AB ile uyum”a ilişkin tartışmaların sonunda, “Sen zaten vatan hainisin” diye, “Altın Vuruş”u yaptığını zannedenlere sık sık rastlıyoruz (2004).

Amerika'nın Afganistan saldırısıyla birlikte gelişen barış hareketlerine de devletten gelen tepki sert olmuştur. Karakaş Afganistan savaşındaki gösterilerde sokağa çıkmaya çalışanların başlarına geleni şöyle anlatıyor:

Savaşa Hayır Platformu'nun kurulmasından aylar önce, ABD'nin Afganistan'a saldırdığı gün, Türkiye'de savaş karşıtları büyük bir yenilgi yaşadılar. 11 Ekim 2001 günü, ABD'yi protesto etmek için Beyoğlu'nda Mis Sokak'ta, önceden kararlaştırıldığı gibi bir araya gelmeye çalıştık. İstiklal Caddesi, polis kasklarının yoğunluğundan yağmur damlalarının düşecek yer aradığı karanlık bir dehliz gibiydi. ABD'yi protesto etmek için bir araya gelmeye cesaret eden bizler ise 150 kişi kadardık. Eylemi yapamadık kuşkusuz. Neyse ki, önümüzde 14 Mart Pazar günü yapacağımız eylem vardı. Pazar günü ise tam bir felaketti. 1000 kişilik kızıl bayraklardan ve örgüt flamalarından ne eylemi olduğu belli olmayan gösteriyi, polis örgüt binalarının kapılarına barikat kurarak engellemeye çalıştı. Kadıköy Postanesi'nin önüne gelmeyi başardığımızda polis saldırısı başladı, 50 savaş karşıtı gözaltına alındı (2005, s.6).

Savaş karşıtı hareket 2001 yılı sonu itibarıyla marjinal, cılız ve etkisizdi. Küçük sol grupların kendi örgütsel çevrelerinin katıldığı, en büyüğünde birkaç yüz kişinin toplandığı eylemlerden ibaretti. İslami kesimin düzenlediği Filistin'deki direniş ile dayanışma, Afganistan işgaline hayır eylemleri de zayıftı. Koordinasyon'un oluşturduğu savaş karşıtı hareketin büyüklüğü ve başarıları oldukça çarpıcıdır. Bireyler, kurumlar hem her türlü polisiye kovuşturmayı, hem de vatan haini olmayı göze alarak savaş karşıtı etkinlikler, eylemler düzenlediler. Koordinasyon öncülüğünde oluşan parlamento dışı savaş karşıtı muhalefet, gücünü, önemini ilk defa bu büyüklükte ortaya koydu.

3.2. Dünyada Savaş Sesleri Yükseliyor

2000'lerde dünyadaki savaş karşıtı eğilimleri arttıran olaylar kısaca şöyle özetlenebilir¹⁶: 11 Eylül 2001'de El-Kaide örgütü tarafından New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Washington'daki Savunma Bakanlığı binası Pentagon'a saldırı düzenlendi,

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akbaş 2011; Polk 2005; Arnove 2003.

binlerce Amerikalı öldürüldü. Amerika bu saldırılardan sonra dost ve düşman tanımlamasını değiştirdi, tüm dünyaya çağrı yaparak “ya Amerika’dan yanasınız ya da teröristsiniz” dedi. Bush yönetimi yeni “Önleyici Savaş” doktrinini ortaya çıkardı. Amerika bu doktrinle kendi hukukunu tüm dünyaya kabul ettirmeye çalıştı. Kendisine yönelik saldırıyı tüm insanlığa yapılmış kabul ederek, bu saldırıya karşı çıkmayan, Amerika’nın dış politikalarını benimsemeyen tüm devletleri düşman ilan etti.

11 Eylül saldırılarının ardından CIA Başkanı George Tenet, Irak’ın El Kaide Örgütü’yle ilişkisi olduğunu ve Irak ile İran’ın 11 Eylül saldırılarını desteklediklerini düşündüğünü ifade etti. Kendi topraklarında El-Kaide’nin saldırılarına maruz kalan ABD, mağduriyetini kullanarak önce Afganistan’a, ardından Irak’a saldırdı. El Kaide üyelerinin Afganistan’da konuşlandığı bilgisine sahip olduğunu dile getiren ve bu üyelerin kendisine teslimini isteyen Amerika 7 Ekim 2001’de Afganistan’a saldırdı. Ardından Başkan Bush, ABD Kongresi’nde 29 Ocak 2002’de yaptığı konuşmada Irak, İran ve Kuzey Kore’yi “Şeytan Üçgeni” (“Axis of Evil”) olarak niteledi ve Irak savaşının sinyalini verdi. Amerika hükümeti Irak’ta dünyaya zarar verecek kimyasal silahlar olduğunu, Irak’ın bunları bir an önce imha etmesi gerektiğini; aksi takdirde saldıracaklarını açıkladı. Irak yönetimi ise bu kimyasal silahların kendilerinde olmadığını iddia etti.

Bush’un “önleyici savaş” doktrini, Amerika’nın dünyaya egemenliğini kabul ettirme mücadelesi olarak kabul edilmiştir. Alex Callinicos (s. 63) Bush yönetiminin, 11 Eylül saldırılarını bahane ederek ve sahip olduğu inanılmaz büyük askeri gücünü kullanarak, dünyayı kontrol etmek istediğini söylüyor. Afganistan, Irak ve Amerika’nın düşman ilan ettiği diğer ülkeler, insan hakları ihlallerinden veya terörist saldırılardan sorumlu olmalarından değil; Amerika’ya boyun eğmedikleri için cezalandırılıyordu. Afganistan ve Irak’a

saldırılırken diğer ülkelerin de gözü korkutuluyordu. Bush'un Amerika kongresinde yaptığı konuşmadan sonra basına sızdırılan nükleer tehdit oluşturan ülkeler listesinde Rusya, Çin, Kuzey Kore, Irak, İran, Suriye ve Libya vardı.

Siyasal alanda bu gelişmeler olurken; Afganistan'a yapılan saldırıdan sonra dünya savaş karşıtları 2002'nin başından itibaren gösteriler yapmaya başladılar. Amerika'nın Afganistan saldırısına karşı New York ve Washington'da yapılan gösterilerin merkezinde "Benim Adıma Savaşma!", "Trajediye Savaşa Dönüştürme!" sloganları yer alıyordu. Amerika'nın Afganistan'da yok etmeye çalıştığı Taliban örgütünün işgal sonrası giderek daha da güçlenmesi, savaşla bu işin çözülemeyeceğini göstermekteydi. Buna rağmen, Amerika bu sefer de Irak'taki kimyasal silahları bahane ederek yeni bir saldırı hazırlığına girişti. Savaş karşıtları hem Amerika'da hem Avrupa'da Irak'a saldırıyı önlemek için etkinlikler düzenlemeye başladı.

Bu süreçte Amerika-Türkiye ilişkilerini de şöyle özetleyebiliriz.¹⁷ Birinci Körfez savaşında Türkiye'nin Amerika'ya verdiği destek sayesinde Amerika-Türkiye ilişkileri 1990'larda sorunsuz denebilecek şekilde ilerliyordu. 10-11 Aralık 1999 tarihleri arasında gerçekleşen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olmasının onaylanmasıyla AB ile ilişkiler güçlenmişti. Türkiye'nin AB'yle gelişen ilişkilerine paralel olarak Amerika'yla ilişkileri de geliyordu. Görevini 2001 Ocak ayında G.W. Bush'a devreden Amerikan Başkanı Clinton, Kasım 1999'da İstanbul'da yaptığı konuşmada, Türkiye'nin NATO için öneminin altını çizdi ve demokratik bir Türkiye'nin gelecek yüzyılın düzenlenmesinde anahtar olacağını söyledi. Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkiler "stratejik işbirliği" olarak yorumlanıyordu. 11 Eylül saldırılarından sonra Türkiye'deki tüm siyasi

¹⁷ Bu süreç için bkz. Bölükbaşı 2008; Hale 2007; Yetkin 2004.

partiler olayı kınayıp Amerika'ya destek verdiler. Amerika'nın Afganistan saldırısına destek için Ekim 2001'de sunulan, hükümete yurtdışına asker gönderme yetkisini veren tezkere mecliste kolayca kabul edildi. Türkiye 1.400 askerle Afganistan-Kabul'deki uluslararası askeri birliğe katıldı ve Haziran 2002'de altı aylık komutanlık görevini üstlendi. Ancak Irak savaşına destek o kadar kolay görünmüyordu. İlk görüşmeler sonucunda dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, 21 Eylül 2001'de NTV haber kanalına verdiği röportajında, teröre karşı savaşı yaygınlaştırmamak gerekir diyerek, ilk olumsuz mesajını verdi.

Ecevit, Irak saldırısının Ortadoğu'yu istikrarsızlaştıracağını düşünüyordu, Ocak 2002 Amerika ziyareti de fikrini değiştirmede. Ecevit, savaş çıkmasını diye Saddam'a Şubat 2002'de mektup yazarak Irak'ın silahlarının incelenmesi için izin vermesini istedi ama ret cevabı aldı. Yaz aylarında Amerika, Irak söyleneni yapmazsa, BM desteği olmadan saldıracağını açıklamıştı, ama Ecevit hükümeti hâlâ desteğe yanaşmıyordu. Amerika'yla görüşmeler devam ederken, seçimin yaklaşmasıyla birlikte somut bir adım atılamadı. Kasım 2002 genel seçimlerini yüzde 34,3'le AKP kazandı ve Abdullah Gül 16 Kasım'da Başbakan oldu. AKP ile Amerika arasındaki görüşmeler 13 Aralık'ta Paul Wolfowitz'in Ankara'ya gelmesiyle kamuoyuna yansıdı. Amerika üç seviyeli bir program sundu: İlk seviyede; Amerika askerleri Türkiye'deki askeri üslere, limanlara ve muhaberata bakacaklardı. İkinci seviyede; üsler ve limanlar ve muhaberat Amerikan ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirilecekti ve üçüncü seviyede 60.000 Amerikan askeri, Irak'a saldırı için Türkiye'ye yerleşecekti. Başbakan Gül, Aralık 2002'de sadece birinci adımı kabul etti.

AKP'nin başkanı olan ama siyaset yasağı yüzünden milletvekili seçilemeyen Recep Tayyip Erdoğan, Aralık 2002'de Amerika'ya gitti. Yapılan görüşmelerden sonra başta isteksiz olsa da AKP hükümeti, saldırının Türkiye olsa da olmasa da başlayacağını düşünerek,

saldırıda yer almaya karar verdi. TBMM’de 6 Şubat günü yapılan kapalı oturumda, “Türkiye’deki askeri üs ve tesislerle limanlar gerekli yenileşme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmalarıyla ilgili olarak ABD’ye mensup teknik ve askeri personelin üç ay süreyle Türkiye’de bulundurulmasına, bununla ilgili gerekli düzenlemelerin hükümet tarafından yapılmasına” ilişkin Başbakanlık Tezkeresi kabul edildi. Oylamada 318 evet, 193 hayır ve 16 çekimser oy kullanıldı (*Hürriyet Almanak 2003*).

Bu AKP’nin Amerika’nın Irak Savaşını onaylayacağı yönünde bir hava yarattı. Son adım için, yani Türkiye topraklarına Amerikan askerinin gelebilmesi ve Irak topraklarına Türkiye askerinin gönderilmesi için yeni bir tezkere daha çıkarılması gerekiyordu. 24 Şubat’ta Bakanlar Kurulu bu tezkereyi meclise gönderdi. Tezkerenin Meclis’te 1 Mart’ta görüşülmesine karar verildi.

Her ne kadar AKP Hükümeti bu savaşa destek veriyor olsa da, seçmen kitlesinin büyük bir bölümü bu savaşa karşıydı. Aralık 2002’de Türkiye’de askeri müdahaleye karşı olanların oranı % 86,7 iken, bir ayda % 93,9’un üstüne çıktı, aynı dönemde AKP seçmenlerinde bu oran % 87,8’den % 94,4’e çıkmıştır.¹⁸ AKP, Amerika’nın Irak Savaşı’na

¹⁸ Kaynak Uslu vd 2005, s. 85

Tablo 1 (Aralık 2002). Amerikan’ın Irak’a yönelik Askeri müdahalesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

	Pozitif	Negatif	Fikri yok	Toplam
AKP	6.6	87.8	5.5	100
CHP	8.8	87.4	3.8	100
DYP	15.4	76.3	8.3	100
MHP	6.6	91.2	2.2	100
GP	9.4	88.0	2.6	100
DEHAP	3.9	85.3	10.8	100
TOPLAM	8.0	86.7	5.3	100

Tablo 2 (Ocak 2003) Amerikan’ın Irak’a yönelik Askeri müdahalesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

	Pozitif	Negatif	Fikri yok	Toplam
AKP	3.4	94.4	2.3	100
CHP	3.3	95.7	1.0	100
DYP	5.4	91.9	2.7	100
MHP	6.2	91.5	2.3	100
GP	1.8	98.2		100
DEHAP	5.2	92.7	2.1	100
TOPLAM	4.0	93.9	2.0	100

destek için adımlar atarken halkın bu savaşa karşı tepkisini yeterince dikkate almamıştı. Bu arada Türkiye savaş karşıtları güçlü bir kamuoyu oluşturmak için bu tepkiyi mobilize etmeye başlamışlardı.

3.3. Savaşa Hayır Platformu Süreci

Savaşa Hayır Platformu (SAHP), Nisan 2002’de Amerika’nın saldırılarına karşı bir grup dernek, sendika, platform ve bağımsız birey tarafından oluşturulan bir koalisyonudur. Koordinasyon’a oranla daha dar bir çevreyi kapsamıştır; ancak örgütlenme, karar alma ve eylem biçimi olarak Koordinasyon sürecini hazırlayan bir örgütlenmedir. 4 Nisan’da kuruluşunu basın açıklamasıyla duyuran SAHP’in çağrısı ve ilk imzacılar listesi (Karakas 2005, s. 16) Ek 2’dedir. Basın açıklamasında Amerika’nın 11 Eylül saldırısını bahane ederek Afganistan’a saldırdığı, bu saldırının asıl sebebinin hegemonya mücadelesi olduğu belirtilmiş, Türkiye’nin bu savaşa katılmaması için halka çağrı yapılmıştır. Çağrıcılar arasında çoğu solcu sendikacılar, sanatçılar, yazarlar vardır.

SAHP dünyadaki savaş karşıtı harekete paralel olarak Amerika’nın savaş politikalarına karşı Türkiye’de çeşitli etkinlikler örgütledi. İstanbul merkezli bu platform çerçevesinde Ankara, İzmir, Beyoğlu, Kadıköy yerel örgütlenmeleri, Savaşa Karşı Avukatlar, Öğretmenler ve Doktorlar, Savaş Karşıtı Öğrenciler (SaKa), Savaş Karşıtı Liseliler grupları kuruldu; toplantılar, paneller, standlar, basın açıklamaları ve gösteriler düzenlendi.

SAHP, 1 Mayıs 2002 tarihinde üç ilde kendi pankartıyla 1 Mayıs gösterilerine katıldı. SAHP’in renkli pankart ve dövizlerle katıldığı 1 Mayıs, farklı grupların birbirleriyle ve bağımsız aktivistlerle aynı pankartın arkasında eyleme katılımının ilk örneği olarak görülebilir. SAHP’in yayınladığı 1 Mayıs eylem raporu bu çeşitliliği göstermektedir:

SAHP alanlardaydı: Savaşa Hayır Platformu'nun İstanbul'daki 1 Mayıs katılımı, beklenenin de üzerinde bir katılımla gerçekleşti. Eylem boyunca korteje katılımlar 500'ü buldu. "Savaşa Hayır" pankartının arkasında yürüyen bağımsız bireylerin sayısı artıyordu. Ayrıca Barış Anneleri, Savaş Karşıtı Öğrenci Dergisi (SaKa), Hümanist Hareket, Lambda Eşcinsel Sivil Toplum Örgütü, SODEV, Savaş Karşıtı Eğitimciler, Savaş Karşıtı Avukatlar, Küresel İntifada, Post Express çevresi, Savaş Karşıtı Yayıncılar, Savaş Karşıtı Liseliler, Savaş Karşıtı Sağlıkçılar ve Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (DSİP) pankartın arkasında yer aldı. Kortej, uluslararası antikapitalist ve savaş karşıtı hareketin "birlik, çeşitlilik, direniş" şiarına uygun biçimde tüm renkleri ve coşkuyu içinde barındırdı. 1 Mayıs alanının en renkli gruplarından biri oldu. Çok sayıda savaş karşıtı İzmir ve Ankara'da da yürüdü.

1 Mayıs gösterileri ile birlikte kamuoyunda görünür olan SAHP kısa sürede genişledi.

Bir ay gibi kısa bir süredeki genişleme düzeyi oldukça çarpıcıydı; hem kurumların hem bireylerin imzasında gözle görülür bir artış olmuştu. Ek 3 bu hızlı büyümeyi göstermektedir. Sol muhalif hareketlerden yeni kurumlar ve bağımsız bireyler SAHP'a katılmıştı.

Amerika'nın Irak'a askeri müdahale sinyallerinin arttığı bir dönemde, SAHP hem Amerika'nın Irak saldırısını durdurmaya, hem de Türkiye'nin bu savaşa ortak olmasına karşı çağrı yapıyordu. 4 Eylül'de yapılan basın toplantısında Şenol Karakaş tarafından okunan açıklamada bu çağrı yapılmıştı:

Biz Türkiye'deki savaş karşıtları, buradan hem ABD yönetimine hem de ABD'nin savaş çılgınlığına ortak olmak isteyen Türk hükümetine sesleniyoruz: "Bu savaşı durdurun, yoksul Irak halkına dokunmayın! Türk hükümetinin Irak'la savaşa hiçbir ilgisi olamaz, olmamalıdır. Türkiye'de emekçiler Iraklı emekçilerle kardeşlikten başka hiçbir duyguya sahip değiller. Biz savaş istemiyoruz! Biz petrol için ölmeye ve öldürülmeye hayır diyoruz! (IMF'ye Hayır mail grubu, 27 Ağustos 2002)

SAHP, 14-15 Eylül 2002'de İstanbul'da; İngiltere, Filistin, İsrail ve Yunanistan'dan savaş karşıtı kurum temsilcilerinin de katıldığı "Savaşız Bir Dünya Mümkün" sempozyumu düzenledi. Bu sempozyumun son oturumunda, 1 Aralık 2002'de İstanbul'da "Savaşa Hayır" mitingi yapılması kararı alındı.

SAHP tarafından 16 Ekim’de Karakedi Kültür Merkezi’nde diğerkurum ve platformlarla “1 Aralık Miting Koordinasyonu” toplantısı düzenlendi. Toplantıyı Karakaş şöyle anlatıyor:

16 Ekim’de Karakedi Kültür Merkezi’nde 1 Aralık eyleminin kimler tarafından ve nasıl örgütleneceğini karara bağlamak için yapılan çağrıya çok sayıda örgütlü kesimden yanıt geldi. TMMOB adına Tayfun Mater, siyasal İslamcı yazar Abdurrahman Dilipak, Ayşe Erzan, ÖDP temsilcisi, Halkevleri grubundan bir temsilci, KESK’ten Şehmuz Erol, İstanbul Tabip Odası’ndan Ali Çerkezoğlu ve SAHP içindeki kurum ve bireylerle yaklaşık 40 kişinin katıldığı bir toplantı yaptık (2005, s. 60).

Bir sonraki toplantının daha büyük olma ihtimali olduğu için TMMOB Makine Mühendisleri Odası İstanbul şubesinde yapılmasına karar verildi. Bundan sonra tüm toplantılar TMMOB salonunda yapıldı. Toplantıda, çağrının “1 Aralık Koordinasyonu” adına yapılmasına karar verildi. Özgür-Der temsilcisi Kenan Alpay’ın ilk toplantıya ilişkin anıları, İslami kesim ile solun ilk kez bir araya geldiğini göstermektedir:

Bizim solla anlaşarak, plan program yaparak bir araya gelişimiz 1 Aralık Koordinasyonu sürecidir. Ekim ayında Beyoğlu’nda Karakedi kültür merkezinde yapılan toplantıya katıldık. Yağmurlu bir günde, gerçekten dar bir alanda, sallanan sandalyelerin üstünde ne yapalım, nasıl yapalım sorusuna ilk kez dâhil olduk (2014, Mülakat, 9 Ocak).

Koordinasyon süreci bir grup siyasete aktif katılan kurum temsilcisi ve bağımsız bireyin Ekim 2002’de bir araya gelmesiyle başladı.

3.4. ISHK’nın Kuruluşu, Örgütlenmesi, Gelişimi

1 Aralık mitinginin ikinci örgütlenme toplantısı TMMOB’da 23 Ekim’de yapıldı. Toplantıya 150 kişi katıldı (katılım listesi Ek 4’te), 30 kişi söz aldı, konuşmacılar savaş karşıtı birlikteliğin önemli olduğuna ve “1 Aralık Mitinginin” büyük olması gerektiğine vurgu yaptı. Toplantıya kurum temsilcilerinin yanı sıra bağımsız bireyler de katıldı. Toplantıda 1 Aralık

mitingi ile ilgili faaliyetin takibi için bir yürütme kurulu oluşturuldu. Koordinasyon fiilen çalışmaya başlamış oldu.

Kakizaki (2011, s. 90-91) aniden ortaya çıkan somut hedefler için, tek başına kitleleri harekete geçiremeyen grupların koalisyon kurma eğiliminde olduğunu, bu grupların kendilerine ideolojik yönden pek benzemeyen ama ortak hedefleri olan gruplarla kısa süreli ittifaklar kurabildiklerini anlatıyor. Amerika'nın Vietnam savaşına karşı kurulan koalisyonlar ile Afganistan ve Irak savaş karşıtı koalisyonları bunlara örnek olarak gösterilebilir. Tek başlarına büyük gösteriler, kitlesel kampanyalar için kaynakları yeterli olmayan gruplar, çare olarak koalisyon kurmaya girişiyorlar. Türkiye'de de Koordinasyon'un böyle bir ihtiyaçtan doğduğu söylenebilir. Koordinasyon öncesi savaş karşıtı eylemler, en son Afganistan savaşına karşı olanlar, küçük eylemlerdi. Sendikalar, sivil toplum kuruluşları, siyasi partiler, asıl çalışma konuları barış olmayan kurumlar, "Irak Savaşına Hayır" demek için koalisyon kurdular.

Toplantılarda çalışma şekli olarak, bir süredir alternatif küreselleşme hareketinin dünya çapında uyguladığı modelin uygulanması kabul edildi. Türkiye'de de SAHP, İstanbul Sosyal Forumu ve bir dizi yeni oluşan platformda bu model uygulanmaya çalışılıyordu. Koordinasyon'un örgütlenmesi haftalık toplantılar, Divan, Yürütme Kurulu ve Büro'dan oluşuyordu. İşleri kolaylaştırmak için basın, genişleme, mali işler gibi komisyonlar oluşturuldu. Bunlar herkesin katılımına açık çalışma gruplarıydı. Koordinasyon için bir web sitesi (Artık aktif değil: <http://www.iraktasavasahayir.org>) ve web mail grubu kuruldu. Çalışmaların şeffaf bir şekilde yürümesi ve katılımın arttırılması için tüm toplantı çağrılarının ve raporlarının internet üzerinden duyurulmasına özel bir önem verildi.

Basın komisyonu tüm yazılı metinleri hazırlıyor, basınla ilişkileri sürdürüyor, etkinlikler öncesi radyolar için klipler hazırlıyordu. Röportajların organize edilmesi de basın komisyonunun yaptığı işler arasındaydı. Genişleme Komisyonu, Koordinasyon'a katılmamış gruplarla, özellikle siyasi partilerle (örneğin AKP, CHP, SP vb.) görüşmeler yapıyor; Koordinasyon'a davet ediyordu. Mali Komisyon, harcamalar için gerekli kaynakların sağlanması amacıyla belediyeler, sendikalar ve meslek odalarıyla ilişkileri yürütüyordu.

Her hafta tüm bileşenlerin katılacağı ve herkese açık toplantılarda Koordinasyon'un politik tutumu ve faaliyetler konuşuluyordu. Kararlar herkesin bir kadın, bir erkek dağılımı göz önüne alınarak konuşma hakkının olduğu tartışmalar sonucunda, uzlaşmayla (*consensus*) alınıyordu. İtiraz edenler varsa, karar alınamıyordu. Etkinliklerin, tartışmaların hızlandığı zamanlarda daha sık toplantı yapılıyordu. Karar alma mekanizması toplantıya katılan herkesten oluşuyordu. Karar alma süreçlerinde kota uygulanmıyordu.

Üç kişilik bir Divan ilk toplantıda önerilmişti, Haziran 2003'e kadar bu Divan devam etti. Divanda TMMOB temsilcisi Tayfun Mater, SODEV temsilcisi Erol Kızılelma, SAHP temsilcisi olarak bu tezin yazarı bulunuyordu. Eylemlerin yoğunlaşmasıyla birlikte zaman zaman emek platformu temsilcileri de Divan'a eklendiler. Divan'ın görevi; toplantı çağrılarını yapmak, toplantılarda moderasyon yapmak, işlerin yürütülmesine göz kulak olmaktı. Çeşitli fikirlerin bir arada ortak karar almaya çalıştıkları bu toplantılarda Divan, bazen önemli roller oynuyordu (Karakaş 2005, s. 61).

Yürütme Kurulu¹⁹ ilk toplantıda seçildi ve dağılıma kadar aynı şekilde devam etti. Yürütme toplantıları Koordinasyon'un tüm üyelerine açık yapılıyordu. Şubat ayı boyunca

¹⁹ Yürütme kurulu, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş), Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Hak-İş), Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB), Sağlık Meslek Odaları, İnsan Hakları Derneği

eylemlerin yoğunlaşmasıyla Yürütme Kurulu toplantıları her sabah saat 10:00'da Karakedi Kültür Merkezi salonunda yapılan, herkese açık toplantılara dönüştü.

Büro, Karakedi Kültür Merkezi tarafından çalışmalar için verilen bir odadan ibaretti. Lambda İstanbul üyesi Deniz Deniz tam zamanlı, maaşlı tek çalışandı. Katılımcı kuruluşlardan Deniz'in topladığı bağışlarla çalışan maaşı ve diğer masraflar ödenmeye çalışılıyordu. Cumhuriyet yazarı Alev Karakartal, Koordinasyon bürosunda geçirdiği bir günü şöyle anlatıyor:

İstiklal Caddesi'nde bir apartmanın 4. katında büyücek bir büro... Büronun içinde, üzerinde bilgisayar ve telefonun bulunduğu bir çalışma masası, çevresine sandalyeler dizilmiş bir toplantı masası ve bir kanepesi var. Bütün eşya bu. İki genç insan, sabahın erken saatlerinde girdikleri bu mütevazı bürodan, ancak gece yarısı çıkabiliyor. Görevlerine gelince, sayısı 150'yi geçen sivil toplum örgütü ve parti başkanları, sözcüleri ve hatta tek tek üyeleriyle konuşmak, toplantı günlerini ve saatlerini ayarlamak, gelen binlerce e-maili ve telefonu yanıtlamak, alınan kararları yazılı hale getirmek, dağıtmak, herkesin herkesle irtibatını sağlamak, hatta sorunu olanın sorununu çözmek, tökezleyene, yavaşlayana, morali bozulana moral vermek... Büro, gün boyu sadece katılımcı örgütlerin üyeleriyle değil, öğrenciler, gazeteciler, meraklılarla dolup taşıyor. Kimi okulunda yapacağı bir barış gösterisi için malzeme istiyor, diğeri yazacağı haberin öznesine ulaşma yollarını arıyor. Bir başkasının isteği ise sadece tanışıp konuşmak, bir de sıcak çaylarını içmek. Olsun, onun için de vakit ayrılmalı (25 Ocak 2003).

“1 Aralık Miting Koordinasyonu” ismi, toplantılardaki tartışmaların sonucunda “Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu” oldu. Tartışmada iki konuda önemli fikir ayrılıkları ortaya çıktı: Birincisi; her türlü savaşa ve şiddete karşı olanlar ile direnişin desteklendiği savaşları hariç tutan, bir diğer deyişle sadece emperyalist savaşlara karşı olanlar arasındaki fikir uyuşmazlığı. İkincisi; savaş karşıtlığına Kürtlere dönük savaşı da eklemek isteyenler ve

(İHD), Barış Girişimi, Savaşa Hayır Platformu, Halkevleri, Barış Anneleri İnisiyatifi, Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP), Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (DSİP), Başka Kültür Merkezi, İstanbul Sosyal Forumu Girişimi, Özgür Eğitim Platformu, İstanbul Gençlik Derneği, SaKa Dergisi, Kaldıraç, Türkiye Sakatlar Derneği, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (Mazlum-Der), Anadolu'nun Sesi, Tutuklu ve Hükümlü Yakınları ile Dayanışma Derneği (TAYAD) temsilcileri ile bağımsız bireylerden oluşuyordu.

istemeyenler. Bu iki konu birkaç toplantıda tartışıldı ve bu konularda ortaklık sağlanamayacağı kabul edildi. Ancak bu tartışmalar zaman zaman gündem oluyordu, Koordinasyon bileşenlerinin çoğunluğunun “Irak’ta savaşa hayır” konusu etrafında bir arada durma kararlılığı, bu iki tartışmanın ana gündem maddesi olmasına izin vermedi. Ancak Irak’ta işgalin başlamasından sonra yapılan protesto eylemlerinde bazı grupların şiddete başvurması, şiddet konusuna yaklaşımla ilgili tartışmayı yeniden başlatacaktır.

Koordinasyon toplantılarında mitinglerde, basın açıklamalarında kimlerin konuşacağı üzerine uzun tartışmalar yapıldı; sonuçta tüm eylemlerde uygulanan bir formülde uzlaşıldı: Emek Platformu dönem sözcüsü tarafından açılış ve hoş geldiniz konuşması yapılacak; ardından Basın Komisyonu’nun taslak olarak hazırladığı ve daha sonra herkes tarafından onaylanan metin, iki sanatçı (bir erkek, bir kadın) tarafından okunacaktı. Konuşma metninin Türkçe dışında Kürtçe, Arapça ve İngilizce de okunmasına özen gösterilecekti.

3.5. ISHK’nın İlk Savaş Karşıtı Mitingi: 1 Aralık 2002

1 Aralık “Savaşa Hayır” mitinginden önce hareketli bir hazırlık süresi geçirildi. Nerdeyse tüm bileşenler, kendi tarzlarında basın açıklaması yaparak, stand açarak, bildiri dağıtarak, çağrılar yaparak katılımı büyötmeye çalıştı. Miting hazırlıklarında İslami kurumların²⁰ katılımı sayesinde AKP’li belediyelerden destek alındı. Koordinasyon üyelerinin belediye başkanı Ali Müfit Gürtuna ile görüşmesinden sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi miting için afiş, ses düzeni ihtiyaçlarını, miting sırasında kullanılacak sahnenin kurulmasını ve miting afişlerinin belediye otobüslerinde şoför koltuklarının arkasındaki bölümlere asılmasını üstlendi (IMF’ye Hayır mail grubu, 23 Kasım 2002).

²⁰ Koordinasyon’daki İslami kurumlar: Hak-İş, Memur-Sen, Mazlum-Der, Özgür-Der, Müstakil Tüketiciler Birliği, Sivil Toplum Kuruluşları Birliği, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV).

Türkiye’de medya, savaş karşıtlarına önemli bir destek verdi. Memet Ali Alabora bu durumu şöyle anlatıyor: “Koordinasyon kurulduğu zaman, gazetelerin 5- 6. sayfalarında yer alıyordu, yavaş yavaş birinci sayfaya, TV haberlerinin birinci sırasına çıkmaya başladı” (2014, Skype görüşmesi, 21 Şubat). Çeşitli radyolarda Basın Komisyonu tarafından hazırlanan 1 Aralık mitingine çağrı klipleri yayınlandı. Kliplerde Abdurrahman Dilipak, Memet Ali Alabora, Nejat Yavaşoğulları, Prof. Dr. İzzettin Önder, Petrol –İş Genel Başkanı Mustafa Öztaşkın, işsizler, ev kadınları, öğrenciler ve seyyar satıcılar yer aldı.

Kasım 2002’de içlerinde bir grup Koordinasyon aktivistinin de olduğu İstanbul Sosyal Forumu, Floransa’da yapılan birinci Avrupa Sosyal Forumu’na (ASF) katıldı. Aktivistler küresel hareketi yerinde izlediler, deneyim edindiler. Floransa gibi küçük bir şehirde 1 milyon insan, ASF yürüyüşünde “savaşa hayır” dedi. Mehmet Demir o yürüyüşün Türkiye’deki savaş karşıtı harekete etkisini şöyle anlatıyor:

Mesela 2002’de katıldığımız ASF’de, oraya katılırken taze bilgilerimiz vardı, neydi, Seattle, Porto Alegre gibi, Cenova gibi birtakım şeyler yaşanmıştı gözümüzün önünde. Biz bunları televizyondan izlerken, birdenbire biz de aynı şeyleri söyleyen kişiler olduk. Floransa’da 1 milyon kişinin işgale ve savaşa karşı tek bir sloganı aynı anda söyleyebiliyor olması, Türkiye’de yapacağımız herhangi bir hamlenin altının, arkasının çok sağlam olacağı hissini verdi, çok güven verdi bize (2014, Mülakat, 18 Şubat).

Birinci ASF’nin sonunda yayınlanan sosyal hareketler bildirisi bütün dünyada savaşa karşı etkinlikler yapılması çağrısında bulunuyordu:

Tüm Avrupa vatandaşlarına, birlikte bu savaşı durdurabiliriz. Bizler çeşitlilik, özgürlük ve karşılıklı saygının hüküm sürdüğü bir dünyayı savunuyoruz. Birleşmiş Milletler’in onayını alsın almasın, bu savaşın —ambargo ve Saddam Hüseyin rejimi nedeniyle yeterince acı çeken Irak halkı için ve Ortadoğu halkları için— felaket getireceğini düşünüyoruz. Avrupa vatandaşlarını ve hareketleri, kıtasal çapta savaş karşıtı direnişe çağırıyoruz. Irak saldırısına karşı bugünden başlayarak kitlesel bir karşı duruş örgütlemeye; Savaş başlarsa, vakit kaybetmeden protesto eylemleri düzenlemeye, takip eden Cumartesi günü ulusal çapta eylemler örgütlemeye; 15 Şubat’ta bütün başkentlerde devasa savaş karşıtı gösteriler düzenlemeye çağırıyoruz. Bu savaşı durdurabiliriz.

Bu çağrı Arendt'in söylediği gibi dünya vatandaşlarını ortak eyleme, siyasete çağıran bir çağrıdır. Bu çağrı 15 Şubat 2003'te dünyanın en büyük savaş karşıtı etkinliklerinin örgütlenmesine vesile oldu.

Koordinasyon 27 Kasım'da bir basın toplantısı düzenleyerek 1 Aralık'ta Çağlayan Meydanı'nda düzenleyeceği mitingün duyurusunu yaptı. Basın açıklamasını Ali Cancı okudu: "Bizler Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu'nu oluşturan ve sayısı 140'a ulaşan kuruluşların temsilcileri olarak Türk hükümetinden, ABD'nin Irak saldırısına ortak olmamasını, hava sahasını ve askeri üslerini kullandırtmamasını ve hiçbir şekilde Irak topraklarına girmemesini istiyoruz" diyen Cancı, bu amaçla İstanbul'da 1 Aralık Pazar günü bir miting düzenleyeceklerini bildirdi (*Hürriyet*, 27 Kasım 2002).

Savaş karşıtı yazar, şair, tiyatro ve sinema sanatçıları 29 Kasım'da Nazım Hikmet Kültür Merkezi'nde bir basın toplantısı düzenleyerek, 1 Aralık mitinginin duyurusunu yaptılar. Toplantı metnini, sanatçı ve aydınlar adına yazar Oya Baydar kamuoyuna açıkladı. Savaş kararını alan insanların sadece bölgeyi değil, Türkiye'yi de ateşe atacağını savunan Oya Baydar; "İnsan ve aydın olarak kafamızla, yüreğimizle hayır diyoruz. TBMM'den, hükümetten ve tüm sorumlulardan, ülkemizin bu maceraya sürüklenmemesini, halkımızın bu suça ortak edilmemesini istiyor, bunun için ne gerekirse yapılmasını bekliyoruz. Bizler 'Irak'ta savaşa hayır' demek için 1 Aralık'ta Çağlayan Meydanı'nda olacağız" şeklinde konuştu. Sanatçı ve aydınlardan oluşan grup daha sonra Taksim Meydanı'nda toplandı, İstiklal Caddesi üzerinden Galatasaray Postanesi'ne kadar yürüyerek vatandaşlara "Savaşa Hayır" mitinginin broşürlerini dağıttı.

Koordinasyon temsilcileri, İstanbul TÜYAP Kitap Fuarı'ndaki stantta toplanan 21 bin 738 imzayı TBMM Başkanı'na gönderdi. Ayrıca "Bu savaşı durdurun" içerikli birer mektup da Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan ile ABD Başkanı George W. Bush'a postalandı (*Mynet*, 29 Kasım 2002).

1 Aralık'ta İstanbul dışında başka illerde de eylemler yapıldı. İzmir, Adana, Mersin, Çorum, Antalya, Zonguldak ve Eskişehir'de 1 Aralık'ta eylemler gerçekleşti. Bu eylemler savaş karşıtı hareketin Türkiye'deki ilk kitlesel eylemleri oldu.

İstanbul'da 1 Aralık mitingine 150'den fazla kurum ve 10 bin kişi katıldı. Siyasi partilerden, sendikalara, derneklerden, meslek odalarına, çeşitli sol çevre ve inisiyatiflerden, İslami çevrelere kadar farklı görüşten insanlar ilk kez bir araya geldi. 1 Aralık mitingi solcuları, İslamcıları, sanatçıları, bağımsızları bir araya getirmişti. *Sabah* gazetesi mitingi şöyle anlatıyor:

Yaklaşık 10 bin kişi dün Çağlayan Meydanı'nda olası bir Irak saldırısını protesto etmek için bir araya geldi. 140 sivil toplum örgütü tarafından oluşturulan "Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyon Kurulu"na düzenlenen "Irak'ta Savaşa Hayır" mitingi renkli görüntülere sahne oldu. Sabahın erken saatlerinden itibaren ellerinde dövizler ve pankartlarla miting alanına gelen küçük-büyük, genç-yaşlı binlerce insan tek bir ağızdan "savaşa hayır" dediler (2 Aralık 2002).

1 Aralık'ta okunan metinde (Bkz. Ek 5) savaş karşıtlığı vicdan, merhamet duyguları üzerinden oluşturulmaya çalışılıyordu:

. . . Bu toprağın insanları 1 Aralıkta, tüm farklılıklarına karşın, sadece insan oldukları için, sadece yürekleri hâlâ kurumamış olduğu için, sadece mazlum Irak halkına sıcak bir 'yalnız değilsiniz' demek için, el ele verdiler. . . . El ilanımızın başlığı şöyledir: Onlara Irak, ama bize yakın! Bu yakınlık sadece coğrafi, dini, kültürel bir yakınlık değil. Daha da yakın, daha da yakın... Biz kardeşiz. Yeryüzünün tüm halklarıyla olduğu gibi...

Miting sonrası Koordinasyon toplantısında yapılan değerlendirmeler çok olumluydu. Ortak çalışmanın mümkün olduğunun gösterildiği ve başlangıç olarak görülen savaş karşıtı birlikteliğin devam edeceği söylendi. Toplantı sonrası yayımlanan raporda şöyle deniliyor:

1 Aralık son değil, bir başlangıç. 1 Aralık Mitingini inşa eden tüm kurumlar, çevreler ve bireyler olarak, aramızdaki farklılıklara rağmen birlik içinde ortak iş yapabileceğimizi gördük. Bundan sonra çok daha kitlesel mitingleri örgütlemek ve savaşa karşı ısrarlı ve tavizsiz bir şekilde mücadele etmek üzere birliğimizi savunmak, onu kıskançlıkla korumak anlamlı olacak.

1 Aralık mitingi Koordinasyon açısından bir dönüm noktası olmuştu. Çağrıcılar bile katılımın büyüklüğü, çeşitliliği karşısında şaşırmışlardı. LGBT bireylerinin örgütü Lambda Kürt gerillalarının ailelerinin oluşturduğu Barış anneleriyle, radikal sol örgütler Müslüman örgütlerle yan yana eyleme katılmışlardı. Mitinge katılan 10 bin kişinin büyük çoğunluğu hayatlarında ilk kez bir yürüyüşe katılıyorlardı. Yürüyüş renkli dövizlerle, ritim gruplarının müzikleriyle zenginleştirilmişti, etraftan alkışlayanlar, yürüyüşe katılanlar olmuştu. Eylemin, katılımcı sayısının ötesinde bir özelliği vardı. Kutuplaşmanın egemen olduğu bir siyasal kültürde dindar, laik, Alevi, Sünni, Kürt, Türk ilk defa bu çeşitlilikte bir araya gelmişti. Koordinasyon diğer platformlar gibi kısa sürede bitebilecek iken, toplumun çok farklı kesimlerinin verdiği desteğin motivasyonu ile çalışmalarına devam etti.

3.6. Beyazıt'ta Savaş Hayır Mitingi: 26 Ocak 2003

1 Aralık mitinginden sonra Türkiye'nin her yerinde Koordinasyon'a benzeyen savaş karşıtı platformlar kurulmaya, gösteriler yapılmaya başlandı. İzmir, Ankara, Bursa, Konya, Antalya, Manavgat, Trabzon, Zonguldak, Van, Diyarbakır, Tekirdağ ve İzmit'te yerel koordinasyonlar oluşturulmuştu. Türkiye'de savaş karşıtı hava hızla yükseldi. Kakizaki

(2011-83) bu yükselişi kamuoyundaki savaş karşıtlığına bağlıyor ve bunun nedenlerini dört ana başlıkta toplayabileceğimizi söylüyor:

1.) 1991'deki Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra yaşanan ekonomik krizin yeniden yaşanabileceği endişesi vardı.

2.) Amerika'nın Güney Kürtleriyle anlaşarak onlara bir çeşit özerklik vermesi, özellikle ulusalcıların tepkisini çekiyordu.

3.) Anti-empyralist yaklaşanlar Amerika'nın Irak'ı işgal etmesini, Batı'nın Ortadoğu'ya müdahalesi olarak gördükleri için karşı çıkıyorlardı.

4.) Özellikle AKP'ye oy verenlerin ve milletvekillerinin bir kısmı Amerika ile birlikte Müslüman bir ülkeye saldırmayı dini nedenlerle doğru bulmuyordu.

Araştırma sonuçları Kasım 2002'de Türkiye'de Irak'a yönelik saldırılara halkın yüzde 80'inden fazlasının karşı olduğunu gösteriyordu (*Radikal*, 5 Aralık 2002). Bu oran Mart 2003'e gelindiğinde yüzde 95'e çıkmıştır. Kasım 2002'de yapılan anketlerde savaşın nedeni olarak Amerika'nın çıkarlarını görenlerin oranı yüzde 77'di (*Hürriyet*, 4 Aralık 2002). Hem dünyada hem Türkiye'de yaygınlaşan savaş karşıtı gösteriler, kamuoyu üzerinde etkili olmaya başladı. Bu yükseliş savaş karşıtı eylemlere de yansımıştı.

2002 Kasım ayında yapılan seçimlerde AKP ilk hükümetini kurdu. AKP'li milletvekillerinin çoğunun ilk dönemleriydi. Kamuoyunun, özellikle seçmen tabanlarının savaş karşıtlığı onları da etkiliyordu. Altınay ve Holmes (2009, s. 278) tezkereye hayır diyen AKP milletvekillerinin çoğunun ilk dönemleri olduğunun altını çiziyorlar. Tabanla sıkı ilişkilerinin, hayır oyuna etki ettiğini söylüyorlar. Koordinasyon temsilcileri, bu etkileşimi kullanarak tezkereden önce iki kere, meclis başkanı Bülent Arınç ve "tezkereye hayır" demeyi düşündüklerini açıklayan AKP'li milletvekilleriyle görüştü. 26 Aralık'ta bir heyet TBMM'de

Irak'taki savaşa karşı çıkan milletvekilleriyle görüşmeler yaptı. Görüşmeye Emek Platformu kurumlarının başkanları, İHD başkanı, Abdurrahman Dilipak, yazarlar, öğretim üyeleri ve avukatlar katıldı (*Hürriyet*, 26 Aralık 2002). Milletvekilleriyle görüşmelerin Koordinasyon üyelerini olumlu etkilediğini mülakatlarda görüyoruz. Ayşe Erzan duygularını şöyle anlatıyor:

Biz o dönemde, sonunda ülkede iyi şeyler oluyor hissine sahip olduk. Meclise milletvekillerini görmeye gittiğimizde ilk defa orası düşman kalesi olmaktan çıkmıştı. Konuşabileceğimiz, hatta aralarında akıllı laflar edebilen ve iktidarda olan partinin milletvekilleri vardı. Farklı bir gerçeklik tecrübesiydi (2014, mülakat, 31 Ocak).

Barış anneqaları de milletvekilleriyle görüşmeye gitmişlerdi. Onların AKP'li milletvekilleriyle görüşme deneyimleri farklıydı. Güler Buğday görüşmeyi şöyle anlatıyor:

Tezkere döneminde milletvekilleriyle görüştük, Diyarbakır'dan anneler de bizimle meclise geldiler. AKP'li, CHP'li aralarında pek fark yoktu. Kendi askerimizi başkasının savaşına gönderemeyiz dedik, şimdi bizim ne işimiz var Irak'ta diye sorduk, sorun varsa başka türlü çözülsün dedik. Ne işimiz var onun bunun toprağında. Biz kendi sorunumuzu, iç sorunumuzu çözmek istiyoruz. Kürtler ne istiyor, bunları görüştük. Milletvekilleriyle bunları konuştuk. Fakat bir sonuç alamadık (2014, Mülakat, 11 Şubat).

Koordinasyon Türkiye'de savaş karşıtı eylemler örgütlerken, bir yandan da Koordinasyon üyeleri uluslararası savaş karşıtları buluşmalarına katılıyordu. 7-8 Aralık 2002'de Paris'te yapılan Avrupa Sosyal Forumu hazırlık toplantısına katılındı. Orada savaş karşıtları ile Floransa'da yapılan Birinci ASF'da alınan kararlar değerlendirildi, 15 Şubat 2003'te yapılacak gösteriler koordine edildi.

Aralık 2002'de etkinliklerin sayısı artarak devam ediyordu. LGBT bireylerin oluşturduğu Lambda İstanbul, 8 Aralık'ta "Savaş ve Vicdani Ret" toplantısı yaparak halkı, Irak savaşına ve militarizme karşı örgütlenmeye çağırdı. 14-15 Aralık 2002'de KESK, Barış ve Demokrasi Sempozyumu düzenledi. Sempozyum'a yurtdışından Naom Chomsky, Tarık Ali, Gilbert Ascar, Filistin Sendikalar Federasyonu, İsrail Peace Now temsilcisi, Neşe Yaşın

(şair), Güney Kıbrıs'tan PEO Genel Sekreteri, Kuzey Kıbrıs'tan Kıb-Sek temsilcisi ve Norman Peach katıldı. Toplantıda dünyada ve Ortadoğu'daki savaş tehditleri ve sebepleri tartışıldı, savaşı durdurmak için uluslararası etkinlikler konuşuldu.

Koordinasyon'un dışında kalmayı tercih eden İslami kurumlar, Koordinasyon üyesi İslami kurumlarla birlikte "Savaşa ve İşgale Hayır Platformu" oluşturmuşlardı. 29 Aralık'ta bu platform Çağlayan'da bir miting yaptı. Mitingde SAHP/ISHK temsilcisi Şenol Karakaş bir konuşma yaptı. Karakaş'ın konuşması sloganlar ve tekbirlerle sık sık bölündü ve alkış aldı. Türkiye tarihinde belki de ilk kez bir solcu, İslami kurumların örgütlediği, kalabalığın yüzde 90'ının dindar olduğu bir mitingde konuşup destek alıyordu. Katılımın 10 bini bulduğu miting basında yer aldı. *Zaman* gazetesinin "Farklı düşünceler savaş karşıtlığında buluştu" manşeti durumu ortaya koyuyordu (30 Aralık 2002).

Koordinasyon ile Greenpeace ve sanatçıların yolunun kesiştiği yer, 30 Aralık'ta yapılan basın açıklaması oldu. Greenpeace, gemisi Esperanza'da (Umut) bir basın açıklaması yaptı. Greenpeace gemisinde yapılan "barış çağrısı" basında geniş yer buldu (*Ntvmsnbc*, 30 Aralık 2002). Sol ve İslami kesimin dışında artık sanatçılar, aydınlar, bağımsızlar da Koordinasyon'un görünür yüzü olmaya başlamıştı.

Ocak 2003, hem Türkiye genelinde hem de İstanbul'da en çok etkinlik düzenlenen ay oldu. 1 Aralık mitinginin başarılı geçmesi, savaş hazırlıkları için Amerika ile Türkiye'nin görüşmelerinin sıklaşması, halkı savaş karşıtlığında daha yoğun bir şekilde sokağa çıkarıyordu. Bu etkinliklerin çeşitliliğini Ek 6'daki *Bianet* eylem takviminde görüyoruz.

Eylemlerin çeşitliliği ve kitleselliği eylemlere polisin müdahale etmesini engelleyemiyordu. Kakizaki (2011, s. 89) 2002-2003'te savaş karşıtı eylemlere polisin özellikle üç konuda müdahale ettiğini söylüyor:

- 1.) Polisten izin alınmayan eylemler,
- 2.) İncirlik üssü, meclis gibi yerlerde yapılan eylemler
- 3.) Kürtlerin talepleri için slogan atılan eylemler.

Polisin müdahale ettiği eylemlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz: 16 Kasım 2002 tarihinde Beyoğlu'nda gösteri yapmak isteyen Halkevleri ve Öğrenci Koordinasyonu'na mensup savaş karşıtı gruba müdahale oldu. 60 kişi gözaltına alınırken, polis ve göstericilerden 40 kişi yaralandı (*Radikal*, 17 Kasım 2002). 14 Ekim 2002 tarihinde Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin Irak'a yönelik saldırı hazırlığını protesto etmek amacıyla ABD ve İngiltere Konsoloslukları arasında oluşturmak istediği "Barış Zinciri"ne polis izin vermedi (Savaş karşıtları web sitesi, 14 Ekim 2002). ABD'nin Irak'a olası müdahalesini engelleyebilmek için Bağdat'a hareket eden 26'sı Türk, 40'ı yabancı 66 canlı kalkan eylemcisi, İncirlik Üssü önünde planladıkları protesto eylemini yapamadılar. Jandarmanın girişi kapatarak grubu beldeye sokmaması üzerine eylem gerçekleştirilemedi (*Hürriyet*, 13 Şubat 2003).

Savaş karşıtı eylemler sırasında, devletin Kürtlere yönelik siyasi tutumunda bir değişiklik olmamıştı. Savaş karşıtı eylemlere nispeten toleranslı davranan güvenlik güçleri, Kürtlerin eylemlerine karşı sertliğini sürdürüyordu. Eylemlerde Kürtlere, Halkın Demokrasi Partisi'ne (HADEP) yönelik polis şiddeti vardı. 19 Ocak'ta İstanbul'da HADEP'in yapmak istediği "ABD'nin olası Irak müdahalesi ve Abdullah Öcalan'ın cezaevi koşullarını protesto" sloganlı Başbakanlık'a telgraf çekme eylemine polis saldırısı oldu, 22 kişi gözaltına alındı. 26 Ocak'ta yürüyüş sonrası polis HADEP kortejine müdahale etti (*Hürriyet*, 26 Ocak 2003). 15 Şubat eyleminde Kürtlere müdahale daha da sert oldu. Yürüyüş sonrası polis HADEP kortejine saldırıp parti üyelerini gözaltına aldı, yürüyüşe katılan sanatçılara soruşturma açıldı (*Hürriyet*, 16 Şubat 2003).

TÜSİAD'ın o dönemdeki başkanı Tuncay Özilhan, savaşı destekleyen bir açıklama yaptı. Özilhan yapılması gerekenin, “zararı en aza indirecek, kayıplarınızın telafisini en yüksek düzeye çekecek önlemleri alarak, desteğinizi gerçekçi bir düzeyde tutarak, müttefikliklerle beraber hareket etmek” olduğunu savundu. Türkiye'nin demokratik bir ülke olarak hiçbir zaman totaliter bir rejimin yanında yer almaması gerektiğine işaret eden Özilhan, “AB'nin konuyla ilgili tutumu yakından ve dikkatle izlenirse, meşruiyetle ilgili hissedilen sıkıntılar da büyük ölçüde ortadan kalkar” diye konuştu (*Zaman*, 14 Ocak 2003).

17 Ocak'ta Koordinasyon, TÜSİAD'ın savaş yanlısı açıklamalarını protesto etti. Eylemde TÜSİAD'ın Taksim'deki merkezine siyah çelenk bırakıldı, TÜSİAD Başkanı Özilhan'a bir mektup, askeri postal ve üniforma gönderildi. Basın açıklamasını KESK dönem sözcüsü Nihat Değer okudu (*Bianet*, 22 Ocak 2003). Koordinasyon sadece bir kere TÜSİAD'ın önünde basın açıklaması yaptı, genel politik eleştirilerde TÜSİAD'ı veya sermaye sınıfını çok az muhatap aldı.

Mülakatlarda Gülden Sönmez'in (2014, mülakat, 6 Ocak) “Müslüman mahallesinde solcular” diye tarif ettiği etkinliklerin sayısı azdı. Bunlardan biri, savaş karşıtlığını her yerde belirten Bağcılar Belediye Başkanı Feyzullah Kıyıklık ile 17 Ocak'ta Bağcılar Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilen basın toplantısıydı. Basın toplantısının daveti bizzat Belediye Başkanı tarafından yapılmıştı (Bkz. Ek 7). Koordinasyon adına basın toplantısında konuşan Tayfun Mater savaş karşıtı bir etkinliğin ilk kez resmi bir kurumla birlikte yapıldığının altını çizdi. Belediye Başkanı'na “Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu” rozeti takıldıktan sonra Bağcılar Belediyesi ve emek platformunun “Savaşa Hayır” afişleri Belediye Başkanı ile birlikte işyerlerine asıldı (Savaş karşıtları web sitesi, 18 Ocak 2003).

Türkiye’de savaş karşıtı hareket, küresel hareketle paralel gidiyordu. Irak Savaşı’na karşı 2002-2003 yılında dünya çapında eş zamanlı olarak pek çok miting ve kitlesel eylemler düzenlendi. Savaşın başlamasından önce yapılan savaş karşıtı gösteriler, büyüklüğü ve kitleselliğiyle Vietnam Savaşı döneminde yapılan gösterilerle eşdeğer kabul edilmektedir. Ek 8’de Amerika ve Avrupa’da yapılan etkinliklerin kısa bir listesi²¹ yer almaktadır.

Türkiye’de savaş karşıtı eylemlerde küreselleşmenin etkisi, 19 Ocak’ta kendisini gösterdi. Küresel savaş karşıtı hareketin ortak eylem çağrısına, Türkiye’deki savaş karşıtları çeşitli etkinlikler düzenleyerek katkıda bulundu. Ek 9’de *Hürriyet* gazetesinin 19 Ocak 2003 günü yapılan eylemlerle ilgili takvimi, bu katılımın genişliğini gösteriyor. Ankara, Antalya, Adana, Eskişehir, Amasya, İstanbul ve Gaziantep’te savaş karşıtı etkinlikler gerçekleştirildi.

Koordinasyon, 26 Ocak’ta Beyazıt Meydanı’nda yapılacak “Savaşa Hayır Mitingi”ne katılma çağrısında bulunmak için 23 Ocak’ta bir basın toplantısı düzenledi. Basın açıklamasını Emek Platformu İstanbul Dönem Sözcüsü ve Eğitim-Sen 2 No’lu Şube Başkanı Hasan Toprak yaptı. Toprak, ABD’nin Saddam’ı devirmek ve petrolere el koymak amacıyla hiçbir uluslararası hukuk kuralını tanımadan planlar yaptığını belirterek, şunları söyledi:

Ülkemizin emek güçleri olarak, Amerika’nın çıkarları için topraklarımızın savaş alanı yapılmasına, insanlarımızın öldürülmesine ve topraklarımızın komşularımıza saldırı üssü olarak kullanılmasına karşı olduk, karşı olmaya devam edeceğiz. Ülkemize ve halkımıza daha büyük yıkımlar getirecek olan bu savaşa hayır diyoruz (Savaş karşıtları web sitesi, 23 Ocak 2003).

24 Ocak’ta İslami kesimin oluşturduğu “Savaşa ve İşgale Hayır Platformu” Kadırga Kültür Merkezi’nde, ABD’nin Irak’a olası saldırılarının konu edildiği “Emperyalist Savaşa Hayır” başlıklı bir forum düzenledi. Forumu Ahmet Ağırakça, Ahmet Taşgetiren, Ali Bulaç, Bülent Yıldırım, Cevat Özkaya, Hamza Türkmen, Hayrettin Karaman, Hülya Şekerci,

²¹ Bilgiler, antiwar mail grubundan alınmıştır.

Mustafa İslamoğlu, Abdurahman Dilipak, Mustafa Karahasanoğlu, Mustafa Özcan ve Yıldız Ramazanoğlu gibi İslami kesimin önde gelen yazar ve aydınları katıldı (*Yeni Şafak*, 24 Ocak 2003).

Savaş karşıtları, farklı eylem seçeneklerini deneyerek tezkereyi engellemeye çalışmaya devam etti. Barış girişiminin “100’ler meclisi” ilginç ve ses getiren bir etkinlik oldu. 25 Ocak’ta 20 meslek grubunu temsilen 100’er kişinin oluşturduğu “Barış İçin 100’ler Meclisi”, Lütfi Kırdar Uluslararası Kongre Merkezi ve Sergi Sarayı’nda toplandı. İki binin üzerinde kişinin katıldığı toplantıda 11 Eylül saldırılarında bir yakınıni yitiren ABD’li Ryan Amindson bir konuşma yaptı. Irak’taki olası savaşı ABD’li silah tacirlerinin savaşı olarak nitelendiren Amindson; “Amerikan halkına yardım etmek için, barış için mücadele edelim” dedi. Her meslek grubu adına birer kişi bildirimlerini okuduktan sonra ortak bildiri okundu. Ortak bildiri, savaşı durdurun çağrısı yapıyordu:

Türkiye, ülkemize, bölgemize ve tüm insanlığa keder, istikrarsızlık ve kriz getirecek bu savaşa karşı durmalıdır. BM ve Güvenlik Konseyi’ni de, savaşı engelleme yolunda aktif tutum almaya, ülkemizden ve dünyadan yükselen barışçı sese kulak vermeye çağırıyoruz. Bizler ülkemiz insanlarını temsil eden 100’ler Meclisi olarak, dünyadaki ve ülkemizdeki tüm yetkili kurumları uyarıyoruz. Ankara, barışın başkenti olsun diyoruz. Barışçı çözüm umutları henüz tükenmeden bu savaşı engelleyelim, barışı ve hayatı kazanalım (*Bianet*, 27 Ocak 2003).

Sinema sanatçıları da 1980’den sonra ilk kez savaş karşıtı eylemler için sokağa çıktılar. 25 Ocak’ta Türkiye Sinema Eserleri Sahipleri Meslek Birliği, Film Yapımcıları Derneği, Film Yönetmenleri Derneği, Sinema Emekçileri Sendikaları, Sinema Oyuncuları Derneği, Çağdaş Sinema Oyuncuları Derneği ve Senaristler Derneği’nden oluşan Ulusal Sinema Platformu “Savaşa Hayır” yürüyüşü yaptı. Sinemacılar, yakalarında “Savaşa hayır” yazılı kokartlarla Taksim’deki Cumhuriyet Anıtı’na yürüdü (*Indymedia*, 25 Ocak 2003).

26 Ocak'ta Koordinasyon tarafından, Beyazıt Meydanı'nda gerçekleştirilen savaş karşıtı gösteriye 30 bin kişi katıldı. "Irak halkı yalnız değildir" ve "Amerikan askeri olmayacağız" sloganlarının atıldığı mitingde yapılan ortak açıklamada savaşın "ölüm, yoksulluk, yokluk, hastalık, işsizlik" anlamına geldiği belirtildi. Mitinge ait mülakatlarda iki anekdot o dönemi anlatması açısından dikkat çekicidir. Yukarıda Kakizaki'den alıntıyla anlattığımız Türkiye'de muhalefete sert davranan emniyet teşkilatının savaş karşıtı eylemlere daha toleranslı davrandığını göstermesi açısından birincisi önemlidir. Yürüyüş kolu Beyazıt'a doğru yöneldiğinde, o zamanlar "Yılan Hikâyesi" dizisinde Komiser Memoli olarak oynadığı polis rolü ile popüler olan Memet Ali Alabora, bir grup sanatçı ve aydınla birlikte en önde yürüyordu. Tolga Temuge olayı şöyle anlatıyor:

Surrealist bir birlikteliktir. Beyazıt'a yürürken Memet Ali'nin en önde yürüyüp polise 'arkadaşlar benimle' deyişi. Komiser bu cümleyi duyunca o da yıkıldı. Polis barikat yapmış o zaman Memet Ali çok popüler hemen yolu açtılar. Öbür taraftan İslamcılar camiden çıkmış bizi bekliyor (2013, Mülakat, 4 Aralık).

Halbuki eylem yasal değildi ve İstanbul Valiliği ve Emniyeti iki gün öncesinden eylemi yasadışı ilân etmişti (Karakas 2005, s. 164). Hareketin meşruluğu yürüyüşün engellenmesini önlemişti.

26 Ocak mitinginin öyküsünün İslami kesim tarafından yansımaları Kenan Alpay şöyle anlatıyor:

Sürekli Taksim'de eylem yapılması öngörülüyordu. Biz, tepkilerde eğer bu ülkenin Müslüman unsurları yer almazsa bu Koordinasyon sadece sol gruplara hitap ederse, iyi bir şeydir ama zayıf bir şeydir, potansiyelinin çok altında hareket etmiş olur, diyorduk. İHH ile Mazlumder destekleyince Saray'den Beyazıt'a yürüyüş kararı alındı. Biz öğle namazını camide kıyıp dışarı çıkmıştık. Bu arada ses aracı merkez kapının önüne gelmişti. Tayfun Bey otobüsün üstündeydi. Bizde de bir gelenek var, gelenek şu: Camiden çıkarken veya başka bir şey yaparken insanlar tekbir getirirler "Allahu ekber, La illaha illallah" benzeri şeyler söylerler. Enteresan bir şekilde birkaç gün sonra yapılan Koordinasyon toplantısında oradaki bazı arkadaşlar, camiden çıkan ülkücüler tekbir getirdiler dediler. Bize bu tekbirlerin "ya Allah bismillah" gibi Maraş'ta, Çorum'da nasıl kullanıldıklarını biliyoruz gibi, ilgisiz, alakasız, hakikaten ne olduğunu bile anlamadan konuştular (2014, Mülakat, 9 Ocak).

Solcuların İslami kesimin sloganlarına, eylem biçimlerine ilişkin tepkilerini, daha geniş bir şekilde üçüncü bölümde anlatacağız. Bu örnekte de görüleceği gibi bir arada yapılan gösterilerde, her zaman İslami kesime yönelik sorun çıkarmaya çalışan gruplar oluyordu. Ancak bu tüm katılımcıların sahip çıktığı bir görüş değildi. Karakaş (2005, s. 164) Beyazıt Meydanı'ndaki buluşmayı daha farklı anlatıyor:

Miting arabasının üstündeydim ve eylem başlayana kadar slogan attıran görevlilerden biriydim. Arabanın üstünden kitlesel coşku çok net görünüyordu. Bu coşkuya, camiden çıkan İslamcı savaş karşıtlarının dinamizmi de eklendiğinde, tüm Beyazıt alanı “Savaşa hayır!” sloganlarıyla yankılandı.

Mitinge ilişkin yapılan medya haberlerinde de bu tezat durum olumlu yansıtılmıştır: “Gösteride bir sol grup trompetleriyle yer alırken, başka bir grup ise tekbir getirerek savaşı protesto etti” (*Hürriyet*, 26 Ocak 2003).

Mitingin ardından 27 Ocak'ta savaş karşıtları ikinci defa Meclis'e gitti. TBMM Başkanı Arınç, “Barış İçin 100'ler Meclisi” temsilcilerini kabul etti. Aralarında sanatçılar Rutkay Aziz ve Memet Ali Alabora ile 11 Eylül saldırılarında kardeşini kaybeden ABD vatandaşı Ryan Amundson'un da bulunduğu temsilcileri kabul eden Arınç, barış yanlısı tüm girişimleri takdirle karşıladığını bildirdi. Arınç, bu girişimlerin barışsever Türk halkının ortak duygusu haline gelmesi dileğinde bulundu. Herkesin savaşa karşı görünmesinin rahatlık ve uyumsuzluk getirmemesi gerektiğini ifade eden Arınç, sözlerini şöyle sürdürdü:

Toplumun büyük bir kesimi savaş istemiyor, barış istiyor. Ama bazı kesimlerde savaşı isteyenler de var, bunu herkes bilmeli. Sadece Türkiye'de değil, dünyada da basın büyük kısmında savaşa karşı düşünceler, yazılar yer alıyor. Ama maalesef bazı gazete ve televizyonlarda “Niye bombalar patlamadı, niye uçaklar uçmuyor, ABD niye bu kadar gecikti” diye üzülen yazarların da olduğunu biliyoruz (*Ntvmsnbc*, 27 Ocak 2003).

3.7. Türkiye'nin Büyük Savaş Karşıtı Mitingi: 1 Mart 2003

Türkiye'de Ocak ayında eylemler devam ederken, 3. Dünya Sosyal Forumu (DSF) Porto Alegre'de toplandı. DSF'nin asıl gündemini savaş oluşturuyordu. Forum'un ilk günü düzenlenen mitinge 40 bin kişi, DSF'ye 100 bin kişi katıldı. DSF kapanış deklarasyonunda Floransa'da alınan, 15 Şubat'ta tüm dünyada savaşa karşı gösteri yapılması kararı teyit edildi.

Bu arada Türkiye'de Koordinasyon "HALKA SOR" kampanyasını 1 Şubat'ta basın toplantısı ile başlattı. Basın açıklamasında Türkiye'nin her tarafında yapılacak ve 1 Mart'a kadar sürecek imza toplama kampanyasıyla, halkın savaşa karşı olduğunun ortaya çıkması ve Türkiye'nin bu savaşa katılmasının engellenmesinin amaçlandığı belirtildi. Kampanyada imza toplanan talepler şöyleydi: "ABD'ye askeri üsler, limanlar, kara ve havayolları kullandırılmasın. ABD ile yapılan tüm gizli anlaşmalar halka açıklansın ve iptal edilsin. Savaşa değil eğitime, sağlığa, halka bütçe sağlansın." 1 Mart'a kadar toplanan kampanya imzaları, Ankara'da yapılacak kitlesel bir mitingle birlikte TBMM'ye sunulacaktı. Kampanyanın ilk standı Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde açıldı, daha sonra Eminönü'nde, Üsküdar'da ve Kadıköy'de imza standları açıldı (*Bianet*, 4 Şubat 2003).

3 Şubat'ta Amerikan ABC televizyonunun "Goodmorning" isimli canlı radyo programına Müge Sökmen ve Memet Ali Alabora katıldılar. Türkiye savaş karşıtı hareketinin sesini yurtdışına duyurması açısından önemli bir radyo programı oldu. 6 Şubat'ta Atatürk Kültür Merkezi'nin ön cephesine Greenpeace üyeleri tarafından "Savaşa Hayır" yazılı dev boyutlarda bir pankart asıldı. Polis pankartı asan sekiz göstericiyi gözaltına aldı. Greenpeace'den Tolga Temuge, binanın önünde yaptığı basın açıklamasında; "Savaş için baskı yapanlar, savaştan çıkar sağlayanlardır" dedi. Temuge, bazı büyük petrol şirketlerinin Irak'ın büyük petrol rezervlerinden yararlanmak istediğini ifade etti. Koordinasyon üyesi

Hasan Toprak da, ABD'nin tüm dünyadaki muhalefete rağmen savaş gündemini dayattığını ve bu savaş için anahtar ülkelere baskı yaptığını söyledi (*Radikal*, 6 Şubat 2003).

Türkiye ayağını Greenpeace temsilcisi Tolga Temuge'nin organize ettiği Canlı Kalkan konvoyu 10 Şubat'ta Sultanahmet'te yapılan bir basın açıklamasıyla yola çıktı. Türkiye'den Koordinasyon üyelerinin de aralarında olduğu 33 kişi konvooya katıldı (*Hürriyet*, 13 Şubat 2003). Tolga Temuge Canlı Kalkan deneyimini şöyle anlatıyor:

ISHK adına canlı kalkanların Edirne'ye girişten Kilis'ten çıkışa kadar olan organizasyonunu üstlendim. Ondan önce Greenpeace'den istifa etmişim ama herkes beni Greenpeace temsilcisi olarak kabul etti. Canlı kalkanda sorun çoktu. Türkiye solcuları ayrılıklar üzerinden hareket ediyordu. Ben ortaklıklar üzerinden hareket ederim. Canlı Kalkan'da tercümanlık yapmaya, organizasyon yapmaya çalışıyordum. Sonunda Saddam'ın sivil toplum kuruluşu bakanı bizi (üç kişi) sınır dışı etti (2013, Mülakat, 4 Aralık).

15 Şubat 2003'te dünya çapındaki savaş karşıtı gösterilere milyonlarca insan katıldı. Gösterilerin kitlesel olarak yaşandığı Avrupa'da, İtalya'nın başkenti Roma'da 15 Şubat'ta yapılan ve 3 milyon kişinin katıldığı gösteri, en büyük savaş karşıtı eylem olarak tarihe geçmiştir. Atlantik'ten İzlanda'ya kadar yayılan 15 Şubat gösterileri dünyanın 600 kentinde gerçekleşti.²² Dünya çapında 20 milyon kişinin gösterilere katıldığı söyleniyordu. Aynı sloganlarla, aynı taleplerle, aynı pankartlarla dünyanın 600 kentinde milyonlarca insanın savaş karşıtı bir gösteriye çıkması, yepyeni bir durumdu (*Cumhuriyet*, 16 Şubat 2003).

²² Eylemlere katılım rakamları: Roma 3 milyon, Londra 2 milyon, Barcelona 1 milyon, Madrid 1 milyon, Paris 300 bin, New York 400 bin, Berlin 1 milyon, Sevilla 250 bin, Melbourne 200 bin, Atina 150 bin, Oviedo 200 bin, Montreal 150 bin, Dublin 100 bin, Brüksel 100 bin, Lizbon: 100 bin, Las Palmas 100 bin, Cadiz 100 bin, Amsterdam 80 bin, Toronto 80 bin, Stockholm 100 bin, Los Angeles 100 bin, Glasgow 60 bin, Oslo 60 bin, Seattle 55 bin, Montevideo 50 bin, Stuttgart 50 bin, Selanik 40 bin, Kopenhag 40 bin, Bern 50 bin, Sao Paulo 30 bin, Girona 30 bin, Vancouver 30 bin, Göteborg 30 bin, Tokyo 25 bin, Budapeşte 20 bin, Newcastle 20 bin, Viyana 20 bin, Lyon 20 bin, Perth 20 bin, Irunea 20 bin, Montpellier 20 bin, Lüksemburg 20 bin, Buenos Aires 15 bin, Rio de Janeiro 15 bin, Helsinki 15 bin, Toulouse 8 bin, Canberra 15 bin, Trondheim 10 bin, Kalküta 10 bin, Johannesburg 10 bin, Minneapolis 10 bin, Zagreb 10 bin, San Diego 10 bin, Philadelphia 10 bin, Edmonton 10 bin, Auckland 10 bin, Tel Aviv 5 bin, Şam 200 bin, Beyrut 10 bin, Minsk 1500, Stuttgart 60 bin, Nürnberg 10 bin, Heilbron 5 bin, Kostanz 3 bin, Lingen 2500, Bonn 5 bin, Siegen 5 bin, Meppen 2 bin, Mainz 1000, Landau 1000 kişi.

Uluslararası savaş karşıtı hareketin mail grubunda bu etkinlikler coşkuyla karşılandı:

Savaş karşıtı hareket, savaş başlamadan Bush'u politik olarak mağlup etmişti. *New York Times* gazetesi, artık dünyada iki süper gücün olduğunu, ABD'nin gücünün karşısına küreselleşme karşıtlarının gücünün dikildiğini anlatmak zorunda kalıyordu. Seattle'dan beri atılan hiçbir adım boşa gitmemişti, milyonlarca afiş, her ülkede aktivistlerin yaptığı irili ufaklı on binlerce toplantı, gösteriler, teşhirler, film gösterileri, tartışmalar, yazılan kitaplar, radyo konuşmaları, işyeri toplantıları, kurulan yerel platformlar, uluslararası toplantılar... tek bir adım bile boşa atılmamıştı (Savaş karşıtları mail grubu, 17 Şubat 2003).

Koordinasyon 15 Şubat'ta Kadıköy Meydanı'nda bir miting organize etti. Mitinge yaklaşık 10 bin kişi katıldı. Ortak bildiri sanatçılar Sunay Akın ve Bennu Yıldırımlar tarafından okundu, bildiride, bütün dünyanın halklarının sokaklarda olduğu ve dünyanın dört bir yanında "savaşa hayır" seslerinin yükseldiği ifade edilerek; "ABD'nin tankları, topları, füzeleri var. En büyük gücün kendisi olduğunu sanıyor. Silahlarına güvenip dünyaya kafa tutuyor. Halka rağmen savaş olmaz. Biz bu savaşı durdurabiliriz" denildi. Basın açıklamasına sanatçı ve yazarlardan Vecdi Sayar, Rüstem Batum, Orhan Alkaya, Rutkay Aziz, Sema, Bedri Baykam, Sunay Akın, Mustafa Alabora, Memet Ali Alabora, Zerrin Özer, Nejat Yavaşoğulları, Oya Baydar, Birol Güven, Tamer Karadağlı, Özgür Ozan ve Gani Rüzgar Şavata da katıldı. İlk kez bir mitingde bu kadar çok çeşitli çevrelerden sanatçılar katılıyordu.

Miting tarihi aynı zamanda Abdullah Öcalan'ın yakalanma gününün (15 Şubat 1999) yıldönümüydü. Miting sırasında Kürtler, Öcalan lehine sloganlar attığı için kısa süreli problemler yaşandı. Mitingden sonra otobüslerine binmeye çalışan HADEP üyelerine polis saldırdı.²³ Ertesi gün mitingde konuşma yaptığı gerekçesiyle Tamer Karadağlı, Özgür Ozan'ın da aralarında bulunduğu 30 sanatçı gözaltına alındı, ifadeleri alınıp serbest bırakıldı (*Vatan*, 15 Şubat 2003).

²³ Aynı gün başka şehirlerde yapılan eylemlere de polis müdahale etti ve Adana'da 30, Mersin'de 15, Batman'da 10 kişi gözaltına alındı. Bilgi için bkz."Barış Eylemine Apo Provokasyonu", *Hürriyet*, 16 Şubat 2003.

15 Şubat akşamı Koordinasyon bir ay sürecek “Savaşa Karşı 1 Dakika Karanlık” eylemini başlattı. Taksim, Bakırköy ve Kadıköy’de saat 20:00’de mumlar ve meşaleler söndürüldü. Bu eylem bir ay boyunca evlerde ışıkların söndürülmesi şeklinde tüm Türkiye’de gerçekleştirildi (*Ntvmsnbc*, 15 Şubat 2003).

Amerika’nın Irak saldırısı gittikçe yakınlaşıyordu. Türkiye’nin tezkere sürecini bir an önce bitirmesi için baskı yapılmaya başlandı. Amerikan askeri uzmanları Türkiye’de inceleme yapmaya başladı. Bu baskı savaş karşıtı eylemleri artırdı, Ek 10’daki *Indymedia*’nın 22 Şubat 2003’teki bir günlük etkinlik takvimi bu artışı gösteriyor. *Yeni Şafak* gazetesi savaş karşıtlığının arttığını şöyle anlatıyordu:

Savaşa yüzde 95 “hayır”. Araştırmada görüşülen bin 819 kişinin yüzde 91.2’si “ABD’nin Irak’a karşı hareketini ne derece destekleyecekleri” sorusuna “asla desteklemem” cevabını verdi. ABD’nin yapacağı saldırıyı “pek desteklemem” diyenler yüzde 3.2 olurken, “biraz desteklerim” ve “desteklerim” diyenlerin toplam oranı 4,1’de kaldı (16 Şubat 2003).

24 Şubat’ta Koordinasyon’un “Halka Sor Kampanyası”nın bir adımı olarak 1 Mart’ta Ankara’da yapılacak miting, basın toplantısıyla kamuoyuna duyuruldu. Basın toplantısı öncesinde sanatçılar Aylin Aslım, Feridun Düzağaç, Koray Candemir ile müzik grupları Mor ve Ötesi, Vega “Savaşa Hiç Gerek Yok” isimli bir performans gerçekleştirdi. Basın açıklamasını KESK Genel Başkanı Sami Evren okudu (*Bianet*, 24 Şubat 2003)

25 Şubat’ta Koordinasyon’un Harbiye’deki Kenter Tiyatrosu’nda düzenlediği etkinlikte bir araya gelen yaklaşık 200 sanatçı, savaşa karşı olduğunu açıkladı. Ev sahibi Yıldız Kenter “Barış istiyorum. Savaşa yüz kere, yüzde yüz kere karşıyım” dedi. Gecede sanatçılar savaşa karşı konuşmalar yaptı (*Yeni Şafak*, 26 Şubat 2003).

28 Şubat’ta Beyazıt’ta cami çıkışında binlerce insanın katıldığı “savaşa hayır” basın açıklaması yapıldı. Açıklamada “Emperyalist ABD”, “Savaşa hayır”, “ABD askeri

olmayacağız” sloganları atıldı, tekbir getirildi. Cami duvarına, “Müslüman halklar kardeşdir”, “Vahşete ortak olma”, “ABD’den korkmayın, Allah’tan korkun” yazılı pankartlar asıldı, “ABD hegemonyasına karşı küresel intifada” yazılı pankart açıldı. Basın açıklamasında Koordinasyon adına Tayfun Mater bir konuşma yaptı (*Ntvmsnbc*, 28 Şubat 2003). Bu eylem Koordinasyon katılımcılarını fazlaca etkiledi. Beyazıt Meydanı’nda, İslami kesimin aynı zamanda 28 Şubat darbesini de protesto eden eyleminde, Türkiye sol hareketinden ODTÜ direnişinde adı duyulmuş bir solcu konuşma yapıyordu. 1980 öncesi düşman kamplarda olan solcu ve sağcılar, bu eylemde arka arkaya konuşmalar yaptılar.

Şubat ayında görüşülmesi gereken tezkere, kimine göre bilinçli olarak TBMM Başkanı Bülent Arınç’ın müdahalesiyle, kimine göre tesadüfen Ankara’da miting yapılacağı güne, 1 Mart’a ertelenmişti. Bu erteleme Türkiye-Amerika ilişkilerinde olumsuz sonuçlara yol açtı. Özellikle tezkerenin oylanacağı dönemde Amerikan yetkililerinin tavırları kamuoyunda olumsuz tepkilere sebep oldu. Karakaş bunu şöyle açıklıyor:

Tezkerenin oylanmasına iki gün kaldığında çirkin bir haber basına sızdı. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell asker konuşlandırılmasına ilişkin tezkerenin bir an önce çıkmaması nedeniyle Başbakan Abdullah Gül’e fırça atmıştı! Alaska üzerinde seyreden uçaktan Başbakan Abdullah Gül’ü arayarak “Tezkere neden 24 Şubat’ta çıkmadı?” diye sordu. Tezkerenin bir an önce çıkarılmasını isteyen Powell, “Planlarımızı buna göre yaptık” dedi. İradenin artık TBMM’de olduğunu, Türkiye’nin de askeri, siyasi ve ekonomik işbirliğini öngören mutabakat belgesine yönelik hassasiyetini aktaran Gül, “Biz de bunun sonuçlandırılması için çalışıyoruz” dedi. On gün önce de bazı gazeteler, “Wolfowitz Gül’e öfkeli” başlıklı haberler yayınlamıştı (2005, s. 91).

Koordinasyon emek platformu üyeleri, siyasi örgütler, STK’lardan ve yerellerden oluşan 162 bileşeniyle 1 Mart’taki mitinge hazırlanmaktaydı. Hükümet ve tezkereyi destekleyenler de görüşme trafiğini arttırmışlardı. Bazı köşe yazarları tezkereye hayır demenin yaratacağı felaketler üzerine yazılar yazıyorlardı: Mehmet Ali Birand: “TBMM reddederse ne olur? ... Bence, fatura öncelikle AKP’ye kesilir” (*Milliyet*, 26 Şubat 2003);

Taha Akyol: “Tezkere cumartesi günü kabul edilir, edilmeli de...” (*Milliyet*, 28 Şubat 2003); Hasan Ünal: “Artık iyi pazarlık ve taktiksel planlar yapma zamanı...” (*Zaman*, 14 Şubat 2003); Erdal Şafak: “Barzani ve Talabani’nin ‘Türk askeri istemiyoruz’ çıkışlarının altında, bu temellerimize dinamit koyma planları yatıyor. Haberiniz olsun...” (*Sabah*, 28 Şubat 2014).

Böyle bir ortamda Ankara’da Türkiye tarihinin en büyük savaş karşıtı mitingi gerçekleştirildi. Aynı gün TBMM’de Irak savaşına ilişkin tezkere görüşülüyordu. Türkiye’nin her yerinden otobüslerle gelen on binlerce kişi Sıhhiye meydanında mitinge katıldı. Mitingde “Hükümet Şaşırma Sabrımızı Taşırma”, “Irak Halkı Yalnız Değildir”, “Kahrolsun ABD Emperyalizmi”, “Savaşa Hayır”, “Yaşasın Halkların Kardeşliği”, “Katil ABD, İşbirlikçi AKP”, “ABD askeri olmayacağız” sloganları atıldı. Mitingde konuşan KESK Genel Başkanı Sami Evren ülkenin yüzde 95’inin savaşa karşı olduğunu, ancak siyasilerin bunu göz ardı ettiğini söyledi. Amerika’nın petrol ve enerji nakil yollarını kontrol altına almak istediğini ifade eden Evren; “Amerika, kendi egemenliği için bölgemizi ateşe atmaya karar vermiş” diye konuştu (*Sabah*, 2 Mart 2003).

TBMM’de öğleden sonra yapılan oylamada, hükümete “Türkiye dışına asker gönderme ve Türkiye’nin içine 62.000 yabancı askeri gücü konuşlandırma” yetkisi verecek tezkereye 264 milletvekili evet derken, 250 milletvekili hayır oyu verdi. Başta tezkere geçti diye anons edilirken, sonra bu tür tezkereler için gerekli olan meclisin salt çoğunluğuna yani 267 sayısına ulaşamadığı fark edildi ve tezkerenin reddedildiği ilan edildi (Yetkin 2004, s.162-165).

Özipek tezkerenin geçmemesiyle Türkiye’de sivil toplumun bir zafer kazandığını anlatıyor:

1 Mart tezkeresinin geçmemesi Türkiye’de çoğu kez varlığı yeterince hissedilmeyen sivil toplumun kriz zamanlarında bütün gücüyle ortaya çıkışına sahne olan ender

olaylardandı. Bu olay siyaseti aşan gerçek bir ayrışma ortaya çıkardı... sağ, sol ve İslami kesimlerden on binlerce insan sokağa döküldü. Milletvekilleri faks, telgraf, telefon, SMS ve e-mail yağmuruna tutuldu. Meydanlarda farklı siyasi görüşten kesimler birlikte gösteri yaparken heyetler sivil toplum kuruluşları temsilcileri TBMM'yi ziyaret etti... Tezkerenin reddi, düşük standartlı da olsa işleyen bir demokrasinin olumlu sonuçlarını gösteren bir olaydı (2009, s. 667-8).

Keskin ve Kaarbo (2010, s. 25) Türkiye’de dış politikanın nadiren bir iç siyaset konusu olduğunu ve genellikle devlet elitlerinin karar verdiği bir konu olduğunu söylüyor. Türkiye devlet geleneği dış politikayı bürokratların, devlet başkanlarının işi olarak tanımlamıştır. Kamuoyu baskısına rağmen Irak Savaşı’na ilişkin tezkerede de meclisten hayır oyu çıkacağı beklentisi düşüktü. Meclisin işleyişiyle ilgili olarak Türkiye’nin siyasal kültüründe, parti başkanı ne derse oylamada o olur, şeklinde bir siyaset tarzı egemendir. CHP milletvekilleri hayır oyu vereceklerdi ama AKP milletvekillerinin yüzde sekseninin oylamada evet demesi tezkerenin geçmesi için yeterliydi. Ancak Türkiye halkı 1991 Birinci Körfez savaşının da deneyimiyle meclis üzerinde büyük bir baskı kurmuştu ve mecliste 100’e yakın AKP’li milletvekili “hayır” oyu verdi veya oylamaya katılmadı. Sonuçta tezkere yeterli “evet” oyu alamadığı için reddedilmiş oldu. Keskin ve Kaarbo bunun Türkiye siyaset tarihinde dış politika açısından bir ilk olduğunu belirtiyorlar.

Ankara’da en büyük savaş karşıtı mitingin yapıldığı ve TBMM’de tezkerenin reddedildiği gün olan 1 Mart’ta, Londra’da üç kıtadan 24 ülkenin katılımıyla “Uluslararası Savaş Karşıtı Konferans” gerçekleştirildi. Konferansa Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Kosta Rika, Kıbrıs, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İsrail, İtalya, Meksika, Hollanda, Norveç, Portekiz, Güney Kore, İspanya, İsveç, Türkiye, İngiltere ve ABD’den savaş karşıtları katıldı. Konferansta Türkiye’den Koordinasyon adına Vecdi Sayar, Haydar İlker ve bu tezin yazarı yer aldı. Konferansta 15 Şubat küresel eylemleri

değerlendirildi, Amerika, Irak'a saldırırsa küresel olarak ne yapılabileceği tartışıldı. Bir yandan da tezkere sonucu merakla izlendi. Türkiye'de savaş karşıtlarının mücadelesi sonucu tezkerenin reddedilmesi, konferansta sevinçle karşılandı. Türkiye delegasyonu tebrik edildi (Önen, 3 Mart 2003).

3.8. Amerika'nın Irak Saldırısı: 20 Mart 2003

Tezkerenin reddedilmesi Amerika-Türkiye ilişkilerinde ciddi bir rahatsızlık yarattı. Amerika, Türkiye üzerine baskı uygulayarak yeni tezkereler geçirmeye çalıştı (Özipek 2009, s. 668).

Yeni tezkereler hazırlığına giren hükümete karşı, savaş karşıtları da protesto faaliyetlerine devam etti. *Savaşa Hayır Kadın Platformu* 7 Mart'ta yapacakları Silopi eylemi için "Kadınları Savaşı Durdurmaya, Barışı Getirmeye Çağırıyoruz" çağrısını yayınladılar (*Minidev*, 8 Mart 2003). 8 Mart Kadın Platformu tarafından Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda "Savaşa, Kadın Katliamına ve Yoksulluğa Karşı" sloganıyla düzenlenen kadınlar günü mitingi, savaş karşıtı gösteriye dönüştü. Kadınlar, Irak halkına ve kadınlarına destek veren sloganlar atarak, kadınlara özgürlük istedi. Türkçe ve Kürtçe okunan bildiride, "Savaşa hayır. Biz kadınlar ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik emperyalist yeniden yapılandırma politikalarını kabul etmiyoruz. Filistin'e yapılan saldırıları, Afganistan'a yapılan saldırıları ve bugün gündeme gelen Irak saldırısını reddediyor ve Türkiye'nin tekrar çatışmalı bir ortama girmesini istemiyoruz" denildi (Öktener, 9 Mart 2003). 10 Mart'ta tezkereyi reddeden TBMM'ye teşekkür için Türkiye'ye gelen Japon Barış Örgütü üyeleri, İstanbul'da basın açıklaması yaptılar. Pozitif enerji verdiğine inandıkları iki metre uzunluğundaki barış çubuğunu Kadıköy Belediye Başkanı Selami Öztürk ile birlikte diktiler (*Cumhuriyet*, 10 Mart

2003). 11 Mart'ta İstanbul'da Nazım Hikmet Vakfı'nda bir araya gelen Barış girişimi üyeleri, milletvekillerine toplu mesaj atarak "savaşı durdurun" dedi.

12 Mart'ta Koordinasyon bir basın açıklamasıyla eylem takvimini açıkladı. Açıklamayı KESK Genel Başkanı Sami Evren yaptı. Amerikan askerlerinin Türkiye'de cirit attığına dikkat çeken Evren, bunun açıkça ülkeyi işgal anlamına geldiğini kaydetti. Savaşın durdurulması için eylemler, etkinlikler düzenleyeceklerini, üretimden gelen güçlerini kullanacaklarını belirterek, önümüzdeki günlerde yapacakları eylem takvimini açıkladı (*Bianet*, 11 Mart 2003).

Tezkerenin geçmemesinden sonra bazı gazete yazarları savaş karşıtlarını eleştiren ve savaşa katılınması gerektiğini savunan yazılar yazdılar. 3 Mart 2003'te yayımlanan yazısında *Hürriyet* gazetesi yazarı Ertuğrul Özkök, Koordinasyon'u eleştiriyordu:

Önceki gün TBMM tarihi oturumunu yaparken Ankara'da yapılan "Savaşa hayır" mitinginin fotoğraflarını tek tek inceledim. Tek tük varsa, belki atlamış olabilirim. Ama gazetelerde yayınlanan fotoğraflarda iki şey dikkatimi çekti. Mitinge katılanların elinde Türk bayrağı ya hiç yoktu, ya da ben fotoğraflarda göremedim. İkincisi, miting alanı baştan sona sarı kırmızı pankartlarla doluydu. Bunlar Galatasaray pankartı olmadığına göre, bu renkler neyi temsil ediyordu? Ben 56 yaşındayım ve bu kadar yıllık siyasi müktesebatım bana iki sembolik gerçeği öğretti. Sarı kırmızı renk, bu ülkede Cimbom dışında iki şeyi temsil eder. Biri Dev Sol'u, öteki ise marjinal Kürt örgütlerini.

13 Mart'ta Koordinasyon üyeleri *Hürriyet* gazetesi yazarı Ertuğrul Özkök'ü gazete önünde düzenledikleri bir gösteriyle protesto ettiler.

15 Mart'ta Azor adalarında Bush, Blair ve Aznar'ın savaş zirvesi sürerken, dünyanın savaş karşıtları 140 ülkede 6 bini aşkın noktada buluşarak "Barış İçin Küresel Nöbet" eylemini gerçekleştirdi. ABD, İtalya, Kanada, Almanya, İspanya, Vietnam, Fransa ve Pakistan gibi bazı ülkelerdeki gösterilere katılım büyüktü. 15 Mart'taki eylemlerde, Pakistan-İslamabad'da 1 milyon, İtalya-Milano'da yüzbinlerce, Kanada-Montreal'de 200 bin, İspanya-

Barselona’da 300 bin, Paris ve Berlin’de 100 biner, Washington’da 50 bin, Belçika-Brüksel’de 40 bin kişi gösteri yaptı. Berlin’deki göstericiler 30 kilometreyi aşan bir ışık zinciri oluşturdu. 15 Mart günü Türkiye’de de 10 şehirde ABD saldırganlığını protesto gösterileri düzenlendi (*Indymedia*, 16 Mart 2003).

15 Mart’ta Amerika’nın Irak’a saldırı hazırlık üslerinden biri olan ve 20 milyon dolara 6 aylığına ABD’ye kiralanmış Sabiha Gökçen Havaalanı önünde protesto eylemi yapıldı. Otobüs, minibüs ve otomobillerle konvoy halinde havaalanına gelen grup, alana yaklaşık 1,5 kilometre uzaklıkta jandarmalar tarafından durduruldu. “İşgale son verilsin, ABD defolsun”, “Barışı satmayacağız”, “Yaşasın Türk ve Irak halklarının kardeşliği”, “Sabiha Gökçen’in üs olarak kullanılmasına izin vermeyeceğiz” yazılı pankart ve dövizler taşıyan grup, “Amerikan askeri olmayacağız”, “Yaşasın halkların kardeşliği”, “Amerikan askeri defol” sloganları attı. Havaalanı önünde jandarma tarafından önleri kesilen gruptan beş kişinin içeri girmesine izin verildi. Çıkışta bir açıklama yapan Abdurrahman Dilipak, havaalanının olası operasyonlarda kullanılması için henüz yazılı bir anlaşma yapılmadığı şeklinde bilgi aldıklarını söyledi. Dilipak, savaş karşıtları olarak her hafta havaalanında inceleme yapacaklarını açıkladı (*Bianet*, 17 Mart 2003). Ayşe Gül Altınay eylemin Sabancı Üniversitesi’ndeki öğrenciler için başarılı bir eylem olduğunu anlatıyor:

Sabancı Üniversitesi’ndeki bir grup öğrenci bir araya geldi. Sabiha Gökçen Havaalanındaki basın açıklamasına çok geniş bir grup olarak katıldılar. Bedenleri ile otobanın üzerinde bir barış işareti yaptılar, hiç unutmam. Oraya giderken otobanın kapatılan bölümünde yaptılar, eylemde en kalabalık gruplardan biriydiler (2014, mülakat, 13 Şubat).

Koordinasyon’un faaliyetlerindeki çeşitliliğinin farklı örneklerinden biri de muhtarlar basın açıklamasıdır. 18 Mart’ta İstanbul’da bir araya gelen mahalle muhtarları, “Savaş karşıtı muhtarlar” olarak “Biz de savaşa karşıyız” basın açıklaması yaptılar.

19 Mart'ta ikinci tezkerenin Meclis'e geldiği gün, Galatasaray'da buluşan yüzlerce avukat, doktor ve öğretim üyesi önlük ve cübbeleriyle Taksim'e yürüdüler, Cumhuriyet Anıtı'na üzerinde "Yurtta Barış Dünyada Barış" yazan bir çelenk koydular. Taksim tramvay durağında buluşan birkaç yüz barış yanlısı, bu grupla birleşerek anıtın etrafında barış halkası oluşturdular. Barış Girişimi adına basın açıklamasını Tiyatro Sanatçısı Genco Erkal okudu: "Yöneticileri uyarıyoruz: TBMM ve hükümet ülkemizi ve halkımızı insanlık suçuna ortak etmemelidir. Meclis, işgalin ve savaşın sorumlusu olacağı hiçbir tezkereyi, hiçbir kararı onaylamamalıdır. Susmak ve seyirci kalmak suçta ortak olmaktır" (*Indymedia*, 20 Mart 2003).

19 Mart'ta AKP Fatih İlçe binası önünde toplanan Koordinasyon üyeleri, milletvekillerinden yetki tezkeresine "ret" oyu vermelerini istedi. Vatan Caddesi üzerindeki AKP ilçe binası önüne öğle saatlerinde gelen grup, "Tek Çözüm Barış", "Savaşa Hiç Gerek Yok", "No War, No Where" yazılı pankartlar taşıdı, çeşitli sloganlar attı. Çocukların da "Savaş olmasın, çocuklar ölmesin" sloganı attıkları gösteride, Koordinasyon'u temsilen üç kişi ilçe yöneticileriyle görüştü. Yapılan açıklamada, milletvekillerine seslenilerek; "Halkın sesine kulak vererek bu insanlık suçuna, bu vahşi katliama ortak olmayın. Sevkiyat adı altında ülkemizin parsel parsel işgal edilmesine, 2. tezkereye vereceğiniz 'ret' oyuyla karşı çıkın" denildi (Savaş karşıtları web sitesi, 20 Mart 2003).

Tüm dünyadaki savaş karşıtlarının gücü Amerika'nın Irak'a saldırısını engelleyemedi. 20 Mart'ta sabaha karşı Amerika Irak'ı bombalamaya başladı. 20 Mart'ta Amerika'nın Irak'a saldırısını protesto etmek için Koordinasyon'un çağrısıyla, Taksim'de bulunan Atatürk Kültür Merkezi'nin önünde buluşan savaş karşıtlarının sayısı kısa sürede üç bine ulaştı. Gösteride, "savaşa hayır" pankartları açılırken, "Kahrolsun ABD Emperyalizmi", "Katil ABD İşbirlikçi AKP", "Çıkarsa Tezkere Meclis Gitsin Askere", "Savaşa hayır, susma haykır", "Yaşasın

halkların kardeşliği”, “ABD Ortadoğu’ dan elini çek”, “Savaşma Barış”, “Öldürmeyeceğiz, Ölmeyeceğiz, Kimsenin Askeri Olmayacağız” sloganları atıldı.

Bu eylemde ilk kez Koordinasyon eylemlerine şiddet karıştı. Bir grubun Taksim’deki McDonald’s şubesine molotof atmasıyla eylem bir anda dağıldı. Bu eylem Koordinasyon’da “her türlü şiddete karşıyız” diyenlerle, “haklı şiddet”i savunanlar arasındaki tartışmayı yeniden başlattı ve bu tartışma Koordinasyon dağılana kadar devam etti. Tartışmada birkaç sol siyasi örgüt hariç herkes “her türlü şiddete karşıyız” demesine rağmen uzlaşma sağlanamadığından etkinliklerde şiddet olmayacak diye bir karar çıkamıyordu, ama özellikle sendika temsilcilerinin şiddete karşı kesin tavrı genellikle işe yarıyordu. DİSK temsilcisi Ali Cancı eylemlerde şiddet olaylarını nasıl engellediklerini şöyle anlatıyor:

Bir kere TÜYAP’taki eylemde şiddet olayları yaşanmıştı, biz Celal başkanla onları çağırdık, “ya amaca uygun olarak katılırsınız, ya da gider tek başınıza yaparsınız” dedik. Allah’tan herkes kendi başına buyruk değildi, disiplinliydi. Bizi dinlediler (2014, mülakat, 21 Ocak).

Ancak eylemlerde şiddetin yer alması bazı kurumların Koordinasyon’u sorgulamasına ve ilişkilerin zayıflamasına yol açıyordu. SODEV temsilcisi Erol Kızılelma bunu şöyle dile getiriyor:

Bazı etkinliklerden sonra cam çerçeve indirmeler oluyordu. Sonunda iş patladı, herkes patır patır Koordinasyon’dan ayrıldı, biz de ayrıldık. Ayrılmamızın sebebi ağırlıklı olarak şiddet olaylarıydı (2014, mülakat, 22 Ocak).

20-21 Mart’ta Türkiye’de hemen her yerde, sokaklarda protestolar oldu. İstanbul’da Barış Girişimi’nin çağrısıyla toplanan akademisyenler, sanatçılar, doktorlar, avukatlar ve çeşitli meslek gruplarından yüzlerce kişi düdüğü, ıslık ve tef çalarak Taksim’deki Cumhuriyet Anıtı’na siyah çelenk koyarken barış zinciri oluşturdu. Eylemciler ABD’yi protesto etti,

TBMM'den Türkiye'yi de savaşın bir parçası haline getirecek tezkereye geçit vermemesini istedi.

İstanbul Üniversitesi öğrencileri 85 metre yüksekliğindeki Beyazıt kulesine çıkarak “Terörist ABD, İşbirlikçi AKP. Bu ülke bu halk satılık değil” pankartı astılar. Nişantaşı'ndaki Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi bahçesinde toplanan öğrenciler Irak halkını temsil eden ve üzerinde ABD dolarlarının bulunduğu bir tabutu sembolik olarak toprağa verdi (*Indymedia*, 20 Mart 2003).

21 Mart'ta İstanbul'daki üniversitelerde öğrenciler dersleri boykot etti, okullarında savaşı protesto eden eylemler yaptı. KESK'in çağrısıyla sabah saatlerinde başlayan boykota, Boğaziçi, İstanbul, Yıldız Teknik, Galatasaray, Bilgi ve Marmara üniversitelerinden öğrenciler katıldı, öğretim üyeleri de eyleme destek verdi. Öğle saatlerinde farklı üniversiteden öğrenciler Saraçhane'de toplanarak sloganlar eşliğinde Aksaray metrosuna yürüdü ve burada KESK'in basın açıklamasına destek verdi (*Bianet*, 21 Mart 2003).

21 Mart'ta İstanbul Kazlıçeşme'de düzenlenen Newroz mitinginde savaş karşıtı sloganlar atıldı. 21 Mart'ta Müslüman kesim Beyazıt Meydanı'nda Amerikan saldırganlığını kınadı, ABD ve İsrail bayraklarını yaktı. Öncesinde ABD saldırıları sonucu öldürülen başta Irak'ta olmak üzere, Filistin'de, Afganistan'da, Filipinlerde, Çeçenistan'da ve dünyanın diğer yerlerinde katledilen Müslümanlar için Beyazıt Camii'nde gıyabi cenaze namazı kıldılar. Cuma namazından sonra Beyazıt Meydanı'nda bir araya geldiler. Sloganlar ve ellerinde dövizlerle uzun bir kortej halinde camiden çıkan Müslümanlar üzerinde “MGK Cunta, Hükümet Kukla” ve “Küresel Saldırıya Küresel İntifada” yazılı pankartlar açtılar (*Müslüman.o.f.* web sitesi, 21 Mart 2003).

3. 9. ISHK'nın Son Mitingi: 6 Nisan 2003

23 Mart'ta Tepebaşı-TÜYAP önünde, Koordinasyon bir basın açıklaması yaptı. Yaklaşık bin kişinin katıldığı eylemde, "Öldürme! Öldürtme! Vicdanını Kirletme!", "Afganistan, Çeçenistan, Halepçe, Irak! Hayır! Savaşa Hayır! Kapitalizm Savaşta da Barışta da öldürür!" sloganları atıldı. Beş kişilik bir grup, ABD'nin İstanbul Başkonsolosluğu yakınına giderek siyah çelenk bıraktı. TÜYAP'ın önünde basın açıklamasını Sami Evren yaptı. Evren gazetelerde Iraklı çocukların dünya insanlarına bakan fotoğraflarının yayınlandığını, dünya insanlarının ise Irak'taki savaşa kayıtsız kaldığını söyledi (Savaş karşıtları web sitesi, 24 Mart 2003). 28 Mart'ta savaş karşıtları Taksim'den Dolmabahçe'ye yürüdü. Yürüyüş boyunca "Katil ABD Ortadoğu'dan Defol", "Irak Halkı Yalnız Değildir", "Yankee Go Home", "Emperyalist Savaşa Hayır", "ABD Üsleri Kapatılsın", "ABD Askeri Olmayacağız", "Katil ABD, İşbirlikçi AKP" vb. sloganları atıldı (*Community*, 28 Mart 2003).

28 Mart'ta İnsani Yardım Vakfı'nın (İHH) çağrısı üzerine Beyazıt Meydanı'nda cuma namazı sonrası toplanan binlerce kişi Irak'ta ölenler için dua ederek ABD'nin Irak'a saldırısını kınadı. Savaş karşıtları tekbir getirerek ABD ve İsrail aleyhine sloganlar attı. Grup "Hepimiz Iraklıyız" ve "Suça ortak olmayacağız" şeklinde sloganlar atarak işgali kınadı (*Yeni Şafak*, 29 Mart 2003).

31 Mart'ta Taksim'de kadın örgütleri, "İşgale ve saldırıya son, hepsi erkek tesadüf mü? – Kadın Barış Noktası" pankartı altında bireysel katılımı esas alan 15 dakikalık bir barış oturumu gerçekleştirdi. Oturum, "Kadınız, savaş istemiyoruz" sloganıyla sona erdi. Taksim'deki barış noktasında buluşmayı sürdürecektir kadınlar, barış noktalarının diğer illere de yayılmasını istediklerini söyledi (*Bianet*, 2 Nisan 2003).

1 Nisan'da Berlin'de yapılan ASF hazırlık toplantısına Türkiye'den Koordinasyon üyeleri katıldı. Toplantıda Amerika'nın Irak saldırısına karşı neler yapılabileceği konuşuldu.

2 Nisan'da Koordinasyon bileşenlerinden Ticari Araç Çalışanları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (ŞOF-DER), Irak savaşını protesto etti. İstanbul Topkapı'daki minibüs duraklarında düzenlenen eylemde konuşan Dernek Başkanı İmdat Pabuç, "Biz, şoför emekçileri olarak, dünya çocuklarına korku salan bu acımasız ve anlamsız savaşın durdurulmasını talep ediyoruz. Dünyanın tüm insanlarını bu kanlı savaşın durdurulması için gerekeni yapmaya çağırıyoruz" dedi (*Bianet*, 4 Nisan 2003).

5 Nisan'da Koordinasyon üyesi kadınlar Taksim Gezi Parkı'nda "Iraklı kız kardeşlerimizle 1.000 kadın buluşması" isimli eylemde bir araya geldi. Yapılan etkinlikte, kadınlar boyunlarına barışın simgesi olarak beyaz eşarplar bağladılar (*Bianet*, 4 Nisan 2003).

6 Nisan'da Abide-i Hürriyet Meydanı'nda, Koordinasyon son mitingini yaptı. Mitinge binlerce kişi katıldı. Sabah saatlerinden itibaren meydanda toplanan kalabalık, ellerindeki pankartlar, dövizler ve attıkları sloganlarla, Irak'a yapılan müdahaleyi protesto etti. "Savaşa Karşı İstanbul Buluşması" adlı mitingde Mustafa Alabora ve Ayşe Emel Mesci ortak bildiriye okudular. Bildiride, 18 gündür devam eden savaşın Irak halkına özgürlük değil, gözyaşı ve ölüm getirdiği vurgulandı ve Amerikan ürünlerine boykot çağrısı yapıldı (*Hürriyet*, 6 Nisan 2003).

12 Nisan'da İslami kesim Çağlayan Meydanı'nda 5 bin kişinin katıldığı "Bu Savaşı Durdurun" isimli bir miting düzenledi. Mitingde ABD'nin Irak'a girmesi protesto edildi (*Milliyet*, 13 Nisan 2003). 13 Nisan'da Savaşa ve İşgale Hayır Platformu üyeleri ABD'nin İstanbul Konsoloslugu önünde bir protesto eylemi gerçekleştirdi. Tepebaşı'ndaki TÜYAP binasından konsolosluk binasına kadar yürüyen göstericiler "ABD Defolsun!" yazılı pankartın

yanında Irak'ta işlenen cinayetlerin resimlerini içeren flamalar ve “AmeriKANizme Hayır” yazılı dövizler taşıdı (*Müslüman.o.f.* web sitesi, 21 Mart 2003).

23 Nisan'da Koordinasyon bileşenlerinin çocukları “Iraklı kardeşlerinin kendilerine ırak olmadığını” çocuk dilleriyle anlatmak için Galatasaray Meydanı'nda toplandı. Çocukların kendi şarkıları, kendi tiyatroları ve kendi hayal güçleriyle gerçekleştirdikleri eyleme yoğun bir çocuk katılımı oldu. Aynı gün Taksim'de, Metro girişindeki Kültür Merkezi'nde, Büyükşehir Belediyesi'nin İSMEK - Meslek Edindirme Programı'na katılan 10.000'e yakın kişinin “Savaş ve Kadın” temalı el emeği çalışmaları, Büyükşehir Belediye Başkanı, STK temsilcileri, sanatçılar ve basın mensuplarının katılımıyla sergilendi (*Indymedia*, 23 Nisan 2003).

Nisan ayının sonlarına doğru Koordinasyon'un nasıl devam edeceği üzerine tartışmalar başladı. Irak artık resmen Amerikan işgali altındaydı. Bu konuda neler yapılabileceğinin konuşulup tartışılması gerekiyordu. Bu konuda Koordinasyon'un aynen devam etmesi gerektiğini savunanlar ile yeni bir çağrı metni ve bileşenlerle yeni bir yapının kurulması gerektiğini savunanlar iki ayrı kampa bölündüler. Yeni platform oluşturulmasını savunanlar 10 Haziran'da Küresel Barış ve Adalet Koalisyonu'nu kurarken, Koordinasyon'un devam etmesini isteyenler isimlerini “Irak'ta İşgale Hayır Koordinasyonu” olarak değiştirdiler (*Barikat web sitesi*, Haziran 2003). Ayşe Erzan, Koordinasyon'un bitişini şöyle anlatıyor:

Tezkere reddedildikten sonra misyon bitmişti. Koordinasyon doğal olarak dağıldı. Dikkatler başka yerlere yönlendi. Oldu, bitti diye düşündüm. Değerlendirme toplantısına bile yeterince katılım olmadı (2014, mülakat, 31 Ocak).

10 Haziran'da yüzü aşkın sendika lideri, kitle örgütü yöneticisi, siyasi parti başkanı, aydın, sanatçı ve gazetecinin imzaladığı Küresel Barış ve Adalet Koalisyonu'nun kuruluşu, İstanbul'da düzenlenen bir basın toplantısıyla kamuoyuna ilan edildi. Yazar Adalet

Ağaoğlu'nun okuduğu Küresel BAK basın açıklamasında: “Koalisyon, ABD'nin Irak'a müdahalesinde yaşanan tüm insanlık suçlarının ortaya çıkarılması; Savaş suçlarının yargılanması için açılan kampanyaya tam destek verilmesi; Yeni bir savaşa ve Türkiye'nin savaflara dâhil olmasına izin verilmemesi; İnsanlık suçu işleyenlerin yargılanması için çaba gösterileceği” dile getiriliyordu (*Bianet*, 10 Haziran 2003).

1 Temmuz'da “Irak'ta İşgale Hayır Koordinasyonu” bir basın açıklamasıyla isim değişikliğini ilan etti. Irak'ta İşgale Hayır Koordinasyonu, 2004 yılındaki NATO karşıtı eylemlerden sonra başka gündem maddelerinin öne çıktığını söyleyerek dağıldı.

3.10. Koordinasyon Sonrası Birliktelikler

Koordinasyon, Haziran 2003'te bitse de onun başlattığı birliktelikler devam etti. Bunlardan bir kaçını anlatmakta fayda olabileceği düşünüldü: BarışaRock Festivali, NATO ve Bush Karşıtı Birlik ve Irak Dünya Mahkemesi.

Küresel Barış ve Adalet Koalisyonu'nun girişimiyle gerçekleştirilen BarışaRock Festivali, 6-7 Eylül 2003'te Sarıyer Baharsuyu Piknik Alanı'nda yapılmaya başlandı. 2003-2008 yılları arasında altı defa yapılan BarışaRock Festivali'nde on binlerce savaş karşıtı rocksever bir araya geldi.

BarışaRock'ın ana ilkeleri şöyle tarif ediliyordu:

BarışaRock, Koka Kola'ya ve temsil ettiği değerlere karşıdır. İnsana dair her şeyi alıp satmaya yeltenen anlayışa karşıdır. Savaşlara sponsor olan küresel bir markanın barışın ve özgürlüğün müziği olan Rock N Roll'a sponsor olmasını içine sindiremeyen bir festivaldir. BarışaRock, Irak'ta, Filistin'de, Güney Amerika'da ve Türkiye'de, kısacası tüm dünyada, yoksulluğu ve savaşları çoğaltan kapitalizme karşıdır. BarışaRock, sanatın ve özellikle rock müziğin ticarileştirilmesine, sanayileştirilmesine karşıdır. BarışaRock, karşı çıkmakla yetinmeyen, hayallerini gerçek kılmaya çalışanların festivalidir. BarışaRock müzikten taviz vermeyen, yüksek sesle barış ve özgürlük isteyen bir festivaldir.

BarışaRock festivallerinde sadece müzikle değil, tiyatro, sinema, sanat atölyeleri, oyunlar ve söyleşilerle duyarlılık oluşturulmaya çalışıldı. Festivalde “Nükleere karşı sanat” çalışması, 57 ülkeden 255 sanatçının katıldığı, savaş karşıtlığı ve özgürlük üzerine çeşitli sanat projeleri üreten “Artists for Peace Topluluğu”nun “Savaşın dehşeti” adlı çalışması, dijital duvar resmi “DIGIMURAL”, Filistin işgalini teşhir eden fotoğraflardan oluşan sergi, yaşayan kütüphane, gençlerin kimlik farkı gözetmeksizin bir araya gelerek sohbet edebildikleri bir ortam yaratma niyetiyle doğan “Sosyal Haklar Kiraathanesi”, grafiti, dünya barışının simgesi haline gelen kağıttan turna yapımı, fotoğraf, uçurtma, kukla, bileklik, ritim, pankart atölyeleri yer aldı.

Festivalde, ayrıca “Savaşa hayır”, “Küresel ısınmayı durdurun”, “Milliyetçiliğin darbe ile dansı”, “Suyuma dokunma”, “Örgütlenme ve genel ahlak”, “Darbeye hayır”, “Müzik ve muhalefet”, “İsyanın müziği”, “Barış meclisi söyleşisi”, “Rengarenk mi, tek renk Türkiye mi?”, “GENÇ-SEN forumu”, “Başka bir tarih mümkün” söyleşileri ve forumları da gerçekleştirildi (*Sabah*, Haziran 2004).

NATO toplantısının İstanbul’da yapıldığı Haziran 2004’te tüm savaş karşıtları “NATO ve Bush Karşıtı Birlik” adlı platformda bir araya geldiler ve 27 Haziran’da Kadıköy’de bir miting düzenlediler. Birlik içinde 100’den fazla sendika, dernek, meslek kuruluşu, parti ve siyasi platform bulunuyordu (*Bianet*, 28 Mayıs 2004).

27 Haziran’da “İşgale, NATO ve Bush’a Karşı Büyük İstanbul Buluşması” adıyla düzenlenen mitinge İngiltere, Hollanda, Suriye ve Yunanistan’dan da katılımlar olmuştur. 27 Haziran mitingi 2004 yılında gerçekleştirilen en büyük savaş karşıtı gösteridir. İstanbul Tabip Odası Başkanı Prof. Dr. Gencay Gürsoy tarafından okunan ortak bildiriye, NATO İstanbul Zirvesi, “halkları açlığa ve ölüme mahkûm etme zirvesi” olarak nitelendirilmiştir.

Miting renkli eylemlere sahne olmuştur. NATO şiddetini protesto eden danslar yapanlar, Bush kuklaları oynatan gruplar mitinge oldukça renkli bir hava katmıştır (Baykan ve Lelandais 2004, s. 526). Bu miting Irak'ta İşgale Hayır Koordinasyonu ile Küresel BAK'ın birlikte yaptıkları tek eylemliliktir. Irak'ta İşgale Hayır Koordinasyonu bu mitingden sonra, bileşenlerin, artık farklı işlere yoğunlaşmak gerekir kararıyla sona erdirilmiştir.

Koordinasyon döneminde, 2003 yılı başında çalışmalarına başlayan Irak Dünya Mahkemesi'nin son oturumu 24-26 Haziran 2005 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.²⁴ İlhamını ABD'nin Vietnam'da işlediği suçları konu alan ve 1967'de gerçekleşen Russell Mahkemesi'nden almıştır. Başta Brüksel, Hiroşima, New York ve Tunus olmak üzere 20 farklı kentte toplanan mahkemeye, hukukçuların yanı sıra akademisyenler, yazarlar, aydınlar, savaş karşıtları ve bireysel aktivistler katılmıştır. Irak Dünya Mahkemesi'nin son oturumu 24-26 Haziran tarihleri arasında İstanbul Darphane-i Amire'de yapılmıştır. İstanbul oturumu, Irak'ın yasadışı işgali üzerine, dünyanın farklı yerlerindeki 20 şehirde düzenlenen 20 oturumun sonuncusu olmuştur. Irak Dünya Mahkemesi'nin temel amacı, Irak Savaşı hakkındaki gerçekleri mümkün olabildiğince gün yüzüne çıkarmak, Irak halkına karşı adaletin sağlanmasının ve sorumluların hesap vermesinin önemini vurgulamak olmuştur.²⁵

²⁴ Irak Dünya Mahkemesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sökmen 2005.

²⁵ <http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/37247-irak-dunya-mahkemesi-bushu-yargilayacak>
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=156576>
http://acikradyo.com.tr/default.aspx?_mv=a&aid=10850&cat=1
<http://urundergisi.com/makaleler.php?ID=1631>
http://www.emo.org.tr/ekler/120606d6a751a93_ek.pdf?dergi=3

4. BÖLÜM

KATILIMCILARIN GÖZÜNDEN ISHK: YENİ BİR MUHALEFET BİÇİMİ Mİ DOĞUYOR?

Küresel savaş karşıtı hareket Amerika'nın Ekim 2001 tarihinde Afganistan'a saldırısıyla birlikte protesto eylemlerine başladı. 2002 yılında Küresel savaş karşıtı hareket için, Irak'ta olası bir ABD işgalinin önlenmesi en önemli gündem maddesi oldu. Irak'a komşu, vatandaşlarının büyük çoğunluğu Müslüman olan ve yoğun Kürt nüfusu barındıran bir ülke olarak Türkiye'de savaş karşıtı hareketin gelişmesi önemliydi. Amerika'nın Irak'a saldırma olasılığının arttığı bir dönemde, dünyada savaş karşıtı hareketler gelişirken, Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu, Türkiye'deki savaş karşıtlarının bir araya geldiği platform oldu.

Bu bölümde Koordinasyon deneyiminde aktif olarak yer alan katılımcılarla yapılan mülakatlar²⁶, siyasal kültür literatürünün desteğiyle incelendi. Türkiye siyasal kültür çalışmalarında öne çıkan özellikler siyasal katılımın düşük, kutuplaşmanın yüksek olmasıdır. Böyle bir siyasal kültürde Koordinasyon'un yeni bir muhalefet tarzı oluşturup oluşturmadığına, kutuplaşmaları aşım aşamadığına, kendinden sonraki muhalif hareketler üzerinde etkisi olup olmadığına bakıldı. Koordinasyon'da aktif olarak bire bir bu hareketin içinde yer almış kişilerin kendi gözlerinden, kendi bakışlarından, kendi yorumlarından, hem bu hareketi, hem o dönemi, hem sonrasını nasıl yorumladıkları; Koordinasyon'u nasıl değerlendirdikleri, geçmişe dönüp baktıklarında bu deneyimin onlara kişisel olarak ne kazandırdığı, genel olarak Türkiye'deki muhalif hareketlere etkisi incelendi.

²⁶ Mülakatta sorulan sorular, mülakat yapılanların listesi ve özgeçmişleri için bkz. Tablo 11, 12 ve 13.

Mülakatlarda Koordinasyon'a ilişkin ortaklaşılan sonuçlar şunlardır: 12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra muhalefetin hep birlikte hükümet karşısında bir başarı elde etmesi; tek konulu kampanya etrafında bir araya gelinmesi; kutuplaşmalara rağmen bileşenlerin hem sayı hem yelpaze olarak çeşitliliğinin sağlanması; örgütlü bir avuç muhalifin bağımsız binlerce aktivistle bir araya gelmesi; adalet, vicdan, merhamet, barış gibi kavramlar etrafında geniş bir kamuoyu desteği ve meşruiyet zemininin sağlanması; örgütlenme, karar alma süreçleri ve eylem biçimleri açısından yeni bir siyasal katılım modelinin ortaya çıkması ve bunun daha sonraki siyasal katılımlarda etkili olması.

Koordinasyon süreci, Türkiye siyasal kültüründe egemen olan kutuplaşmanın yavaş da olsa azaldığı, siyasal katılımın arttığı bir dönemdir. Koordinasyon, mikro düzeyde siyaset yapma tarzını, makro düzeydeyse dış ilişkilerdeki karar alma süreçlerini etkilemiştir. Bir araya gelen farklı inanç, kimlik ve ideolojideki vatandaşlar, Türkiye'nin Irak savaşına girmemesi için kamuoyunda oluşan savaş karşıtı tutumun sözcüsü olmuşlar, bu tutumu yaygınlaştırmak için çaba göstermişlerdir. Savaş karşıtı vatandaşlar tezkerenin geçmemesi için kampanyalar örgütlerken pek çok deneyim yaşamış, yeni siyaset yapma biçimleri denemiş, hem kendilerinin, hem de toplumun siyasal değerlerini, tutumlarını, davranışlarını etkilemişlerdir. Koordinasyon, kendinden önceki dönemlerde ortaya çıkan muhalif hareketlerden farklı bir performans sergilemiştir. Muhalefet tarzına getirdiği yenilikler, kendisinden sonra ortaya çıkan hareketlere de örnek olmuştur.

Türkiye siyaset tarihine 1 Mart tezkeresi diye geçen tezkere 24 Şubat'ta meclise sunuldu, ancak hükümetin AKP milletvekillerini ikna çalışmaları, 28 Şubat'ta yapılan MGK toplantısının beklenmesi ve Amerika ile pazarlıkların devam etmesi gibi bir dizi olay yüzünden 1 Mart Cumartesi günü oylandı (Yetkin 2004, s. 165-172). Amerika'nın 11 Eylül

sonrası Bush'un "terörü önleme" doktrininin önemli bir parçası olan Irak Savaşı'nda Kuzey cephesinin açılması için tezkerenin geçmesi çok önemli hale gelmişti. Tezkere, Amerikan askerlerinin Türkiye topraklarından Irak'a saldırmasını, Türkiye askerlerinin de bu saldırıya katılmasını, Türkiye'deki hava üsleriyle limanların bu saldırıda kullanılmasını kapsıyordu ve Anayasa'nın 92. Maddesi gereği bunun TBMM'de kabul edilmesi gerekiyordu. 1 Mart'ta yapılan oylamaya 533 milletvekili katıldı, 250 ret, 264 kabul, 19 çekimser oy kullanıldı.

Tezkere, evet oyunun daha çok olmasına rağmen, oylamaya katılanların salt çoğunluğu sağlanamadığı için, sadece üç oyla (salt çoğunluk 267 oy idi) reddedilmiş oldu. Amerika, Ortadoğu'daki müttefikinden ağır bir darbe yemiş, tüm savaş planlarını hızlı bir şekilde değiştirmesi gerekmişti. Amerika tezkerenin geçeceğinden o kadar emindi ki 16 Ocak'ta 150 kişilik Amerikan inceleme ekibi Türkiye'de çalışmalara başlamış, Sabiha Gökçen Havaalanı, İskenderun limanı gibi yerlerde anlaşmalar yapılmıştı. Tezkerenin reddi tüm bu çalışmalarını boşa çıkardı, Amerika'yı Irak Savaşı'nda, Ortadoğu'da yalnızlaştırdı. CHP'nin hayır oyu kullanacağı çok önceden belli olmuştu. Şaşırtıcı olan 100 kadar AKP milletvekilinin de "Hayır" oyu vermesiydi. Savaş karşıtı hareketin bu sonucun ortaya çıkmasındaki yerini Yetkin şöyle anlatıyor.

AK Parti milletvekillerini etkileyen yalnızca grup içi gelişmeler değildi. Meclis, Irak Savaşı'nda ABD'ye verilecek desteği görüşmek için toplanırken bir kilometre ötede, Sıhhiye'de toplanan on binlerce kişi "savaşa hayır" sloganları atıyordu. Miting sadece sivil toplum örgütlerini değil, sıradan vatandaşları kapsayacak şekilde genişlemiş, Ankara'da eşine az rastlanır bir protesto gösterisine dönüşmüştü (2004, s. 170).

Tezkerenin reddedilmesi ile Koordinasyon, kendisini oluşturanların bile başlangıçta hayal edemeyeceği bir başarı kazanmış, hem Türkiye'de hem dünyadaki savaş karşıtı hareketler içinde yankı uyandırmıştır. Amerika-Türkiye ilişkileri bu sonuçtan olumsuz

etkilenmiştir. Tezkerenin reddi, Koordinasyon'u oluşturan muhalifler açısından politik bir zafer olarak kabul edilmiştir. TMMOB temsilcisi Tayfun Mater sonucu şöyle anlatıyor:

1 Mart zaferiyle Türkiye Irak savaşına girmede. Türkiye askeri Irak'a girmede, Amerikan askeri Türkiye'den geçemedi. Dünya savaş karşıtları hareketindeki en büyük başarı bu oldu. Amerika Savunma Bakanı Rumsfeld anılarında 'Biz bu yüzden Irak'ta zora düştük, kuzeyden giremediğimiz için direniş yayıldı' dedi (2013, Mülakat, 6 Aralık).

Tayfun Mater'in anlattığı Rumsfeld'in *Known and Unknown* isimli anı kitabında 2003 yılı Mart ayında ABD ve Türkiye arasında yaşanan tezkere krizinin anlatıldığı bölümlerde şunlar yazılmıştır:

TBMM'nin kritik oylamasına uzanan aylarda, Amerikan yönetimi, istediğimiz onayın bize verileceğinden emindi. Hiç kimse, tezkerenin geçmeyeceğini bekleliyordu. Bush döneminin ilk aylarında, Türklerle yakından çalışmanın bizim için önemli olduğunu, çünkü onların işbirliğine ihtiyacımız olabileceğini düşündüğümü hatırlıyorum. O gün gelmişti. Ancak TBMM, jilet farkıyla ABD'nin geçiş talebini onaylamamıştı. Bölgedeki kilit bir NATO müttefikinden destek alınamaması, operasyonel açıdan ciddi terslik olmasının yanında, siyasi bir utançtı... (*Ntvmsnbc*, 9 Şubat 2011)

Tezkerenin reddedilmesinin Amerika-Türkiye ilişkilerine etkisini Serhat Güvenç (2003) yayımlanmamış doktora tezinde, 1 Mart tezkeresinin TBMM tarafından reddedilmesinin ve Amerikan askeri harekâtı için Kuzey cephesinin açılmamasının, aradaki (Türkiye-Amerika) stratejik ortaklık vizyonunun ortadan kalkmasına sebep olduğunu anlatmaktadır. İşin ilginç tarafı stratejik ortaklık ilişkisi Birinci Körfez savaşında ortaya çıkmıştı. Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan stratejik ortaklık, Amerikan'ın Irak işgal planına Türkiye'nin katılmaması sonucu bitmiştir. Bunda Meclisin 1 Mart tezkeresini reddetmesi önemli bir rol oynamıştır.

Koordinasyon üyeleri, Amerikan hükümet yetkilileri ve Amerika-Türkiye ilişkileri çalışanları, hepsi aynı fikirde birleşiyordu. Amerika-Türkiye ilişkileri açısından tezkerenin reddi beklenmeyen bir şey olmuştu. Beklenmeyen, ortaya çıktığında da Amerika-Türkiye

ilişkilerini zedeleyen bir karar alınmıştı. William Hale (2007, s. 122-124) Amerika'nın o güne kadar Türkiye'yi Ortadoğu'daki en önemli müttefiki olarak gördüğünü söylüyor. 1 Mart tezkeresinden sonra Irak'a saldırısını Türkiyesiz yapınca, Amerika'nın bölgedeki ittifaklarını yeniden şekillendirdiğini anlatıyor.

1 Mart tezkeresi sürecinde Amerika ile yürütülen askeri müzakerelerde Türkiye heyeti başkanı olan Deniz Bölükbaşı hükümetin 1 Mart sonrası durumunu şöyle anlatıyor: “Ankara’da siyasi karar mekanizmaları adeta felç olmuştu. Daha doğrusu başarılı bir kriz yönetimi sergileyemeyen hükümet ortadan kaybolmuştu.” Hükümet bu kararın ardından bir süre toparlanamamıştır. 19 Mart’ta yeni bir tezkereyle TBMM’de Türkiye askerinin Irak’a geçmesine yeşil ışık yakılmışsa da bu askeri operasyon gerçekleşmemiştir. Bölükbaşı (2008) ve Hale (2007), kitaplarında Türkiye hükümetinin 2. ve 3. tezkerelerle savaşta İncirlik üssünü kullandırmasının ilişkilerde çok işe yaramadığını, Irak işgali sonrası Amerika-Türkiye ilişkileri yeniden iyileşmeye başladıysa da tezkere öncesi duruma geri dönülemediğini anlatmaktalar.

Mülakatlarda aktivistlere “10 yıl aradan sonra Koordinasyon’u düşündüğünüzde aklınıza ilk neler geliyor?” sorusu yöneltildiğinde Koordinasyon’un, hem Türkiye hem dünya siyaseti için önemli bir süreç ve tezkerenin reddedilmesinin önemli bir başarı olduğuna dair cevaplar alınmıştır.

O dönemde Mazlumder temsilcisi olan Gülden Sönmez (2014, mülakat, 6 Ocak) “Toplumun farklı kesimlerinden örgütlü, örgütsüz kimselerin katıldığı, kendilerini ifade edebildiği ve 1 Mart’ta taçlanan bir süreç. Bana göre Türkiye halklarının tarihinde en önemli, dünyada da en çok yankı uyandıran olaylardan biri olarak tarihe geçti” demiştir. Yine o dönemde öğrenci hareketi SAKA’nın aktivisti olan Canan Şahin (2014, Skype görüşmesi, 2

Haziran) “ISHK muazzam bir başarı kazandı. Tezkerenin geçmemesi şimdi bakıldığında da çok büyük bir şey. ISHK inşa edenlerin tahayyülünü aşan bir şeydi. Türkiye’deki deneyim muazzamdı” yorumunu yapmaktadır.

Koordinasyon’un kendi katılımcılarının tabiriyle “1 Mart zaferi” Türkiye muhalif hareketlerine başarı kazanabileceklerini göstermiştir. 1 Mart tezkeresinin reddedilmesindeki başarıyı katılımcılar dışında da savaş karşıtı hareketin çabalarına bağlayanlar vardı. Kerem Öktem (2011) Türkiye’nin demokratik ülkeler arasında savaş karşıtı kampanyalar ve kamuoyu baskısıyla hükümetin Irak politikasını değiştiren tek ülke olduğunu söylüyor.

Mülakatlarda savaş tezkeresinin TBMM’de reddedilmesinde Koordinasyon’un da payı olduğu ifade edilmektedir. Ahmet Mercan (2014, Mülakat, 10 Ocak) “Tezkerenin çıkmamasında Koordinasyon’un çalışmasının birinci derecede payı olduğunu düşünüyorum.” derken; Barış Girişimi üyesi Ayşe Erzan (2014, mülakat, 31 Ocak) “Tezkerenin geçmemesinde ISHK’nın etkisi büyük oldu. Çağlayan’da filan yaptığımız eylemler o kadar büyük değildi, hatta Müslümanlardan bile çok kısıtlı katılım vardı. Ama etkisi büyüktü.” diyor. Katılımcıların büyük çoğunluğu tezkerenin geçmemesinde yaptığı işlerden çok daha büyük bir etki yaratabilen Koordinasyon’un önemli bir rol oynadığını düşünüyor.

Koordinasyon’a genel olarak eleştirel bakan katılımcılar bile, Koordinasyon’un başarısını sahiplenmektedir. Kadınların söz hakkının korunması konusundaki eleştirileri yüzünden toplantılara pek katılmayan feminist Nilgün Yurdalan şöyle söylüyor:

Tezkerenin geçmemesi bu gün, yarın ve her şey için, bence Kürt meselesi için de önemli. Sonuç olarak Türkiye işgale gitseydi, militarizm çok daha güçlü olacaktı. Erkeksilik daha güçlü olacaktı, cinayetler daha çok olacaktı. Koordinasyon’un bu konudaki emeğini ve etkisini görmezden gelmek kendi tarihim açısından ayıp, eksik yanlış bir şey olur. Koordinasyon benim de tarihim, ne fark eder hiç gitmesem de bir savaş karşıtı olarak benim de tarihim o (2014, Mülakat, 3 Nisan).

Koordinasyon deneyiminin mülakat yapılanlar üzerinde bu kadar etkili olabilmesi Arendt'in söylediği gibi siyasete aktif katılım sağlamanın birey üzerindeki etkisinde yatıyor. Arendt (2012), "kendisi için düşünebilen, yargılayan, eyleyen ve bunun sonuçlarını göze alabilen birey, özerk bir bireydir, bu bireyin özgür bir ortamda siyasal eylemde bulunmasının sağlanması çok önemlidir" der. Koordinasyon sürecine katılan bireyler, savaşı engellemek için sokağa çıkan ve çeşitli etkinlikler örgütleyen aktivistler, Arendt'in tarif ettiği vatandaş olma yolunda adım atmışlardır.

Mülakatlarda başarıya duygusunun muhalefet hareketleri açısından önemini altı çiziliyor. Özgür-Der temsilcisi Kenan Alpay bu durumu şöyle anlatıyor:

Koordinasyon'un başarmanın mümkün olduğunu kanıtlanması önemliydi. İttifak içinde, Türkiye'de solcu ya da İslamcı ayrımı yapmadan savaşa ve işgale karşı birlikte mücadele edersek, bununla ilgili mutlaka somut bir kazanımımız olur duygusunu, düşüncesini, cesaretini toplumun özellikle siyasallaşmış kesimlerine kazandırdı (2014, Mülakat, 9 Ocak).

Halkevleri temsilcisi İlkur Birol, Koordinasyon'un solun 12 Eylül 1980 darbe sonrası yapabildiği en önemli faaliyet olduğunu belirtiyor:

Sol açısından kendine daha özgüvenli bir çıkış, kendini ifade edebilme süreci oldu. Batıda kendini kitlesel olarak ifade edebilme, "ezikliğin aşıldığı" bir yerdi. Her gün kurşunlarla, ölüm haberlerinin geldiği bir yerde, kendi faaliyetini küçük gören, başka türlü ezilme biçimleriyle aşağıya ittirilen, yok sayılan gruplar açısından, kitlesel hareketlerle yeniden var olmanın gösterilebildiği bir şeydi. Başarı abartılıyor mu? Belki abartılmış olabilir ama tarihsel koşullarda çok uygun bir atmosferdi (2014, Mülakat, 5 Mart).

İlknur Birol muhalif hareketlere katılan birey ve grupların, değişimin olabileceğine, başarılı olunabileceğine dair inançsızlıklarının, o dönemde bir ölçüde de olsa giderildiğini söylüyor. Hem Amerika, hem AKP yönetimlerinin politikalarını değiştirmeyi başarmak duygusu, muhalefeti olumlu etkilemişti. KESK Genel Başkanı Sami Evren bu durumu şöyle anlatıyor:

1 Mart tezkeresi politik sonuçları ile ABD'nin Orta Doğu politikalarını değiştirmesini sağladı. Siyasal iktidar, AKP, gündemi belirleyemedi, savaş karşıtı hareket gündemi belirlemeye başladı. Zaten gündemi belirlemeye başlayınca hareketiniz kazandı demektir. Siyaset, gündem belirleme sanatıdır (2014, Mülakat, 29 Ocak).

Koordinasyon'un tezkereyi engellemesi 1983'ten sonra siyasal katılımın arttığı

Türkiye'de bir sıçrama noktası olmuştur. 12 Eylül darbesi sonrası ilk sivil hükümetin kurulduğu 1983 yılından itibaren muhalefet hareketleri çeşitli eylemler gerçekleştirmişti.

Yunus Taş 1983-2000 arasında bir işçi sınıfı hareketi olduğunu anlatıyor:

1989 yılı işçi sınıfı ve sendikal hareket açısından bir atılım yılı oldu. İşçi sınıfı Türkiye'nin dört bir yanında yapmış olduğu eylem çeşitleriyle toplumsal ağırlığını hissettirdi. 12 Eylül cenderesinden çıkışı gösteren Bahar eylemlerine yüz binlerce işçi katıldı. Sokaklar, caddeler, işyerleri bir miting, bir gösteri alanına çevrildi. Meşru ve kitlesel bir dalga şeklinde gelişen eylemler, işçi sınıfının şekillenilişini ortaya koymaktaydı. 1989 Bahar Eylemleri işçi hareketinde bir dönüm noktası oldu (2012, s. 74).

1991 Zonguldak madencilerinin yürüyüşü, kamu emekçilerinin sendikalaşma mücadelesi, 1999'da işçi sendikalarının yanı sıra memur sendikalarını, meslek odalarını ve üst örgütlerini kapsayan Emek Platformu'nun kurulması ve pek çok işçi eyleminin örgütlenmesinde aktif rol alması, işçi sınıfının başarı öyküleridir. Kentel (2011, s. 138) Kürtlerin 2000'lerin başında son 20 yılda verdikleri mücadeleyle en azından Kürt kimliğini kabul ettirdiklerini ve barış dönemine girdiklerini anlatıyor. 28 şubat'a karşı direnen İslami kesim, başörtüsü mücadelesi veren kadınlar, 1997 öğrenci hareketi için de benzer başarı öyküleri anlatabiliriz. Ama bunlar sadece belirli kesimleri kapsayabildiği ve harekete geçirebildiği için toplumun o kesimlerinde başarı duygusu uyandırıyor. Koordinasyon ise çok daha kapsayıcı ve büyük bir toplumsal meşruiyet (anketlere göre toplumun yüzde 95'i savaşa karşıydı) üzerine inşa edildiği için tüm toplumu olumlu etkilemişti. Yıllarca küçük büyük eylemlerle hükümet kararları üzerinde etkili olmaya çalışan Türkiye'deki muhalifler,

savaş karşıtı hareket ile başarı duygusu yaşamış ve bu durum, hem hareketin içindeki aktivistlere, hem dışarıdan seyredenlere güven vermiştir.

Koordinasyon bu birlikteliği, farklı inanç, kimlik ve ideolojik duruşu olan birey ve grupların tek konu etrafında bir araya geldiği bir kampanya yürüterek sağlamıştır. Yukarıda tek tek muhalif hareketlerin başarılarının etkilerinin kendi çevreleriyle sınırlı olduğundan bahsetmiştik. Koordinasyon farklı muhalif hareketleri tek bir konuda bir araya getirerek kazanılan deneyim ve başarıdan muhalefetin bir bütün olarak pay elde etmesini sağlamıştır. Konu tek ve ortak olunca farklı birey ve gruplar bir arada iş yapmayı, iş yaparken birbirlerini tanımayı, bazen değiştirmeyi öğrenmiştir. Bu iş yapma tarzı, kutuplaşmaların aşılmasında yarar sağlamıştır. Tek konulu kampanya sistematığı sayesinde, işçi hareketi Kürtlerle, sol siyasi örgütler eşcinsellerle, kadın örgütleri karma örgütlerle iş yapmayı öğrenmiştir.

Koordinasyon'a katılan örgüt ve bireyler kendi adlarını koruyorlardı ve savaş karşıtlığı için herkesin kendine ait sebepleri vardı. Örneğin solcular Amerika'nın Ortadoğu politikalarına karşıydılar, anti-militaristler her türlü savaşa karşı oldukları için oradaydılar, İslami kesim, Müslüman bir ülkeye saldırılmasına başka sebeplerin yanı sıra dini olarak da karşıydı. Ancak sebepleri, motifleri ne olursa olsun "Irak'ta Savaşa Hayır" mottosu etrafında bir araya gelmişlerdi. Mehmet Demir bunu şöyle anlatıyor:

Herkesin farklı bir politik önermesi var, bu işe kalkışırken. Kimisi salt vicdani sebeplerle, kimisi tamamen dünyevi nedenlerle, mesela turizmcilerin katıldığını hatırlıyorum, kendi tabanlarını etkilemek için kullandıkları argümanlardan birisi son derece reel, gerçek bir şekilde, turizm savaştan yara alacak ve hepimiz mağdur olacağız idi. Farklı kaygılarla bir araya gelmiş kişilerin ağzından aynı cümle çıktığında artık sebepler tali kalıyor. Eğer hepimizin ortak derdi Amerika'nın Irak'a girmesini engellemek, bu savaşı durdurmak ise kimse neden karşısın diye sormuyor, bu tali kalıyor. Ortak cümlenin bu kadar büyük ve güçlü kurulabilmesi önemliydi (2014, Mülakat, 18 Şubat).

Koordinasyon'un başarısı, gündelik siyaset alanında her kesim kendi sloganlarına sahipken, "Irak'ta Savaşa Hayır" sloganında ortaklaşmayı sağlamış olmasıdır. Tek bir politik hedefe odaklanmak, dünya savaş karşıtı hareketlerinden öğrenilen önemli bir deneyim olmuştur. Koordinasyon'un oluşturulması sırasında üst üste birkaç toplantıda hedefin ne olduğu tartışılmıştı. "Irak'ta Savaşa Hayır" dışında hiçbir cümlede anlaşılacakları ortaya çıktıktan sonra, herkes bu hedeften çıkmamaya çalışmıştır. Adı Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu'ydu, yapacağı her şey Amerika'nın Irak saldırısına gösterilecek tepkiyle sınırlıydı. DSİP temsilcisi Şenol Karakaş bu süreci şöyle anlatıyor:

Amerika'nın Afganistan'a saldırısından sonra dünyadaki savaş karşıtı hareketlere paralel olarak Savaşa Hayır Platformu-SAHP'ı kurduk. Irak savaşı tehdidiyle birlikte emek örgütlerinin katılımıyla tek bir cümlede anlaşsak başarılı olabiliriz, dedik ve ISHK kuruldu (2014, Mülakat, 23 Aralık).

Mülakatlarda, tek konulu kampanyanın muhalefet kültüründe daha sonra da sürdürüldüğünü ve başarılı olduğunu söyleyenler var. Sami Evren doğru yerde ve zamanda söylenen bir tek sloganın önemini şöyle anlatıyor: "2004'te Küresel BAK'ın 'Gelme Bush' sloganı da büyük bir kitlesel hareket yarattı. Bu bir tek slogan toplumsallaştığında kitlesel gücü yakalayabiliyor, yeter ki doğru yerde ve zamanda söyleyebilelim" (2014, Mülakat, 29 Ocak).

Tek konulu kampanya yapmak, bazı kısıtlamalara da yol açıyordu. Bu kampanya modeli mülakatlarda feministler tarafından eleştirilmiştir. Nilgün Yurdalan ve Hülya Osmanağaoğlu (2014, Mülakat, 26 Şubat) Koordinasyon'un hem kadın hareketini hem de Kürt hareketini dikkate almayan bir çizgide olduğunu söylüyorlar. Nilgün Yurdalan eylemlere feministler olarak katıldıklarını ama eksik bulduklarını anlatıyor:

Gayet istekli eylemlere katılıyorduk, orada bir işgal var, eylemi kim yapıyorsa gidebilecek duygu ve düşünce haline sahip olduğum için gidiyordum. Eylemlerde kendimi hiç sıkıntılı bulmadım ama hep eksik buldum. Söz hep eksikti, hem Kürt

meselesi hakkında -gerçi o sonra değişti; hem kadınlık yönü eksikti. Koordinasyon savaşın erkeksi heteroseksüel yönünü hiç dert etmedi (2014, Mülakat, 3 Nisan).

Feministlerin itiraz ettiği tek konulu kampanya süreci, diğer bileşenler tarafından başarı elde edilmesinin önemli nedenlerinden biri olarak anlatılıyor. Feministlerin bahsettikleri iki politik konunun tartışılmaya açılmasının, Koordinasyon'un bileşenlerinin çeşitliliği ve farklılığı göz önüne alındığında, bir arada durmayı zorlaştırıcı olabileceği düşünülebilir. Savaş karşıtlığı cümlesi bile tek başına, Kenan Alpay'ın dediği gibi bileşenleri bir arada tutmaya yetmemiş, Irak savaşı özellikle vurgulanmıştır. Koordinasyon'da farklılıkların ötesine geçebilecek, tüm katılımcıların onayladığı bir üst cümle söylenebildiği için birlikteliğin sağlandığının altı mülakatlarda özellikle çizilmektedir.

4.1. Bileşenlerin Çeşitliliğinin Faydaları Nelerdi?

Koordinasyon'un çeşitliliğine karşı tavırların en önemlilerinden biri, *Habertürk* gazetesinin o günlerde attığı manşettir. *Habertürk*, 1 Mart tezkeresinden sonra tezkereye evet diyen kendi siyasi tercihini desteklemek ve savaş karşıtı hareketi zayıflatmak için günlerce "İslamcı, solcu, manken ittifakı kazandı" şeklinde yayın yapmıştır (23 Mart 2003). Bu tanımlama, Koordinasyon bileşenlerinin çeşitliliğine yapılan bir saldırı, bileşenleri marjinalleştirme çabası olmuştu. "O güne kadar birbirlerine tahammül bile edemeyen solcular ve İslamcılar bir arada" derken olumsuz bir hava yaratılmaya çalışılıyordu.

Kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümünde anlatıldığı gibi sosyal sermaye, toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine güvenmesi, ortak hareket etmesi ve işbirliği kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de sosyal sermaye zayıf olarak değerlendirilmektedir. Nilüfer Göle (2000, s. 37) "Problem sadece devletin, sivil toplumun çoğulculuğuna olan tahammülsüzlüğü değildir, aynı zamanda sosyal aktörlerin birbirlerinin farklılığına olan

tahammülsüzlüğü de önemli bir problemdir,” diyor. Göle’nin de belirttiği gibi sosyal aktörler arasında birbirlerine tahammülsüzlük, ortak iş yapamamaya sebep olmaktadır. Altınay ve Holmes (2009, s. 294) 1960’lardan itibaren Türkiye siyasal hayatının hem sağ ve sol siyasetler arasında hem de siyasetlerin kendi içinde derin ayrılıklarla geçtiğini, koalisyon kültürünün zayıf olduğunu söylemektedir. Altınay ve Holmes, bu ortak hareket edememenin sadece sağ ve sol arasında değil, sağ ve sol siyasetlerin kendi içinde de yaygın bir durum olduğunu belirtmektedir.

Koordinasyon süreci, sosyal sermayenin zayıf olduğu böyle bir siyasal kültürde hem muhalif gruplar arasında var olan sınırların erimesine, hem de “onlar” yerine “biz” kavramına geçişi sağladı, çeşitli kurum ve bireyleri bir araya getirebilen bir ortam yarattı. Koordinasyon hem farklı kurumları, hem de örgütlü kesimlerle bağımsızları bir araya getirmiştir. Bu birliktelikleri incelemek için mülakatlarda “Hatırladığınız kadarıyla ISHK kimlerden oluşuyordu?” sorusu yöneltilmiştir.

Koordinasyon’dan önce Solcu-İslamcı ortak çalışmalar olduğu, bazı siyasal faaliyetlerin birlikte yürütüldüğü, ama bunların sınırlı olduğu anlatıldı. SODEV temsilcisi Erol Kızılelma bu işbirliğine bir örneği şöyle anlattı:

İslamcılar ile 1991’de işbirliğimiz oldu, ama çok zayıftı. İlk kez Körfez savaşında İstanbul’daki siyasi parti başkanları olarak savaş karşıtı bir basın açıklaması yaptık. Ben Sosyalist Birlik Partisi’nin, Ercan Karakaş Sosyal Demokrat Halkçı Parti’nin, Tayyip Erdoğan da Refah Partisi’nin il başkanıydı. TKP, DYP, Refah Partisi, TBKP, Yeşiller, SBP, SHP birlikte basın açıklaması yaptık, İstiklal’de bildiri dağıttık (2014, mülakat, 22 Ocak).

1991 dönemi, Ercan Karakaş tarafından tezkere sürecinde *Vatan* gazetesine şöyle anlatılmaktadır (26 Aralık 2002): “Üç-dört ay süren platforma diğer sağ partiler biraz

tereddütlüydü, buna karşılık Tayyip Bey'in emeği çok oldu. Savaşa ve ABD'ye açık bir şekilde karşıydı.”

Sol kesim bazı eylemlerde İslami kesimle bir araya gelmeye çalışmış ama bu da cılız kalmıştı. EMEP temsilcisi Semih Hiçyılmaz'ın anıları şöyle: “Müslümanlar ile az da olsa ilişkimiz vardı. Afganistan savaşına karşı tepki gösterdik, ama bir kampanya düzeyinde olmadı. Filistin ile ilgili bir miting yapmıştık, ona Özgür-Der katılmıştı” (2014, Mülakat, 11 Şubat).

ÖDP temsilcisi Hakan Tahmaz birlikte eylem yapmanın bazen sorun da yarattığını anlatıyor:

Filistin-İsrail çatışması sırasında Arafat'ın bulunduğu bölgeyi İsrail bombalayıp kuşatma altına aldığında Barış girişiminin öncülüğünü yaptık. Türkiye'de mevcut siyasi yapıların dışında ortak paydada buluşabilecek farklı siyasi görüşlerden farklı fikirlerden insanlar bir araya geldik. O çalışmaların bir parçası olarak Özgür-Der ile bir miting düzenledik. Ama miting basına “sosyalist solcular ve İslamcılar” işbirliği şeklinde yansıdı. Bu ÖDP içinde bir soruna dönüştü. Barış girişimi kısa süre içerisinde sol ve sosyalist kişilerden oluşan bir girişim olarak kalmaya mahkûm oldu (2014, Mülakat, 22 Ocak).

1990'larda başlayan 2000'lerde ivme kazanan bu bir araya geliş süreçleri Koordinasyon ile geniş bir muhalefet hareketini bir araya getirmiş, İslami kesim ile Sol kesimin bir arada etkinlik düzenlemesini sağlamış, hem sol, hem İslami kamuoyu bu birlikteliği meşru kabul etmiştir. Koordinasyon deneyiminde yaşanan bu ortak eylemler sayesinde, Türkiye siyasal kültüründe egemen olan laik-dindar, solcu-İslamcı kutuplaşmaları bu dönemde muhalif kesimler arasında kısmen aşılmıştır.

Lezgin Örnek bu birlikteliğin çok önemli olduğunu anlatıyor:

Bir düşünün her kesim kendi sloganıyla alanlara geliyor ama meydanlarda “İrakta savaşa hayır” veya “neo-liberalizme hayır” vs. sloganlarıyla ortaklaşıyordu. Kürtlerin kendi sloganı, İslamcıların ve Solcuların kendi sloganlarının yankılandığı bir heyecan yaratıyordu. Neden birlik olmasın diye bir düşünce vardı. O günlerde ISHK gibi bir

yapının içinde bulunmakla şahsım olarak büyük bir tecrübe edindim (2014, Skype görüşmesi, 27 Şubat).

Koordinasyon içerisinde, 100-150 üyeye sahip derneklerin yanı sıra yüz binlerce üyeye sahip işçi sendikaları, meslek örgütleri de vardı. İslami kesimden en aktif katılan örgütler Mazlumder, Özgür-Der ve Hak-İş idi. Bazı AKP'li belediyeler, İslami sivil toplum örgütleri ve dernekler de sürece destek oldular. Hak-İş temsilcisi Celal Özdoğan İslami kesimin katılımını şöyle anlatıyor:

Bağcılar Belediye Başkanı Feyzullah Kıyıklı ile basın toplantısı ve afiş asma işini beraber yaptık. Basın toplantısının ardından sokaklarda esnafın camlarına savaşa hayır afişleri astık. O zamanlar Abdurrahman Dilipak İstanbul müftülüğüne gidip Irak savaşı ile ilgili fetva çıkartmak istemişti, olmamıştı. Olumsuz sonuçlanmıştı. Ama Dilipak pek çok yerde toplantılara, yürüyüşlere katılarak savaş karşıtlığını büyütme çalışıyordu (2014, mülakat, 21 Ocak).

Büyük kentler dışında, Anadolu'da yapılan pek çok savaş karşıtı toplantıyı İslami kesim organize etmiş, dinleyici kitleleri onlar salonlara taşımıştır. Bu kitleler, sol kimlikli savaş karşıtı konuşmacıları büyük bir olgunlukla dinlemişler, hiçbir yerde en ufak bir kargaşa, sataşma olmamıştır. İslami kesim özellikle AKP'li milletvekillerini etkilemede çok büyük bir rol oynamıştır. TBMM'de yapılan oylamada tezkereye evet oyu vermeyen yaklaşık 100 AKP milletvekilinin İslami kesimden gelen savaş karşıtı tepkilerden etkilendiği söylenebilir. Örneğin oylama günü İslami kesimin kanaat önderlerinden Dilipak bizzat TBMM kapısında, AKP milletvekilleriyle tek tek konuşmuş, tezkereye evet oyu vermemelerini istemiştir. İslami kurum ve kişilerin bu çabaları, İslami kesimle diğer savaş karşıtı kesimlerin yakınlaşmasına yol açmış, aralarındaki güvensizliklerin giderilmesini sağlamıştır.

Koordinasyon'da Türk-Kürt kutuplaşması da kırılmıştır. Kürtler, DEHAP, HADEP, Barış Anneleri, Dicle Kadın Derneği, Göç-Der, TUAD ve diğer kurumlarıyla savaş karşıtı sürece aktif olarak katılmıştır. Koordinasyon'un Kürtlerin taleplerine duyarsız kaldığı

suçlaması mülakatlarda söylenmekteyse de, Kürtlerin uzun süredir ilk defa meşru bir platformda bileşen olarak yer alması, kendileri için yeterli bir kazanım olarak kabul edilmiştir. Kürt kimliğine ve örgütlerine daha önce herhangi bir sempati duymayan pek çok Türk örgüt ve birey, bu süreçte Kürtlerle ortak eylemlerde bulunmayı öğrenmiş ve kabullenmiştir. Bu gelişmeler özellikle Barış anneleri temsilcisinin mülakatlarında görülmektedir. Güler Buğday, Koordinasyon'da ve diğer platformlarda Kürt hareketine bakışı değiştirebildiklerini söylüyor: “Kürt sorununa bakışta sivil toplum kuruluşlarını değiştirdik, eskiden terörist annesiydik, şimdi barış annesiyiz” (2014, Mülakat, 11 Şubat).

Türkiye sol kesiminin Koordinasyon'a katılımı da geniş olmuştur. Sol siyasal örgütlerin nerdeyse tümü Koordinasyon sürecinde yer almışlardır. Savaş karşıtı hareketin yarattığı sinerji, dışarıda kalanları da zamanla kendi içine çekmiştir. Memet Ali Alabora bu sinerjiyi şöyle anlatıyor:

Koordinasyon öyle 3-5 artist ve mankenin içine girdiği bir örgütlenme değildi, gerçekten o sırada ülkedeki bütün örgütlerin, düşünüyorum kim yoktu diye, hatırlayamadım, bir şekilde varlık göstermeye çalıştıkları, kendilerini içinde var etmeye çalıştığı bir şeydi. 150'den fazla o günden önce asla bir araya gelemeyecek ve işin çok ilginç tarafı, hiçbir şekilde bugün de yan yana gelemeyecek sivil toplum kuruluşunun bir araya gelmesi ile oldu (2014, Skype görüşmesi, 21 Şubat).

Ayşe Yılmaz en büyük başarıyı sol harekette de birlik yaratmak olarak görüyor.

Gördüğüm, yaşadığım en geniş deneyim olduğu için yüreğimde, yüreğimin sol yanını işgal etmiş durumda, örnek bir deneyimdir. BAK ve Koordinasyon diye iki ayrı kola ayrılacak da ortaklaşa mücadele devam edebildi. Bu bize ders olmalı diye düşünüyorum. Çünkü en çok bölünen, parçalanmış Türkiye soludur, devrimci güçleri hep bölünme ve parçalanma ile tarihte anılır. Böyle yan yana gelişler çok önemli birer deneyim (2014, Mülakat, 22 Şubat).

Ayşe Yılmaz sadece İslamcı-Solcu çatışmasının değil, sol içi çatışmaların bile yüksek olduğu bir ortamda bu birlikteliğin özellikle sol açısından önemli olduğunun altını çiziyor.

1980 öncesi birbirlerini öldürme noktasında kutuplaşmış sol örgütler 1980 sonrası da özellikle

radikaller-reformistler olarak bölünmüş durumdaydılar. Koordinasyon, bu kesimlerin çoğunu bir araya getirmeyi başarmıştır.

Birliktelik sadece kurumlar ittifakı olmamıştır, örgütlü olmayan bireyler de sürece katılmıştır. Eylemlere katılan insanların önemli bir kesimi, hayatlarında ilk defa bir eyleme katılıyorlardı. Sami Evren gözlemlerini şöyle anlatıyor:

Bu süreçte benim gözlemim, tek tek siyasi tercihlerini belirlemiş olan gruplardan çok, doğal sıradan insanların sürece katılmasıdır. Örneğin Koordinasyon'dan önce siyasetin ve grupların üniversitelerde çok etkili olmadığını biliyorduk. Ama üniversitelerde yaptığımız çalışmalarda ODTÜ, Hacettepe, İstanbul Üniversitesi ve daha nice üniversite pankartları arkasında savaş karşıtı öğrenciler buluştuk. Bunu herhangi bir siyasi grup tek başına yapmadı, onları aşan bir olay oldu. Her şeyden ziyade çok haklı bir zemine karşı çıkış oldu. Bu parlamentoya yansıtacak boyuta geldi (2014, Mülakat, 29 Ocak).

Gülden Sönmez bu birlikteliği şöyle anlatıyor:

Sistem tarafından dışlanmış, birbirine düşman edilmiş kesimler, solcular, İslamcılar, Kürtler, LGBT'ler, çevreciler, kadınlar, aydınlar ve sanatçılar bir araya geldi, önemli bir güç oluşturdu... ISHK'da sola, Müslümanlara, örgütlü olanlara, ideolojik olarak kendilerini ifade etmeyen sanatçılar ve medyadaki etkili kişiler eklendi. Bir taraf irticacı, bir taraf komünist olmasına rağmen insanlar geldi. Normalde herhangi bir solcu ideoloji ile tanınmayan, dindar da olmayan tipler geldi. O zaman İslamcı-Solcu-manken yakıştırmaları yapıldı (2014, mülakat, 6 Ocak).

Altınay ve Holmes (2009, s. 284) 1 Mart eyleminde katılımın dörtte birinin bağımsızlardan oluştuğunu söylüyor. Bu insanlar için hem siyasal toplumsallaşma, hem de siyasal katılım süreçleri aynı zamanda ve çok kısa bir sürede gerçekleşiyordu. Canan Şahin bireylerin katılımını şöyle anlatıyor:

Biz şuna alışmıştık, Türkiye'deki büyük örgütler çağrı yapar, herkes onların etrafında birleşir. ISHK bu örgütleri de kapsayan ama bireylerin de önemli olduğu bir birliktelik yarattı. Sinerji çok büyük oldu. Savaş karşıtı yüzde 90'ın birbirine değmesini sağlayacak bir araç yarattı. Milyonlarca insan sokağa dökülme de büyük bir etkisi oldu. Savaş karşıtı hareket büyük bir hegemonya yarattı (2014, Skype görüşmesi, 2 Haziran).

DİSK temsilcisi Ali Cancı o dönemde, aydın, sanatçı, akademisyen dünyasının, 1980 darbesinden sonra ilk defa güncel siyasetle ilgilendiğini ve giderek aktif katılım sağladığını anlatıyor: “Emek kesimi ile akademisyen, entelektüel, sanatçı ve aydın kesimin bağı 1980’den sonra kopmuştu. Koordinasyon dönemi aynı zamanda o kesimlerle ilişkimizin yeniden kurulduğu dönemdir. O kesimlerin de eylemlere katıldığını gördük” (2014, mülakat, 21 Ocak).

Bu kadar büyük bir birliktelikte bile, dışarıda kalanlar, ayak direyenler vardı. Genişleme komitesi üyesi Ali Cancı faaliyetlerini şöyle özetliyor: “Eylemler öncesi görüşmediğimiz kurum, parti azdı. Savaşı durdurma bağlamında CHP, Saadet Partisi, Numan Kurtulmuş, hatta AKP ile görüştük. Bir tek MHP, ANAP ve DYP ile görüşmedik” (2014, mülakat, 21 Ocak). Bu görüşmelerin sonucunda CHP, SP ve AKP Koordinasyon’a katılmamıştır.

Üye olan kurumlardan da tam katılım sağlamayanlar oldu. Bunlar genelde örgütsel yapısı büyük, tarihsel olarak eski, köklü yapılardı. İşçi sendikaları her ne kadar isimlerini bildirilerin altına yazsalar da, üyelerini bilgilendirme, eylemlere katılma vb. konularda hantal davrandılar. Celal Özdoğan, Hak-İş şubelerini şikâyet ederken: “Ben örgütün bütün şube başkanlarına yazdım; ‘Hak-İş olarak 2002’den bu yana İstanbul’daki savaş karşıtı eylemlere ne yazık ki yeterince katılmadık, katılamadık, bunu hepimiz bir özeleştiri olarak kabul edin’ dedim” (2014, mülakat, 21 Ocak).

Mehmet Demir aynı şekilde üyesi olduğu Haber-Sen’i eleştiriyor:

Bütün bu süreçte Haber-sen’i çok harekete geçiremedik, orada da kendi sendikal bürokrasimiz vardı. Bunun için çok mücadele ettim mi, hayır çünkü bunun beyhude olacağını düşündüm. O kadar farklı sorunların içindeydi ki bu örgüt, bu tür şeyleri oraya taşımak olmuyordu. İki kişilikli gibi yaşadım o dönemi ben. Hatta şunu söyleyeyim, tüm örgütlerin katıldığı savaş karşıtı yürüyüşlerde, kendi örgütümde, Haber-sende değil Koordinasyon’un pankartında yürümeyi tercih ettim (2014, Mülakat, 18 Şubat).

Sendikalar üyelerini kendi eylemleriymiş gibi harekete geçirmekte hantal davransalar da, Koordinasyon'da var olmaları, tek tek işçilerin sürece geniş katılım sağlamasında etkili olmuştur. Sendikaların varlığının sağladığı meşruiyet pek çok kurumun, bağımsız bireyin, sanatçının Koordinasyon etkinliklerine daha istekli olarak katılmasını sağlamıştır.

Erol Kızılelma CHP'nin savaş karşıtı harekete bakışını eleştiriyor:

1 Mart mitingi öncesi partileri görmeye gittik. CHP'ye gidince oradakilere mitingi ben anlattım. CHP il başkanına 150 kurumluk listeyi uzattım, o listeyi geri attı, "Biz mecliste 168 milletvekili olan bir partiyiz, sendikalarla falan uğraşamayız" deyip bizi kovdu. Sosyal demokratlara yakışmayan bir tutumdu. Müthiş bir hayal kırıklığı yarattı. Arkadaşlar beni teselli ettiler "Biz CHP'nin ne olduğunu biliyoruz" dediler. Bu çok çarpıcı bir örnektir. Sosyal demokratlara yakışmayan bir tutumdu (2014, mülakat, 22 Ocak).

Sol bir siyasi parti olarak kabul edilen CHP, Irak işgaline karşı olduğu halde Koordinasyon'a destek vermemiştir. Ama CHP'nin bazı yerel örgütleri çalışmalara destek vermiştir. Hatta CHP Gazi Osman Paşa İlçe Gençlik Kolu, Koordinasyon listesine ismini de yazdırmıştır. CHP'nin bu yaklaşımı, parlamento dışı muhalefetle arasına koyduğu bu engel, o dönem öğrenen bir siyasi hareket olmaktan ve siyasal toplumsallaşmadan ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.

Literatürde, Türkiye siyasal kültüründe kutuplaşmanın önemli bir yere sahip olduğunu söylemiştik. Kavramsal ve kuramsal çerçeveye bölümünde kutuplaşmayı şöyle ifade etmiştik:

Hem vatandaşlar hem siyasetçiler sürekli ötekileştirdikleri birey, kurum, fikir oluşturmakta ve destekleyenlerini ötekilere karşı kışkırtarak konsolide etmeye çalışmaktadır. Bu kutuplaşma ise, vatandaşların ortak hedeflere ulaşmak ve devleti denetlemek için siyasal katılımında bulunmak amacı ile spontane veya örgütlü işbirliği yapma ve ortak hareketler organize etme güçlerini azaltmaktadır.

Koordinasyon, meşruiyetini sağlayan bir hareketin, yine meşru propaganda yöntemlerini kullanarak güçlerini birleştirdiğinde, kazanabileceğini göstermiştir.

Koordinasyon bileşenlerindeki çeşitlilik olumlu bir hava yarattığı gibi, bazı sorunları da ister istemez hareketin bünyesine taşımıştır. O güne kadar bir arada bulunmamış, ortak eylemler bir yana, aynı ortamda dahi bulunmamış bireyler, gruplar bir araya gelince, kimi sorunların yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Ama sürecin sonunda bu sorunların bir kısmının aşıldığı, bazı ön yargıların kırıldığı rahatlıkla söylenebilir.

Mülakatlarda bu sürecin kendileri ve kurumları üzerindeki etkilerine ilişkin yaklaşımlarını incelemek için “ISHK süreci sizi ve kurumunuzu etkiledi mi, değiştirdi mi?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğu birbirlerinden etkilenerek, değişerek çıktıklarını söylüyorlar. Semih Hiçyılmaz sürecin “biz” demeyi öğrettiğini şöyle anlatıyor:

Belki ISHK bu şekilde birlikteliklerin ilki olduğu için ve sonuçta hedefine ulaştığı için çok önemliydi. Bize çok şey kazandırdı. Koordinasyon’da herkes değişti, bir sosyalist, bir İslamcı, bir aydın ben demekten çok biz demeyi öğrendi. Koordinasyon’da kendi çıkarlarımızı geriye atmayı, Koordinasyon’un çıkarlarını öne çıkarmayı öğrendik. Kiminde daha çok kiminde daha azdı, ama hakim olan Koordinasyon’un çıkarlarını öne çıkarmaktı. Süreçte biz olmayı öğrendik (2014, Mülakat, 11 Şubat).

Biz olma, birbirine güvenme, İslami kesimden gelenler açısından da önemli görülmektedir. Ahmet Mercan birlikteliği koroya benzetiyor:

Bir koro gibi geliyor bana, bir orkestra gibi, bütün seslerin farklı ama aynı notayı takip eden sesler olması gibi. Bir defa, tanışmanın getirdiği bir güven oluyor, korkulacak kişi olmadığı ortaya çıkıyor, o kadar korkuların yersiz olduğu. Bir masaya oturabilme, diyalog her zaman, her yerde iyiye işaretir gibi geliyor bana, iyimserim bu konuda (2014, Mülakat, 10 Ocak).

Erol Kızılelma, bir arada iş yapmanın yanındakini tanıma duygusunu geliştirdiğini söylüyor:

Farklı görüşlerle birlikte iş yapmanın yararlarını gördüm, çünkü karşılıklı etkileşme ve tanıma imkânı oluyordu. İş ve güç birliği birleşmekten daha önemli, birleşiyorsun ama ortak iş yapamıyorsun. Bu birliklerde birbirini tanıyorsun, birbirinden etkilenmeye olanak sağlıyorsun (2014, mülakat, 22 Ocak).

Kızılelma'ya yakın bir şekilde, Yıldız Ramazanoğlu da birlikteliğin önyargıları kırdığını anlatıyor: “Bu karşılaşmalar insanlardaki önyargıların aşılmasına neden oldu, karanlıkların açılmasına neden oldu. Dolayısıyla herkes ötekilerin hakikatine eğilmeye, önem vermeye başladı” (2014, Mülakat, 4 Ocak).

Birinci bölümde sosyal sermayedeki eksikliğin, siyasal kültürdeki kutuplaşmanın devam etmesine yol açtığını söylemiştik:

Hem vatandaşlar hem siyasetçiler sürekli ötekileştirdikleri birey, kurum, fikir oluşturmakta ve destekleyenlerini ötekilere karşı kışkırtarak konsolide etmeye çalışmaktadır. Bu kutuplaşma ise, vatandaşların ortak hedeflere ulaşmak ve devleti denetlemek için siyasal katılımında bulunmak amacıyla spontane veya örgütlü işbirliği yapma ve ortak hareketler organize etme güçlerini azaltmaktadır.

Koordinasyon sosyal sermayedeki bu eksikliğin aşılması, kutuplaşmaların kırılması yönünde etkili olmuş, bir arada olmam diyenleri ortak bir hedef için bir araya getirmiştir. Arendt, modern toplumda vatandaşlığın yeniden oluşturulabilmesi için, “ortak dünyanın toparlanması ve bağımsız bireylerin kimliklerini açıklayarak karşılıklı iletişimde bulunabilecekleri, dayanışabilecekleri sayısız görünüm alanının oluşturulması gerekir” demektedir. Koordinasyon bu görünüm alanlarından birini oluşturmuştur. İslami kesimden, LGBT örgütlerinden, sol örgütlerden, Kürt siyasi hareketinden bireyler ilk kez birlikte iş yapmışlardır. Bu birliktelik o zamana kadar ötekileştirdikleri bireyleri tanımalarına olanak sağlamıştır. Dayanışma içinde birlikte siyasi faaliyet yapmak yeni bir vatandaşlığın oluşmasına başlangıç teşkil etmiştir.

Siyasal kültürde kutuplaşmalar dikkate alındığında, mülakatlarda öne çıkan gruplar, İslami Kesim, Kürtler, LGBT bireyleri, Kadınlar ve Gençler olmuştur. Gayri-Müslimler, Aleviler, Çerkezler ve diğer ötekiler dışarıda kalmaya devam etmişlerdir. Aşağıdaki bölümde mülakatlarda öne çıkan gruplar alt başlıklar şeklinde incelenmiştir.

4.1.1. İslami Kesimin ISHK Deneyimi

Türkiye’de dindar-laik kutuplaşmasının Cumhuriyet tarihi boyunca sürdüğü pek çok tarih ve siyaset kitabında anlatılır. Bu kutuplaşmayı Akıncı şöyle özetliyor.

Türkiye’de özellikle dindar ve laik kesim arasındaki karşılıklı derin güvensizlik demokrasinin gerektiği gibi gelişmemesine ve başarısız olmasına neden olmuştur... Bir taraf diğerini yobazlıkla suçlamakta ve laik sistemi sonlandıracağı endişesini taşımakta, diğer taraf ise laik kesimi kendine yaşam hakkını tanımamakla ve kendi inançlarını yok etmek için çaba harcamakla suçlamaktadır. Toplumsal kesimlerin bu derin kaygıları aydınlar ve basın tarafından arttırılmaktadır. Farklı toplumsal kesimlerin birbirini tanımaya ve bu yolla kaygılarının anlamsızlığını görmeye ihtiyaçları vardır (2013, s.115).

Akıncı’nın belirttiği bu karşılıklı güvensizlik özellikle darbe dönemlerinde İslami kesimin aleyhine kullanılmıştır. Ordunun siyasete yaptığı askeri müdahaleler, Cumhuriyetçiliği ve laikliği korumak adına gerçekleştirilmiştir. 28 Şubat 1997 Darbesi laikliğin daha fazla öne çıkarıldığı bir darbe olmuştur. Bu darbeye bazı işçi örgütleri, sol siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları darbenin yanında yer almışlardır. Burak (2011, s. 67) Refah Partisi’ne ve Erbakan’a karşı yapılan darbeye orduyla işbirliği yapan Beşli Sivil İnisiyatif’i anlatmaktadır. Aziz Çelik, 2012’de yazdığı bir yazıda bu beşlinin rolünü şöyle anlatıyor:

TOBB, TESK, TÜRK-İŞ, DİSK ve TİSK 21 Mayıs 1997 tarihinde ortak bir açıklama yayınladı. Açıklamada “irtica, günümüz Türkiye’inde demokrasi için büyük bir tehlike haline gelmiştir” ifadelerine yer verildi. Açıklamada “halkımızın artık, bu hükümete güveni kalmamıştır. Bu anlayıştaki hükümetin yerine . . . güvenilir bir hükümetin bir an önce kurulması” isteniyordu (T24 Web haber sitesi, 18 Nisan 2012).

Yunus Taş (2012, s. 75) işçi hareketinin (hem solcu, hem İslamcı sendikaların yer aldığı) 1990’ların ilk yarısında hükümetler karşısında büyük eylemlere imza attığını, ama Beşli Sivil İnisiyatif’in kurulması ve 28 Şubat 1997 darbesinde yer almasıyla işçi sınıfı hareketinin büyük bir darbe yediğini anlatıyor. Darbeyi destekleyen sendikaların dışında, “Ne

Şeriat, Ne Darbe” diyen bazı sol örgütler ve sivil toplum kuruluşları da olmuştur. Bu örgütler, İslami kesimi ordunun darbesi karşısında yalnız bırakmışlardı. Bu tutum yönetimlerinde sol kesimin etkin olduğu bazı emek ve meslek örgütlerinin (TMMOB, TTB, KESK, TDB ve TEB), 10 Mart 1997 tarihinde yaptığı ortak açıklamada şöyle ifade ediliyordu: “Bilinmelidir ki şeriat ve darbe bir madalyonun iki yüzüdür. Bunlar birbirinin karşıtı değil birbirini besleyen olgulardır. Bu bakımdan yaratılmaya çalışılan darbe mi şeriat mı ikilemi sahtedir.” Ruşen Çakır laik kesimin darbeyi destekleyen tutumunu şöyle anlatıyor:

O günleri yaşamamış olan bir kişi, 15. yılında 28 Şubat süreci hakkında yazılanlara, söylenenlere bakınca toplumun ezici bir çoğunluğunun TSK’nın siyasi sürece müdahalesine karşı olduğunu, hatta ona direndiğini düşünebilir. Hâlbuki gerçek farklıydı. Örneğin 28 Şubatçılar güçlü bir toplumsal desteğe sahiptiler (*Vatan*, 28 Şubat 2012).

Sivil toplum kuruluşlarını, meslek örgütlerini ve sendikaları da kapsayan 28 Şubat 1997 Darbesi sırasında kurulan laik ittifak, savaş karşıtı harekette bir ölçüde kırıldı. Koordinasyon’da Beşli Sivil İnisiyatif’in iki kurumu, Türk-İş ve DİSK, İslami kesimin sendikaları Hak-İş ve Memur-Sen ile birlikte hükümetin Irak politikasına karşı çıkıyorlardı. 10 Mart 1997’de yaptıkları basın açıklamasında “Şeriat ve darbe madalyonun iki yüzüdür” diyen örgütler, TMMOB, TTB, KESK, TDB ve TEB, Koordinasyon’da İslami örgütlerle yan yana duruyorlardı. Uzun bir zamandan sonra Emek Platformu bir bütün olarak Koordinasyon’da bir araya gelmiştir. Türkiye siyasal kültürünün üzerine inşa edildiği laik-dindar bölünmesinin arasına giren, muhalif harekette bölünmenin etkilerini azaltan bir ittifak oluşturulmuştur.

Türkiye laik kültüründe dini, özellikle de İslam’ı çağrıştıran her türlü program, eylem ve salt niyet bile özgürlük ve sivil toplum yolunda birer engel olarak tasvir edilir (Seufert 2001). Solculuğun laiklikle özdeş görüldüğü bir siyasal kültürde solcular, liberaller, sosyal

demokratlar, Koordinasyon sürecinde İslami kesimi tanıma, onlarla birlikte iş yapma kültürü edinmişlerdir.

Canan Şahin, 11 Eylül saldırılarından sonra dünya çapında etkili olmaya başlayan İslamofobinin Türkiye’de biraz olsun engellenmesinde Koordinasyon’un önemli bir rol oynadığını söylüyor:

İslamcı, Solcu, Manken ittifakı ilk kez eylemlerde bir araya geliyordu. Mazlumder, Özgür-Der gibi Müslüman örgütler AKP hükümeti döneminde savaş karşıtı hareket içinde sol örgütlerle, sendikalarla alanlarda yan yana geldiler. Irak savaşı dünyada İslamofobi ile kendini meşrulaştırırken Türkiye’de resmi devlet geleneğinin önemli bir parçası olan siyasal İslam düşmanlığını aşabilen bir hareket yaratılmış olması önemliydi. Solda da çok yerleşik olan başörtülülere, siyasal İslamcılara yönelik kemikleşmiş önyargılara meydan okunduğunu düşünüyorum. Bu sayede ilk kez AKP tabanına da sirayet eden bir hareket yaratabildik. (2014, Skype görüşmesi, 2 Haziran).

Savaş karşıtı hareketle birlikte Müslümanlar görünür hale gelmiş, solcular tarafından tanınmış, kabul edilmişlerdi. İslami kesimden Gülden Sönmez bu tanınmayı şöyle anlatıyor:

O zaman birçok solcu İslam’ın barış ve savaş hakkında ne düşündüğünü bilmiyordu. Cihat kavramının karşılığının ne olduğunu bilmedikleri gibi, maalesef Amerikan’ın söylemleriyle eşgüdümlü, İslamı yaşam hakkı tanımayan bir din olarak görüyorlardı. Birçok solcunun buna inandığını buna göre davrandığını gördük. Bu da bizi kahrediyordu. Koordinasyon’da solculara bakın biz ne diyoruz, ne yapıyoruz deme fırsatı bulmuş olduk. Koordinasyon’un önemli sonuçlarından birisi bizim insan hakları konusundaki tutumumuzu, barış hakkındaki duruşumuzu anlatırken yaptıklarımızın sadece sözden ve slogandan ibaret olarak görülmemesi oldu. Hangi mentaliteye dayandığının, hangi teoriye dayandığının görülmesi bizim açımızdan sevindirici oldu. Tanınmak, biraz daha bilgiye dayalı, tecrübeye dayalı, ortak bir takım işlere dayalı bir şekilde tanınmak önemli bir avantajdı. Koordinasyon solda İslami kesimin tanınması açısından, bizim kurumumuz açısından katkı sağladı. (2014, mülakat, 6 Ocak).

Laik kesimde, Müslümanlarla birlikte iş yapmanın imkanları olduğu düşünölmeye başlanmıştır. Erol Kızılelma, İslami kesim ile müşterek noktalar olabileceğini görmekten memnun olduğunu şöyle ifade ediyor:

ISHK bize, derler ya bunların da iki gözü iki kulağı varmış öğretti, onlara o kadar uzakmışız. Oturup konuşulabilirmiş diye gördük, onların da katılmadığımız siyasi görüşlerinin dışında insan olmaktan kaynaklı ortak bir sürü özelliğimiz olduğunu, bir

arkadaşlık olabileceğini, arkadaş olunması halinde birbirimizi etkileyebileceğimizi, daha yeni müşterek noktalar bulunabileceğini öğrendik (2014, mülakat, 22 Ocak).

Ayşe Yılmaz solcuların İslami kesimi tanımaya, alışmaya, beraber iş yapmaya, iş yaparken benimsemeye başlamasını şöyle anlatıyor:

Nasıl bir araya geldiğini bilemediğim, nasıl çalıştıklarını bilmediğim pek çok demokratik kitle örgütüyle ve İslami gruplarla da bir araya geldik. Bir Koordinasyon mitinginde Özgür-Der temsilcisi Hülya Şekerci ile el ele konuşmuştuk. Savaş karşıtı ve özellikle Irak'ın işgaline karşı bir birlikteliktir. Başka alanlarda, başka zamanlarda Özgür-Der ile zor bir araya gelirdik. Çünkü onların dünyaya bakışı ile benimkisi çok farklı. Onlar İslamîyet'i ve sistem dışı da olsa Şer'i düzeni savunuyor ben sosyalist bir kadını ve bu doğrultuda bedel ödedim, mücadele ediyorum. Koordinasyon bizi bir araya getiren platformu yarattı (2014, Mülakat, 22 Şubat).

Solcular ile İslami kesim birlikte iş yapmaya başlayınca aradaki önyargılar kırılmaya başladı. Bu kırılmanın nasıl bir değişim yarattığını sol kesimden Hülya İmak şöyle anlatıyor:

Biz "başörtüsü esasında kadının özgürlük meselesi değildir" diye düşünüyoruz. Ama kadının kıyafetiyle, kadının bedeniyle erkeklerin, örgütlerin ve devletlerin uğraşmaması gerektiğini düşünüyorum. Bir mitingde Özgür-Der temsilcisi bir türbanlı kadın konuşma yapacaktı. Orada başörtüsü tartışması oldu, ben de kendimi şu tarafta buldum "tamam benim annem de başörtüsü takıyor ama bunu bir siyasi simge olarak taşıyorsunuz, neden başörtülü bir kadını konuşturuyorsunuz?"... Ama süreç bizi değişime uğrattı. O dönemde gidip onlarla röportaj yapmaya başladık. Özgür-Der'in kadın temsilcisiyle röportaj yaptığımızda, geleneksel devlet kodlarıyla konuşmadığını, devletçi bir gelenekten gelmediğini görüyorsunuz, bir muhalefet çizgisi olduğunu görüyorsunuz. Aynı zamanda aslında devrimci ve sosyalistlerin gündemi olan F tipi cezaevleri ile ilgili söyledikleri olduğunu görüyorsunuz. Önyargılar yıkılmaya başlıyor, birlikte hareket ettikçe o önyargılar yıkılmaya başlıyor ve daha iyi ittifaklar, daha iyi eylemler örgütlemeye başlıyorsunuz (2014, Mülakat, 10 Şubat).

Mülakatlarda görüldüğü üzere Koordinasyon sürecinde özellikle sol, sosyal demokrat, liberal kamuoyunda İslami kesim muhalif olarak kabul edildi, muhalif hareket içerisindeki laik-dindar kutuplaşması azaldı.

Müslüman mahallesinde birkaç eyleme solcular temsili düzeyde katıldılar. 29 Aralık 2002'de İslami kesimin örgütlediği "Savaşa ve İşgale Hayır" mitinginde sol kesimden ISHK temsilcisi Şenol Karakaş bir konuşma yapmıştı. 28 Şubat 2003'te Cuma namazı sonrası

Beyazıt Camisi çıkışında Özgür-Der ve diğer kurumların basın açıklamasında yine sol kesimden ISHK temsilcisi Tayfun Mater konuşmuştu. Bir kahvaltılı basın toplantısında Bağcılar Belediye Başkanı Feyzullah Kıyıklı ile ISHK temsilcileri buluşmuştu.

Kenan Alpay'ın Cuma namazı çıkışı etkinliği anlatımı bu tür eylemlerin önemini vurguluyor:

Tayfun Bey, Dev-Yol geleneğinden, ODTÜ fikir kulüpleri federasyonundan, ÖDP üyesi. O gelenekten gelen biri için ilk defa cami ile cemaat ile bir araya gelip bir eylem zemini inşa edilmişti. Bence bu Türkiye'deki toplumsal mücadele tarihinde, önemli bir noktadır, kırılma noktası değil ama önemli bir noktadır, bunu da ihmal etmemek lazım (2014, Mülakat, 9 Ocak).

Tayfun Mater; “Eylemde benden önce konuşan kişiyle 1980 öncesinde kanlı bir savaşın içindeydik. O gün savaş karşıtlığında bir aradaydık,” diye anlatıyor (2013, Mülakat, 6 Aralık). Müslüman mahallesinde etkinliklere katılan Şenol Karakaş, Ali Cancı, Celal Özdoğan, mülakatlarında bu etkinlikleri özellikle vurgulamışlar, İslami kesimle ortak etkinliklerin kendilerini değiştirdiğini söylemişlerdir. 28 Şubat'ta yükselen İslamcı-solcu ayrışmasının kırılmasında, bu tür eylemliliklerin önemli rolü olmuştur. Ancak bu eylemlerin sayısının ve eylemlere sol kesimin katılımının azlığı laik-dindar kutuplaşmasının kırılmasını azalttı.

Koordinasyon'da İslami kesimle birlikte iş yapılmasına karşı çıkanlar da olmuştur. Koordinasyon'da yer almasına rağmen İslamcılarla birlikte iş yapmaktan sıkıntı duyanların başında Halkevleri geliyordu. İlknur Birol, Koordinasyon sürecinde İslami kesimle yan yana olmanın kendilerini zorladığını şöyle anlatıyor:

ISHK, İslamcılarla normalde yan yana durmayacağımızı beyan ettiğimiz halde yan yana durduğumuz bir yerdi. Büyük bir hareketlilikte bunu hareketi parçalayan bir sorun haline getirmedi. Biz fikrimizde duruyorduk, dağıtmayalım ama sözümüzü söyleyelim dedik. Özel bir şey yapmadık, sadece bu birlikteliğin sıkıntılı olduğunu ifade ettik. Koordinasyon sonrasında solun kendi içindeki ittifaklarda da çeşitli iş, eylem birlikteliklerinde de İslamcılarla beraber çalışma önümüze konunca biz kesin

olmaz tavrı koyduk. Halkevleri örgütünün İslami kesim ile beraberlik konusundaki olumsuz tavrı bilinir. Ama Koordinasyon sürecinde, savaş karşıtı hareketin en etkin olduğu dönemde buna ertelenmiş bir tartışma olarak bakmak gerekir. Ama bunu dile getirmekten imtina etmiyorduk. Yazılı, sözlü ifade ediyorduk (2014, Mülakat, 5 Mart).

Halkevleri dışındaki bazı kurumlarda da İslamcılarla iş yapmak sorun olarak görülüyordu. Hakan Tahmaz bunun ÖDP'ye yansımaları şöyle anlatıyor:

İslamcılarla birlikte olmak Türkiye solu açısından temel bir tartışma idi. ISHK'da emek örgütleri önde olsun fikrinin arkasında yatan ulusalcılıktı. Çünkü dördü olunca Koordinasyon'da siyaseten farklı fikirlerle, özellikle İslamcılar ve liberallerle eşitlenmeden işleri yürütecektik. Bu fikrin ÖDP'de de karşılığı vardı (2014, Mülakat, 22 Ocak).

Halkevleri ve ÖDP'nin bir kısmı gibi İslami kesimin içinde bulunduğu bir harekette yer almaya ilkesel olarak karşı olanların sayısı azdı. Koordinasyon sürecinde bu kesimler toplantılarda birkaç konuşma yapma dışında olumsuz tavır almadılar.

Bir de Koordinasyon'da birbirlerinden etkilendiklerini söyleyip, mülakatın başka bir tarafında önyargılarının değişmediğini söyleyenler olmuştur. Örneğin yukarıda "birbirimizi değiştirdik" diye alıntıladığımız Hülya İmak, mülakatın sonlarına doğru şöyle söylüyor:

Özgür-Der ve diğer dergiler o zaman çok muhalifti, artık kalmadı. Gerçek dertlerinin demokrasi olduğunu hiçbir zaman düşünmedim, o konuda çok nettim. O dönemde de ittifakta biz insanlar ölüyor diyorduk, onlar Müslümanlar ölüyor diyordu. Aramızda böyle derin bir çatlak var. Ben onların demokrasi havarisi olduğunu düşünmüyorum (2014, Mülakat, 10 Şubat).

Erol Kızılelma da İslami kesime ilişkin bazı konularda düşüncelerinin değişmediğini anlatıyor:

Bazı konularda yargılarım değişmedi. Örneğin dini düşüncelerden, İslami fikirlerden etkilenmiş kurumların demokrasi ile bağdaşmadığı, demokrasiyi içselleştiremedikleri, biraz da günün modası gereği demokrat oldukları, ama temelde demokrat olamayacakları fikrim pekişti. Birkaç örnek oldu, en çarpıcısı, bir gün Saraçhane'de eylem var, eylem öncesi Mazlumder İstanbul şubesine gittik. Mustafa Ercan başkan, vakit dolduruyoruz, AB'den konu açıldı. Mustafa Ercan AB'ye karşı çıktı, "ne demokrasisi, AB demokrasisi ancak eşcinsel haklarını savunur. Eşcinseller hâlbuki hem bu dünyada hem öteki dünyada yok edilmesi gereken yaratıklar" dedi. Ben

karşılıklı etkileşim ile belirli bir noktaya doğru yaklaşacağımızı düşündüm, onlar biraz bu tarafa, biz o tarafa ortak bir şey buluruz diyordum. Bir de bunlar insan hakları derneği, böyle yaklaşması büyük bir hayal kırıklığı oldu. Bende dönüm noktası oldu, insan hakları başkanı böyle düşünürse... (2014, mülakat, 22 Ocak).

Bu tartışma siyasal kültür çalışmalarında sık rastlanan “İslam ve Demokrasinin uygun olup olmadığı” tartışmasının bir örneğidir. Tessler ve Altınoğlu (2004) makalelerinde bu tartışmayı referanslı bir şekilde anlatıyor. Bir yanda İslam dininin kendi mensupları arasında demokrasiye düşman tavırlar geliştirdiğini, İslami örgütlerin geleneksel olarak anti-demokratik olduklarını, dolayısıyla İslami örgütlere desteğin anti-demokratik bir tepkiyi gösterdiğini ifade edenler var. Diğer yandan İslam dininin demokrasi mücadelesinde bir düşman olmadığını, İslami kesimler arasında demokrasiye ilişkin pek çok görüş ve eğilimin olduğunu, bazı İslami grupların bakış açısını İslam dininin özelliğiymiş gibi yansıtmamanın yanlış olduğunu söyleyenler var.²⁷ Tessler ve Altınoğlu, yaptıkları saha çalışmasından sonra “Türkiye’de Müslümanlık ile anti-demokratik tutumlar arasında bir ilişki bulunamamıştır, diğer saha çalışmalarının sonuçlarını da eklediğimizde büyük bir güvenle İslam ile demokrasi bağdaşmaz diyemeyiz” (2004, s.45) sonucuna varıyorlar.

Koordinasyon döneminde siyasal İslamcı bileşenler; liberaller, solcular ve sosyal demokratlar ile birlikte demokrasi mücadelesi verdiler. Ortak mücadelede siyasal olarak İslamcı olmalarının demokrasi mücadelesine engel olmadığı gözlemlenmiştir. Koordinasyon deneyimi, İslami düşüncenin çok geniş bir siyasi yelpazeye sahip olduğunu ve İslami örgütlere karşı demokrasi konusunda ön yargılı olmamak gerektiğini bize göstermektedir.

²⁷ Brynen, Korany ve Noble (1995, s. 6-7), İslam’ın demokrasi ile ilişkisinde siyasal kültürü değişmez olarak kabul etmemek gerektiğini savunmaktalar. İslam dünyasında modernleşme ve modernleşmeye bağlı ekonomik değişimler, kentleşme, eğitim, fikir özgürlüğü gibi süreçlerle siyasal kültür değişmektedir. İslam sanıldığı kadar aksine pratikte oldukça çeşitli, değişken ve esnek bir dindir. Kadıoğlu da tüm İslami kurumları aynı kefeye koymamak gerektiğini, bazılarının kapalı, otoriter ve mutlakiyetçi eğilimlere sahip olduğunu, diğerlerinin İslam, sivil toplum ve demokrasiyi ortaklaştıracak eğilimlere sahip olduğunu söylemektedir (2005, s. 23).

Savaş karşıtı eylemler sırasında İslami kesime fiziki olarak tepki gösteren gruplar da olmuştur. Kenan Alpay ve Gülden Sönmez küçük bir kesimin onlara karşı hem toplantılarda, hem gösterilerde ayrımcılık yaptığını belirtiyorlar. Yıldız Ramazanoğlu ve Ahmet Mercan böyle bir davranışı hatırlamadıklarını söylüyorlar. Gülden Sönmez başına gelen bir olayı şöyle anlatıyor:

Ortak işler yaptığımızda hiç kimse hakaret etmedi, sadece Ankara'daki 1 Mart mitinginde TKP'liler bize sataştı. Orada sataşma olmuştu, o da büyük bir gerginliğe neden olmadı. Kontrollü olarak, yapılar, en uç noktalar birbirinden uzak tutuluyordu. TKP'liler özellikle başörtülülere sataştılar, din merkezli, İslam merkezli, tam olarak sloganları hatırlamıyorum ama ya irtica ya yobazlık gibi bir şeyler söylüyorlardı. Buna karşılık yürüyüşçü İslamcı gruplardan onlara cevap verildi. Biz iki grubu birbirinden uzak tuttuk, biz bizimkileri, Koordinasyon'daki görevliler diğer grubu farklı yerlere alarak sorunun büyümesini engelledik (2014, mülakat, 6 Ocak).

Birkaç eylemde İslami kesime sloganlarla sataşan TKP, Koordinasyon bileşeni olmamıştı. Ancak savaş karşıtı eylemlere katılıyordu. Kenan Alpay, İslami kesime hakaret eden gruplara karşı özellikle Divan'ı oluşturan bireylerin kendilerini savunduğunu, bu sayede birlikteliğin devam edebildiğini şöyle anlatıyor:

Koordinasyon'da solun bir takım unsurlarında, biz Özgür-Der'den geldik deyince Maraş'ın, Çorum'un, Sivas'ın hesabı diye, burada Müslümanlar, gericiler yer alamaz diye kimi açıktan kimi arkadan yapılan bir takım sabote girişimleri oldu. Solla beraber İslami hareketin aynı çizgide savaşa ve işgale karşı bir arada durmasını ben Divandakilere, bu arkadaşların ferasetine, basiretine ve sabrına borçlu olduğunu düşünüyorum. Bir toplantıda Alevi-Bektaşî derneğinden, Halkevlerinden, İHD'den hatta ÖDP'den arkadaşlar, "burada Sivas'ın katilleri var, Sivas'ın katilleri olan yerde biz oturamayız, ya onlar çıkacak ya biz" deyince, Divandakiler "kapı açık, isteyen çıkabilir, Özgür-Der bizim bileşenimiz, biz bir bileşenimizi sizin için feda edemeyiz" deyince, o kurumlardan gelenler salonu terk etmişti. ÖDP ve İHD'lilerin hepsi değil, ama içlerindeki bazı kişiler bu tavrı taşıyordu (2014, Mülakat, 9 Ocak).

Koordinasyon'da beraber iş yapmak, yakından tanımak önyargıları kırmış, kutuplaşmayı azaltmış, en azından bazı sol kurumlarla İslami kurumlar arasında iyi ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Müslümanlar, çoğunluğunu sol grupların oluşturduğu bir muhalefet hareketinde bazı itirazlara karşı siyaset yapabilmişler, kendilerini tanıtmışlar ve bunun

sonucunda elde edilen başarıda pay sahibi olmuşlardır. Ancak bazı sol kurumlar İslami kesime ilişkin fikirlerinde başta değişiklik olsa da sonra eski haline dönmüşler. TKP, Halkevleri gibi siyasi kurumlar ise herhangi bir değişim yaşamamışlardır.

4.1.2. Kürt Hareketinin ISHK'ya Katılımı

Türkiye'de Kürtlerin hak mücadelesinin Cumhuriyet'in kuruluşuyla başlayan uzun bir geçmişi vardır.²⁸ Yakın tarihimizde bu mücadelenin tekrar öne çıkması, 1984 yılında Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) silahlı eylemlere başlamasıyla olmuştur. Başlangıçta düşük yoğunluklu askeri çatışmalarla geçen süreç, dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Kürt realitesini tanınmasıyla 1991 yılında bir yumuşama dönemine girmiştir. 1991'de yapılan genel seçimlerde, Sosyal Demokrat Halkçı Parti listesinden 6 Kürt milletvekili (Leyla Zana, Orhan Doğan, Hatip Dicle, Ahmet Türk, Sırrı Sakık ve Mahmut Alınak) TBMM'ne seçilmiştir. Diyarbakır milletvekili Leyla Zana'nın yemin töreninde Kürtçe konuşma yapmasıyla başlayan gerginlik Mart 1994'te TBMM Genel Kurulu'nda yapılan oylamada milletvekili dokunulmazlıklarının kaldırılması ve tutuklanmalarıyla sonuçlanmıştır. 1993-1999 yılları, Kürtler açısından 12 Eylül Darbesi'nden sonra en kanlı yıllar olmuştur. Binlerce Kürt çatışmalarda ölmüş, yüzlerce insan hakları aktivisti, gazeteci, sivil vatandaş faili meçhul cinayetlerde hayatını kaybetmiş, binlerce köy boşaltılıp bir milyon Kürt yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda bırakılmıştır. 1999 yılı 15 Şubat'ında PKK lideri Öcalan'ın yakalanmasından sonra, PKK ateşkes ilan etmiş, gerillalar sınır dışına çekilmiş, hükümet bütün bunlara karşı sorunun çözümü doğrultusunda bazı adımlar atmış ve Kürt meselesinde barışçıl bir dönemin başlaması umudu tekrar ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Kürtler,

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yeğen 2012.

2000 yılının başında tekrar yasal siyasi alanda yer almaya başlamışlardır. Koordinasyon'un faaliyeti tam da bu sürece denk gelmiştir.

Yeğen kitabının "Türkiye Solu ve Kürt Sorunu" bölümünde 1950'lerden 2000'lere Türkiye solunun Kürtlerle olan ilişkilerini anlattıktan sonra, sonuç bölümünde şöyle yazıyor:

Türkiye solu ellilere kadar pek de farkında olmadığı Kürt sorunuyla bu yıllarda tanışmış, altmışlarda bu meseleyle büyük bir buluşma gerçekleştirmiş, seksenlere doğru Kürtlerden ayrılmış ve sonrasında kopuşu yaşamıştır (2012, s. 194).

Yeğen'in burada anlattığı, Türkiye solunun büyük bir kısmının devletin Kürtleri tanımama politikasına benzer politikalara sahip olduğudur. Türkiye Cumhuriyeti tarafından yok sayılan Kürtler, Türkiye solunda da uzun yıllar görmemezlikten gelinildi. Altmışlarda Türkiye solu ile Kürtlerin ortak kurduğu bazı örgütlenmeler bulunmaktadır, ama devam edememişlerdir. 1980 öncesi özellikle bağımsız Kürt örgütlenmelerinin sayısının artmasıyla Türkiye solu ile Kürt siyasi hareketleri arasında bir ayrışma yaşanmıştır. 1990'larda Kürt hareketinin hem ideolojik eğilimleri, hem de siyaset yapma tarzı açısından Türkiye soluyla arasında ciddi farklılıklar ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllarda hem Kürt hareketinin siyasal alanda örgütlenme çabalarına hız vermesi, hem de Türkiye solunda Kürt hareketine destek veren ÖDP, EMEP, DSİP gibi siyasi partilerin varlığı, Koordinasyon öncesinde Kürt ve Türkiye sol hareketlerini yavaş da olsa bir araya getirmeye başlamıştır. Ama Koordinasyon sürecine kadar bu birliktelikler cılız kalmıştır.

Kürt ve Türk muhalefetinin bir arada çalışmasının az görüldüğü bir siyasal kültürde Kürt hareketinin pek çok kurumu Koordinasyon'a katılmıştır. Her eyleme gözle görünür bir kalabalıkla katılan Kürt hareketi, Koordinasyon'un önemli bir parçası olmuştur.

Koordinasyon sürecinde pek çok bileşen, özellikle Kürtler, Irak savaşını Türkiye'deki Kürt sorunundan bağımsız düşünmediğini belirtmiştir. 1 Aralık mitinginde okunan basın

açıklamasında “Onlara Irak, bize yakın” denilen Irak’ta, Türkiye’nin sınırında büyükçe bir alanda Kürtler yaşıyordu. Irak Kürtleri, Bölükbaşı’nın (2008, s. 99) anlattığı gibi “KDP ve KYB Amerika’nın Irak savaşı koalisyonunun içinde olsun ya da olmasın, Türkiye’nin Irak’a girmesine şiddetle karşı çıkıyorlardı.” Aynı zamanda Irak-Türkiye sınırında PKK’nin askeri kamplarının olduğu Kandil Dağı vardı. Türkiye’nin Irak’a asker göndermesi hem Irak Kürtleri hem de PKK’lilerle bir savaşa sebep olacağından Kürtler, Türkiye’nin bu savaşa girmesini istemiyordu. Hakan Tahmaz bu noktaya vurgu yaparken Türkiye’deki Kürtlerin savaş karşıtlığının nedenlerini de açıklıyor:

Türkiye’nin bu savaşa dahil olması Türkiye’yi başka herhangi bir ülkenin dahil olmasından çok daha derinden etkileyecekti. Çünkü Türkiye’nin oraya dahil olması Türkiye’yi Kürt sorununda geri dönülemez bir noktaya götürüyordu. 1 Mart mitinginde çok sayıda Kürt vardı, bölgeden çok insan gelmişti. Diyarbakır KESK pankartının arkasında binlerce insan yürüdü. Kürtler “savaşa hayır” diyorlardı, Türk askeri girerse Kandil’in üstünden gider diye, Türkiye’nin savaşa dâhil olmasını istemiyorlardı (2014, Mülakat, 22 Ocak).

Daha önce hem Türkiye soluyla hem diğer muhalif hareketlerle işbirliği konusunda çekimser kalan Kürt hareketi, Türkiye askerleri ile Irak’ta bir savaştan endişe duydukları için Koordinasyon’a güçlü bir şekilde katılmışlardır. Irak’a asker gönderen bir Türkiye Kürt sorununda büyük bir çıkmaza girecekti. İlknur Birol ironik bir şekilde hem Kürtleri destekleyenlerin hem Kürtlere karşı olanların savaş karşıtlığında bir araya geldiğini söylüyor:

Bu coğrafyanın içinde bir gerilla faaliyeti yürüten Kürt hareketinin varlığı, savaş tehdidini daha etkili hale getiriyordu. Savaşılacak topraklar, Türkiye askeriyle onunla savaşan Kürt gerillasının bulunduğu yerleri de kapsıyordu. Bu gerçek, Kürt sorununa hiç yaklaşmak istemeyen kesimlerle, bu soruna yaklaşmak isteyen ama yolunu bilmeyen kesimleri bir araya getirdi. Birisi kahrolsun Amerika derken, öbürü Kürt sorununu anlatarak derdini anlatma şansını buldu. Her iki bakış açısından da kişiler, kurumlar savaşa hayır diyebilecek bir siyasette buluşabildi (2014, Mülakat, 5 Mart).

İlknur Birol’un dediği gibi, Amerika’nın Irak savaşına karşı olmak, “Kahrolsun Amerika” ve “Kahrolsun PKK’liler” diyenleri Koordinasyon’da yan yana getirmiştir.

Koordinasyon dağılına kadar toplantılarda Kürtlerle Türkiye sol hareketleri arasında çeşitli tartışmalar yaşansa da birliktelik devam etmiştir. İlnur Birol, Kürtlerin batıda savaş karşıtı harekete katılıp katılmamayı tartıştıklarını, Kürt bölgelerindeyse kendiliğinden bir savaş karşıtı havanın hakim olduğunu anlatıyor:

Kürt hareketinde ilk başlarda bazı tereddütler vardı. Antiemperyalizme yaklaşımları tartışma konusuydu, değerlendirmeleri sol ve sosyalist güçlerle aynı değildi. Ancak Kürt hareketinin yöneticileri savaş karşıtı hareketi tartışırken, Urfa'da köylüler askeri araçları taşıyorlardı. Silopi'de gösteriler vardı. Biz İstanbul'da çok hissetmemişsek de orada tepki çoktu. Gerçek bir savaşa karşı, mutlaka engellenmesi gerekir duygusu ile zaten savaşın içinde olanlar tahammül edilmez buldukları için tepki veriyorlardı (2014, Mülakat, 5 Mart).

Sami Evren Kürt illerinde Koordinasyon'dan bağımsız gerçekleştirilen savaş karşıtı etkinlikleri anlatıyor. Kürtler bu etkinliklerde hem Irak savaşına karşı çıkıyorlardı, hem de Kürtler için barış istiyorlardı:

1 Mart tezkeresi öncesi "İpek yolu barış yolu olsun" isminde hem Amerikan işgaline hem Kürt savaşına karşı çok ciddi eylemler örgütledik. KESK, TMMOB ve Tabip odası birlikte yaptık. Şırnak, Nusaybin hattında, İpek yolu üzerinde yaptık. Amerikan askerleri incelemeler için oradaydı. Çok kötü saldırdılar, özellikle özel tim saldırdı. Pek çok arkadaşımız yaralandı, hatta TMMOB Başkanı Kaya Güvenç bile yaralandı. O eylem aslında Kürt hareketinin savaş karşıtlığını açıkça gösteriyor. Orada birlikte eylem yaptık. 1 Mart tezkeresine karşı çıkan eylemlerden biriydi. Orada Kürtler iki barış için eylemdeydiler hem Kürt savaşına karşı barış isteniyor, hem Irak savaşına karşı çıkılıyordu. İpek yolu barış yolu olsun eylemi bu barış taleplerini ifade ediyordu (2014, Mülakat, 29 Ocak).

Tek bir mülakatta Kürtlerin savaş karşıtı harekete yeterince katılmadıkları ifade edildi. Ali Cancı Kürtleri ittifaka katılan ama aktif olmayan grup olarak gördüğünü söylüyor: "ISHK döneminde tarihe not düşmek anlamında Kürt hareketi pek aktif olmadı, biz savaşa hayır dedik ama onlara Irak'ta savaşa hayır dedirtemedik" (2014, mülakat, 21 Ocak).

HADEP temsilcisi Lezgin Örnek hem tabanlarından hem soldan gelen tüm eleştirilere rağmen Koordinasyon'a güçlü bir destek verdiklerini anlatıyor. Lezgin Örnek, Kürtlerle farklı kesimleri bir araya getirip sokağa çıkarmakta Koordinasyon'u başarılı buluyor. Tabanlarının

Kürt savaşına karşı da bir şeyler yapılması talebini, ISHK sürecinde dillendirdiklerini, ancak Koordinasyon'dan olumlu yanıt alamadıklarını belirtiyor:

Kuşkusuz yıllarca birlik arayışlarında bulunduğumuzdan dolayı kurumumuzun ISHK'da yer almasına ve kalıcı olmasına çalıştık. Her kurum toplantımızda mutlaka bunu güçlendirmemiz gerektiğinin tartışmasını yapıyorduk. Yapımız iki kıskaç arasında kalmıştı: Taban kitlemizin haklı talebi vardı, "Irak savaşına hayır deniliyorsa neden Kürdistan'da yaşanan kirli savaşa hayır denilmiyor ve neden Kürt halkı için ortak bir miting yapılmıyor" şeklinde yoğun bir baskı vardı. Diğer taraftan ISHK bileşenlerinin bir kısmının devasa kitlemiz üzerinde hesapları vardı. Ama ne olursa olsun kurulan bu yapının ve Alternatif Küresel hareketin içinde yer almamız gerektiğinin bilincindeydik (2014, Skype görüşmesi, 27 Şubat).

Sadece Kürtler değil, Semih Hiçyılmaz, Hülya Osmanağaoğlu ve Nilgün Yurdalan da Koordinasyon'da Kürt hareketine sahip çıkılmadığını düşünüyor. Semih Hiçyılmaz'ın söyledikleri bu eleştiriyi özetliyor:

Kürt sorunu gündemimizde olmadı. Kürt meselesinde sorunlu bileşenler de vardı, zaman zaman Kürtler "daha güçlü ve aktif yer almıyorsunuz" diye eleştirildi. Ama şimdi hayatta olmayan Cemal Kavak o zaman HADEP il başkanıydı, her eylemde, başından sonuna kadar Koordinasyon'da yer aldı. Koordinasyon'daki bazı birey ve kurumlar, Irak, Filistin'e karşı çok duyarlı olmalarına rağmen Diyarbakır çevresine duyarlı değillerdi. Bu yıllar süren Kürt meselesindeki hakim ideolojinin etkisiydi, biraz kırılma yaşandı. Ama bunlar Koordinasyon'da bir bölünme yaşanmadan hallediliyordu, HADEP de ikna edebildiğimiz oranda eylemlere aktif katılıyordu (2014, Mülakat, 11 Şubat).

Koordinasyon sürecinde bazı kurumlar için Kürt hareketiyle aynı koalisyonda yer almak, onlara tahammül etmek bile önemli bir adım olmuştur. İdeolojik olarak bu kadar farklı fikirlere sahip olan kurum ve bireylerin Kürt meselesinde de adım atmasını istemek karşılıksız kalmıştır. Barış Anneleri temsilcisi Güler Buğday hem Türkiyeli solcuların hem Lezgin Örnek'in yaptığı eleştiriye katılmıyor. Güler Buğday ötekileştirilenlerle ilişkileri geliştirdiklerini vurguluyor:

Barış anneleri olarak hem Koordinasyon'da hem başka platformlarda İslamcılar, eşcinseller ve diğerleriyle ortak çalışmaya önem verdik, onlarla görüşmeler yaptık. Ötekileştirilenlerin kendi sorunları da vardı, sorunların birbirleriyle bağlantılı olduğunu, sistemden kaynaklandığını anlattık. Görüşme çok dostaneydi. İslamcılarla

Fatih'te görüştük, 1999 döneminde de gitmiştik. Onların çeşitli basın açıklamalarına katıldık, onlar da bizimkilere katıldılar. Barış anneleri olarak gittiğimiz her yerde iyi karşılandık (2014, Mülakat, 11 Şubat).

Koordinasyon, Kürt hareketinin de diğer kesimlerce muhalif hareket olarak kabul edilmesini sağlamıştı. Güler Buğday, LGBT bireyleri ve İslami kesim gibi Koordinasyon'un Kürt hareketinin muhalif kesimlerce tanınmasında katkısı olduğunu düşünüyor. Sorunlar farklı olsa da ortak mücadelede diğer kesimler Kürtleri tanıma şansını bulmuşlardı ve birbirlerine ilişkin fikirleri değişmişti.

ISHK bölümünde anlatılan 15 Şubat gösterisinden sonra, Koordinasyon'da Kürtlere karşı tepkiler oluştu. Lezgin Örnek bu süreci şöyle anlatıyor:

Belli bir süreden sonra kimi gruplarda ISHK'nu kendilerine göre yönetmek ve yönlendirmek istemeleri, kısacası iktidar hastalığı başlamıştı. Yani hayatlarında bulamayacakları kitleleri alanlarda görmeye başladığından dolayı egoizm başladı, bundan dolayı Koordinasyon dağılmaya başladı. Sonra Kadıköy'deki miting bahanesi ile yani Kürt kitlesinin doğal olarak Sayın Öcalan'ı sahiplenmesi ve polis saldırısı sonucu çıkan olaylar bahane edilerek ISHK süreci sonlandırıldı. Türkiye'deki sol içi parçalanma hastalığı ISHK'a yansımıştı (2014, Skype görüşmesi, 27 Şubat).

15 Şubat'tan sonra Memet Ali Alabora ve Abdurrahman Dilipak'ın içinde olduğu bir grup Koordinasyon adına Kadıköy esnafını gezip şiddet olaylarından dolayı özür dilemiş ve çiçek dağıtmışlardı. Ancak HADEP üyelerine bir geçmiş olsun bile denmemişti.

Koordinasyon'da az sayıda kurum HADEP lehine konuşurken kurum temsilcilerinin büyük çoğunluğu şiddet olaylarından Kürtleri de sorumlu tutuyordu. Güler Buğday bunun yanlış olduğunu, Kürtlerin şiddet olaylarını durdurmaya çalıştığını, özellikle barış annelerinin bunu başardığını anlatıyor:

Irak savaşına 'her savaşta insan ölüyorsa biz savaşa karşıyız, anlaşmak varken niye savaş olsun' diye karşı çıktık. Biz bu konuda açıklamalar yaptık, engellemek için elimizden geleni yaptık. Tezkereyi engellemek için görüşmeler yaptık, mitinglere katıldık. Savaş çıkacaktı, mitinglerde, toplantılarda barış annelerini konuşturuyorlardı. Anneler gerçekten polisleri engelliyordu. Bayram arifesinde gece, oturma eylemi

yapıyorduk bizi kaldırmaya çalışan polise ‘Erdoğan dünyayı kandırır ama bu yüreği kandıramaz’ diyorduk, onlar da duruyordu (2014, Mülakat, 11 Şubat).

Mülakatların çoğunluğuna bakıldığında, Koordinasyon içinde Kürtlerin varlığından söz eden az sayıda cümleye rastlanmaktadır. Feministler ve birkaç sol siyasi parti temsilcisi Kürtlere ilişkin cümleler sarf ederken, diğerlerinin bahsetmemesi belki de Mesut Yeğen’in bahsettiği, hem Kürt meselesinden kopuşun muhalefet hareketlerinde ne kadar derin olduğunu, hem de Kürt meselesinde bir şeyler yapmak isteyenlerin ne kadar az olduğunu ortaya koyuyor.

4.1.3. ISHK’da LGBT Bireyleri

Erdoğan ve Köten’e göre, Türkiye’deki LGBT hareketinin önemli bir problemi, toplumdaki eşcinsellere yönelik nefret ve dışlayıcı tavidir. Bu nefret hetero-ataerkil resmi söylem ve medya diliyle (hastalık, fuhuş, gayri ahlaki vs.) beslenmektedir. Erdoğan ve Köten’in kullandığı araştırma sonuçları bu durumu gözler önüne seriyor:

Bahçeşehir Üniversitesi tarafından 2009’da yapılan “Radikalizm ve Aşırıcılık” adlı araştırmada, 34 ilde 1715 kişiye sorulan “Kiminle komşu olmak istemezsiniz?” sorusuna katılımcıların % 87’si “eşcinsel” kişiler olarak yanıt vermiştir (Esmer, 2009). Aynı soruya aynı şekilde verilen yanıt oranı 2011 Türkiye Değerler Araştırması’nda % 84, 2012 Türkiye Değerler Araştırması’nda ise yine % 87’dir (Esmer, 2012)... Sözü edilen üç araştırmanın sonuçlarında da, eşcinsellerin en çok “rahatsızlık duyulan” grup olması dikkat çekicidir (2014, s. 102-103).

LGBT bireylerinin en çok rahatsız duyulan grup olduğu bir siyasal kültürde²⁹, solun ve muhalif hareketlerin LGBT bireylerine tavrı genellikle toplumdan farklı olmamıştır.

1970’lerin Türkiye solu, eşcinselliğe ve onların kimlik sorunlarına mesafeli yaklaşmış, hatta eşcinselliği kapitalist yozlaşmanın bir sonucu görece kadar ileriye gidenler de olmuştur

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ertetik 2010.

(Erdoğan ve Köten, s.105). Türkiye sol hareketlerinde LGBT bireyleri de vardı, ama LGBT bireyler sol örgütlerde ancak cinsel kimliklerini gizleyerek yer alabiliyorlardı. 12 Eylül askeri darbe yönetimi eşcinsellere yönelik oldukça sert yaptırımlar uygulamıştır. Eşcinseller saçları kazıtılarak şehir dışlarına sürülmüş, eşcinsel sanatçıların sahneye çıkmasını engelleyen kararlar çıkarılmıştır.³⁰

Türkiye LGBT hareketi, ancak 1990'lı yıllarda kamusal alana örgütlü olarak çıkabilmiştir. Türkiye'nin ilk eşcinsel örgütü Lambda İstanbul, Avrupalı eşcinsel örgütlerin desteğiyle 1993'te kurulmuştur. Aynı yıl Lambda İstanbul'un Türkiye'de yapmayı planladığı ilk uluslararası Gey-Lezbiyen etkinliği valilik tarafından engellenmiştir. Türkiye'de LGBT hareketinin bir diğer önemli oluşumu da *Kaos GL* dergisidir. Dergi 1994'ün Eylül ayında Ankara'da çıkmaya başlamış ve ancak on bir yıl sonra, 2005'te bir derneğe dönüşebilmiştir.

Koordinasyon'un kurulduğu 2000'li yıllar, LGBT hareketinin kamuoyu önünde görünürlük mücadelesi verdiği döneme denk gelmiştir. LGBT birey ve örgütleri savaş karşıtı hareketin belki de en renkli, aykırı katılımcıları olmuşlardır. Lambda İstanbul aktivisti Deniz Deniz, Koordinasyon'un sekreterliğini sürdürmüştür. Mülakatta kendi durumunu ve Koordinasyon'da eşcinsel hareketin tanınmasını şöyle ifade ediyor:

Düşünün bir Koordinasyon sekretarya ofisi var ve bir eşcinsel orada çalışıyor. Ben Mazlumder'i arayıp aidatını getirmesini söylüyorum. Toplantılarda onları karşılayan biri olarak onlarla bir arada olmanın faydasını çok gördüm. Bir defa biz de varız diyebildik, abartmadan doğal olarak bunu gösterdik. Mazlumder, Özgür-Der ve diğer İslamcı yapıların, katı solcu yapıların fikirlerini değiştirdik mi buna ilişkin net bir şey söyleyemem. Ama yan yana gelmeyeceğimiz insanların eşcinsel derneğinin de o Koordinasyon'da olduğunu bilerek aynı harekette devam etmeleri bence bir adımdır. Ve önemli bir adımdır (2014, Mülakat, 3 Şubat).

³⁰ Erdoğan ve Köten, s. 101: "1980 askeri cunta yönetimi de, sahnede kadın kıyafeti giyen erkeklere yasak getirmiş; bu yasak, İçişleri Bakanlığı'nın 19 Mart 1981 tarihli 'Bar, pavyon gibi içkili yerlerde, kadın kıyafetiyle erkeklerin çalıştırılmasının engellenmesini içeren' genelgesiyle uygulanmıştır. Bu genelge Avrupa Birliği uyum yasaları paketiyle 2002 yılında yürürlükten kaldırılmıştır."

Koordinasyon süreci LGBT hareketinin bu görünürlüğü elde etmesinde çok önemli bir işlev görmüş, pek çok toplumsal kesimin birkaç aylık sürede LGBT hareketini tanınmasını ve kabullenmesini sağlamıştır. LGBT tarihi üzerine yazılan çoğu makalede savaş karşıtı hareketten bahsediliyor: Erdoğan ve Köten, (2014, s.106) “bu süreçte LGBT gruplar savaş karşıtı eylemlere katıldılar. . . . Eylemlerde kendi bayraklarını açmışlardı”; Ertetik (2010, s. 32) LGBT bireylerinin Irak savaşına karşı eylemlerde yer aldığını belirtiyor; Kurbanoglu (2010, s. 67) 2002’de pek çok LGBT sivil toplum kuruluşunun ve nerdeyse tüm LGBT bireylerinin Amerika’nın Irak savaşına karşı yapılan eylemlere katıldıklarını anlatıyor. Deniz Deniz Koordinasyon sürecinde yayınlanan kitap, dergi ve gazetelerde, web sitelerinde eşcinsel hareketten bahsedildiğini, bu yayınların LGBT bireylerin kamuoyunda gözükmesine yardımcı olduğunu anlatıyor:

Geçenlerde kütüphaneme baktığımda Koordinasyon dönemine ilişkin yazılmış birçok kitap ve dergi gördüm. İnterneti karıştırdım biraz, o dönemde çıkmış haberlerle karşılaştım. Baktığımda hepsinde Lambda İstanbul adı geçiyordu, hepsinde eşcinseller geçiyordu. Dolayısıyla eşcinsel harekete yaptığı katkı anlamında Koordinasyon çok önemli bir noktaydı (2014, Mülakat, 3 Şubat).

Türkiye gibi Müslüman bir ülkede eşcinsellerle Müslümanların bir arada yürüyüş yapması çok önemliydi. Memet Ali Alabora İslamcılar ile LGBT bireylerinin birlikteliğinin Türkiye’de bir ilk olduğunu söylüyor:

Bu çeşitlilik daha önce görülmemiş bir şeydi, dünyanın da görmediği bir şeydi. Dünya 1999’da gördü. Ne oluyor ya dedi, Seattle’da gördü, bu tür heterojen bir yapı Türkiye’de ilk kez görüldü. Bunun ilk görüldüğü yer de 1 Aralık mitingidir. Eşcinseller ile İslamcılar yan yana yürüyebildikleri ilk örnek yani. Bu anlamda dünyada da bir ilktir (2014, Skype görüşmesi, 21 Şubat).

Canan Şahin, Koordinasyon döneminde eşcinsellere diğer kesimlerle beraber iş yapma olanağı sağlandığını düşünüyor:

Belki pek çok kampanya açısından ISHK bir okul oldu. Eşcinseller için, başkalarıyla yan yana gelinen, dirsek teması kurulan, kendi kimlik politikalarının dışında küresel bir meselede başka ülkelerdekilerle birlikte hareket edilen bir deneyim oldu. Savaş karşıtı hareket içinde eşcinseller siyasete katılmış oldular. Koordinasyon'da Mazlumder'le eşcinseller aynı mekanda yer almış oldular (2014, Skype görüşmesi, 2 Haziran).

LGBT bireylerine özellikle sol kesimden verilen desteğin savaş karşıtı eylemler sırasında arttığı görülmektedir. Deniz Deniz, İstanbul'daki ilk *gay-pride*'ı anlatıyor:

O dönemlerde kamuya açık alanda ilk gay pride yapıldı. Daha önce izin alınamamıştı. Basın açıklamasını okuyan kişi olarak dönüp arkaya baktığımda eşcinsellerden çok arkamızda Koordinasyon'da tanıştığımız kişileri gördüm. Şimdi nasıl Gezi sonrası pride çok kalabalık olduysa, onun da başlangıcı bu anlamda Koordinasyon'dur. Antikapitalistler, DSİP'ten arkadaşlar, çok katı solcu yapılardan olan arkadaşlarımız da gelmişti, gizli, gizli, özellikle kadınlar. Parti bizi görürse ne olur diyorlardı ama gene de gelmişlerdi (2014, Mülakat, 3 Şubat).

Koordinasyon'da solcuların bir kısmının LGBT bireyleri hakkındaki tavırları değişti. Deniz Deniz, Koordinasyon içindeki birlikteliğin bazı katı solcuları değiştirdiğini düşünüyor:

Koordinasyon ofisine gelen katı solcu yapılardaki kadınların gizli gizli Lambda'yı görmeye gelip, Lambda'ya bakıp "niye bizim örgüt size böyle yaklaşıyor" deyip, örgütsel olarak değilse bile kişisel olarak özeleştiri verdiğini biliyorum. O dönem Lambda olarak 1 Mayıs'a hazırlandık, belgesel çekimi yapıldı. Ben yürürken o yapıdaki üç kadın korteji bırakıp bana gelip sarılıyorlar. Bundan bir yıl önce o kadın o korteji bırakıp sarılamazdı, isterdi belki ama korkardı. Belgeselde de var pankartını ve dövizini yere bırakıyor, geliyor bana sarılıyor, sonra tekrar dönüyor, arkadaşları da onları izliyor. Dolayısıyla baktığımızda bu hareket üç, beş kişinin bile bakış açısını değiştirebilirdiyse önemli bir harekettir (2014, Mülakat, 3 Şubat).

Koordinasyon sürecinde Türkiye solu açısından LGBT bireyleri ve örgütleriyle ilgili olumlu adımlar atılmıştır. Kurbanoğlu (2010, s.72) 1990'ların başında bazı sol örgütler LGBT bireylerinin vermiş olduğu mücadelenin de etkisiyle konuya daha duyarlı olmuşlardı, demektedir. DEHAP, ÖDP, DSİP gibi sol siyasi partiler LGBT bireylerinin hakları için mücadeleyi önemsiyorlardı. Ancak bunlar başlangıçta çok küçük adımlar atabilmişti. Koordinasyon süreciyle birlikte LGBT bireyleri ve örgütleri muhalif hareketlerin neredeyse

tamamıyla tanıştılar, muhalefetin bir parçası oldular. Koordinasyon sonrası, 2000'lerin ikinci yarısında LGBT bireylerinin mücadelesini destekleyen sol siyasi partilerin sayısı artmıştır: Devrimci Sosyalist İşçi Partisi, Emekçi Hareket Partisi, Eşitlik ve Demokrasi Partisi, Ezilenlerin Sosyalist Platformu, Halkevleri, Sosyalist Demokrasi Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi.

LGBT bireyleri açısından olumlu deneyimlerle örülü olan Koordinasyon boyunca, Müslüman camia eşcinsellerle birlikte olmaya göz yummuştur. Ancak Koordinasyon deneyiminden sonra İslami kesim, özellikle Özgür-Der, eşcinsellerle olan ittifaklara bir daha girmediler. Gülden Sönmez, kendi tabanları açısından eşcinselliğin beraber iş yapılamaz bir kesim olarak görüldüğünü anlatıyor:

Bizim kurallarımızdan bir tanesi; eşcinsel örgütler, bütün çalışmalarını kendi bakışlarını, taleplerini yaymak için fırsat olarak kullanıyorlardı, biz buna müsaade etmeyeceğiz diyorduk. Çünkü kavimlerin bile helak oldukları bir mesele, Müslümanlar açısından hassas bir mesele, haliyle buna müsaade etmememiz gerekir diyorduk. Eşcinseller hakkında bir tartışma vardı içimizde (2014, mülakat, 6 Ocak).

Gülden Sönmez bu kuralla rağmen Koordinasyon'un bileşenlerinin eşcinsellere yönelik tutumu yüzünden eşcinseller ile birlikte aynı koalisyonda kalmak zorunda kaldıklarını anlatıyor:

İstanbul'daki mitinglerde yanlış hatırlamıyorsam eşcinsel gruplar geldi. Küçük bir gruptu, sonra onlar tartışma konusu oldu. Bir yandan tartışırken, ortak çalışma devam etti, kopma konusu olmadı. Koordinasyon'daki politika, eşcinsellerin kendilerini ifade etme ve düşüncelerini, yapılarını yaymaya izin veren bir yapı olmadı. Koordinasyon'da 'Gelirlerse gelme diyemeyiz' diye bir çizgi olmuştu (2014, mülakat, 6 Ocak).

Yıldız Ramazanoğlu eşcinsellere daha sonra verilen tepkinin nedenini Müslüman kesimin giderek Anadolu'ya, daha muhafazakâr bölgelere yayılması ve LGBT hareketinin de giderek büyümesi ve görünür olması olarak açıklıyor:

Tabii ki savaş çok acı bir tecrübeydi, yaşanmış bir tecrübeydi, bu ittifakta eşcinsellerin olması o kadar önemsenmiyordu. Zaman içerisinde, bu benim de düşüncem, eşcinsellerin artık neredeyse her yerde çok baskın olması, onların yürüyüşleri, artık bu sadece kendilerinin yaşadığı bir şey olmaktan çıkıp propagandasını yapıyor olmaları, taraftarların toplanması, belki de rahatsız etmeye başladı. Özgür-Der bu konuda çok eleştiri almaya başladı, kendi yaslandıkları tabanda sıkıntı oluşturmaya başladı. Özgür-Der büyümeye başladı, sadece İstanbul'da varken, 2005'ten sonra büyümeye başladı, 20'ye yakın şubesi olmaya başladı. Taban da değişti, bizim daha önce karşı karşıya olduğumuz taban da değişti. Daha rafine, sofistike bir İslam anlayışına dönme ihtiyacı oluştu (2014, Mülakat, 4 Ocak).

LGBT hareketi Koordinasyon döneminde kamuoyunda görünür olmuştu. Türkiye siyasal kültüründe bir ilk yaşanmış, eşcinseller İslami kesimle aynı kareye girmiş, ancak beraberlik devam edememiştir. Eşcinsel hareketin yayıldığı, büyüdüğü, İslami kesimle birlikte iş yaptıkları bu dönem, İslami kesim açısından kısa vadeli olmuştur. Kurbanoğlu (2010, s. 104) 2000'lerin başında Ankara'da Kaos GL ile Başkent Kadın Platformu'nun arasındaki iyi ilişkilerin son zamanlarda bozulmaya başladığını, İslami kesimdeki kadın ve kurumların LGBT kurum ve bireyleriyle ortaklaşa iş yapmaktan uzak durduklarını anlatıyor. LGBT ve İslami kesim arasındaki işbirliği, İslami kesimden birkaç kadın ve kurumla sınırlı kalmıştır. Bu uzaklaşmada, İslami kesimin "LGBT bireyler yaşama hakkına sahiptir ama kamusal alanda görünür olmamalıdır" düşüncesi etkili olmuştur.

4.1.4. ISHK'ya Gençlerin Katılımı

Türkiye'de 1980 öncesi genel muhalefet hareketleri içerisinde gençlik hareketi her zaman görünür büyüklükte olmuştur. 1960-1970'lerde gençlik hareketleri hem sol hem sağın önemli parçaları olarak görülmekteydi. Pek çok siyasi örgütlenmenin liderlikleri gençlerden oluşuyordu. Volkan Yılmaz (2009, s. 219) 1980 öncesi dönemde Türkiye'de gençliğin, değişimin motor gücü olarak hemen hemen tüm siyasi projeler içerisinde yer aldığını

anlatıyor. Bu dönemde farklı siyasetlerin ortak eksenlerinden biri eğitilmiş gençliğe belirli bir siyasi misyonu taşıma görevinin verilmesi olduğunu söyleyebiliriz.

12 Eylül 1980 darbesinde tutuklananlar veya yurtdışına kaçmak zorunda kalanların arasında çok sayıda genç vardır. Darbe sonrası genel olarak siyasi katılımında bir düşüş görünürken, gençlerde bu daha hızlı olmuştur. Emre Erdoğan bunu şöyle anlatıyor:

Gençlerin siyasete katılmasının önündeki en önemli engel olarak 1980 sonrası siyasi kültürün yarattığı depolitize ortam görülmektedir.

a. Gençler “1980 öncesi” ortam nedeniyle siyasetten kaçmaktadır;

b. Aileler gençlerin siyasete girmesini istememektedir (2009, s. 94).

1960-1970’lerde siyasetin gençlik üzerinden devam etmesi ve bunun sonucunda 1980 darbesinden çok sert şekilde etkilenmeleri, daha sonra gençlerin hem kendilerinin isteğiyle hem de ailelerinin baskısıyla siyasetten uzak kalmalarına yol açmıştır. 1980 askeri darbesi sonrası yasalarla siyasi özgürlüklerin kısıtlaması bu süreci hızlandırmıştır.

Gençlerin siyasal katılımına ilişkin yapılan araştırma sonuçları 1980 sonrasında gençlerin küçük bir bölümünün siyasetle ilgilendiğini ortaya koymaktadır. Erdoğan’ın (2009, s. 77) yayımladığı Gençlerin Katılımı: 1999-2008 tablosu³¹ gençlerin 1999-2003-2008 arasındaki siyasi katılım oranlarını karşılaştırmaktadır. Üç dönem arasında çoğu alanda

31	1999	2003	2008
Oy Kullanmak	61,5	52,6	48,0
Bir siyasi partinin gençlik koluna üye olmak	10,0	8,3	9,0
Bir siyasi partiye gençlik kolları dışında üye olmak	6,0	3,5	4,1
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında ev tanımı yapmak	6,7	4,1	5,0
Bir siyasi partinin veya adayın seçim kampanyasında Tanıtım broşürü dağıtmak	8,1	5,3	5,3
Yaşadığınız şehir veya mahalledeki herhangi bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak	18,0	9,4	8,0
Sizi doğrudan ilgilendiren bir sorunla ilgili yetkili belediye veya benzeri mercilere dilekçe yazmak	20,6	10,2	7,3
Herhangi bir toplu yürüyüş eylemine katılmak	12,8	9,4	11,3
Herhangi bir boykot eylemine katılmak	7,9	6,4	6,8
İnternet üzerinde gerçekleştirilen bir protesto eylemine katılmak	3,2	4,3	7,2
Siyasi partiler dışında siyasetle ilgili bir STK’ya üye olmak	4,3	2,9	4,4

küçük düşüşler görünürken internet siyasetinde bir artış gözükmektedir. Tabloda en çok görülen siyasi katılım biçimi seçimlerde oy vermek (% 61,5-52,6-48,0). Oy verme dışında yapılan siyasi katılım yöntemlerinden ilgili mercilere dilekçe yazma (% 20,6-10,2-7,3) iken, toplu gösterilere katılma (% 12,8-9,4-11,3) olarak gerçekleşmekte, diğer katılım biçimleri % 10'un altında kalmaktadır. Herhangi bir siyasi partiye üye olma, gençlik kollarına üye olma, kampanyasını yapma gibi işler sorulduğunda gençlerin kabaca sadece % 9'u siyasi partilerle bir şekilde iletişim içerisinde görünmektedir.

Gençlerin hem olağan hem olağandışı siyasal katılımının düşüklüğü üzerine çalışma yapan Demet Lüküslü bunun nedenlerini şöyle sıralıyor:

Yaptığımız odak grup toplantıları, siyasete ve siyasal alana yapılan eleştirilerin üç ana nokta etrafında döndüğünü gösterdi. Bu eleştirilerden ilki siyasal alanın kirli bir alan olduğunun ve siyasetin kirli yapıldığının dile getirilmesi. İkinci nokta ise siyasal alanın katı ve değiştirilmesi neredeyse imkânsız bir alan olarak algılanması ve bir şeylerin değişeceğine dair umudun olmamasıdır. Üçüncü nokta ise -ki bu nokta daha çok eğitilmiş gençler tarafından dile getiriliyor- siyasal örgütlenmelerin, kişilerin farklılıklarına ve bireyselliklerine saygı duymayan örgütlenmeler olarak tanımlanmasıdır (2009, s. 193).

Gençlik araştırmaları genel anlamda yıllar karşılaştırması ve ortalama üzerinden yapıldığından, savaş karşıtı harekete gençlerin katılımı üzerine spesifik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak mülakatlarda Koordinasyon süreci, 1980 sonrası gençlik katılımının en yüksek olduğu hareket olarak tarif edilmiş, 12 Eylül sonrası kitlesel muhalefet geleneği, meşruiyeti kaybolan gençliğe, yeniden kitleselleşme, siyasallaşma, meşru siyaset yapma imkânı sağlandığı ifade edilmiştir. Sami Evren eylemlerde çeşitli üniversite pankartlarının arkasında binlerce savaş karşıtı öğrenci buluştuğunu şöyle anlatıyor.

Üniversite gençliğinin 12 Eylül'den sonra kitlesel olarak muhalefet etme geleneği yoktu. İtiraz etmeyen, ehlileştirilmiş, muhalefet etmeyen bir üniversite gençliği vardı. Siyasi gruplar burada aktif faaliyet yürütemiyordu. Savaş karşıtı hareket çok meşru bir zemin sundu. O meşru zemin üniversite gençliğinin duyarsız olmadığını gösterdi. Gençler herhangi bir siyasi grubun flaması ile yürümediler. Kendi okullarının

flamasını açıp yürüdüler, Gezi’de de buna benzer tavır aldılar (2014, Mülakat, 29 Ocak).

Yukarıda gençlikle ilgili yapılan saha çalışmalarında ulaşılan “gençlerin giderek siyasete ilgisiz davrandıkları” sonucu, Koordinasyon sürecinde farklı görünmektedir. Koordinasyon gençliğin toplumsal olaylarda yeniden görünür oldukları hareketler olmuştur. Yıldız Ramazanoğlu, İslami kesim açısından da gençlerin Koordinasyon ile siyasete daha aktif katıldığını söylüyor:

Gençler ISHK gibi muhalif hareketlere katıldıktan sonra değiştiler. Gençler arasında ağabeylik-kardeşlik müessesesi içerisinde, hep birileri anlatır, diğerleri dinler, onaylar, yukarıda birileri var, her şeyi onlar biliyor olayı kalktı, bu perde kalktı. Gençlerin gözü açıldı, gençlere baktığım zaman, bütün bunları görebiliyorum. O dönem ne kadar çok konuşma yaptım, artık sayısını hatırlamıyorum. Ben Türkiye’nin neredeyse her yerinde konuşma yaptım. Gittiğim yerlerde bazen 10-50 kişiye bazen 500 kişiye konuşma yaptım... Bu toplantılar benim için çok önemli, çünkü gençlerin konuşabildiğini gördüm. Daha önce büyükler gelip konuşup giderdi, herkes dinler, pek soru bile sorulmazdı. Şimdi bu toplantılarda herkes sabırsız, herkes konuşmak istiyor, salonda herkes 50-100 kişi elini kaldırıyor, herkesin söyleyeceği şey var. Ana konuşmacıdan çok konuşanlar var, başladı mı durduramıyorsun bir türlü (2014, Mülakat, 4 Ocak).

Ramazanoğlu’nun anlattığı örnekler gençlerin katıldığı toplantılarda konuşan Memet Ali Alabora, Sami Evren, Tayfun Mater, Şenol Karakaş tarafından da mülakatlarda dile getirildi. Gençlerin önünün açıldığı, daha aktif siyasetçiler haline geldikleri söylendi.

Lezgin Örnek, Koordinasyon’un gençler üzerindeki eğitici rolünün altını şöyle çiziyor: “Mesela gençler üzerinde muazzam bir etkisi oldu. Düşünün yıllarca 70’lerdeki devrimci dayanışmayı dinleyen gençler vardı ve Koordinasyon sürecinde birlikte yürümenin zeminini gördüler” (2014, Skype görüşmesi, 27 Şubat). Önceki deneyimleri dinlemekle sınırlı kalanlar, artık kendi deneyimlerini anlatabilecekleri hareketlerde yer alıyorlardı. Ayşe Yılmaz, ESP’li gençlerin Koordinasyon sürecindeki kadrolaşmasını şöyle anlatıyor:

ESP içinden Koordinasyon'a bizi dinlemeye gelen, orada ortaklaşa mücadelede nasıl hareket etmek gerektiğini anlamaya gelen pek çok genç vardı. Onlar kendilerini çok geliştirdi, birçoğu şimdi yazıyor, çiziyor, kalemleri geliştirdi, ufukları da geliştirdi. Benim kendi gözlemlediğim bire bir, o dönemde yeni mücadele hayatına başlayan pek çok insan, 90 kuşağından bayağı sağlam şeyler çıktı, kadrolar çıktı (2014, Mülakat, 22 Şubat).

Gençler Koordinasyon faaliyetlerine aktif olarak katılmışlar, ancak karar mekanizmalarında yer alamamışlardır. Volkan Yılmaz (2009, s. 226) bunun siyasi katılımında genel bir durum olduğunu şöyle anlatıyor:

Siyasi örgütlenmeler içerisinde karar alma mekanizmalarında yer almamaları, yer alsalar da "ciddiye alınmamaları", gençlerin gündelik taleplerini siyasetle ilişkilendirme şansı bulamamaları ve örgüt içi öğrenmenin yatay bir deneyim paylaşımının aksine, yetişkinden gence doğru bir indoktrinasyona dönüşmesi oluyor.

Canan Şahin, karar mekanizmalarında olmasalar da gençler olarak kendilerini yine de Koordinasyon'un bir parçası olarak hissettiklerini ve başarıda kendilerinin de payının olduğunu söylüyor:

Türkiye'deki sol ve sendika liderliklerinin de etkisiyle, Koordinasyon'da gençler sıkıntılar yaşadı. Karar mekanizmasına gençleri de eklemek isteyenler bazı duvarlara çarptı, ama gene de hareketi büyötmeye çalıştık. Eylemlerin, sokağın yaş profiline baktığımızda güçlü bir genç ekip vardı. Benim de aralarında yer aldığım gençler hareketi inşa etmeyi tercih ettiler. Pankart yapmak, döviz yapmak, atölye yapmak, gösterilere katılmak; karar mekanizmalarında yer almaktan daha heyecan vericiydi. Bence Koordinasyon aidiyeti toplantılara katılmayı aşan bir şeydi. İnsanlar eylemlere katılarak, o eylemleri düşünerek bile kendilerini Koordinasyon'un bir parçası hissettiler (2014, Skype görüşmesi, 2 Haziran).

Mülakat yapılan kişilerin çoğunun gençlerin katılımı hakkındaki fikirleri örtüşüyor. Etkinliklerin örgütlenmesinde ve katılımında sayıları yüksek olan gençler karar mekanizmalarına giremiyor veya girmiyorlardı. Koordinasyon gençler için siyasete katılımın arttığı bir dönem olmuştur. Özellikle üniversitelerde yoğun bir savaş karşıtı hareket ortaya çıkmıştır. Yeni siyasal katılım yöntemleri en çok gençler tarafından benimsenmiş ve uygulanmıştır. Gençler katı örgüt yapılarının dışında, renkli, eğlenceli, kitlesel, meşru bir

siyasal faaliyet yürütmüşlerdir. Bu faaliyet, sonraki yıllarda gençliğin farklı muhalif hareketler içinde bulunmasının önünü açmış, Gezi hareketi, bunun gerçekleştiği önemli bir deneyim olmuştur.

4.1.5. ISHK'da Kadınların Katılımı

Siyasal bilim literatüründe kadınların siyasal katılımları erkeklere göre düşük kabul edilmektedir. Bu oranın düşük olmasının nedenleri şöyle sıralanabilir (Kalaycıoğlu 1983, s.19): İlk olarak, cinsiyet rollerinin toplumsal statü üzerindeki etkisinden dolayı kadınların siyasal katılımını etkilemektedir; yani kadınlar genel olarak erkeklere oranla daha düşük bir sosyo-ekonomik statüde bulunmaları nedeniyle siyasal yaşama daha az katılabilirler. İkinci olarak, kadınların düşük sosyo-ekonomik statüleri nedeniyle erkeklere oranla daha az sahip olabildikleri siyasal ilgi, siyasal bilgi, siyasal etkinlik ve örgütsel üyelikten dolayı, siyasal yaşama daha az katılabilmekteler. Üçüncü olarak toplum kadından, aile ve eve yönelik roller üstlenmesini beklemektedir. Kadının siyasal katılım gibi aile dışı ve kadın için toplumun uygun görmeyeceği davranışlar ve eylemlerle dolu bir yaşam biçimi sürdürmesi, toplum tarafından kabul edilmemektedir. Bu nedenlerle kadının erkeklere oranla, siyasal yaşamda yoğun zaman ve enerji sarfi isteyecek şekilde bir faaliyeti olamamaktadır. Böylece oy vermek gibi seyirci faaliyet olarak gruplandırılan, fazla zaman ve enerji harcamayı gerektirmeyecek ve aile efradıyla beraber yerine getirilebilecek siyasal katılma türlerinin kadınlar tarafından daha sık başvurulmuş türler olduğu, diğer aktif siyasal eylemlerde daha çekingen bir davranış içinde oldukları gözlemlenmektedir.

Klasik çalışmalar kadın ve erkeklerin siyasal katılma davranışları arasında yukarıda ifade edilen belirgin farkları gözlerken son zamanlardaki çalışmalar bu farkların azalmakta

olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi ve çalışan kadın sayısının artması, kadının toplumsal rollerinin değişmesine de neden olmaktadır. Kadınlar artık siyasal yaşamla daha çok ilgilenmekte ve haklarını daha bilinçli savunabilmektedirler (Sitembölükbaşı 1997, s. 66).

1980 öncesi kadın hareketleri genelde siyasi örgütlenmelerin kadın kolları düzeyinde iken, 1983'ten sonra bağımsız kadın örgütlenmeleri, dergi çevreleri oluşmaya başlamıştır. 1987'de kadına yönelik şiddete karşı gösterilerle binlerce kadın sokağa çıkmıştı. Şirin Tekeli (1989), 1980 darbesinden sonraki yıllarda güçlenen kadın hareketinin diğer muhalefete de güven verdiğini söylüyor. Tekeli, kadın hareketinin sadece cinsiyetçilik, ataerkillik, cinsel istismar, cinsel şiddet olaylarına odaklanmadığını, aynı zamanda darbe sonrası sivil hayata dönülmesinde de etkili olduğunu söylüyor. Tekeli kadın örgütlenmelerinin hiyerarşik olmadığını, demokratik mekanizmalarla işlediğini, bunun da demokrasinin gelişimine katkıda bulunduğunu savunuyor.

Kadınların muhalefet hareketlerindeki katılımlarının yüksekliğini Koordinasyon etkinliklerinde de görebiliyoruz. Ayşe Gül Altınay; "Savaş karşıtı hareket, Feministler ve LGBT örgütlerinin çok etkin ve çok görünür oldukları bir süreç oldu" (2014, mülakat, 13 Şubat) demektedir. Kadınlar bağımsız olarak onlarca savaş karşıtı etkinlik örgütlemişlerdir. 8 Mart 2003'te yapılan kadın yürüyüşü savaş karşıtı etkinliğe dönüşmüştü. *Milliyet* gazetesi haberi "Kadınlar barış için yürüdü. Dünya Kadınlar Günü'nde meydanları bir gün için de olsa erkeklerden devralan kadınlar, önce savaşa karşı yürüdüler, sonra kendileri için" diyerek vermişti (9 Mart 2003). Gezi parkında Iraklı kadınlar için 1.000 kadın buluşması yapılmış, AKM'nin önünde kadınlar çocuklarıyla birlikte balon uçurmuş, Savaşa Karşı Kadın Platformu, Silopi ve Kıbrıs'a delegeler göndererek savaş karşıtı açıklamalar yapmışlar,

Feminist kadınlar “İşgale ve saldırıya son, hepsi erkek tesadüf mü- kadın barış noktası” eylemlilikleri yapmıştı.

Ancak etkinliklerde görülen yüksek katılım, Koordinasyon toplantılarında ve karar mekanizmalarında görülmemektedir. Koordinasyon toplantılarında sosyalist örgütlerle bağlantıları olan kadın örgütlerinin katılımının çoğunlukta olduğu, feministlerin katılımının ise daha az olduğu görülmektedir. Ayşe Yılmaz katılan kadın kurumlarını şöyle tarif ediyor:

Özellikle feminist hareket adına katılan biri yoktu, tekil katılımlar vardı. Pazartesi vb kurumlardan gelen yoktu, biz onlarla görüşmüştük ama temsilci gelmiyordu. Bir Emekçi Kadınlar Birliği, SDP’li kadınlardan, EHP’li kadınlardan gelenler vardı (2014, Mülakat, 22 Şubat).

Hülya Osmanağaoğlu da benzer bir tablo çiziyor: “Koordinasyon’da yer alan kadın örgütleri benim bildiğim kadarıyla genelde bir siyasi örgütle daha politik ortaklık içinde olanlar oldu. ISHK içinde biz feministler olarak yer almadık. Ama Amargiden emin değilim, belki Pazartesi de isimlerini vermişlerdir ama aktif çalışma içinde yer almamışlardır” (2014, Mülakat, 26 Şubat). Toplantılara katılımdaki bu farklılık, Koordinasyon deneyiminin kadın kurumları arasındaki algılanma şekline de yansıyor. Sosyalist kurum üyeleri Hülya İmak, Ayşe Yılmaz ve İlknur Birol sürecin kadınların katılımı konusunda olumlu olduğunu düşünürken, feministlerden Hülya Osmanağaoğlu ve Nilgün Yurdalan farklı düşünüyorlar. Hülya İmak, kendi deneyimlerini şöyle anlatıyor:

Biz kendimizi sosyalist kadınlar olarak tanımlıyorduk. O toplantılarda eril dille uğraşıyorduk, sürekli adamlar diyorlardı ve savaş karşıtı cümleleri çok eril bir yerden kuruyorlardı. Bunlara karşı biz itiraz ettiğimizde “siz de sürekli muhalefet ediyorsunuz” diye eleştiri geliyordu. Bence bu karma örgütlerin kadın örgütleriyle ve feminist örgütler ile ilk çalışma deneyimiydi. Benim tarihim açısından hemen hemen her platformda yer aldım, feministler genellikle karma alanları, karma grupları ve karma partileri terk etmişlerdi. Tabi burada da küsüp giden feministler oldu, her şeye rağmen kalıp mücadele eden kadın grupları da oldu. Kadın örgütleri kendilerini ifade edebildi mi? Kocaman kocaman adamların yönettiği karma örgütler içerisinde politika yapmak, arkada “ben de varım, ben de varım” diye cılız sesle bağırarak gibi bir şey. Ama o cılız sesi ortalara doğru güçlü bir şekilde çıkarmaya başladık ve duyulmaya

başladı diye düşünüyorum. İlk başlarda işte kürsü kullanımında kadın-erkek temsiliyetinde pek hassasiyet yoktu. Ama kadın örgütlerinin baskısıyla, sürekli uyarıları ile sonraki etkinliklerde basın açıklamalarını bir erkek bir kadın okusun denmeye başlandı, bunu İslami gruplar bile söylemeye başladı (2014, Mülakat, 10 Şubat).

İlknur Birol, Koordinasyon'un Türkiye kadın hareketi açısından yeni perspektifler geliştirdiğini söylüyor. Kadınların sesini duyurmak için planlanan 1.000 kadın buluşmasının, önemli bir deneyim olduğunu belirtiyor. Siyasal katılım için özel bir örnek olduğunu belirtiyor:

ISHK süreci 1995-2000'lerde bir miktar daha hareketlenmiş olan kadın tartışmasında özel bir kulvar açtı. Bize Dünya Kadın Yürüyüşü ve Koordinasyon içinde kadınlarla birlikte özel olarak "savaşın en mağdur cinsi" olarak kadınların sesinin bir şekilde duyurulması gerektiğini düşündürdü. Bu konuda 1.000 kadın buluşması son derece yaratıcı bir eylemdi. Kadınların yan yana çalışması açısından önemli bir terbiye kazandı, görünmez ama çok önemliydi (2014, Mülakat, 5 Mart).

Feministler kendi siyasal katılım yolları konusunda kendi fikirlerini, yol haritalarını oluşturmak istediklerini, bu nedenle kadın sorununu yeterince öne çıkarmayan ortamlarda siyasal katılım sağlamak, siyaset yapmak istemediklerini söylüyorlar. Erkek egemen biçiminden, dilinden rahatsız olduklarını, kadın sorununu öne çıkaramadıklarını, bu nedenle çalışmalara katılmadıklarını söylüyorlar. Hülya Osmanağaoğlu bu süreci şöyle anlatıyor:

Biz, feministler savaşa yönelik sözümüzü bağımsız söylememiz gerektiğini söylüyorduk. "Hepsi erkek tesadüf mü" diye haftalarca savaşa karşı oturma eylemi yaptık. Biz sözümüzü tam da ISHK'nun kurduğu kadın sözünün dışında bir yerde kurduk. ISHK'da bizim algıladığımız kadarıyla söz daha çok kadınlar da savaştan analar, bacılar, kardeşler olarak etkilenir üzerinden kuruluyordu. Yani savaşın toplumsal cinsiyetlendirilmiş halini görmeyen, kadınlar üzerinde savaşın erkek niteliğini görmeyen bir yerden bir savaşa hayır deniyordu. Yani halkların savaşa hayır, halkların kardeşliğinin imhasına hayır, Amerikan işgaline hayır. Bizse diyorduk ki savaş aynı zamanda erkeklerin savaşı, savaş dediğin olgu erkek (2014, Mülakat, 26 Şubat).

Nilgün Yurdalan Koordinasyon'daki kadın sözünün eksikliğini genel olarak muhalif dilinin değişmesini engellediğini söylüyor:

Muhalifler olarak herkesin sözünün eşit değerinde olması vazgeçilmezdir. Hele savaş karşıtı harekette daha da önemlidir. Koordinasyon'da bu olsaydı hem Koordinasyon daha güçlü çıkardı, hem feminist hareket açısından yıllar boyunca 'annelerin kanları, faşistler anaların kanında boğulacak, yok kadınlar ağlıyor' gibi kavramlar çok daha önce tartışılacaktı. Kadınlar sadece mağdur olarak değil esas olarak savaş karşıtı mücadelenin esas unsurları olarak görülecekti. Biz Koordinasyon'da bu imkanları değerlendiremedik (2014, Mülakat, 3 Nisan).

Toplantılarda karar alma süreçlerinde kadınların, özellikle feministlerin katılımı yeterli olmasa da eylemlere katılımında kadınlar etkili olmuşlardı. Kadınlar hem Koordinasyon içinde hem dışında onlarca etkinlik düzenleyerek savaşın kadınlar üzerindeki olası sonuçlarını engellemeye çalışmışlardır. Koordinasyon'un toplantılarına ve karar mekanizmalarına katılım, feminist gruplar dışında sağlanmıştır. Özellikle örgütlü siyasal yapılardaki kadınların Koordinasyon'a yoğun katılımı olmuştur. Koordinasyon'a katılan kadınlar süreci olumlu bulmuşlar ve daha sonraki kadın hareketlerinde bir altyapı sağladığını ifade etmişlerdir.

Yukarıdaki mülakatlar değerlendirilmesinden sonra görüyoruz ki Koordinasyon, muhalefetin siyasal kültüründe kısa bir süre için bile olsa laik-İslamcı, Kürt-Türk, LGBT bireylerle-İslami kesimin kutuplaşmasını azaltmıştır. Savaş karşıtı muhalif hareketlerin ve bireylerin tek bir ortak sloganla bir arada hareket etmesini sağlamıştır. İslami kesim, Kürtler, LGBT bireyleri, gençler ve kadınların katılımlarına bakıldığında, İslami kesim ve Kürtlerin karar mekanizmalarına katılabildikleri, diğerlerinin bunu başaramadığı görülmektedir. Karar mekanizmalarında kota uygulaması olmadığı için alınan kararlarda kadın, genç, LGBT bireylerin aktif katılımı sağlanamamıştır. Kutuplaşmalar Koordinasyon süresince kırılmış olsa da, Koordinasyon sonrasında bir kısmının çok hızlı bir şekilde yeniden kurulduğu gözlenmektedir. İslami kesimin bir kısmı eşcinsellere, solcuların bir kısmı İslami kesime bir

noktaya kadar tahammül etmiştir. İslami kesim, Koordinasyon’u eşcinselleri görünür kıldığı için eleştirirken, Halkevleri, ÖDP gibi kurumlar Koordinasyon’u İslami kesimi görünür kıldığı için eleştirmektedir. Yıldız Ramazanoğlu’nun mülakatında görüldüğü gibi İslami kesim daha sonra LGBT bireyleriyle ortak iş yapmazken, İlknur Birol’un mülakatında da Halkevleri’nin İslami kesimle artık ortak iş yapmayacağı görülmektedir. Kutuplaşmalar bu gruplar için hiç ara verilmemiş gibi devam etmiştir.

Koordinasyon’un İslami kesim ve LGBT bireyleri açısından bir farkındalık yaratmış olduğu gözlenmektedir. İki kesim de görünür olmaktan memnun olmuşlardır. Kürtler ve gençler karar alma mekanizmalarına dair eleştirilerine rağmen hareket içinde olmaktan mutlu bulunmaktadırlar. Kürtler kendilerine negatif davranıldığını düşünseler de, yine de büyük bir muhalefet hareketi içinde yer almaları onları olumlu etkilemiş görünmektedir. Barış Anneleri kendi çabalarıyla, görüşmeleriyle kendilerini kabul ettirmişler, Koordinasyon’daki ilişkilerle bu durumu pekiştirmişlerdir.

Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra hem gençlerin hem kadınların eleştirileri haklıdır. Gençlerin katılımının anlatımı sorunludur. Parti ve sendika temsilcileri gençlere sadece harekete geçirilebilecek bir kitle gözüyle bakmaktadırlar. Gençlerin siyasi tecrübe kazandığı ve siyasi partilerde kadrolaştığı anlatımı hâkim görünmektedir. Koordinasyon deneyimi, gençlerin karar mekanizmalarına katılma konusundaki eleştirilerini gideren bir değişiklik yaratamamıştır. Koordinasyon bileşenleri kadınların siyasi katılımındaki dezavantajlarını giderecek bir etkinliği de sağlayamamıştır. Kadınlara diğer bileşenler gibi davranılmıştır.

Koordinasyon süreci Arendt’in “siyasal düşünceler kişisel oluşturulamaz, ancak kamusal bir çerçevede tartışılmalı, karşılıklı fikir alış verişi ile oluşturulmalı, denenmeli ve geliştirilmelidir” düşüncesine uygun bir dönem olmuştur. Değişik inanç, kimlik ve

ideolojideki vatandaşlar oy verme dışında da siyasal faaliyette bir araya geldiler, farklılıklarını ve benzerliklerini görebilecekleri ve demokratik tartışmanın objeleri olacakları siyasal-kamusal bir alanda buluştular, tartıştılar ve birbirlerini etkilediler. Bu etkileşim herkes üzerinde aynı etkiyi yapmamış olsa da değişimin kapısını açmış oldu.

4.2. Koordinasyon Meşru Bir Hareket miydi?

Toplumsal hareketler “yasallık”tan çok meşruluk ve kitlesellik gibi kavramlara dayanmaktadırlar. Toplumsal olarak yaratılmış bir meşruluk hali, toplumsal hareketlerin temel ikna ve motivasyon noktasını oluşturmaktadır. Bu hareketlerin, toplumsal etki gücünü de büyük oranda buradan aldığı söylemek yanlış olmayacaktır. Bir toplumsal hareketin kitleselleşmesi genellikle o hareketin toplum tarafından meşru görülmesiyle orantılıdır. Türkiye’de 1983-2000 arası meşruluk kazanan ve kitleselleşen birkaç hareket olmuştur. Kadınların, kadınlara yönelik şiddete karşı etkinlikleri, Zonguldak işçilerinin yürüyüşü, kamu emekçilerinin sendika mücadelesi toplumda meşru hareketler olarak kabul edilmiş ve desteklenmiştir.

Koordinasyon toplumda meşruluk ve kitlesellik sağlayan bir hareket olmuştur. Koordinasyon’a toplumda meşruluk sağlayan birkaç noktadan bahsedebiliriz: Hareketin halkın duygularına hitap edebilmesi; barışçıl, anti-militarist olması; Amerikan karşıtlığı; küresel hareketlerle bağları; hareketin hem dünyada hem Türkiye’de ana akım medya tarafından öne çıkarılması. Bu özellikler hem meşrulaşmayı hem kitleselleşmeyi olumlu etkilemiştir. Aşağıda bu özellikler teker teker incelenecektir.

4.2.1. Hareketin Halkın Duygularına Hitap Edebilmesi Sağlandı

Savaş karşıtı hareketin meşruiyetinin önemli dayanaklarından biri, halkın duygularına hitap edebilmesi olmuştur. Savaş karşıtı hareket, insanların vicdanlarına seslenmiş, onların merhamet duygularını harekete geçirmiştir. Bu kavramlar açıkça siyasal içeriklere sahip olmasalar da, insanların hareketi benimsemesinde, söylediklerini dinlemesinde etkili olmuştur. 1 Aralık 2002’de yürüyüşte okunan basın açıklamasının (Bkz. Ek 5) aşağıdaki cümleleri vicdanlara seslenmektedir:

Sizin çocuklarınızın adları yok mu?
Ayşe, Ali, Ozan...
Iraklı çocukların da adları var:
Hüseyin, Merve, Muhammed...
Onlar birer sayı değil. Onların da yüzleri, kalpleri, hayalleri var.
Onlara asla savaş zaiyatı, onlara asla birer sayı gözüyle bakmayın!...

Bu yaklaşım diğer basın açıklaması metinlerinde de korunmaya çalışıldı. Kullanılan dövizler, sloganlar halkın vicdanına sesleniyordu. Sami Evren hem insanların bir araya gelmesinde, hem de 1 Mart zaferinin kazanılmasında Koordinasyon’un muhalefetin vicdanı olmayı başarmasının katkısı olduğunu düşünüyor:

Son tahlilde Koordinasyon’da belirleyici olan pozisyon, muhalefetin vicdanı olma noktasıydı. Belki yaptığımız doğrudan siyasi bir faaliyet değildi, ama en politik hareketti. Konuşmalarımızda herkesin savaşa karşı tutum alması gerektiğini, savaşta insanların öleceğini söylediğimizde bütün insanlar vicdanen katılma ihtiyacı hissettiler. 1 Mart tezkeresinin örgütlenmesinde bu boyut önemliydi (2014, Mülakat, 29 Ocak).

Haksızlıklara karşı çıkmak, adalet arayışı toplumlarda genel olarak destek gören bir davranıştır. Bir ülkeye haksız bir saldırıya karşı çıkmak adalet duygusunun yayılmasını sağladı. Ahmet Mercan, Koordinasyon’un toplumdaki adalet inancını pekiştirdiğini söylüyor:

Koordinasyon’un küresel kalkış ve senkronize hareket etmesi çok etkili oldu, beklenmedik bir şeydi, aynı anda aynı günde ortaya çıkması ‘küreselleşmeye karşı küreselleşmenin de hayatıyeti söz konusu’ olduğunu gösterdi. Yani küresel dünyaya

karşı bir küreselleşme hareketi kurulabilir. Bunun manifestosu da adalet adına yapılıyor olmasıydı. Koordinasyon yanlıslara insan hakları adına karşı çıkmamanın imkan dahilinde olduğunu gösterdi ((2014, Mülakat, 10 Ocak).

Kenan Alpay, Koordinasyon'un barış, adalet, merhamet, vicdan duygularının toplumda yaygınlaşmasını sağladığını söylüyor:

Belki bu hepsinden önemlidir; gerek sosyalist kimlikli olsun, gerek İslamcı kimlikli olsun insanların adalete ve merhamete olan bağlılığını, bu arayışı güçlendiren hatta bu noktadaki dayanışmayı artıran bir süreç oldu. Bence bu hiçte azımsanacak bir kazanım değildir (2014, Mülakat, 9 Ocak).

Koordinasyon'dan muhalif hareketin diline eklenen merhamet, vicdan gibi kavramlar daha sonra Mavi Marmara gemisi baskınında, Roboski katliamında, Soma faciasında siyasal olarak farklı birey ve grupların ortak davranış sergilemelerinin zeminini oluşturmuş, bu hareketlere toplumda meşruluk sağlamıştır.

4.2.2. Barışçıl ve Anti-Militarist Hareket

Hareketin meşruluğunun bir diğer yönü de barışçıl yöntemleri esas alması olmuştur. Dünyada muhalif hareketlerin barışçıl bir çizgi izlemesi onları daha fazla meşrulaştırır. Gandhi'nin pasifist direnişi, vicdani ret hareketleri gibi barışçı hareketler, şiddet içeren muhalif hareketlerden daha meşru görünürler. Koordinasyon öncesi barışçıl eylemler denenmeye başlamıştı. Tolga Temuge, Greenpeace deneyimini şöyle anlatıyor:

Greenpeace'in sivil toplumun gelişimine bence en büyük katkısı, doğrudan barışçıl eylemi popüler bir şekilde Türkiye genelinin de duyacağı şekilde ilk yapan. Doğrudan barışçıl eylemi ilk biz yaptık diyemem ama ismi, yapılış tarzı, medyayı kullanma şekliyle ilk. 1994-95 filan Nükleere karşı Akkuyu santraline karşı Ankara'da TEK'in önünde bir eylem yaptık. Maskeler takıyorsun, TEK'in önüne yatıyorsun filan. Pankart açılmasına güvenlik güçlerinin alerjisi vardı, pankart açmak bir olaydı. Biz de bir 10 saniye filan durabilmıştik. Kapıları zincirlediğimizde camları kırdılar. Alışık olmadıkları bir tarz ile karşı karşıydılar, kimse direnmiyor, kimse slogan atmıyor. Bir kısmı yerde yatıyor, konuşmacılar var, biri benim, gayet sakin, düzgün konuşuyorum. Bizi terörle mücadeleye götürdüler, ne yapacaklarını bilemediler.

Orada da 40 kişi bütün düzenlerini bozduk. O eylem, o hareketteki pek çok insanın aklında kaldı (2013, Mülakat, 4 Aralık).

Greenpeace hareketinin Türkiye’de başlattığı bu şiddet içermeyen eylem biçimi toplumda olumlu karşılanmıştır. Koordinasyon sırasında daha görünür olan şiddet içermeyen eylem biçimi kamuoyunda ilgi çekiyordu. Ayşe Arman, Tolga Temuge’yi şiddet kullanmadan da kendimizi ifade edebileceğimizi gösteren kişilerden biri diye anlatıyor:

Siz tabii dilediğinizi düşünmekten özgürsünüz ama ben bu Greenpeace'çilere hayranlık duyuyorum. Ve nükleer enerji, kimyasal atıklar, genetik mühendislik, toksik atıklar gibi hayati meselelerde, birilerinin ses çıkarmasını, şiddet içermeyen, zekâ fişkiran, yaratıcılık kokan, aynı zamanda da sonuca ulaşan dünya çapında eylemler yapmasını sonuna kadar destekliyorum. Tolga da onlardan biri işte. Gazetelere belki kendini oraya buraya zincirleyen ve defalarca polis tarafından gözaltına alınan bir Greenpeace'çi olarak geçti. Ama esas olarak hepimize, yaşamımıza müdahale eden her şeye itiraz edebileceğimizi, şiddet kullanmadan da kendimizi ifade edebileceğimizi gösterdi (*Hürriyet*, 22 Mart 2004).

Bu deneyimler 2000’lere kadar Greenpeace gibi birkaç kurumla sınırlı kalmıştı. Koordinasyon süreci barışçıl eylemliliklerin arttığı bir dönem oldu. Militarist siyasi kültürün baskın olduğu bir ülkede, savaş karşıtı hareketin barışçıl yöntemleri benimsemesi önemli bir deneyim olmuştur. Ayşe Gül Altınay bu süreci şöyle anlatıyor:

Vicdani ret hareketinin “Öldürmeyeceğiz, ölmeyeceğiz, kimsenin askeri olmayacağız” sloganı önceleri çok marjinaldi, kimsenin sahiplenmediği bir slogandı. Hâlbuki eylemlerde çok sık atılmaya başlandı, geniş kitleler sahiplendi. Vicdani ret hareketinin, savaş ve militarizmin ilk kez bu kadar yaygın tartışılmaya, sorgulanmaya başladığı bir süreç oldu (2014, mülakat, 13 Şubat).

Türkiye solunun büyük bir kesimi, 60’lı yılların sonundan itibaren silahlı mücadele geleneğine yönelmiş, militaristleşmiştir.³² Solda, 1970 ve 1971’de devrim mücadelesinin ancak silahlı mücadeleyle kazanılabileceğini savunan siyasi örgütlenmeler (en bilinenleri THKP-C, THKO, TİKKO) ortaya çıkmıştır. Bu silahlı örgütlerin faaliyetleri 12 Mart 1971

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Kürkçü 2007.

darbesinden sonra kanlı bir şekilde bastırılmış, binlerce örgüt militanı tutuklanmış, işkence görmüş, işkencede ve sokaklarda öldürülmüş, üç gençlik lideri de idam edilmiştir. 1973'te darbe dönemi sona ermiş ve tekrar demokrasiye geçilmiştir. Ama sol, siyasal mücadeleye 12 Mart'ta kaldığı yerden devam etmiştir. Silahlı mücadele yöntemleri, eylemler ve örgütlenmeler 70'li yıllar boyunca sürdürülmüştür. Bu dönem sağda da silahlı örgütler ortaya çıkmış, sağ ve sol gruplar arasında ve sol içinde silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Silahsız mücadeleyi savunan TKP, TSİP gibi örgütler bile silahlanmışlardır. 12 Eylül Darbesi silahlı örgütlerin çoğunluğunun dağılmasına yol açmışsa da solda silahlı mücadele kültürü her zaman var olmaya devam etmiştir. Bu mücadele biçimi solun siyasal kültürüne militarist öğelerin yerleşmesine yol açmıştır.

Koordinasyon'da yer alan bazı siyasi örgütler, geçmişten gelen bu militarist siyasal kültüre sahip çıkmışlar, Koordinasyon'daki tartışmalara taşımışlardır. Ama süreç içinde, tartışmalar ve eylemler sonucunda militarist olmayan bir siyasal kültür, Koordinasyon'da yeşermiş ve egemen hale gelmiştir. Ayşe Erzan, Koordinasyon'da bazı sol gruplarda var olan militarist yönü şöyle anlatıyor:

Genel olarak savaşa karşı bir şeyi pek çok sol grup kabul etmez, diye düşündüm. Savaşa Hayırda ortaklaşamıyorduk. O yüzden Irak'ta Savaşa Hayır sloganı önerim çok çabuk kabul gördü. Her türlü savaşa, şiddete karşı olmak sol açısından zor. Silah olmadan direniş olmaz diyen solcu çok (2014, mülakat, 31 Ocak).

Ayşe Gül Altınay, Koordinasyon'un içinde bulunan şiddet içeren eylem savunan kurum ve bireyler yüzünden her türlü şiddeti sorgulayanlar için zor bir süreç olduğunu söylüyor:

Kadınlara, LGBT'lilere yönelik şiddeti, siyasi şiddeti sorgulayanlar için "Barış için savaşacağız" diye aynı renk giysi giyip, asker gibi yürüyerek, marşlar söyleyerek eylemliliklere gelenler ve Koordinasyon'da da bu yönde konuşan, bu yönde tavır almayı, politika yapmayı tercih edenlerle gergin anlar yaşadığımız zamanlar oldu. Ancak ortak amaç için bir arada durmaya devam ettik (2014, Mülakat, 13 Şubat).

Erol Kızılelma da Koordinasyon'da şiddet içeren eylemlere devam edenlerin olduğunu

söylüyor:

Her ne kadar çok olmasa da bazı etkinliklerden sonra cam çerçeve indirmeleri oluyordu. Eskiden goşist dediğimiz gruplar, sosyal demokrat bir yapılanmadan gelenleri bizleri tedirgin ediyordu. O gruplara, kişilere, tavırlarına, eylemliliklerine saygı duymadığım anlamına gelmiyor, bağımsız çalışsalar onlara saygı duyardım, ama ortak etkinliğimizde birbirimize saygı duymamız gerekiyordu, o yapılamadı (2014, mülakat, 22 Ocak).

Mehmet Demir, solda militarist siyasal kültür zaten vardı; biz bunun dışında da bir muhalefet olabileceğini gösterdik, diyor:

Klasik hastalıkları görmedik mi, gördük tabi ki, savaşa hayır mitinginde “Hüseyin, Mahir, Ulaş, Kurtuluşa kadar savaş” sloganları da atıldı. Az bu de değil, çok atıldı. Savaş karşıtlığının anti-militarist bir özü olduğunu varsayarız, ama orada son derece militarist formlarda, üniformalarla, askeri nizam içinde yürüyen, arasına başka kimseyi katmayan kortejler de gördük. Burada farklı olan şey, onların önünde veya arkasında, sağlarında, sollarında görmeye alışık olmadıkları başkaları da vardı. Eylemlerdeki renkli yapı, kullanılan dövizler, sloganlar, eylem alanındaki tutumlar militarist eylem düzenini kırdı (2014, Mülakat, 18 Şubat).

Bu militarist kültüre rağmen Ayşe Gül Altınay, Koordinasyon'un militarist muhalefeti sorguladığını ve kısmen değiştirdiğini söylüyor:

Herkesin bir miktar dönüştüğünü düşünüyorum. Başta bazı grupların yürüyüşleri üniformalı, marşlı, askeri nizam şeklinde oluyordu. Bunun karşısında böyle hiyerarşik ve militarist örgütlenmeyi reddeden çok sayıda insan vardı, yavaş yavaş bulaşıcı oldu. Birilerinin deneyimi ve örgütlenme gücünün, başka birilerinin de yeni örgütlenme arayışının, iktidarı daha derinden sorgulama, kendi içimizdeki iktidarı da sorgulama çabasının bir araya geldiği süreci adım adım görmek çok ilginç bir deneyimdi (2014, mülakat, 13 Şubat).

Koordinasyon'un eylemlerinin barışçıl olması genel olarak sol siyasal kültürdeki militarist hâkimiyeti kırmış, barışçıl mücadeleyi öne çıkarmış, militarist muhalefet tarzına alternatif başka bir muhalefet tarzının da olabileceğini göstermiştir. Anti-militarist muhalefet biçimi Koordinasyon'dan sonra da sürdürülmeye çalışılmıştır.

4.2.3. Amerikan Karşıtlığının Savaş Karşıtı Harekete Etkisi

Türkiye’de Amerikan karşıtlığı, solda 1960-70’lerden kalma bir kültürdür.³³ O yıllarda Amerikan büyükelçisinin arabasının yakılmasından, Amerikan ordusundan askerlerin rehin alınmasına kadar çeşitli eylemler düzenlenmiştir. 1974 Kıbrıs harekâtı Amerika-Türkiye ilişkilerinde yeni bir kriz yaratmıştır. Amerika’nın Türkiye’yi desteklememesi üzerine Türkiye pek çok Amerikan üssünü kapatmıştır. Amerika-Türkiye ilişkilerinin tekrar nispeten iyileşmesi 1980’lerde Amerika’nın Türkiye’yi İran devrimi sonrası yakın müttefik olarak tutma gayretinden doğmuştur. Ama Güney’in de belirttiği gibi bu ilişkiler pamuk ipliğinde devam ediyordu. Amerika’nın Afganistan savaşından sonra Irak’a saldırı tehdidi zaten anti-Amerikancı olan solda hemen bir tepki oluşturmuştur. Müslümanlara karşı seferberlikten dolayı Amerikan karşıtlığı İslami kesimde de hızla yayılmıştır.

Mülakatlarda, hem sol, hem de İslami kesim, Amerikan karşıtlığının önemini vurgulamışlardır. Tüm katılımcılar, aralarında ortak bir anti-emperyalizm tanımı olmasa da, anti-emperyalist çizgisinin, geniş kitlelerle bağ kurulmasını kolaylaştırdığını belirtiyorlar.

İlknur Birol solun anti-Amerikancı geleneğinin Koordinasyon’da devam ettirildiğini söylüyor:

Bu hareket Türkiye’de bir Amerikan karşıtlığının ve anti-emperyalist damarın etkili olduğunu gösterdi. Amerikan askerinin bir coğrafyaya fiziken, somut bir şekilde geliyor olması tehlikesi, hafızayı canlandırdı. Devrimci mücadele açısından o hafıza bir ritüelden öteye geçecekti. Altıncı filonun kovalanması lafını kuvveden fiile geçirecek tarihsel bir aralık yakalamıştık (2014, Mülakat, 5 Mart).

Güliden Sönmez, Koordinasyon’un başarısının Amerikan karşıtlığında sol ile İslami kesimi bir araya getirmesidir diyor:

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Güney 2008.

Koordinasyon'da Amerikan politikalarına, emperyalizme karşı bir ortak duruş konulmuştu. Bana göre Amerika'nın en son istediği şey, kendisinin varlığını tehdit eden bu iki yapının toplumun bütün kesimlerine hitap eden bir pozisyon alabilmesiydi. Koordinasyon'un başarısı da bu oldu (2014, mülakat, 6 Ocak).

Ali Cancı, Koordinasyon'un amacının Amerika'nın Ortadoğu'ya egemen olma ve emperyalist heveslerini engellemek olduğunu söylüyor:

Ülkemizin Amerikan postalları altında olmaması ve Irak'a Amerika tarafından yapılacak haksız müdahalenin önüne geçmekti. Burada birleşildi, zaten yelpazenin genişliği oradan geliyor. ISHK kendi içinde özgün bir şeydi, hedefi belli, barış odaklı, bölgede bir emperyal gücün bir halka yönelik, bizim ülkemize yönelik emperyal hevesine karşı bir birlikteliktir (2014, Mülakat, 21 Ocak).

Mülakatlarda dillendirilen Amerikan karşıtlığının artması literatürde de yer bulmuştur. Güney (2008, s. 483) Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının 2002-2003 döneminde tekrar yükselmesinin en önemli sebebinin Irak Savaşı olduğunu söylüyor. Vatandaşlar, Irak Savaşı'nın adil olmadığını düşündükleri kadar, Amerika'nın Türkiye devletine davranış biçiminden de rahatsız olmuşlardı. Özellikle Bush ve ekibinin konuşmaları, tehditleri Türkiye'de Amerikan karşıtlığını yükseltmiştir. Murat Yetkin (2004, s.154-159) tezkereden önceki süreçte Amerikalı yetkililerle Türkiye arasındaki görüşmeleri anlatırken, Amerikan karşıtlığını arttıran hususları belirtiyor. Tezkere için yapılan görüşmeler karşılıklı olarak hem ekonomik hem askeri talepleri içeriyordu. Amerika en az tavizle bu anlaşmayı tamamlamaya çalışırken Türkiye birinci Körfez savaşı sonrası yaşadığı hayal kırıklığını yaşamak istemiyordu. Bazı Amerikan yetkililerinin para teklifleri, oylamayı erkene alma çabaları, sanki tezkere kabul edilmiş gibi Türkiye'de Amerikan askeri yetkililerin ve araçların dolaşması, Amerikan karşıtlığını arttıran adımlar olmuştur.

Uslu vd. Amerikan karşıtlığının Türkiye halkında Irak savaşı karşıtlığını kışkırttığını düşünüyor:

Bu makale kamuoyu yoklamalarına dayanarak Aralık 2002-Eylül 2003 tarihlerinde Türklerin Amerika hakkındaki algılarını inceleyip, açıklıyor. O dönemde Türkler sadece Amerikan çıkarlarını korumaya dönük tek yanlı Amerikan politikalarından memnun değillerdi. Türkiye halkı Amerikan'ın Irak kararının hem Türkiye'nin ulusal çıkarlarını hem de ortak çıkarları görmemezlikten geldiğini düşünüyordu. Türkiye halkına göre Amerika'nın müdahalesi ve Türkiye'nin olası katılımı Türkiye için sakıncalı sonuçlar doğuracaktı. Bu yüzden Türk halkı Amerikan'ın Irak savaşına karşı çıktı. (2005, s. 76)

Amerikan karşıtlığı Türkiye halkının savaş karşıtlığını artıran bir öge olmuştur.

Türkiye halkının bu Amerikan karşıtlığı Koordinasyon'un faaliyetlerinin hızla yayılmasında önemli bir etken olmuştur.

4.2.4. Hareketin Küresel Hareketlerle Bağları

Altınay ve Holmes (2009, s. 295) muhalif siyasi grupların savaş karşıtı hareket sonucunda yeniden uluslararası bir kimlik edindiğini söylüyorlar. Dünyadaki gösterilerin desteğiyle güçlenen aktivistler siyasal bakışlarını sınırların dışına dikmişlerdi. Bu süreç hem IMF, G8, Ekonomik Forum karşıtı uluslararası etkinliklerde yer alma, hem de DSF, ASF vb. savaş karşıtı yeni küresel oluşumlara katılma şeklinde gelişmiştir.

Mülakatlarda küresel savaş karşıtı hareket ve sosyal forumlarla ilişki ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Tayfun Mater, Avrupa'daki dev savaş karşıtı gösterilerin önemini vurguluyor:

Alternatif Küreselleşme Hareketi ve Porto Allegre'de yapılan Dünya Sosyal Forumları, İngiltere'de başlayan devasa savaş karşıtı hareket, hem dünyayı hem bizi etkiledi. O iki şey, hem Seattle'daki gösteriler, hem Brezilya'daki sosyal forumlar olmasaydı biz bu kadar rahat hareket edemezdik. O hareketler, Türkiye'deki insanlara -Gezi de bir çeşit bu hareketin sonucudur- rahatça sokağa çıkıp, sonuçta ciddi dövüşerek bir şeyler yapabileceklerini, bir şeyler anlatabileceklerini gösterdi. 15 Şubat'ta dünya tarihindeki en büyük savaş karşıtı hareketin örgütlü eylemi oldu. 24 saatlik güneş hareketi boyunca Yeni Zelanda'da başlayıp Los Angeles'te biten, İstanbul dahil 600 kentteki savaş karşıtı eylemler, Dünya nüfusunun yüzde 2 sinin katıldığı devasa bir şey yapıldı. Bu dünyada daha önce yoktu. 600 kentte milyonlarca insan sokağa çıktı. Küreselleşme hareketi buydu (2013, Mülakat, 6 Aralık).

Hakan Tahmaz da küresel savaş karşıtı hareketin Koordinasyon'un başarısını olumlu etkilediğini ve ÖDP'nin dünya savaş karşıtı hareketin baskısıyla Koordinasyon'a katıldığını söylüyor:

Biz zor bir işi başardık, bu işi başarmada bizim iç dinamiklerimiz kadar dış dinamiklerin de etkisinin olduğu kanaatindeyim. Çünkü Irak savaşı sonrası görüyoruz ki başka bir konuda aynı genişlikte bir şey yapamadık. Irak savaşı sürecinde küresel karşı duruş vardı. Dünyada son 20-30 yılın en büyük gösterilerinin en yaygın şekilde yapıldığı bir dönemdi, ASF ve DSF'nin canlı olduğu bir süreçti. Bütün bunların beslediği belki de zorladığı bir dinamik vardı. Yüzlerce ismini bilmediğimiz dernek, kurum gazeteye ilan verdi. Bizim örgütlenme gücümüzün çok üstünde işler oldu. Bundan şu ortaya çıkıyor: yerel mücadele önemli ama bu işin bir de küresel yanı var. Dünya çapında esen rüzgârlar etkili oldu. Biz ÖDP olarak 1 Aralık'tan önce kendi savaş karşıtı kampanyamızı yapıyorduk. Ama 1 Aralık'tan sonra dünyadaki rüzgâra karşı çıkma şansımız yoktu (2014, Mülakat, 22 Ocak).

İlknur Birol Koordinasyon'un Türkiye muhalif hareketiyle Avrupa hareketini birleştirdiğini düşünüyor:

Sosyal forumlar ile Türkiye'nin tanışması oldu. Koordinasyon'dan Berlin'deki hazırlık toplantısına gittim. Orada Attack'ın hem Amerika hem Avrupalı temsilcileri vardı. Orada eylem kararları almıştık. Türkiye'de yaptığımız tartışmalarla, yurtdışından farklı yerlerde gelenlerin tartışmalarının buluşmasını ilk kez görüyorduk. Ondan sonra bizi oldukça yararlı diyaloglara sevk ettiğini düşünüyorum ((2014, Mülakat, 5 Mart).

Dünyadaki İslamcı-solcu ittifaklar da birlikteliği olumlu etkilemiştir. Özellikle İslami kesimin temsilcileri, dünyadaki gelişmelerin kendilerini cesaretlendirdiğini belirtiyorlar.

Kenan Alpay bu etkileşimi şöyle anlatıyor:

Afganistan saldırısından sonra Londra, Roma ve daha hatırlayamadığım başka Avrupa başkentlerinde "Don't Attack Afghanistan, Don't Attack Iraq" gösterileri oldu. Bunlara sadece sol, sosyalist grupların değil, antikapitalist grupların, onlarla birlikte az da olsa Batı'da yaşayan Müslümanların da katılması, bizim açımızdan takip edilmesi gereken bir işaret oldu (2014, Mülakat, 9 Ocak).

Erol Kızılelma dünyadaki sosyal demokrat partilerin savaş karşıtı hareketin içinde yer almasının, Türkiye'deki sosyal demokratlar için önemli bir motivasyon olduğunu belirtiyor:

Dünyadaki olaylar bizi heyecanlandırıyordu, İngiltere'deki İşçi Partisi tabanının savaş karşıtı harekette aktif olması bizi etkiledi. İngiltere hükümeti Amerika ile birlikte savaşa giderken tabanın iki milyonluk yürüyüş yapması bizi çok etkiledi. Çetele tutuyorduk, orada bir milyon, burada iki milyon diye yazıyorduk; bu da bizi etkiliyordu (2014, mülakat, 22 Ocak).

Siyaseten benzer grupların, siyasal katılımı oluşturma ve genişletme konusunda uluslararası olarak birbirlerinden etkilendikleri diğer mülakatlarda da yer alıyor. Halkevleri, DSİP, EMEP, ÖDP temsilcileri de benzer şeyler anlatıyor. Koordinasyon küresel savaş karşıtı hareketin bir parçası olarak faaliyet sürdürdüğü için daha hızlı yayılmıştır. Aynı zamanda Koordinasyon bileşenleri yurtdışında kendilerine benzeyen kurum ve bireylerle ilişki kurma şansı bulmuşlardır, bu ilişkilerin sonucunda Dünya Kadın yürüyüşünün en güçlü olduğu ülkelerden birisi Türkiye olmuştur.

4.2.5. Hareketin Medya ile İlişkileri

Dünyadaki savaş karşıtı hareketler özellikle Afganistan saldırısından sonra oldukça meşru bir zemine sahip olmuşlardır. Afganistan'a saldırıdan bir sonuç alınamamış olması, 11 Eylül saldırılarının sorumlusu ilan edilen Müslüman örgütlerin hâlâ Afganistan'da egemen olmaları, saldırılarda hem Amerikan askerlerinin hem sivillerin ölmesi, savaş karşıtı hareketin haklılığını ve meşruiyetini güçlendirmiştir. Amerika'nın Birleşmiş Milletlerin bile onayını almadan Irak'a saldırı hazırlıkları yapması, pek çok ülkedeki insanları savaş karşıtı hareketlere yakınlaştırmıştır. Savaş karşıtı hareketin dünya çapında meşrulaşması, ana akım medyada hareketin görünür olmasını sağlamıştır.

Aynı durum, Türkiye için de geçerlidir, genelde haber değeri olmayan muhalif eylemler, Koordinasyon süreciyle birlikte ana akım medyada yayımlanmaya başlamıştır. Pek çok medya organında Koordinasyon'un eylemleri öne çıkarılıyordu. Medyada görünür

oldukça savaş karşıtı hareketin meşruiyeti de artıyordu. Halkın savaş karşıtlığı oldukça yüksekti. Uslu vd. (2005, s. 75, 107) yaptıkları araştırma sonucu oluşturdukları tablolarda “Amerika’nın Irak savaşına ilişkin ne düşünüyorsunuz?” sorusuna olumsuz cevap verenlerin sayısı Aralık 2002’de % 86.7, Ocak 2003’te % 93.9’e çıkmıştır. Bu durum etkinliklere bir meşruiyet kazandırıyor.

Hülya İmak savaş istemeyenlerin, Koordinasyon ile ilk kez ana akım medyaya çıkabildiklerini söylüyor:

Burada Irak’ta bile olsa savaşa karşı ses çıkaran bir kitle var. Kitlelerde böyle bir bilinçlenme olduğuna ben tanıklık ettim, pek çok kişiden duydum, televizyon başındakiler etkilendiler. Medya Koordinasyon eylemlerini hem de maņřetlerden vererek başarıya destek oldu. Bizler o dönem Ebu Gureyp’deki kadınların sesi olmuştuk. Orada yaşanan tecavüzlerin, işkencelerin buradan duyulur olmasını sağladık, gazetelerde yayınlattık. Bunlar çok önemliydi (2014, Mülakat, 10 Şubat).

Koordinasyon haberlerinin medyada bu kadar popüler olmasında basın komisyonunun çalışmaları da etkili olmuştur. Ahmet Mercan mülakatta “Toplu gösterilerde, medya üzerinde etki yapabilen önemli çalışmalar yapıldı” derken (2014, Mülakat, 10 Ocak); savaş karşıtlığının yeterli olmadığını, yapılan çalışmalarla bu popülerliğin hak edildiğini söylüyor.

Basın, özellikle ana akım medya, Türkiye’de seçmen düzeyinde yüzde bire tekabül eden muhalif grupları maņřete çıkarmıştır. Bu savaş karşıtı hareketin bir başarısı olmuştur.

Koordinasyon’un gücü, kurumların aritmetik toplamından daha fazla olmuştur.

Koordinasyon’un en temel özelliği kendisini sağ-sol, Müslüman-laik, Kürt-Türk ekseninde değil; vicdan, merhamet, adalet ekseninde tanımlamasıdır. Siyasetin çok kullanılan

kelimelerinin dışında, sıradan insana daha fazla dokunacak kelimeler kullanılmıştır. Bu

sayede Koordinasyon yeleri, toplumda % 80-90’a varan savaş karşıtı hareketin ortak sesini temsil edebilmişlerdir.

4.3. Nasıl Bir Siyasal Katılım Modeli Kullanıldı?

Koordinasyon, siyasal katılıma getirdiği yeniliklerle de özgün bir deneyimdir. Kavramsal çerçeve bölümünde siyasal katılımın “olağan siyasal katılım” ve “olağandışı siyasal katılım” olarak ikiye ayrıldığı anlatılmıştı. Olağan siyasal katılım, seçim süreciyle siyasal rejim tarafından konulmuş kural ve normlara uygun eylemlerden oluşur. Seçimlerde oy vermek, siyasi kampanyalarında faal rol oynamak, siyasetle ilgilenmek, siyasal konularda başkasıyla konuşmak, tartışmak, siyasal parti, meslek kuruluşlarına üyelik, siyasal sistemde görevli kişilerle ilişki kurmak gibi katılımlar bu kategoriye girer. Olağandışı siyasal katılım ise, bireyin siyasal amaçlara, özellikle de siyasal rejimin kural ve normlarına karşı çıkmak suretiyle giriştiği faaliyetlerden oluşur. En sık rastlanan olağandışı siyasal katılım biçimleri bildiri yayınlamak, imza toplamak, gösteri yürüyüşlerine, mitinglere katılmak, itaatsizlik eylemleridir.

Türkiye’de siyasal katılım yöntemlerinde en çok rastlanan biçim, olağan siyasal katılım biçimi olan seçim kampanyalarına ve seçime katılmadır. Türkiye’de seçmenlerin yüzde 90’ı sadece seçim dönemlerinde siyasetle ilgilenir. Diğer dönemlerde siyasete ilgi azalır. Koordinasyon süreci bir seçim dönemi olmamasına, hatta seçimlerden yeni çıkmış olmasına (seçimler Kasım 2002’de yapılmıştı) rağmen, toplumun büyük bir kesiminin ilgisini siyasette tutmayı başarmış, siyasete katılmasını sağlamıştır. Savaş karşıtı kampanyanın yürütülmesinde kullandığı eğlenceli, renkli yöntemler bu ilgiyi sürekli canlı tutmuş ve arttırmıştır. Koordinasyon süreci olağandışı siyasal katılım biçimlerinin sık uygulandığı bir dönem olmuştur. Genelde olağan eylem biçimleri daha hâkim iken, Koordinasyon döneminde olağandışı eylem biçimlerinde artış olmuştur. Eylemlerin çeşitliliğini, zenginliğini

Kakizaki'nin (2011, s. 86) oluşturduğu tablo'da³⁴ görüyoruz. Yaygın olan yürüyüş, basın açıklaması ve toplantılar haricinde Cuma günleri namaz çıkışı eylemleri, grev, imza toplama, açlık grevi gibi daha az görülen eylemlerle birlikte savaş karşıtları 6 ayda toplam 524 etkinlik düzenlemiştir. Kakizaki sembolik eylem biçimleri listesini de vermiştir:

Yolda yürüyene gül vermek; Barış ağacı dikmek; Barış zinciri kurmak; Denize karanfil atmak; Barış güvercini uçurmak; Sokakları kırmızıya boyamak; Nazım Hikmet'in barış şiirlerini okumak; George W. Bush kuklasını yakmak; Amerikan büyükelçiliği önünde füze taklidi havai fişek gösterisi yapmak; Amerikan büyükelçiliği önünde bomba benzeri balonlar uçurmak; Sahte Amerikan dolarları dağıtmak, yakmak; Amerikan büyükelçiliğine çelenk bırakmak; Amerikan yiyeceklerini çöpe atmak; Amerikan ve İsrail bayraklarını yakmak.

Türkiye'de 2000'lerin başında, Prag ve Cenova'daki anti-kapitalist hareketlerden etkilenen bireyler, gruplar, kampanyalar bir araya gelmeye başlamıştır. Dünyada gelişen yeni siyasal katılım tarzı, Türkiye'yi de etkilemiştir. Koordinasyon süreci, küresel hareketle bağları, bir araya gelme biçimi, eylem yapma şekilleri, karar alma süreçleri açısından yeni bir örgütlenme modeli deneyimi iddiasında olmuştur.

Koordinasyon'da dünyadaki örneklerine uygun olarak, bireyi öne çıkaran, siyasal grupları bireyle eşitleyen, karar almada doğrudan demokrasiyi işleten bir siyasal katılım tarzı uygulanmıştır. Tayfun Mater, Koordinasyon'un işleyişini şöyle anlatıyor:

³⁴ EYLEM BİÇİMİ	SIKLIK	YÜZDE
Basın açıklaması	85	16.2
Panel, toplantı	232	44.3
Yürüyüş	68	13.0
İmza kampanyası	12	2.3
İmzaların iletilmesi	9	1.7
Dilekçe	9	1.7
Grev	18	3.4
Sempozyum	4	0.8
Açlık grevi	1	0.2
Boykot	6	1.1
Cuma Namazı	6	1.1
Diğerleri	74	14.1
Total	524	100

Türkiye’de ilk kez bir platform, forum şeklinde çalıştı. Doğrudan demokrasiden çok, örgüt olmayan bir örgütlenme. Otoriter bir yapı yoktu. Haftada bir yapılan 100’den fazla katılımlı Koordinasyon toplantılarında kararlar hep birlikte alınıyordu. Oylama yoktu, itiraz varsa karar alınmıyordu. Saatlerce tartışmalar yaşıyordu. İtiraz karşısında geri adım atılıyordu (2013, Mülakat, 6 Aralık).

Bu siyaset yapma biçimi, Türkiye’deki muhalif grupların siyasal kültürü için yeni bir durum olmuştur. Başlangıçta kurumsal yapılardan gelen aktivistler durumu anlamakta zorlanmışlardır. Onlar daha dar heyetlerde çalışmaya ve hızlı karar almaya alışık oldukları için, kendilerine göre hiç de önemi olmayan bir hususta saatlerce tartışmak ve bir bireyi ikna etmeye çalışmak çok pratik olmamaktaydı. Ama zamanla bu sisteme alıştılar. O zamana kadar büyük örgütlerin, liderlerin, temsilcilerin karar alma mekanizmalarında olmasına alışık bireyler, kendilerinin ciddiye alındığını, sözlerinin önemsendiğini, kararların hep birlikte ve oy birliği esasına göre alındığını gördüler. Şenol Karakaş bu durumu şöyle anlatıyor:

Yepyeni, Türkiye’de pek örneği olmayan, bireylerin de köklü kurumlar kadar söz sahibi olduğu bir hareketti. Örgütlenme biçimi doğrudan demokrasiye yakındı. Partilerde, kurumlarda olduğu gibi hiyerarşik bir süreç, yürütme kurulu, merkez kurulları karar almıyordu. Toplantıya katılan herkes toplantıyı ve kararları şekillendirmede eşit hakka sahipti (2014, Mülakat, 23 Aralık).

Celal Özdoğan olumsuz yönleri olsa da herkese söz vermenin olumlu olduğunu söylüyor: “Toplantılarda çok fazla konuşulması için belki eksi yanıydı ama ben o süreci yaşadığım için çok mutluyum. İnsanları dinlemesini öğrendim” (2014, Mülakat, 21 Ocak).

Nilgün Yurdalan, yukarıda söylenenlerin aksine Koordinasyon yürütmesinde asıl kararların bir avuç insan tarafından alındığını, farklı düşünelere karar almada söz verilmediğini düşünüyor.

Koordinasyon’a bir sosyalist kadın olarak gelseydim veya savaş ile kadın-erkek ilişkisini kurmasaydım o kadar rahatsız olmazdım. Orada çok çalışanların karar almada filan bir tür egemenliği vardı. Aslında orada birbirleriyle birlikte çalışan, birbirini iyi tanıyan, karar mekanizmalarında hakim olan insanlar dışındakilerin ben dışarıda kaldıkları duygusunu yaşadıklarını düşünüyorum. Ama bir yığın insan için bu

o kadar iyi bir şey değildi, insanların kendilerini ifade etmesi için hiç iyi bir ortam değildi (2014, Mülakat, 3 Nisan).

Feministler karar mekanizmalarında söz hakkı sahibi olamadıklarını söylerken İslami kesim solcuların mahallesinde solcuların onlara karşı pozitif ayrımcılık uygulayarak dezavantajlı durumu dengelediklerini düşünüyorlar. Gülden Sönmez bu durumu şöyle anlatıyor:

Müslümanlar olarak her ne kadar azınlıkta kalsak da, 10-15 kişilik yürütmeye İslamcı olarak bir-iki kişi olarak katılıyorduk, gene de ben kendimi ifade edemedim ya da düşüncem yeterince karşılık bulmadı, diye hiç düşünmedim. Tam tersine daha da dikkat ederek davranıldı (2014, mülakat, 6 Ocak).

Doğrudan demokrasi, pozitif ayrımcılık gibi kavramların ilk kez denendiği karar alma süreçlerinde; kararlara herkesin aktif olarak katılması hedefleniyordu. Memet Ali Alabora, Koordinasyon ile hiyerarşik örgütlenmelerin gevşetildiğini söylüyor:

ISHK yapısal olarak da tuhaftı. Çünkü şöyle komik anekdotlar hatırlıyorum. İsim vermeyeyim bir TV yıldızı çıkmış, bir örgütün hapisaneden yeni çıkmış sorumlusuna vıdı vıdı ediyor eliyle, o sırada bir liseli çocuk bir fikir getiriyor ve çocuğun dediği oluyor. Bunlar normal siyasi geleneğimizde, örgütsel siyasi alışkanlıklarımızda olabilecek şeyler değildi. Dolayısıyla yukarıdan aşağıya aşırı hiyerarşik yapıların kendiliğinden kırıldığı, süreç içerisinde kendiliğinden gevşediği bir süreç oldu (2014, Skype görüşmesi, 21 Şubat).

Feministler dışında mülakatların çoğunda bu yeni karar alma mekanizmasından olumlu söz edilmiştir. Karar alma süreçlerine ilişkin Feministlerin farklı fikir sahibi olması, kota uygulanmasının olmaması ile açıklanabilir. Koordinasyon toplantıları da genel muhalif hareketlerde olduğu gibi az sayıda kadının katıldığı toplantılardı. Kota uygulaması olmadan bu az sayıda olan ve karar alma mekanizmasının farklı olmasını isteyen kadının sesini duyurabilmesi zor olmuştur. Bu sorun herkesin eşit olarak kabul edildiği bu tür karar alma mekanizmalarında kadınlara, gençlere ve diğer siyasal katılımı dezavantajlı olan gruplara

kota gibi uygulamalar ile daha fazla alan sağlanması ile çözülebilirdi. Ancak

Koordinasyon'da bu yaklaşım benimsenmemiştir.

Koordinasyon, Türkiye'de siyasal eylem biçimini değiştirmiştir, yürüyüş tarzı, atılan sloganlar, kullanılan dövizler yenilenmiş ve farklılaşmıştır. Pankart ve dövizler, geleneksel siyah beyaz ve kare şeklinde değil, renkli ve yuvarlak olmuş, bunlara döviz değil lolipop denmiştir. Koşmalı eylem biçimini herkes beğenmiş, uygulamaya başlamıştır. Şarkılı bandolu yürüyüşler başlamıştır. Canan Şahin değişiklikleri şöyle anlatıyor.

Solda eylem biçimlerini değiştirdik. Pankart ve dövizler kareden yuvarlağa geçti. Koşmalı eylem modeli herkese uyar oldu. Başta biraz burun kıvrarak, aşağılayarak baktıkları modellere sol da geçti. Bize palyaço diyenler, bugün şarkılı bandolu yürüyüşler yapıyorlar. Başka bir eylem biçimini benimsedik (2014, Skype görüşmesi, 2 Haziran).

Herkesin rahatlıkla katılabileceği, koşmalı, düdüklü, birbirinden renkli eylemler, yeni stil döviz ve pankartlar, rozetler kiteselleşmede önemli bir rol oynamıştır. Akın (2013, s. 82)

“Semboller siyasal kültürde önemli ve merkezde yer alan toplumsallaşma araçlarıdır” diyor.

“Savaşa hayır” lolipopları ile “Irak'ta savaşa hayır” rozetleri toplumun kültürüne işlenen semboller olmuştur.

Karakaş savaş karşıtı hareketin kullandığı sloganların listesini vermiş, bu liste hareketin yarattığı yeni dili anlatmak için son derece çarpıcı:

“Savaşa karşı ses çıkar”, “Savaş, savaş, bok var, bok var”, “Savaşız bir dünya mümkün”, “Askere gitme sinemaya git”, “Bu savaşı, dur-dur-durduralım, durduralım; durdurmak için, bir, bir, bir-le-şe-lim, bir-le-şe-lim”, “Hey Bush! Hesap ver, bugün kaç çocuk öldürdün?”, “Biz, anti, antikapitalistiz”, “Hepimiz Kürdüz, hepimiz Filistinliyiz, hepimiz Iraklıyız”, “Çürük değil eşcinseliz, askere de gitmeyeceğiz!”, “Açın savaş karşıtlarının önünü, barış geliyor”, “Milyonlar aç, milyonlar işgal altında, yaşasın küresel intifada” (2005, s. 3).

Türkiye siyasal kültüründe yepyeni anti-militarist, homofobik olmayan, mizah duygusu yüksek, milliyetçilikten ve ulusalcılıktan uzak bir dil yükselmeye başlamıştır. Yeni

dil, yeni örgütlenme biçimi, yeni eylem tarzları Türkiye’de siyasal katılımın yoğunluk derecesinde de bir değişim yaratmıştır. Türkiye’de binlerce aktivist “Gözlemci Eylemler” düzeyinden “Aracı Eylemler” düzeyine çıkmıştır. Kavramsal ve kuramsal çerçeve bölümünde siyasal katılım eyleminin yoğunluk derecesini göz önünde tutarak yapılan sıralama şöyle anlatılmıştır:

Gözlemci Eylemler, Aracı Eylemler, Siyasi Mücadeleye Yönelik Eylemler. Gözlemci eylemler, en basit katılım türlerini içermektedir. Siyasi mücadeleye yönelik eylemler, siyasal katılımların en üst düzeyini oluşturmaktadır. Gözlemci, aracı ve siyasi mücadele eylemleri birbirini izleyen siyasal katılım aşamalarıdır. Bu hiyerarşi içinde, siyasal mücadeleye doğru tırmanıldığında siyasal katılım, katılımcı birey açısından gittikçe yoğunlaşarak doruk noktasına varır.

Seçim zamanı oy vermek, günlük hayatta siyaset konuşmak dışında pek siyasi katılım sağlanamayan bir siyasal kültürde binlerce insan evlerine, işyerlerine, arabalarına “Savaşa Hayır” lolipoplari asmaya, “Irak’ta Savaşa Hayır” rozetleri takmaya, etkinlikler örgütlemeye, toplantılara ve gösterilere katılmaya başlamıştır. Türkiye’de belki ilk kez 6 ayda 524 tane ve çeşitli etkinlik yapılmıştır. Siyasi mücadeleye yönelik eylemler siyasette baskın olmuştur.

Dünyada siyasal kültürde olağan siyasal katılımlar sık, olağandışı siyasal katılımlar ise sınırlı olarak gerçekleşirken, son yıllarda, özellikle de 2000’lerden sonra olağan dışı siyasal katılımlarda artış gözlenmektedir. Koordinasyon, Gezi gibi hareketler, Türkiye’de de olağandışı siyasal katılımın arttığını göstermektedir. Emre Erdoğan, 2014’te yapılan bir anketin sonuçlarını değerlendirirken olağandışı siyasal katılımı ilgili olarak şunları söylemektedir:

Anket çalışmasına katılanlarda ilgi çekici noktanın toplu yürüyüş (yüzde 46) ve boykot (yüzde 42) gibi konvansiyonel olmayan siyasal katılım derecelerinin yüksek olmasıdır. Özellikle gelişmiş demokrasilerde konvansiyonel siyasal katılımın yerini almakta olan bu katılım biçimi ülkemizde de yaygınlaşmaktadır (2014, s.21)

Hem Türkiye’de hem de dünyada siyasal alana müdahale konusunda sivil toplumun etkisi giderek artmakta, eylemleri sıklaşmakta ve olağan katılım biçimleri artmaktadır. Tezin *Siyasal Kültür Tanımı* bölümünde (s.22) Hudson’un da belirttiği gibi, siyasal katılımı ilgisiz, tebaa, katılımcı ayrımını mutlaklaştırmak yanlıştır. Siyasal kültürde ilgisiz, tebaa, katılımcı ayrımının geçişken olduğu Koordinasyon hareketinin incelenmesinde görülmüştür.

Türkiye siyasal kültüründe egemen olan, çalışmalarda öne çıkan özellik olarak anlatılan vatandaşların çoğunluğunun tebaa olduğu tezinin, Koordinasyon ve Gezi gibi dönemlerde değişikliklere uğradığı görülmektedir. Koordinasyon döneminde toplumun her kesiminden -işçiler, işverenler, kamu çalışanları, öğrenciler, gençler, ev kadınları, esnaflar-bireyler birbirini etkileyerek, etkilenererek siyasal katılım sağlamıştır. Binlerce aktivist spontane bir baskı grubu oluşturarak TBMM üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Türkiye’deki başarılı katılımcı siyasal kültür örneklerinden biri yaşanmıştır. Leyla Sanlı katılımcı siyasal kültürü şöyle anlatıyor:

Katılımcı demokraside temel aktör topluluktur / yurttaştır. Katılımcı demokrasi yurttaşların kendilerini etkileyen kararların alınmasına, toplumsal yapının tüm düzeylerinde olmak üzere, etkin olarak ve çeşitli şekillerde katılmalarıdır. Katılımcı politik kültüre sahip olanlar, baskı grupları, toplumsal örgütler vb. yapılar içinde siyasal sistem üzerinde etki kurmaya çalışmaktadırlar (2005, s. 82-82).

Koordinasyon, Sanlı’nın tarif ettiği katılımcı siyasal kültüre iyi bir örnek oluşturmuştur. Katılımcılar, verdikleri tepkilerin ve yaptıkları girişimlerin siyasal kararların alınması ve uygulamaya geçirilmesinde etkili olduğunu görmüşlerdir. Bu deneyim Türkiye siyasal kültüründe bir iz bırakmıştır.

4.4. Koordinasyon Nasıl Bitti, Türkiye’de Neyi Etkiledi?

Koordinasyon siyasette kısa sayılabilecek, sekiz aylık bir süre var olabilmektedir.

Koordinasyon’un nasıl sonlandığını anlamak için mülakatlarda “ISHK nasıl sonlandı? ISHK somut kazanımları oldu mu? Devam edebilir miydi?” sorusu yöneltilmiştir. Mülakat yapılanların çoğu Koordinasyon’un devam etmemesini olağan karşılamışlardır. Semih Hiçyılmaz bu süreci şöyle anlatıyor:

Çeşitli politik bakışlardan dolayı sosyalist arkadaşlarda iki farklı eğilim vardı; bir BAK eğilimi, bir de bunların dışında kalan arkadaşlar. Her zaman bu çelişki vardı, tolere edilerek gidiyordu ama 1 Mart bittikten sonra Koordinasyon bitti. Bence bu oldukça doğaldı. ISHK hedefi olan bir kampanyaydı, 1 Mart’ta bitmesi hedeflenmişti ve bitmişti (2014, Mülakat, 11 Şubat).

Benzer şekilde Tayfun Mater de bu birlikteliğin devam etmesinin politik olarak mümkün olmadığını, işgalin başlaması ile herkesin farklı değerlendirmeler yapıp farklı yapılar inşa ettiğini söylüyor:

Ortak hedef ortadan kalktığı için devam edemezdi. 90’larda siyasi hareketler bir yarış içindeydi. Saçma sapan şeylerden birbirini suçlayan hareketler bazı yerlerde şiddete giderdi. ISHK bunlardan uzakta kaldı. Başta aşağılayan örgütler bile sonlara doğru katkılarını fazlasıyla verdiler. Irak işgalinin başlamasıyla tartışmalar başladı. İşgal sonrası süreçte herkes özgür bırakıldı. Koordinasyon’un ismi bile eskimişti. Süreç farklıydı, işgal ile birlikte Irak’ta direniş başlamıştı, herkes bunu farklı değerlendiriyordu. Biz bu süreçte küresel barış hareketinin bir parçası olarak Küresel BAK’ı kurduk (2013, Mülakat, 6 Aralık)ç

Koordinasyon sürecinde “Irakta Savaşa Hayır” sloganında birleşen kurum ve bireyler, Irak işgalinin başlamasıyla farklı politik tercihlere yöneldiler, ayrı platformlar kurdular.

Koordinasyon’un bazı bileşenleri bitişin nedenleri hakkında farklı fikirlere sahipler. Örneğin Sami Evren, hareketin dağılmasında laiklik tartışmasının da etkili olduğunu söylemektedir: “Sürdürmesi mümkün değildi. Çünkü Türkiye’de siyasi tablo laik / anti-laik tartışması üzerine yoğunlaşmıştır. Bu tartışmanın kendisi orayı dağıtan bir tartışmaydı, hem solcular hem Müslümanlar açısından” (2014, Mülakat, 29 Ocak).

Celal Özdoğan da birlikteliğin devamlılığının solun İslami kesimlere bakışı açısı

nedeni ile mümkün olmayacağını ifade ediyor:

İslami kesim ile solun herhalde ilk ve son birlikteliğiymiş, bir daha göreceğimi sanmıyorum. Solda, İslam özellikle Erdoğan'ın şahsında somutlaşan bir nefret nesnesine dönüştü. Bir daha İslami kesim ile birliktelik, özellikle solun bir araya gelip örgütlü İslami kesim ile tekrar birlikteliği Gezi olaylarından sonra mümkün değildir. Gezi'deki anti-kapitalist Müslümanlar farklı, onları bir kenara koyuyorum belki tek tek İslami cemaat bu tür insanlar vardır, ama bunlar istisnalar (2014, Mülakat, 21 Ocak).

Kenan Alpay yukarıdaki mülakatları destekleyen bir şekilde, Irak işgali ile birlikte

Ortadoğu'da başlayan İslami direnişin Koordinasyon'u böldüğünü düşünüyor:

Kurumların bir kısmında savaşa ve işgale karşı herhangi bir ırk, bölge ayrımı yapmaksızın deseler de, özellikle Irak'ta Saddam'ın ordusunun tarumar olmasından sonra İslami direnişlerin ortaya çıkması Irak'a olan ilgiyi zayıflattı. Bunu da oraya koymak gerekir, çünkü beklentilere göre BAAS tekrar ortaya çıkacak bir gerilla mücadelesi başlatacak, ulusal kurtuluş mücadelesi verecekti. Ama bunun tersi şeyler oldu, ortaya çıkanlar tamamıyla Sünni unsurlardı, genellikle El-Kaide ile irtibatlandırılıyorlardı, aslında öyle değillerdi ama onları El-Kaide ile irtibatlandırmak Türkiye'deki savaş karşıtı, işgal karşıtı hareketlerin Irak'a olan ilgisi böylece kesilmiş oldu (2014, Mülakat, 9 Ocak).

Koordinasyon'un dağılmasında hem işgal ile değişen politik duruşların hem de bazı kurum ve bireyler açısından laik-dindar kutuplaşmanın geçici olarak kırılabilmesinin etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Amerikan'ın Irak işgali ile birlikte taraflar yeniden şekillenmiş, bu yeni dönemde muhalif hareketler arasında eskisi gibi bir birliktelik kurmak mümkün olmamıştı.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra farklı mecralarda yürüyen Türkiye muhalif hareketleri Koordinasyon'la birlikte tek bir hedef için bir araya gelmiştir. Koordinasyon'un genel olarak muhalif hareketler üzerindeki etkisi hakkında fikir edinmek için mülakatlarda "İSHK Türkiye'de sivil toplumu, muhalefeti nasıl etkiledi?" sorusu yöneltilmiştir.

Mülakatların çoğunda Koordinasyon'un muhalif hareketlere etkilerinin olumlu olduğu ifade ediliyor.

Şenol Karakaş, Koordinasyon'un kazanan bir kampanya olması, kurum ve bireyleri bir araya getirebilmesi, laik ve dindar kurumların bir arada çalışabilmesi, yeni siyasal katılım yöntemlerinin geliştirilmesi açısından olumlu bir deneyim olduğunu söylüyor:

ISHK işgale karşı bir kampanyaydı. Azimli mücadelesine rağmen Amerika'nın Irak işgali başlayınca misyonunu bitirmiş oldu. Koordinasyon Türkiye'deki siyasal kültürü çok derinden etkiledi. 1990'ların karanlığından sonra politik olarak kazanan tek kampanya idi. Kazanmanın mümkün olduğunu gösterdi. Kazanmanın tek tek örgütlerin kahramanca tavırları ile değil, kitleleri harekete geçirecek zengin kampanyalar ile olabileceğini gösterdi. 28 Şubat ile beraber oluşan laik-dindar bölünmeyi aştı, dindar kurumlar ile solcuların bir arada çalışmasını sağladı. ISHK kendisinden sonra gelenleri de etkiledi. Farklılıkları zenginlik olarak gören sayısız kampanya deneyimi yaşandı. Savaş karşıtı hareket olarak Küresel BAK, iklim değişikliklerine karşı Küresel Eylem Grubu-KEG, on binlerce genci kapsayan barışarock'ın temelleri ISHK'dan geliyor (2014, Mülakat, 23 Aralık).

Hakan Tahmaz, 12 Eylül öncesi kuşakta birlikte iş yapma kültürünün olmadığını, sol içinde bile farklı siyasal grupların yan yana gelemediğini belirtiyor. Solun yanı sıra İslami kesimin ve diğer kimlik hareketlerinin yan yana gelmesini, kampanya örgütlemesini önemli bir değişim olarak görüyor:

Tekil konular etrafında bir araya gelme hala devam ediyor. Makro düzeyde birlikte iş yapmak değil de mikro düzeyde tekil konularda bir araya gelme kültürü devam ediyor. Politik olmayan, ideolojik olmayan önyargıların kırılmasında Koordinasyon etken oldu diye düşünüyorum. Farklı ideolojik ve sosyal duyarlılıklara sahip kesimlerin birbirini tanıması açısından bir kazanım olduğu kanaatindeyim. Bizim kuşağımızda Türkiye'de bu deneyim yoktu. 12 Eylül öncesi sol içi ittifak kurmakta bile zorluk çekerdik (2014, Mülakat, 22 Ocak).

Semih Hiçyılmaz Koordinasyon'un muhalif hareketler birbirlerine tahammül etmeyi öğrettiğini söylüyor:

Koordinasyon bittikten sonra artık o örgütler birbirlerine o kadar sekte davranmıyorlardı, mesela bunu öğrendik. Bir kısmı unutuldu, az kaldı ama bir eylemde İslami biriyle yan yana gelince kimse ters ters bakmıyor. En azından bunları öğrendik. Kaç yıl sonra herkes birbirinden hala saygıyla bahsediyor, bu çok önemli bir şey (2014, Mülakat, 11 Şubat).

Koordinasyon toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmeyi başarmış, eylemlere kattığı renklilik, çeşitlilik ilgiyi arttırmış, kendisinden sonraki dönemlere olumlu bir deneyim bırakmıştır. Koordinasyon süreci, zaman olarak Türkiye’deki önemli siyasal gelişmelerin başlangıcında yer alır. O zamana kadar tabu sayılan, dokunulmayan birçok konu, giderek siyasetin ve toplumun gündemine girmiş ve konuşulur olmuştur. Koordinasyon bu dönemin ilk hareketi olarak, farkındalıkların yaratılması konusunda ilk küçük adımların atıldığı bir süreç olmuştur. Kürtler ve eşcinseller, Koordinasyon sürecinin farkındalık yarattığı kesimler arasında sayılabilir.

Bu olumlu yorumlara rağmen, Hülya Osmanağaoğlu içlerinde cinsiyetçi grupları da barındıran Koordinasyon tarzı toplumsal muhalefet hareketlerinde kadınların siyasal hayatında bir değişiklik yaratmadığını söylüyor:

Bu tür Koordinasyonların toplumsal muhalefet hayatında önemli değişiklikler yarattığını düşünmüyorum. 2002’den başlarım, 2004 NATO... Bunlar sürecin politik ittifakları, aslında bu yüzden kadın hareketi üzerinde belirleyici olamıyorlar. Yani bunların içinde kadın hareketine, bağımsız kadın hareketine yer yer feministlere o kadar tepkili ve sadece o gündem için bir araya gelmiş gruplar oluyor ki, kadın hareketine değme hiç mümkün olmuyor (2014, Mülakat, 26 Şubat).

Feministler kendilerine karşı tepkili olan erkeklerin de olduğu Koordinasyon deneyiminin kadın hareketine etkisinin olmadığını düşünüyorlar. Karma kurumlardaki kadınların erkekleri değiştirdik fikrine feministler katılmıyorlar.

Mülakatlarda bu birlikteliklerin sonraki süreçlerde, kurum ve bireyler arasında, farklı konularda devam ettiği ifade edildi. Kenan Alpay daha sonra ortak yapılan etkinliklerden şöyle bahsediyor:

2006 Temmuz ayında Lübnan ve Hizbullah saldırısı olduğunda daha önce ISHK’da birlikte olduğumuz örgütlü yapıların bir kısmı ile bu süreçte de birlikte eylemlilikler

yaptık. En somut örneği Kadıköy’de yapılan geniş kapsamlı bir mitingdi (2014, Mülakat, 9 Ocak).

Yıldız Ramazanoğlu bu birlikteliğin küresel olarak da devam ettiğini söylüyor:

Günümüzde Global bir iletişim ağı içinde bu birlikteliği hissediyorsun. Yani senin bu hareketinden etkilenen, dayanışan yeryüzünde bir sürü insan olduğunu biliyorsun. Çok enteresan bir şekilde, New York’a gittiğimde, Code-pink olarak Birleşmiş Milletler binası önünde Iraklı kadınlar için eylem yapıyorlardı, bana da bir tişört verdiler. Birden kendimi Code-Pink’li kadınlar arasında Iraklı kadınlar için gösteri yaparken buldum. O gün bu gündür o örgütün bir parçasıyım (2014, Mülakat, 4 Ocak).

Genel olarak özellikle solcu-İslamcı birlikteliğinin devam ettiğini söyleyenler

olmasına rağmen Greenpeace Akdeniz temsilcisi Tolga Temuge geleneksel sol ile özgürlükçü solun bir araya gelmesinin devam ettirilemediğini düşünüyor:

Savaşa karşı bu birliktelik özgürlükçü solun liberallerle bir araya gelerek Türkiye’de yeni, hiç alışılmadık dinamikler oluşturmasında rol oynamıştır. Koordinasyon soldaki kırılmanın çok netleştiği yerlerden bir tanesi. Hemen akabindeki bölünmelere baktığımızda özgürlükçü sol ile daha geleneksel solun bir şekilde Amerika karşıtlığında birleşmesi kolay ama ondan sonra devam ettirmeye çalışıldığında, ne kadar ayrıştığını göstermesi açısından da önemli (2013, Mülakat, 4 Aralık).

Koordinasyon kısa bir dönemde kutuplaşmaları azaltmış, kendisinden önce başlayan birlikte iş yapma kültürünü geliştirmiş, kamuoyunun yeni siyasal katılım yöntemleri ile tanışmasını sağlamıştır. Her zaman her yerde aynı büyüklükte birliktelikler kurulamasa da İslami kesimin solcularla, LGBT bireylerinin Kürtlerle, liberallerin radikal sol gruplarla dirsek teması olmuştur, etkinlikleri örgütlerken bir arama mesafesinde olduklarını öğrenmişlerdir. Türkiye’de bu hareket önemli bir işi başarmıştır; farklı kutupları bir araya getirmiştir.

Siyasal hayatta kutuplaşmanın egemen olduğu, parti yöneticilerinin el sıkışmada bile zorlandığı, beraber bir masada oturamadıkları bir siyasal kültürde, savaş karşı hareket farklı gruplarla bir eylem pratiği yaratmıştır. Bu, Türkiye’deki siyasal hareketin sonraki dönemlerde

farklılaşmasını sağlamıştır. Farklı ideolojilerden, inançlardan, kimliklerden kurumlar ve bireyler aynı masa etrafında bir araya gelip beraber iş yapınca ve özellikle kazanınca, siyaset yapma yöntemlerinde bir değişim meydana gelmiştir.

Gülden Sönmez küresel hareketin dünyadaki siyaseti değiştirdiğini söylüyor:

Arap devrimlerinin sloganı var ya “Game over-oyun bitti” diyor. Bunu diyen gençler Tahrir’de ilk Mısır devrimini gerçekleştirenler, Rabia meydanındakiler, Tunus’taki devrimi gerçekleştirenler, işte Dünya Sosyal Forumunda gördüğümüz tipler bunlar. Ve bunlar şunu söylüyorlar; “Biz sizin politikalarınıza karşıyız, biz insanız, başka bir dünyanın mümkün olduğunu biliyoruz, sizin bunu bizzat başaramayacağınızı biliyoruz. Savaşınıza da, işgalinize de, silahlanmanıza da karşıyız. Hayatımızı etkileyen her şeyde artık biz söz sahibiyiz.” Bu gençler hareketin birikimi sayesinde bu noktaya geldiler, geldik (2014, mülakat, 6 Ocak).

Mülakatlarda özellikle Gezi hareketine katılan Koordinasyon aktivistleri, savaş karşıtı hareketin deneyiminin Gezi türü eylemlerde önemli bir rol oynadığını düşünüyorlar. Deniz Deniz, Koordinasyon - Gezi ilişkisini şöyle anlatıyor:

ISHK, muhalefeti, sosyal hareketleri etkiledi, iz bıraktı. 1 Mart’ta Ankara’da yapılan tezkereye karşı yürüyüşte aynı şey için bağırarak ve tezkereyi iptal ettirebildik. 31 Mayıs sonrasında insanların bir araya geldiği Gezi hareketi bu işin bir yansımasıydı. Beraber iş yapmanın temeli bence o zamanlarda atılmıştı, sadece biz unutuyoruz (2014, Mülakat, 3 Şubat).

Tek konu etrafında pek çok kesimi bir araya getirebilen, somut hedefli bir kampanya olarak Gezi hareketi, Koordinasyon süreciyle benzerlik gösterir. Gezi Parkı’na AVM yapılmasının engellenmesi itibarıyla kazanan bir harekettir. AKP’nin bir politik kararı bir muhalif hareketin sonucunda değiştirdiği bir hareket olmuştur. Sami Evren bu ilişkiyi şöyle anlatıyor:

Gezi hareketi AKP’nin her itiraz edeni susturduğu bir dönemde patladı. Laik / anti-laik tartışması anlamını kaybetti. Özellikle sol grupların hiçbir zaman etki alanına girmeyen AVM’lerde çalışan beyaz yakalılar mücadelenin en önünde yer aldılar. LGBT bireyleri aynı şekilde. Belki de AKP’nin geriye saymaya başladığı bir milat olarak sayabiliriz Gezi eylemini. Aynı zamanda başka şeyler için de milat, solun kendini yeniden değerlendirmesi açısından, herkesin kendisine çıkartabileceği bir

eleştirinin olduğu bir muhalefet hareketi olarak yansıdı. 1 Mart'tan sonraki muhalefet ile böyle bağlantı kurabiliriz (2014, Mülakat, 29 Ocak).

Tolga Temuge kazanması, kitleselliği benzese de Gezi ile Koordinasyon arasında farklılıklar olduğunu söylüyor:

Gezi, biraz yurtdışından occupy hareketlerinden internetten etkilenmiş bir grup insanın yaşadığı bir macera. Temelde öyle çok sağlam, politik hedefleri olan, dayanışmayı, koalisyon yapmayı, lobi yapmayı, kampanya yapmayı bilen bir dinamik değil. ISHK ile çok farklı, ISHK tamamen programlı, planlı bir şekilde bu işte tecrübeli, en iyi noktaları nasıl öne çıkarırız diye bir araya gelenlerin hareketi. Ötekisi doğru veya yanlış bir şekilde yaşam alanlarının daraldığını düşünen, sıkılan - doğru ve yanlış diyorum çünkü örneğin Türkiye'de içki yasağı yok, kısıtlaması var, ama içki yasağı var diye konuşulduğu için böyle bir kalabalık çıkıyor. Yani bu anlamda ISHK ve Gezi çok farklı, biri çok planlı ve örgütlü, öbürü tepkisel, spontane, aslında occupy hareketinden görüp, keşke bizde de olsa diyen bir kalabalık o (Tolga Temuge, 2013, Mülakat, 4 Aralık).

Ayşe Yılmaz Gezi ile Koordinasyon arasında hem benzerlikler hem farklılıklar olduğunu anlatıyor:

Koordinasyon'un izini taşıyor derken, Koordinasyon'da insanlık temasını çok kullanmıştık. Gezi'de bunun izdüşümünü gördük. Bu açıdan çok ortak yanı var, ayrı yanları da var. Gezi kendi ülkesinin işgaline karşı mücadele ediyordu. Koordinasyon başka bir ülkenin (2014, Mülakat, 22 Şubat).

Mülakatlarda Gezi-Koordinasyon ilişkisi konusunda farklılıklar olmasına rağmen genel eğilim bu iki hareketin birbirinden etkilendiği yönündedir. Gezi hareketinin Koordinasyon hareketinden etkilendiği tartışması, Gezi çalışmalarında pek sık rastlanan bir vurgu değildir. Örneğin Alternatif Küreselleşme hareketinin önemli isimlerinden Tarık Ali'nin 2013'te yayımladığı, Gezi üzerine yazdığı yazılardan oluşan kitabında Irak Savaşı'na değinilirken bile, 1 Mart tezkeresinden bahsedilmediği gibi AKP döneminde herhangi bir muhalefet hareketinin çıkmadığı anlatılmaktadır:

AKP iktidar olduğundan beri Türkiye'de gerçek bir muhalefet ortaya çıkmadı. Sol demoralize, parçalanmış durumda, CHP ise belli bir düzeyde marjinalleşti (s. 29).

... [İ]lk başta Irak'ta savaşa hayır deyip, özellikle Erdoğan'ın parlamentoya girmesinin ardından hızla fikir değiştirilerek Irak'ın işgal edilmesinde birlik olunması önerisine kadar varmıştı (s.58).

Halbuki, Tarık Ali 2005'te Porto Allegre'de yapılan Dünya Sosyal Forumu'nda yaptığı konuşmada Türkiye'de 1 Mart tezkeresinin durdurulmasının dünya savaş karşıtı hareketleri içindeki en somut kazanım olduğunu söylemişti (*Bianet*, 7 Mart 2005).

Başka bir kitapta Kemal İnal, Gezi hareketini 1970'lerin ikinci yarısıyla karşılaştırıp, 12 Eylül'den sonraki apolitikleştirme sürecini bitiren bir hareket olarak anlatırken, Koordinasyon sürecinden hiç bahsetmemektedir. “Herkesin Gezi'ye ilişkin birikmiş bir sürü hatırası olsa gerek. 68'in coşkusu, 78'in Kararlılığı ve 1980'lerin acemiliğinin karması bir resim mi Gezi acaba?” (2013, s. 10)

Diğer Gezi konulu kitaplarda da benzer bir hava hakim görünmektedir (Badiou vd. 2013; Öztürk 2013). Gezi hareketi genellikle Türkiye siyasal hayatında 1980 darbesinden sonra apolitikleşen insanları sokağa çıkaran, LGBT bireylerle Kürtleri, İslamcılarla solcuları bir araya getiren, AKP'yi tedirgin eden ilk hareket olarak anlatılmaktadır.

Derya Fırat, *Sokağın Belleği* kitabında toplumsal hareketlerde bir süreklilik olduğunu anlatıyor. Kitapta Türkiye'deki belli başlı toplumsal hareketleri anlatan Fırat, Gezi çalışmalarını da eleştiriyor. Gezi'nin kendisinden önceki toplumsal hareketlerden radikal bir kopuş olarak anlatıldığını hâlbuki toplumsal hareketlerde bir süreklilik olduğunu, şöyle anlatıyor:

Öncelikle bu kitap bir “Gezi kitabı” değil. Daha ziyade 1 Mayıs 1977'den günümüze kadar uzanan bir süreklilik çizgisinde, farklı toplumsal hareketler üzerinde duruyor. Gezi öncesine bakıyor. Bunu da toplumsal hareketler, bellek ve mekân ilişkisi dolayımında inceliyor. Aslında bu kitap, “Gezi kitapları”nın aksine bir kopuştan ve “radikal bir yeniden” çok sürekliliğe işaret ediyor (*Mesele*, Haziran 2014).

Mülakatlarda -özellikle Koordinasyon sonrası siyasal eylemliliğe devam edenler, hem Koordinasyon'a hem Gezi'ye katılanlar- iki hareket arasındaki bağları anlatıyorlar. İlknur Birol bu bağı şöyle anlatıyor:

Koordinasyon, kitle ile ortak toplumsal hareketlilik açısından çok uzun bir zamandır yaşanmayan bir deneyimdir. Gezi ile Koordinasyon'u benzetmiyorum, ama Gezi gibi büyük bir isyan, büyük direniş hareketleri toplumun hafızasında kalan fotoğraflarının açığa çıktığı yerler, deneyimler oluyor. Bu tür toplumsal hafızada 1 Mart kazanımı önemlidir (2014, Mülakat, 5 Mart).

Benzer bir sonucu Tuba Emiroğlu toplumsal hareketlerle ilgili tezinde, yaptığı mülakatlardan sonra yazıyor:

Daha önceki bölümde de bahsettiğimiz gibi özellikle "Irak'ta Savaşa Hayır" sloganı pek çok görüşmecimizin politik güzergâhlarının bir parçasıdır. Bu noktada görüşmecilerimizin savaş karşıtı gösterilerde yer aldıkları ve ayrıca NATO zirvesine karşı gerçekleşen iki gün süreli eylemler de görüşmecilerimizin güzergâhlarının ortak keseni olması açısından önemlidir. (2012, s. 169)

Emre Erdoğan makalesinde özellikle olağandışı siyasal katılım deneyimi olanların Gezi hareketinde önemli bir yere sahip olduğunu anlatıyor:

Araştırmalar, protestolara katılanların yarısına yakınının daha önce eylem deneyimi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bizim öne sürdüğümüz gibi protestocuların konvansiyonel olmayan (olağandışı) siyasal katılım deneyimine sahip oldukları da söylenebilir (2014, s.13)

Toplumsal hareketlerde ortaya çıkan sorunları kurumlar, bireyler, örgütler tek başlarına çözemediklerinde, hızlı bir şekilde her konu, her kimlik, her sorun için bir toplumsal hareketin oluşturulması süreci platform, inisiyatif, girişim vb. isimlerle koalisyonlar oluşturmaktadırlar. Bu koalisyonlar 1990'larda başlamış, Koordinasyon'da bir sıçrama yaratmış, Gezi hareketine de yansımıştır.

Koordinasyon'un da içinde olduğu savaş karşıtı hareket, "Amerika'yı desteklemek için Irak'a asker göndermemeliyiz" eğiliminin siyasal sözcülüğünü yapmış, kampanya süresince

laik-dindar kutuplaşmasını geri planda bıraktırmayı başarmış, bunun sonucunda savaş karşıtlığının toplumdaki desteği yüzde 95'lere çıkmıştır. Gezi hareketi başlangıçta AKP'ye oy verenlerin bir bölümünü yanına çekmeyi başarmış, ama kutuplaşmalar azaltılamadığı için eylemlerin devamında bu destek giderek azalmıştır. Temmuz 2013'te yapılan Konda anketinde; Gezi Parkı protestolarını, hükümete karşı bir darbe girişimi olarak görenlerin oranı yüzde 57'dir (demokratik bir hakkın kullanımı olarak görenler yüzde 43). Konda'nın Gezi raporunda desteğin düşüşü kutuplaşmalara bağlanıyor:

[T]oplum Ak Parti yandaşlığı ve karşıtlığı ekseninde siyasi kutuplaşma, Türk-Kürt ve Sünni-Alevi ekseninde kültürel kutuplaşma ve endişeli modernler - siyasallaşmış dindarlar arasında hayat tarzı kutuplaşmalarını aynı anda yaşıyor... Böylesi bir ortamda Gezi olayları da bu gerilim, kutuplaşma ve psikolojiler üzerinden anlamlandırıldı. Sorun şu ki, Gezi'nin başlangıç kıvılcımı bu gerilim ve psikolojilerden çıkmadı. Her şey gündelik hayatın yeni ritminden ve yeni insanının duyarlılıklarından başladı. Fakat hemen bir hafta sonrasında da olay bildiğimiz kutuplaşmaların ve gerilimlerin içine çekildi (Konda, Gezi Raporu, 5 Haziran 2014).

1980'lerin ikinci yarısından itibaren sivil toplumun gelişmesi, yavaş yavaş insanların bir hedefe yönelik birlikte iş yapmasının kapasitesinin gelişmesi Koordinasyon'da bir sıçrama yapmış geniş bir siyasi yelpazede grup ve bireylerin bir araya gelerek muhalif bir hareket oluşturulması başarılmıştır. Koordinasyon'dan sonra bu birliktelikler farklı biçimlerde devam etmiştir, Gezi de geniş bir siyasi yelpazenin tek bir hedef için bir araya gelmesini sağlamıştır. Koordinasyon'da bu hedef halkın yüzde 80'lerini bir araya getiren somut bir "Irak'ta savaşa hayır" iken Gezi'de asıl olarak parkın yeşil alan olarak kalmasının hedeflendiği ancak zamanla farklı taleplerin de eklendiği bir süreç oldu. İki harekette de çok boyutlu siyasal katılım biçimleri uygulandı, örgütlü bireyler kadar bağımsız sayısız birey de harekete katıldı, sadece İstanbul'da değil Türkiye'de pek çok şehirde benzer etkinlikler örgütlendi.

Tezde farklı ideolojilerden, inançlardan, kimliklerden kurumlar ve bireyler beraber iş yaptığında, siyaset yapma yöntemlerinde bir değişim olduğu gözlemlenmiştir. Bu değişim,

partilerle sınırlı siyasetin ötesinde yeni bir siyasal alanın tanımlanmasına olanak sağlamaktadır. Bu yeni siyasal alan, siyasetin yüzünü sokağa döndüğü, sivil toplumun siyasette daha etkin hale geldiği bir biçim gibi görünmektedir. Her ne kadar bu tez için kavramsal çerçeve olarak siyasal kültür çalışmaları benimsenmişse de Koordinasyon süreci ve muhalif hareketlerin değişimi başka bakış açıları ile de incelenebilir.

Max Kaase, “Siyasal Katılım Üzerine Perspektifler” başlıklı makalesinde (2007) siyasal katılım çalışmalarında üç zayıflıktan bahsetmektedir. Max Kaase, protesto politikaları, sosyal hareket analizleri ve siyasi partiler, seçimlere katılım vs gibi teorik çalışmaların gittikçe genişleyen, çeşitlenen, evrenselleşen siyasal katılımı anlamakta, açıklamakta yeterli olmadığını, daha iyi teorik saç ayakları oluşturulması gerektiğini söylemektedir.³⁵ Bu çalışmaları daha güçlendirmek için siyasal kültür çalışmaları ile siyaset teorisi literatürlerinin birbirleri ile konuşturulması iyi bir fikir olabilir. Koordinasyon gibi deneyimlerin; siyasal kültür literatürü, siyaset teorisi literatürü ve kamusal alan, ortak eylemlilik konularında karşılıklı konuşan, tartışan incelemelerle birlikte çalışılması yararlı olacaktır. Bu tezde çalışılan Koordinasyon deneyiminin, siyaset teorisi ve siyasal kültür çalışmalarının harmanlanması ile çalışılması, siyasi hayattaki değişimleri anlamak, evrenselleştirmek konusunda ufuk açıcı olabilir.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve bölümünde Arendt’in vatandaşlar ve siyaset ile ilgili düşüncesi şöyle anlatılmıştı. Siyaset, vatandaşların farklı perspektiflerden bir araya gelip tartışabilecekleri ortak alanlarla mümkündür. Bireylerin tek başlarına ve kişisel fikirlerine göre oy vermeleri yeterli değildir. Aksine vatandaşlar farklılıklarını ve benzerliklerini

³⁵ İkinci olarak ampirik çalışmalarda siyasal rejimlerin genişletilmesinin gerektiğini söylüyor. Üçüncü olarak kompleks siyasal katılım alanlarının anlaşılabilmesi için çok seviyeli, dinamik (multi-level-dynamic) araştırmaların geliştirilmesi gerektiğini söylüyor.

görebilecekleri ve demokratik tartışmanın objeleri olacakları siyasal-kamusal alanlarda buluşmalı, birbirleri ile tartışmalıdırlar. Siyasal düşünceler kişisel oluşturulamaz, ancak kamusal bir çerçevede tartışılmalı, karşılıklı fikir alış verişi ile oluşturulmalı, denenmeli ve geliştirilmelidir (Leydet 2014).

Koordinasyon'un katılımcılara sağladığı siyasal alan, Arendt'in tarif ettiği gibi, bireylerin özgürce tartışıp, karar aldığı, uyguladığı ve sonuçlarını değerlendirdikleri bir kamusal alandır. Türkiye toplumunun renklerinin ve eğilimlerinin çoğunun bir arada olduğu, ötekileştirmelerin en az yaşandığı bir ortamdır. Ancak Koordinasyon, tek konu etrafında oluşan geçici bir ittifak olması, bireylerin değil örgütsel katılımların asıl olması, eylemlerde şiddeti savunan grup ve bireylerin olması gibi noktalarda Arendt'in amaçladığı doğrudan demokrasi örneğinden farklıdır.

5. SONUÇ

Bu tezde, tezin yazarının da içinde bulunduğu, Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu'nun öyküsü, birincil kaynaklar, literatür, gazete taraması ve katılımcıların mülakatlarıyla anlatılmaya ve analiz edilmeye çalışıldı. Tezde, siyasal kültür çalışmalarında daha sık duyulan siyasi parti, sendika ve kurumların yanı sıra daha az duyulan İslami kesimin, Kürtlerin, LGBT bireylerinin, gençlerin ve kadınların siyasi öyküleri anlatıldı. Koordinasyon dönemi, mülakat yapılanlar tarafından, hem kendilerini hem kurumlarını siyasi katılım açısından olumlu etkileyen bir süreç olarak aktarılmaya gayret gösterildi. Tezde Koordinasyon dönemi faaliyetleri anlatılarak, daha sonraki muhalif hareketler üzerindeki etkileri aktarılmaya çalışıldı. Her ne kadar siyasal kültürde egemen olan kutuplaştırıcı özellikler yavaş değişse ve siyasal katılımın genişlemesi ile rejimlerin siyasal kararlarını etkilemek zor olsa da, Koordinasyon öyküsünden bunların belirli koşullar altında mümkün olduğuna dair bir sonuç çıkarıldı.

Tezde 2002 Ekim'inde başlayan ve sekiz ay süren Koordinasyon deneyiminin, vatandaşların ve muhalif hareketlerin siyasete katılımı açısından özgün bir dönem ve örnek olduğu, bu deneyimin, kendinden sonraki muhalif hareketlerin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bir hareket olduğu tartışıldı. Koordinasyon çalışmalarına aktif olarak katılan kurum temsilcileri ve bireylerle yapılan mülakatlarla, muhalif hareketteki kutuplaştırıcı, hasmane tarzın değişim süreci incelendi. Türkiye'de olağan siyasal katılım biçimleri ile sınırlı olan siyasal kültürde, Koordinasyon boyunca yaşanan olağan dışı siyasal katılımdaki artışın seyri anlaşılmasına çalışıldı. Türkiye savaş karşıtı hareketini anlatabilmek ve Koordinasyon

sürecini analiz edebilmek için derinlemesine mülakatların yanı sıra birincil kaynaklar, gazete taraması ve literatür kullanıldı.

Türkiye siyasetinde kutuplaştırıcı, sorunları ikili açmazlara dönüştürmeye eğilimli bir tarz egemendir. Türkiye’de pek çok siyasi konuda, kutuplaşmalarla (sağ-sol, laik-dindar, Türk-Kürt, Alevi- Sünni) ilerleyen, uzlaşmaya dayanmayan bir siyasal kültür yerleşmiştir. Sosyal sermayedeki genel yetersizlik ve gelişme eksikliği kutuplaşmaları derinleştirmeye hizmet etmektedir. Türkiye’de genellikle siyasetçiler sürekli ötekileştirdikleri birey, kurum ve fikirler oluşturmakta ve destekleyenlerini bu kurgulanmış/yaratılmış ötekilere karşı kışkırtarak hem iktidarı ele geçirmeye hem de bu iktidarlarını korumaya çalışmaktadır. Siyasetçilerin yarattığı bu kutuplaşma, vatandaşların ortak hedeflere ulaşmak ve devleti denetlemek için siyasal katılımında bulunmak amacıyla kendiliğinden veya örgütlü işbirliği yapma ve ortak hareketler organize etme güçlerini azaltmaktadır. Kutuplaşmalar dönemlere göre değişiklik gösterebilmektedir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesinde sağcı ve solcu olarak ortaya çıkan kutuplaşma, 28 Şubat 1997 darbesinde laik-dindar ekseninde var olmuştur. Kutuplaşmalar askeri darbe dönemlerinde keskinleşirken, diğer dönemlerde daha mutedil bir biçimde de olsa süreklileşmiştir. Kutuplaşmalar muhalif hareketler açısından da geçerlidir. 28 Şubat sürecinde “laik” sendikalar, dernekler ve sivil toplum örgütleri askeri müdahalenin yanında, “dindar” siyasi partilere ve sivil toplum kuruluşlarına karşı yer almışlardır.

Türkiye siyasal kültürüne hakim olan laik-dindar, Türk-Kürt vs. kutuplaşmaları, Koordinasyon deneyiminde muhalif hareketin içerisinde kısmen geriletilmiştir. Koordinasyon, kurumlar, bireyler ve/ya örgütlerin, ortaya çıkan sorunları tek başlarına çözemediklerinde oluşturduğu geçici bir koalisyonudur. Amerika’nın Irak Savaşı’nı ve bu savaşa Türkiye’nin aktif olarak katılmasını engellemek için Müslüman, Solcu, Liberal, Sosyal Demokrat,

Feminist vs. kurum ve bireyler bir araya gelerek toplumdaki yükselen savaş karşıtı tepkinin ifade platformunu oluşturmuşlardır.

Türkiye siyasal kültüründe hem sağ-sol muhalif kanatlar arasında, hem de her kanadın kendi içinde derin siyasi ve örgütsel ayrılıklar, çatışmalar yaşanmış ve koalisyon kültürü zayıf kalmıştır. Bu kültürün gelişmemesinde “istikrar” kavramının yüceltilmesi ve “koalisyon” anlayışının istikrarın karşısında konumlandırılması da önemli rol oynamıştır. Bu kutuplaştırıcı siyasette Koordinasyon, muhalif siyasi grup ve bireylerin kendi aralarındaki rekabetin ve husumetin geri plana atıldığı, ortak hedef doğrultusunda bir araya gelindiği, “onlar” yerine “biz” kavramının ortaya çıktığı bir zemin olmuştur. Beraber iş yapıyor olmaları karşısında kutuplaştıkları kesimleri tanımaları açısından olumlu değişiklikler yaratmış, bazı önyargıların yıkılmasını sağlamıştır. Koordinasyon, Türkiye’de koalisyon kültürünü geliştirmiştir.

Koordinasyon’da İslami kesim, 28 Şubat sonrası diğer siyasi gruplarla birlikte iş yapma şansı elde etmiştir. İslami kesimden mülakat yapılanlar bu sayede diğer mahallelerde de görünür olduklarını söylüyorlar. Laik-dindar kutuplaşması muhalif kesimlerde savaş karşıtı hareket döneminde kısmen azalmıştır. Solcular, sosyal demokratlar, sendikacılar, kurum temsilcileri vs. İslami kesimi ilk kez bu kadar yakından tanımış, beraber iş yapmaya, iş yaparken tanımaya ve benimsemeye başlamışlardır. İslami kesimlerin en azından bir kısmının o dönemde savaşa karşı olması, muhalif olması, Müslümanları genel bir kategori olarak ötekileştirenleri kısmen değiştirmiştir. Beraber iş yapmak, önyargıların kırılmasına katkıda bulunmuş ve iyi ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır. Özellikle laik-dindar kutuplaşmasının azalmasının sonucu olarak, 1 Mart tezkeresine karşı toplumun farklı kesimleri bir araya gelmiş, birlikte eylemler yapabilmıştır. Ancak Koordinasyon dağıldıktan sonraki süreçte laik-dindar kutuplaşması devam etmiş ve 2007’de Cumhuriyet mitingleri döneminde yeniden

keskinleşmiştir. Bu kutuplaşmanın günümüzde hala devam ediyor olması Koordinasyon'un kendi döneminde yarattığı olumlu havanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Müslüman mahallelerindeki eylemlere solcular temsili düzeyde katılmışlar, bu eylemlerin sayısının ve sol kesimin katılımının azlığı, Müslümanlarla diğer kesimlerin birlikteliğini zayıf kılmıştır. İslami kesimle yapılan ortak eylemliliklerin sayısı artırılabilmiş olsaydı, laik-dindar kutuplaşması daha fazla kırılabilirdi. Koordinasyon sürecinde bazı kurum ve bireylerin İslami kesimle ilgili önyargıları kısmen kırılmış ve birlikte iş yapma kültürü yerleşmişse de TKP, Halkevleri, vb. bazı kurum ve bireylerde, birlikte iş yapmama kültürü kalıcı hale gelmiştir. Mülakatlardan da anlaşılacağı gibi, Halkevleri gibi “İslami kesimle bir arada olmamalıyız” diyen kurumların tutumlarında Koordinasyon sonrasında bir değişiklik olmamıştır.

Koordinasyon'da 1999'da Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmesi sürecinde yalnızlaşan, diğer kurum ve bireylerle birlikte iş yapmada zorlanan Kürt hareketine bu tür koalisyonlarda yer alma imkanı sağlanmıştır. Genellikle Kürt ve Türk muhalefetinin ayrı çalışmayı tercih ettiği bir siyasal kültürde, bu iki kesim Koordinasyon ortamında bir araya gelmiştir. Kürt hareketi, sol kesimin yanı sıra çeşitli kimlik hareketleri, İslami kesim, LGBT hareketi, liberaller vb. ile bir araya gelmiş, ortak bir faaliyet yürütmüştür. Kürt hareketi, Koordinasyon döneminde kendisine önyargı ile bakan, hatta düşmanca davranan gruplarla birlikte iş yapmış, önyargılar kısmen de olsa kırılmıştır. Her eyleme gözle görünür bir kalabalıkla katılan Kürt hareketi, Koordinasyon'un önemli bir parçası olmuştur. Kürt hareketi Koordinasyon döneminde kurduğu ittifakları daha sonra geliştirerek sürdürmüş, hatta bu süreç daha sonra BDP'nin HDP'ye dönüşmesinin nüvelerini hazırlamıştır.

Kürt hareketine özel önem veren bazı sol kurumlar ve feministler, mülakatlarında Koordinasyon'da Kürt sorununa yeterince alan açılmadığını belirtiyorlar. Irak Savaşı'na karşı çıkılırken Türkiye topraklarında yaşanan savaşın göz ardı edildiğini söylüyorlar. Hâlbuki Koordinasyon faaliyetleri ve tezkerenin reddi, hem Türkiye'nin Irak'a girerek oradaki Kürt gerillalar ve peşmergelerle çatışmasını engellemiş, hem de Türkiye'de genel olarak savaş karşıtlığını yükseltmiştir.

LGBT bireyleri açısından Koordinasyon anlamlı deneyimlerle doludur. Koordinasyon deneyimi ile LGBT birey ve örgütleri Türkiye siyasal kültüründe ilk defa görünür olmuştur. Lambda, Kaos GL gibi LGBT örgütleri kamuoyunda, muhalif hareket içerisinde kabul edilir olmuşlar, kendileri ile ilgili önyargılar özellikle sol kesim içinde kırılmıştır. Eşcinsel harekete uzaktan bakan sol kurum ve bireyler ortak iş yapmaya başlamıştır. İslami kesim, eşcinselleri benimsememiş olsa da birlikte çalışmaya en azından göz yummuştur.

Ancak Koordinasyon deneyiminden sonra Müslümanlar özellikle Özgür-Der, eşcinsellerle olan ittifaklara bir daha girmemişlerdir. LGBT bireyleri açısından eşcinsel hareketin yayıldığı, büyüdüğü, İslami kesim ve katı solcularla birlikte iş yaptıkları bu süreç, İslami kesimin büyük bölümü açısından bir ilk ve son olarak kalmıştır. Eşcinseller İslami kesimle aynı kareye girmiş ama sonrasında kutuplaşma ve ötekileştirme devam etmiştir. Çok az sayıda İslami kurum ve birey eşcinsellerin kamusal alanda bu kadar görünür olmalarını dert etmeyip birlikte iş yapmaya devam etmişlerdir.

Aleviler, gayri Müslimler, Çerkezler vb. gruplar Koordinasyon'a kurumsal katılım sağlayamadıklarından ve bu nedenle de faaliyetlerde yer almadıklarından, onlarla etkileşim olamamıştır. Bazı Alevi kurumları ilk toplantılara katılmış, ancak İslami örgütlerle birlikte olmak istemedikleri için Koordinasyon'a katılımı sürdürmemişlerdir.

Gençlerin hem Türkiye’de, hem de dünyada siyasal katılımı sayı olarak yüksek, ancak siyasal alanda lider veya yönetici pozisyonlara gelme, karar almada etkin olma oranları düşüktür. Bu tablo, Koordinasyon deneyiminde de tekrarlanmıştır. Koordinasyon, 1980 sonrası gençlik katılımının en yüksek olduğu hareketlerden biri olmuştur. 12 Eylül askeri darbesinden sonra kitlesel muhalefet geleneği ve meşruiyeti kaybolan, siyasi parti üyelikleri yasaklanan, apolitikleştirilen gençlik, Koordinasyon sürecinde yeniden kitleselleşme, siyasallaşma, meşru siyaset yapma imkânı bulmuştur. Eylemlerde çeşitli üniversite pankartlarının arkasında binlerce savaş karşıtı öğrenci buluşmuştur. Üniversitelerde yoğun bir savaş karşıtı hareket ortaya çıkmıştır. Bu yüksek katılıma rağmen, gençlerin basın açıklaması okuma, konuşma yapma, kararlara aktif katılma gibi öne çıkışları olmamıştır. Ama örgütsel yapılara katılan gençlerin, siyasal yaşamlarını devam ettirdiği, sonraki süreçlerde siyasette daha etkin oldukları mülakatlarda belirtilmiştir.

Türkiye’de 1980’lerde ilk kez siyasi bir varlık olarak ortaya çıkan kadın hareketi, 1990’lı yıllarda kadına karşı şiddeti protesto eylemleri ile öne çıkmış ve kitleselleşmiştir. Kadın hareketi içinde özellikle feministler önemli bir yere sahiptir. Kadın hareketleri, kadınlara yönelik politik konularda tavır almakta, 8 Mart Dünya Kadın Günü, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü gibi, kadınlarla ilgili günlerde etkinlikler düzenlemekte ve periyodik yayınlar çıkarmaktadır. Koordinasyon’un eylemlerine kadınların katılımı yüksek olmuştur. Siyasal parti, sendikalar, platformlar gibi toplumsal cinsiyet bakımından karma kurumların üyesi kadınlar açısından Koordinasyon olumlu bir süreç olarak kabul edilmiştir. Hem diğer kurumlarla birlikte çalışma gerçekleştirilmiş, hem de uluslararası kadın hareketleriyle ilişkiler geliştirilmiştir. Ancak feminist kadınlar

Koordinasyon'un kadına yönelik dilini, söylemini olumlu bulmamış, erkek egemen dilin devam ettirildiğini ifade etmişlerdir.

Siyasal katılım, siyasal sistem içinde vatandaşların doğrudan ya da dolaylı biçimde, yöneticilerin seçimini ve kararlarını etkilemeyi amaçlayan olağan ve olağan dışı eylemlerinin bütünü olarak tanımlanır. Türkiye'deki siyasal katılım seçimlerde oy vermek, siyasetle ilgilenmek, siyasal konularda başkasıyla konuşmak, tartışmak ile sınırlıdır. İşyerinde, okulda, kahvede siyaset çok konuşulur ancak devlet yönetimini ve yerel yöneticileri etkilemek için faaliyet yapma oranı düşüktür. Seçimlere katılım oranları son on yılda yüzde 79-89³⁶ arası iken protesto gösterilerine katılım yüzde 10'u, STK'larda çalışma ise yüzde 8'i³⁷ geçmemektedir. Bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının siyasal rejimin veya yerel yönetimlerin kararlarına ve kurallarına karşı, onların değiştirilmesi talebi ile bildiri yayınlaması, imza toplaması, gösteri yürüyüşleri, mitingler düzenlemesi ve/ya katılması çok sınırlıdır. Arendt'in de söylediği gibi siyasal katılımın yüksek olması vatandaşların etkin olması demektir. Demokrasinin gelişimi, siyasal katılımın etkinliğiyle doğru orantılıdır. Bunun için vatandaşların seçim dönemleri dışında da toplantılar, gösteriler, imza kampanyaları vb. etkinliklerle siyasal katılımı devam ettirmeleri gerekir.

Koordinasyon süresince Türkiye'de sadece oy verme ile sınırlı siyasal kültürün aksine binlerce aktivist; toplantılar, gösteriler, imza toplamalar vb. onlarca değişik katılım yöntemleriyle siyasete aktif olarak katılmıştır. Kakizaki'nin yaptığı çalışmaya göre Koordinasyon döneminde savaş karşıtı hareket 6 ayda toplam 524 etkinlik düzenlemiştir. Bu hem Türkiye hem dünya ortalamasının çok üstünde bir rakamdır. Koordinasyon siyasal katılımı yaygınlaştırmıştır. Faaliyetlere kurumların yanı sıra, bireysel katılım da yüksek

³⁶ *Bianet*, 2014

³⁷ Tüsiad 2001 raporu

olmuştur. Eylemlere katılan insanların önemli bir kesimi, hayatlarında ilk defa bir eyleme katılmışlardır. 1 Mart mitinginde katılımın dörtte biri hiçbir siyasi örgüte ya da STK'ya üye olmayan bağımsızlardan oluşmuştur. Koordinasyon'da, geleneksel siyasal kültürde hakim olan siyasetin siyasi partiler ve seçimlerle sınırlı kalması anlayışının dışına çıkılmıştır. Siyasetin partilerle yapılan biçimlerinden farklı olarak, Koordinasyon, siyasi grupların ve bireylerin oluşturduğu bir koalisyon olarak siyasete katılmıştır. Sivil toplumun eylem biçimi olan olağan dışı siyasal katılım yöntemleri, Koordinasyon döneminde artmış, olağan dışı siyasal katılımlar, olağan hale gelmiştir. Kadioğlu'nun belirttiği gibi demokrasilerin gelişmişlik düzeyi, başka pek çok özelliğin yanı sıra, olağan dışı siyasal katılımlardaki artışla da ölçülmelidir.

Siyasal katılımıda ilgisiz-tebaa-katılımcı bölünmesinin de her zaman aynı seviyede kalmadığı gözlemlenmiştir. Tebaa pasif bir şekilde yasalara ve kurallara itaat eden, oylamalara katılan ama aktif siyasete katılmayan vatandaşları tarif etmektedir. Koordinasyon döneminde binlerce vatandaş aktif siyasette katılımcı olarak yer almış, bir anlamda “tebaa”lıktan Arendt'in vatandaşlığına yükselmiştir.

Koordinasyon öncesi muhalif hareketler genelde belirli görüş ve düşünceye sahip kurum ve bireyler üzerinden yürümekteydi. Grevler, işçi eylemleri, Zonguldak yürüyüşü vb. hareketlerde sendikaların etkinliği söz konusudur. Kadına şiddeti protesto eylemlerinde kadın örgütleri başı çekmiştir. Başörtüsü eylemleri İslamcı kesimin öncülüğünde gelişmiştir. Koordinasyon ise savaş karşıtı hareket için bunların çoğunu ve onların yanı sıra o zamana kadar siyasetle ilgilenmemiş bazı kesimleri siyasal alana çekmiştir. Koordinasyon geniş bir siyasal yelpaze içindeki grup ve bireylerin ortak eylemini gerçekleştirmiştir. Tümüyle barışçıl

ortamlarda ve özgün şekillerde gerçekleştirdiği eylemlerle, hem toplum nezdindeki sempati ağını geliştirmiş, hem de meşruluğunu güçlendirmiştir.

Koordinasyon, siyasal katılım modeli olarak önceki muhalif hareketlerden farklı bir tarz ortaya koymuştur. Türkiye'deki muhalif hareketler anti-militarist ve pasifist değildi. Bu hareketler anti-emperyalist ve anti-Amerikancı idi, ancak eylemleri ve sloganları şiddet içerebilmekteydi. Koordinasyon ile birlikte muhalif hareketler anti-militarist bir özellik de kazanmıştır. Koordinasyon'un "Ölmeyeceğiz, öldürmeyeceğiz, kimsenin askeri olmayacağız!" tarzındaki sloganları kamuoyunda öne çıkmıştır. Gerçi bu anti-militarist tutum tüm katılımcı kurum ve bireylerde hemen karşılık bulmamıştır, ama süreç içerisinde eylemlerin biçimleri değişmiştir. Soğuk ve sıkıcı siyah beyaz dövizlerin, yumruklar havada sloganların atıldığı, askeri disiplin ile yürünen eylemlerin yerini, lolipop denilen renkli dövizlerin kullanıldığı, insanların çocuklarıyla birlikte yürüyebildiği, bazen koşarak bazen oturarak devam eden eylem biçimleri almıştır.

Koordinasyon'da karar mekanizmalarında bireyler öne çıkmıştır. Türkiye'de 2000'lerin başında, Prag ve Cenova'daki anti-kapitalist hareketlerden etkilenen bireyler, gruplar, kampanyalar bir araya gelmiş ve bu kampanyalarda yeni bir siyaset yapma biçimi oluşmaya başlamıştı. Buralardan edinilen deneyimlerin sonucunda, Koordinasyon'da da bireyi öne çıkaran, siyasal grupları bireyle eşit düzeye çeken, karar almada doğrudan demokrasiyi işleten, kadın erkek eşitliğini ve LGBT katılımını sağlayan bir siyasal katılım tarzı uygulanmıştır. Örgütsüz bireylerle örgütlü yapıların bir arada çalışması sağlanmıştır. Doğrudan demokrasi, pozitif ayrımcılık gibi kavramlar hayata geçirilmiş, karar alma süreçlerine herkesin aktif olarak katılması sağlanmıştır.

Koordinasyon'un en önemli özelliklerinden birisi de, toplumda pek de yüksek sesle ifade edilmeyen savaş karşıtlığına bir ses kazandırmış olmasıdır. Tabanın savaş karşıtlığı fikrine yoğun ilgisi, Koordinasyon'un büyümesinde etkili olmuştur. Koordinasyon'un ilk eylemi olan 1 Aralık Mitingine katılımın yüksekliği, çeşitliliği ve coşkusu, örgütleyenleri bile şaşırtmıştı. Savaş karşıtı hareket halktan gelen güçlü savaşa hayır sesine dayanıyordu. 29 Aralık 2002'de Çağlayan mitinginde yapılan bir konuşmada "Gücü yetmiyorsa, ABD başkanıyla tartışırken kendisine güvenmiyorsa bu hükümet halka sorsun! Halk savaşa hayır diyor," deniyordu (Karakas, s. 149). Savaş karşıtı hareket halkın sesini duyurabildiği oranda güçleniyordu. Koordinasyon'un eylemlere başladığı Ekim 2002'de yüzde 80 olan savaş karşıtlığı, hareketin en önemli dayanağı olmuştur. Koordinasyon'un eylemlerinin en çok olduğu Mart 2003'te ise savaş karşıtlığı yüzde 90'ları aşmıştı. Bu da savaş karşıtı hareketlerin doğru bir eylem çizgisi izlediklerinin göstergesi olarak ele alınabilir.

Koordinasyon deneyimi, daha sonraki dönemlerde oluşturulan pek çok platforma ve benzeri faaliyete örnek olmuştur; kendinden sonraki eylem birliklerinin önünü açmıştır. Koordinasyon'un sekiz ay gibi kısa bir sürede kendisinden önce başlayan ama zayıf olan birlikte iş yapma kültürünü geliştirdiği, kalıcı hale getirdiği görülmektedir. Daha sonra her zaman her yerde aynı büyüklükte birliktelikler kurulamasa da İslami kesimin solcularla, LGBT bireylerinin Kürtlerle, Liberallerin radikal sol gruplarla dirsek teması devam etmiştir, etkinlikleri örgütlerken bir arama mesafesinde olduklarını öğrenmişlerdir. Gezi gibi hareketler Koordinasyon'un deneyimlerinden yararlanmışlardır.

Koordinasyon deneyimi Arendt'in tanımladığı, vatandaşların kendi toplumlarının sorunlarını ifade ve çözme süreçlerine aktif katılımının bir örneğidir. Arendt'e göre vatandaşların kendi toplumlarının sorunlarını ifade ve çözme süreçlerine aktif katılımı sadece

kamusal özgürlük ve mutluluk vermekle kalmaz, aynı zamanda Thomas Jefferson'ın sözleriyle “hükümette olmak” yani siyasal bir etkinlik ve onun bir parçası olma hissini verir. Bu his daha çok siyasal faaliyete katıldıkça, yani daha fazla kamusal alan oluşturdukça, artarak devam edecektir. Arendt'in savunduğu vatandaşlığın canlanması için toplumsal eylem ve kolektif fikir alışverişinden oluşan, doğrudan siyasal katılım gereklidir. Koordinasyon Türkiye'de bunun bir örneğini gerçekleştirmiştir.

Gezi hareketinde, Koordinasyon'da kurulan laik, dindar, Kürt, Türk birlikteliği sağlanmış hatta ulusalcılar, aleviler gibi Koordinasyon'a girmeyen kurumlar ve bireyler de Gezi sürecinde yer almıştır. Eylemlere katılım Koordinasyon'u aşan boyutlardadır. Forumlar, atölyeler, meydan konserleri, duran adam eylemi vb. onlarca değişik siyasal katılım çeşidi sergilenmiştir. Gezi hareketi de Koordinasyon gibi İstanbul'da başlamış ve tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Hem Koordinasyon hem Gezi kendi dönemlerindeki küresel hareketlerden etkilenmiştir. Sosyal medya yoğun olarak kullanılmış, esprili dövizler, sloganlar ortaya çıkmıştır: Koordinasyon'da “Irak'a gireceksek kapıdan girelim, paspasa ayaklarımızı silelim, çay, kahve içelim, muhabbet edelim, güzelleşelim” dövizleri, Gezi'deki “ne sağcıyım ne solcu, çapulcuyum çapulcu” sloganı vs...

Gezi hareketi de Koordinasyon gibi farklı ideoloji, inanç ve kimliklere sahip kurum ve bireylerin geçici ittifaklarının siyasal katılımı genişlettiğinin ve bunun sonucunda siyasal kazanımlar elde ettiğinin bir örneğidir. Bu tezin yazılma sebebi de siyasal katılımın ve koalisyon kültürünün hem 2003'te hem 2013'te önemli olduğunu anlatabilmektir. Tezde aktarılanların, kutuplaşmaların kırılmasına, siyasal katılımın genişlemesine, barışçıl bir muhalefetin inşa edilmesine vesile olması umuduyla...

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

Akın, M. H. 2013, *Siyasallığın Toplumsal İnşası Siyasal Toplumsallaşma*, Çizgi Kitapevi.

Ali, Tarık 2013, *Hakikat Kazanacak*, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Almond, Gabriel A., P. G. Bingham, R. J. Dalton ve K. Strom 2006, *Comparative Politics Today: A World View*, 8th Edition, Longman.

Almond, Gabriel A. ve Verba, Sidney 1989, *The Civic Culture revisited*, SAGE.

Altınay, Ayşe Gül ve A. Holmes 2009, “The Bases of Empire: The Global Struggle Against U.S. Military Posts”, in *Opposition to the US Military Presence in Turkey in the Context of the Iraq War*, ed. By Catherine Lutz, Pluto Press, London, s. 270-98.

Arendt, Hannah 1998, *The Human Condition*, The University of Chicago Press.

Arendt, Hannah 2012, *Devrim Üzerine*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Arnove, Anthony 2003, *Amerika'nın Irak Savaşı*, Aram Yayıncılık, İstanbul.

Asan, Şefik 2007, *Barış Kültürü*, Heyamola Yayınevi, İstanbul, s. 95-104.

Badiou, Alain, J.L. Nancy, G. Çıtak ve G. Kodalak 2013, *Direnışı Düşünmek 2013 Taksim Gezi Olayları*, Monokl Yayınları, İstanbul.

Berktaş, Fatmagül 2010, *Politikanın Çağrısı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Bircham, Emma ve Charlton, John 2001, *A Guide to the Movement*, Bookmarks, London

Bölükbaşı, Deniz 2008, *1 Mart Vakası, Irak Tezkeresi ve Sonrası*, Doğan Kitap, İstanbul.

Brynen, Rex, B. Korany ve P. Noble 1995, “Introduction: Theoretical Perspectives on Arab Liberalization & Democratization” in *Political Liberalization & Democratization in the Arab World, Cilt.1, Theoretical Perspectives*, eds. Rex Brynen, B. Korany ve P. Noble, Lynne Rienner Publishers, Boulder, p. 3-28.

Callinicos, Alex 2003, *An Anti-capitalist Manifesto*, Polity, London.

Caymaz, Birol 2007, *Türkiye’de Vatandaşlık: Resmi İdeoloji ve Yansımaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Ebel Roland, H. Raymond Taras, and James D. Cochrane 1991, *Political Culture and Foreign Policy in Latin America : Case Studies From the Circum-Caribbean*, ebook.

Erdoğan, Emre 2009, “Olasılıksızlığın Kuramını Aramak: Türk Gençliği ve Siyasal Partilere Katılım” *Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (İç), der. Cemil Boyraz, Tüses Yayınları, 2009.

Erdoğan, Emre 2014, Yeni Bir “Siyah Kuğu”nun Peşinde: Bir Siyasal Davranış Biçimi Olarak Gezi Protestoları”, *İlter Turan’a Armağan*, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Faulks, Keith 2000, *Political Sociology: A Critical Introduction*, New York University Press.

Fırat, Derya 2014, *Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977’den Gezi Direnişine Toplumsal Hareketler ve Kent Mekanı*, Dipnot Yayınları, İstanbul.

George, Susan 2004, *Başka Bir Dünya Mümkün, Eğer...*, Metis Yayınevi, İstanbul

Göle, Nilüfer 2000, *İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler*, Metis Yayınları, İstanbul.

Hale, William 2007, *Turkey, the US and Iraq*, Saqi, London.

Hudson, Michael C. 1995, “The Political Culture Approach To Arab Democratization: The Case For Bringing It Back In, Carefully” in *Political Liberalization and Democratization in the Arab World, vol.1, Theoretical Perspectives*, eds. Rex Brynen, Bahgat Korany, and Paul Noble, Lynne Rienner Publishers.

İçduygu, Ahmet 2013, “Türkiye’de Sivil Toplumun Anatomisi: Bir Dönüşüme Doğru”, *Türkiye’nin Yeniden İnşası (İç)*, der. F. Keyman, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İnal, Kemal 2013, *Gezi, İsyân, Özgürlük*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

İnalçık, Halil 1995, *From Empire To Republic: Essays On Ottoman and Turkish Social History*, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Kaase, Max 2007, “Perspectives On Political Participation”, in *Oxford Handbook of Political Behaviour*, eds. Russell J. Dalton and Hans-Dieter Klingemann, p. 783-796.

Kadıoğlu, Ayşe 2008, “Vatandaşlık Ve Siyasal Katılım”, *Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan (İç)*, ed. S. Yazıcı, K. Gözler ve F. Keyman, Yetkin Yayınevi, Ankara, s. 225-246.

Kadıoğlu, Ayşe 2012, *Vatandaşlığın dönüşümü: Üyelikten Haklara*, İkinci basım, Metis yayınevi, İstanbul.

Kalaycıoğlu, Ersin 1983, *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma: Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul Üniversitesi.

Kalaycıoğlu, Ersin 2008, *Türkiye’de demokrasi’nin pekişmesi: bir siyasal kültür sorunu Ergun Özbudun’a Armağan*, Yetkin Yayınevi, Ankara, s. 247-277. Bu kaynak Sabancı

Üniversitesi web sitesinden Word dosyası olarak indirilip okunmuştur.

<http://research.sabanciuniv.edu/8882/> s. 1-61

Karakaş, Şenol 2005, *Biz Bu savaşı Durdurabiliriz*, Metis yayınları, İstanbul.

Kentel, Ferhat 2011, “Kürt Siyasal Etnik Kimliği”, (İç), *Türkiye’de Siyasal Kimlikler*, Ed.

Yalçın Akdoğan, Meydan Yayıncılık, İstanbul, s. 131-157

Kürkçü, Ertuğrul 2007, “Türkiye Sosyalist Hareketine Silahlı Mücadelenin Girişi”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Sol*, (İç) ed. Murat Belge, İletişim Yayınları.

Lewis, Bernard 1968, *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford University Press, London.

Lüküslü, Demet 2009, “Gençlerin Siyaset Algıları ve Deneyimleri”, *Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (İç), der. Cemil Boyraz, Tüses, 2009.

Mavioğlu, Ertuğrul 2006, *Apoletli Adalet: Bir 12 Eylül Hesaplaşması 1. Cilt*, İthaki Yayınları, İstanbul.

Öktem, Kerem 2011, *Angry Nation*, Zed Books, London.

Özbank, Murat 2013, *Gezi Ruhu ve Politik Teori*, Kolektif Kitap, İstanbul.

Özbudun, Ergun 1975, *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, no: 363, Ankara.

Özbudun, Ergun 1995, “Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür”, *Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür* (İç), Ed. E. Özbudun, E. Kalaycıoğlu, L. Köker, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara, s. 1- 42.

Özipek, B. Berat 2009, “AKP Dönemi İç ve Dış Politika”, *Türkiye'nin Politik Tarihi* (İç), ed. A. Çaylak, C. Göktepe, M. Dikkaya ve H. Kapu, Savaş Yayınevi, s. 659-679.

Öztürk, Bekir 2013, *Çapulcu*, Togan yayıncılık, İstanbul

Pateman, Carole 1989, *The Civic Culture: A Philosophic Critique*, in *The Civic Culture Revisited*, ed. Almond, Gabriel A. Ve Verba, Sidney, SAGE.

Polk, W. 2005, *Irak'ı Anlamak*, NTV, İstanbul

Sanlı, Leyla, 2005, *Politik Kültür ve Toplumsal Hareketler*, Alan Yayıncılık, İstanbul.

Sarıbay, Ali Yaşar 2000, “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (İç) Ed. E. Kalaycıoğlu ve A. Yaşar Sarıbay, Alfa, s. 447-462.

Sayılgan, Aclan 1968, *Solun 94 Yılı: 1871-1965*, Mars Matbaası, Ankara.

Somay, Bülent 2014, *The Psychopolitics of the Oriental Father: Between Omnipotence and Emasculation*, Palgrave Macmillan.

Sökmen, Müge 2005, *Irak Dünya Mahkemesi: Nihai İstanbul Oturumu*, Metis Yayınevi, İstanbul.

Şensever, F. Levent 2003, *Dünya Sosyal Forumu: Aşağıdan Küreselleşme Hareketi ve Küresel Direniş*, Metis, İstanbul.

Turan, İlter 1986, *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, Der Yayınları.

Turan, İlter 2000, “Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (İç) Ed. E. Kalaycıoğlu & A. Yaşar Sarıbay, Alfa, s. 359-386.

Voyvoda, Neşe 2014, 1989 Bahar Eylemleri: İşçi Hareketinin Yaratıcı Deneyimi, *Sokağın Belleği: 1 Mayıs 1977'den Gezi Direnişine Toplumsal Hareketler ve Kent Mekanı*, (İç) der. Derya Fırat, Dipnot Yayınları, İstanbul.

Wayne, Ellywood 2002, *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu-12*, Metis Yayınevi, İstanbul

Yeğen, Mesut 2012, *Son Kürt İsyanı*, İletişim Yayınları, İkinci Basım, İstanbul.

Yetkin, Murat 2004, *Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2005, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri 5*, Seçkin Yayıncılık, İstanbul.

Yılmaz, Volkan 2009, “Siyasi Örgütlenmelerde Genç Olmak”, *Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (İç), der. Cemil Boyraz, Tüses.

MAKALELER

Akbaş, Zafer 2011, “ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ekim sayısı, s. 1-18.

Akdoğan, A. Argun 2006, “Siyasal Kültür ve Sosyal Sermayenin Karşılaştırılması: Türkiye İçin Bazı Çıkarımlar”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 12, s.162-187.

Akıncı, Abdulvahap 2013, “Türkiye’de Askeri Vesayetinin Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:1, s. 93-123.

Baykan, Baris Gencer ve G. E. Lelais 2004, “Cross-Readings of the Anti- Globalisation Movement in Turkey & Beyond: Political Culture in the Making”, *International Social Science Journal*, cilt. 56, sayı 182, 8 Nov.

Burak, Begüm 2011, “Turkish Political Culture & Civil Society: An Unsettling Coupling?”, *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, cilt. 10, sayı. 1, Bahar, s. 58-71.

Duran, Hasan 2005, “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Tavşanlı - Kütahya Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 13, s. 131-152.

Erdoğan, Barış ve E. Köten 2014, “Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi”, *Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Mart 2014, s. 93-113.

Eser, H. Bahadır 2013, “Türk siyasal kültürü içinde dinin rolü üzerine bir açıklama çabası: Milli görüş hareketi ve Milli Nizam Partisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt 18, sayı 3, s. 201-224.

Derya Fırat, “Gezi’den Gezi’nin Öncesine Bakmak: Sokağın Belleği”, *Mesele Dergisi*, Haziran 2014.

Güney, Aylin 2008, “Anti-Americanism in Turkey: Past & Present”, *Middle Eastern Studies*, cilt. 44, sayı. 3, s. 471-487.

Kadıoğlu, Ayşe, (2005), “Civil Society, Islam and Democracy in Turkey: A Study of Three Islamic Non-Governmental Organizations”, *The Muslim World*, Volume 95, Issue 1, pages 23–41, January.

Kakizaki, Masaki 2011, “Anti-Iraq War Protests in Turkey: Global Networks, Coalitions, and Context”, *Middle Eastern Studies*, cilt. 47, sayı. 1, s. 81-99.

Kesgin, Baris & Kaarbo, Juliet 2010, ‘When and How Parliaments Influence Foreign Policy: The Case of Turkey’s Iraq Decision’, *International Studies Perspectives*, cilt. 11, s. 19-36.

Keyman, E. Fuat & İçduygu, Ahmet 2003, Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses, *Citizenship Studies*, no:7:2, p. 219-234

Leydet, Dominique 2014, *Citizenship*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2014 Edition), Ed. Edward N. Zalta, son erişim: 29 Ocak 2015, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/citizenship/>

Sitembölükbaşı, Şaban 1997, ‘Siyasal Kültürün Kavramlaştırılmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı 2, s. 249-266.

Somer, Murat 2004, ‘Demokratlığın Politik Ekonomisi: İnanılır Demokrasi, Mikro-Düzenleyici Devlet, AB’li Küreselleşme’, *Doğu Batı Dergisi*, sayı 28, Ağustos, Eylül, Ekim-1

Şimşek, Sefa 2004, ‘New Social Movements in Turkey since 1980’, *Turkish Studies*, cilt. 5, no 2.

Taş, H. Yunus 2012, ‘Toplumsal Sınıfların Değişim Sürecinde Sendikalar ve Sendikaların Geleceği’, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, cilt: 1, yıl: 1, sayı: 1 (2012/1)

Tekeli, Şirin 1989, ‘1980’lerde Türkiye’de Kadınların Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi’, *Birikim*, sayı: 3, Temmuz, s. 34-41.

Tessler, M. & Altinoglu, E. 2004, 'Political culture in Turkey: Connections among attitudes toward democracy, the military and Islam', *Democratization*, cilt. 11, sayı. 1, s. 21-50.

Uslu, N., Toprak, M., Dalmis, I., & Aydin, E. 2005, 'Turkish Public Opinion Toward the United States in the Context of the Iraq Question', *Middle East*, No: 9 (3), s. 75-107.

Yalın, Bahar Eroğlu & Erzen, Meltem Ünal 2012, 'Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar', *İletişim Fakültesi Dergisi*, s. 49-61.

TEZLER

Çetin, Beyzade Nadir 2008, "*Küreselleşme Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Toplumsal Yansıması (Türkiye Örneği)*", Doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Durdu, Zafer 2009, "*Türkiye'de Küreselleşmenin Siyasal-Kültürel Etkileri: Çok kültürcülük- Ulusal Kültür (Ege-Muğla Üniversitesi Örneği)*", Doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Emiroğlu, Tuba 2012, "*İstanbul'da Yeni Toplumsal Hareketler Alanı ve Militan Güzergahları*", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Emre, Perrin Öğün 2012, "*Başka bir Dünya için Ağ Atmak: Siber Ortamda Barış Hareketleri*" Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul

Ertetik, İlay 2010, "*Coming out as a Political Act in LGBT Movement in Turkey*", Master tezi, ODTÜ, Ankara.

Gümrükçü, Selin Bengi 2007, “*Bir Toplumsal Hareketin Doğuşu: Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Türkiye ’de Ortaya Çıkışı*”, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Güvenç, Serhat 2003, “*Rise & Demise of a ‘Strategic Partnership’*”, Doktora tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

İğci, Ayşen 2008, “*Sivil Toplu Kuruluşu Üyeliğinin Siyasal Katılma Davranışı Üzerindeki Etkisi: Isparta Örneği*”, Master tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Kurbanoglu, Elçin 2010, ‘*The LBGT and Women’s Movements in Turkey, A Comparative Analysis*’, ODTÜ, Haziran 2010.

Malkoç, Enver Sinan 2013, “*Yeni Toplumsal Hareket Olgusu ve Türkiye ’de 1980 Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler*”, Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yılmaz, Müjgan Ergül 2006, “*The Anti / Alternative – Globalization Movement: A Case Study on Turkey*”, Doktora tezi, ODTÜ, Ankara

Zenginkuzucu, Dikran Migirdiç 1998, “*Patterns of Political Participation in Post-1980 Turkey*”, Master tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul

WEB SİTELERİ

IMF’ye Hayır mail grubu, 2002-2003, web adresi:

<https://groups.yahoo.com/neo/groups/imfyehayir/conversations/.../>. (2013-2014)

“Basın Açıklaması”, IMF’ye Hayır mail grubu, 27 Ağustos 2002:

<https://groups.yahoo.com/neo/groups/imfyehayir/conversations/messages/821>

“22 Kasım Koordinasyon toplantısı raporu”, IMF’ye Hayır mail grubu, 23 Kasım 2002:

<https://groups.yahoo.com/neo/groups/imfyehayir/conversations/messages/998>

“Türkiye'nin Nabızı 'Gezi Parkı Protestoları ve Türkiye'nin Otoriterleşme - Özgürlük Sorunu”,

Metropol Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi web sitesi, Haziran 2013, son erişim:18

Ocak 2015, <http://www.metropoll.com.tr/arastirmalar/siyasi-arastirma-9/1731>

Gezi Raporu, KONDA Araştırma ve Danışmalık, 5 Haziran 2014, son erişim: 18 Ocak 2015,

http://konda.com.tr/tr/raporlar/KONDA_GeziRaporu2014.pdf

GAZETELER (tarih sırasına göre dizilmiştir)

“Bush Sezer’den Destek İstedi”, *Hürriyet*, 21 Eylül 2001:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=17106>

Ahmet Şık, “Sonunda barış kazandı”, *Radikal*, 1 Eylül 2002:

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=48416>

“Barış Zincirine Polis Engeli”, Savaşkarşıtları sitesi, 14 Ekim 2002:

<http://savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=10075>

“ ‘Irak’ta Savaşa Hayır’ mitingi pazar günü”, *Hürriyet*, 27 Ekim 2002:

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=112147>

“Savaşa hayır gösterisi: 40 yaralı”, *Radikal*, 17 Kasım 2002:

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=56863>

“Irak'ta Savaşa Hayır mitingi pazar günü”, *Hürriyet*, 27 Kasım 2002:

<http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=112147>

“Savaşa hayır mitingine çağrı”, *Mynet Haber*, 29 Kasım 2002:

<http://www.mynet.com/haber/guncel/savasa-hayir-mitingine-cagri-33072-1>

“KESK'den Barış ve Demokrasi Sempozyumu”, *Bianet web sitesi*, 30 Kasım 2002:

<http://eski.bianet.org/2002/12/02/14991.htm>

“Solcusu, sağcısı, Türk’ü, Kürt’ü, Eşcinseli hep birlikte Savaşa Hayır dedi”, *Sabah*, 2 Aralık

2002: <http://arsiv.sabah.com.tr/2002/12/02/s1612.html>

“Irak Savaşı ABD’nin Çıkarına”, *Hürriyet*, 4 Aralık 2002:

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/12/04/216235.asp>

“Türklerin Yüzde 80’i Irak’ta savaşa karşı”, *Radikal*, 5 Aralık 2002

“Canlı kalkanlar Irak'a gidiyor”, *Yeni Şafak*, 24 Aralık 2002:

<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2002/aralik/24/d2.html>

“Savaş karşıtı bildiri”, *Hürriyet*, 26 Aralık 2002:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=117978>

“Tayyip ağbi hani savaşa karşıydın”, *Vatan*, 26 Aralık 2002:

<http://www.gazetevatan.com/tayyip-agbi-hani-savasa-karsiydin-2353-gundem/>

“Farklı düşünceler savaş karşıtlığında buluştu”, *Zaman*, 30 Aralık 2002:

<http://arsiv.zaman.com.tr/2002/12/30/haberler/h10.htm>

“Greenpeace gemisinde barış çağrısı”, *Ntvmsnbc*, 30 Aralık 2002:

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/194899.asp>

“Başbakan, Irak politikasını eleştiren TÜSİAD Başkanı’ nı anında uyardı”, *Zaman*, 14 Ocak

2003: <http://arsiv.zaman.com.tr//2003/01/14/ekonomi/h9.htm>

“Savaş karşıtları TÜSİAD’ a ABD üniforması ve postal bıraktı”, *Zaman*, 18 Ocak 2003:

<http://arsiv.zaman.com.tr/2003/01/18/ekonomi/h1.htm>

“Bağcılarda savaş karşıtı etkinlik”, *Savaş karşıtları web sitesi*, 18 Ocak 2003:

<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=9&ArsivAnaID=11804>

“Türkiye'nin dört bir yanında 'savaşa hayır' gösterileri”, *Hürriyet*, 19 Ocak 2003:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=122734>

“Türkiye’ de Savaş Karşıtı Hareketler”, *Bianet web sitesi*, 22 Ocak 2003:

<http://bianet.org/bianet/siyaset/16198-turkiyede-savas-karsiti-hareketler>

“Savaş karşıtı eylemler sürüyor”, *Savaş karşıtları web sitesi*, 23 Ocak 2003:

<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=11925>

“Savaşa Hayır çılgılığı”, *Yeni Şafak*, 24 Ocak 2003:

<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/ocak/24/p5.html>

Karakartal, Alev, “Savaşız bir dünya mümkün”, *Cumhuriyet*, 25 Ocak 2003:

<http://www.cumhuriyetarsivi.com/reader/reader.xhtml>, son erişim: 5 Aralık 2014

“On binlerin Barış Korosu”, *Indymedia web sitesi*, 25 Ocak 2003:

<http://istanbul.indymedia.org/en/news/2003/01/40.php?language=en>

“Beyazıt'ta savaşa hayır”, *Hürriyet*, 26 Ocak 2003:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=124158>

“Ben Bir Savaş Duluyum ya da 100'ler Meclisi”, *Bianet web sitesi*, 27 Ocak 2003:

<http://www.bianet.org/bianet/medya/16280-ben-bir-savas-duluyum-ya-da-100ler-meclisi>

“Savaş karşıtları Meclis'te”, *Ntvmsnbc web sitesi*, 27 Ocak 2003:

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/199120.asp>

“Savaşa Karşı Kampanya: Halka Sor”, *Bianet web sitesi*, 31 Ocak 2003:

<http://bianet.org/bianet/siyaset/16438-savasa-karsi-kampanya-halka-sor>

“Mater: ABD İsteklerine Boyun Eğenler Sorumlu”, *Bianet web sitesi*, 4 Şubat 2003:

<http://www.bianet.org/bianet/siyaset/16493-mater-abd-isteklerine-boyun-egenler-sorumlu>

“AKM'ye Savaşa Hayır pankartı”, *Radikal*, 6 Şubat 2003:

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=65317>

“Canlı kalkanlar yola çıktı”, *Hürriyet*, 13 Şubat 2003:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=127185>

“İncirlik'i göremedi”, *Hürriyet*, 13 Şubat 2003:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=127629>

Ünal, Hasan, “Irak savaşında strateji ve taktik”, *Zaman*, 14 Şubat 2003:

<http://arsiv.zaman.com.tr/2003/02/14/yazarlar/hasanunal.htm>, son erişim: 28 Kasım 2014

“Taşfırın erkeği Tamer Karadağlı'ya gözaltı”, *Vatan*, 15 Şubat 2003:

<http://www.gazetevatan.com/-tasfirin-erkegi--tamer-karadagli-ya-gozalti-5105-gundem/>

“Barış İçin Bir Dakika Karanlık”, *Ntvmsnbc*, 15 Şubat 2003:

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/201867.asp>

“Barış Eylemine Apo Provokasyonu”, *Hürriyet*, 16 Şubat 2003:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=128109>

“15 Şubat Savaşa Karşı Eylem günü, çok sayıda ülkede milyonlarca barış yanlısının gövde gösterisine dönüştü”, *Cumhuriyet*, 16 Şubat 2003:

<http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/2003/2/16/9.xhtml>

“Hükümete güven savaşa hayır”, *Yenişafak*, 16 Şubat 2003:

<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/subat/16/p2.html>

“Barışsever miniklere gözaltı”, *Indymedia web sitesi*, 22 Şubat 2003:

<http://istanbul.indymedia.org/tr/news/2003/02/311.php?language=tr>

“Suça Ortak Olmayın, Tezkereleri Onaylamayın”, *Bianet web sitesi*, 24 Şubat 2003:

<http://bianet.org/bianet/siyaset/16848-suca-ortak-olmayin-tezkereleri-onaylamayin>

“Kumbaralı eylem”, *Yenişafak*, 26 Şubat 2003:

<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/subat/26/g7.html>

Birand, M. Ali, “Tezkereyi TBMM'ne red mi ettireceğiz?” *Milliyet*, 26 Şubat 2003:

<http://www.milliyet.com.tr/2003/02/26/yazar/zbirand.htm>, son erişim 28 Kasım 2014

Akyol, Taha, “Zorlu pazarlık”, *Milliyet*, 28 Şubat 2003:

<http://www.milliyet.com.tr/2003/02/28/yazar/akyol.html> son erişim, 28 Kasım 2014

“İstanbul’da savaş karşıtı gösteri”, *Ntvmsnbc*, 28 Şubat 2003:

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/203871.asp>

Şafak, Erdal, “SABAH diyor ki... Tavşan ve tazı”, *Sabah*, 28 Şubat 2003:

<http://arsiv.sabah.com.tr/arsiv/2003/02/28/s0315.html>, son erişim: 28 Kasım 2014

“Meclis bu sesi duydu”, *Sabah*, 2 Mart 2003: <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/03/02/s1705.html>

Önen, Yıldız, “Savaş Karşıtları Dünyada Örgütleniyor”, *Bianet web sitesi*, 3 Mart 2003:

<http://www.bianet.org/bianet/siyaset/17023-savas-karsitlari-dunyada-orgutleniyor>

Özkök, Ertuğrul, “O ‘casus belli’ artık yok sayılmalı”, *Hürriyet*, 3 Mart 2003:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=131191&yazarid=10>

“Savaş Karşıtı Etkinlikler”, *Minidev*, 8 Mart 2003:

<http://www.minidev.com/stk/savasahayir13.asp>, son erişim: 5 Aralık 2014

Öktener, Aslı, “Kadınlar barış için yürüdü”, *Milliyet*, 9 Mart 2003:

<http://www.milliyet.com.tr/2003/03/09/yasam/ayas.html>

“Kadınlar Barış için yürüdü”, *Milliyet*, 9 Mart 2003:

<http://www.milliyet.com.tr/kadinlar-baris-icin-yurudu/yasam/haberdetayarsiv/09.03.2003/4863/default.htm>

“Barışa Kadar Sokaktayız”, *Cumhuriyet*, 10 Mart 2003:

<http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/2003/3/10/6.xhtml>, son erişim: 5 Aralık 2014

Aktan, Hamza, “ABD’ye Göz Yumanlar, İşgale Yataklık Ediyor”, *Bianet web sitesi*, 11 Mart 2003: <http://www2.bianet.org/bianet/siyaset/17238-abdye-goz-yumanlar-iscgale-yataklık-ediyor>.

“HADEP kapatıldı, Sabih Kanadoğlu DEHAP için de kapatma davası açtı”, *Zaman*, 14 Mart 2003: <http://arsiv.zaman.com.tr/2003/03/14/politika/h1.htm>

“Haftasonu Dünyada Barış Gösterileri Düzenlendi”, *Indymedia*, 16 Mart 2003: <http://www.istanbul.indymedia.org/tr/news/2003/03/709.php>

“Ülkemizi ABD Değil, Biz Kullanalım”, *Bianet web sitesi*, 17 Mart 2003: <http://bianet.org/bianet/toplum/17373-ulkemizi-abd-degil-biz-kullanalım>

“Tezkere Mecliste Türkiye Sokakta”, *Indymedia*, 20 Mart 2003: <http://www.istanbul.indymedia.org/tr/news/2003/03/813.php>

“Sokak savaş tezkeresine karşı direniyor”, *Savaş karşıtları web sitesi*, 20 Mart 2003: <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=12962>

“ABD Irak’ı vurdu savaş karşıtları ayakta”, *Indymedia*, 20 Mart 2003: <http://istanbul.indymedia.org/tr/news/2003/03/817.php>, son erişim: 5 Aralık 2014

Gözke, Özge, “Derse Girme, Savaşa Hayır De!”, *Bianet*, 21 Mart 2003: <http://bianet.org/bianet/toplum/17555-derse-girme-savasa-hayir-de>

“Manken, solcu, İslamcı ittifakı kazandı. Türkiye kaybetti”, *Habertürk TV*, 23 Mart 2003: <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=140005>

“Beyazıt'ta Cuma Eylemi, Katil ABD Ortadoğu'dan Defol!”, *Müslüman.o.f. web sitesi*, 21 Mart 2003: <http://www.musluman.o-f.com/diger/irak.htm>, son erişim 5 Aralık 2014

“ABD'ye Nota”, *Savaşkarşıtları web sitesi*, 24 Mart 2003:
<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnaID=13027>, son erişim: 5 Aralık 2014

“İstanbul'da savaş karşıtı eylemlerden...”, *Community web sitesi*, 28 Mart 2003:
<http://community.fortunecity.ws/oasis/machu/13/66eylemlerden.html>, son erişim: 5 Aralık 2014

“Dualar Irak halkı için...”, *Yenişafak*, 29 Mart 2003:
<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2003/mart/29/gundem.html>

“Kadın Barış Noktası 3. Gününde”, *Bianet web sitesi*, 2 Nisan 2003:
<http://bianet.org/kadin/siyaset/17917-kadin-baris-noktasi-3-gununde>, son erişim: 5 Aralık 2014

“İraklı Kızkardeşlerle 1000 Kadın Buluşması”, *Bianet*, 4 Nisan 2003:
<http://www.bianet.org/bianet/siyaset/17983-irakli-kizkardeslerle-1000-kadin-bulusmasi>

“Savaşa karşı Büyük İstanbul Buluşması”, *Hürriyet*, 6 Nisan 2003:
<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/04/06/271032.asp>, son erişim: 5 Aralık 2014

“Haremlik, selamlık miting”, *Milliyet*, 13 Nisan 2003:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Caglayan%20Mitingi/>, son erişim: 25 Haziran 2014

“Savaş ve Kadın Sergisi”, *Indymedia web sitesi*, 23 Nisan 2003:

<http://www.istanbul.indymedia.org/tr/news/2003/04/1645.php>, son erişim 5 Aralık 2014

Aktaş, Pınar, “Kadınım, o halde eyleme varım!”, *Milliyet*, 27 Nisan 2003:

<http://www.milliyet.com.tr/2003/04/27/yasam/ayas.html>

“Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu, Yola Devam!”, *Barikat web sitesi*, Haziran 2003:

<http://www.barikat-lar.de/barikat/13/koordinasyon.htm>, son erişim: 5 Aralık 2014

“Küresel Barış ve Adalet İçin Koalisyon”, *Bianet*, 10 Haziran 2003:

<http://bianet.org/bianet/siyaset/19722-kuresel-baris-ve-adalet-icin-koalisyon>

“Dört tezkere: Bir ret, üç kabul”, *Hürriyet Almanak 2003*, Aralık:

http://dosyalar.hurriyet.com.tr/almanak2003/news_detail.asp?nid=121&sid=2

Barlas, Mehmet, “Vatan hainleri, 2-3 yılda kahraman olabilir mi?” *Milliyet*, 23 Mart 2004:

http://www.sabah.com.tr/yazarlar/barlas/2004/03/23/vatan_hainleri_2-

[3_yilda_kahraman_olabilir_mi ?](http://www.sabah.com.tr/yazarlar/barlas/2004/03/23/vatan_hainleri_2-3_yilda_kahraman_olabilir_mi_?)

Arman, Ayşe “Bir sıkı adam”, *Hürriyet*, 22 Mart 2004, son erişim: 26 Ocak 2014,

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/03/22/431796.asp>

“NATO ve Bush Karşıtı Birlik Kuruldu”, *Bianet*, 28 Mayıs 2004:

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/35658-nato-ve-bush-karsiti-birlik-kuruldu>

“Barışarock, Bir karşı festival!”, *Sabah*, Haziran 2004:

http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/barisarock163/dosya_163.html, son erişim: 5 Aralık 2014

“Amerika düşmanın değiliz bizi rahat bırak”, *Bianet*, 7 Mart 2005:

<http://www.bianet.org/bianet/siyaset/55816-amerika-dusmanin-degiliz-bizi-rahat-birak>

“ABD’nin 1 Mart tezkeresi utancı”, *Ntvmsnbc web sitesi*, 9 Şubat 2011:

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25180436/>, son erişim: 20 Kasım 2014

Çelik, Aziz 2012, “28 Şubat, silahsız kuvvetler ve sendikalar”, *T24 Web haber sitesi*, 18

Nisan 2012: <http://t24.com.tr/yazarlar/aziz-celik/28-subat-silahsiz-kuvvetler-ve-sendikalar,4997>

Çakır, Ruşen 2012, “Ne şeriat ne darbe sloganının sola indirdiği darbe”, *Vatan*, 28 Şubat

2012: <http://www.gazetevatan.com/rusen-cakir-433773-yazar-yazisi--ne-seriat-ne-darbe--sloganinin-sola-indirdigi-darbe/>

“Son 12 Yılın Katılım Oranları ve 30 Mart Dağılımı”, *Bianet*, 10 Ağustos 2015, son erişim:

18 Ocak 2015: <http://bianet.org/bianet/siyaset/157722-son-12-yilin-katilim-oranlari-ve-30-mart-dagilimi>

EKLER

EK 1

IRAK'TA SAVAŞA HAYIR KOORDİNASYONU LİSTESİ – 1MART 2003

		KURUM ADLARI
1	EMEKLİ PLATFORMU	BASK
2	EMEKLİ PLATFORMU	DİSK
3	EMEKLİ PLATFORMU	Hak-İş
4	EMEKLİ PLATFORMU	İstanbul Diş Hekimleri Odası
5	EMEKLİ PLATFORMU	İstanbul Eczacılar Odası
6	EMEKLİ PLATFORMU	İstanbul Tabipler Odası
7	EMEKLİ PLATFORMU	İstanbul Veteriner Hekimleri Odası
8	EMEKLİ PLATFORMU	KESK
9	EMEKLİ PLATFORMU	Konfeksiyon işçileri derneği”
10	EMEKLİ PLATFORMU	Memur-Sen
11	EMEKLİ PLATFORMU	Öğretim üyeleri derneği
12	EMEKLİ PLATFORMU	TMMOB
13	EMEKLİ PLATFORMU	Tüm Bağ-Kur Emeklileri Derneği
14	EMEKLİ PLATFORMU	Tüm İşçi Emeklileri Derneği
15	EMEKLİ PLATFORMU	Türk Diş Hekimleri Birliği
16	EMEKLİ PLATFORMU	Türk Eczacıları Birliği
17	EMEKLİ PLATFORMU	Türk Tabipleri Birliği
18	EMEKLİ PLATFORMU	Türk Veteriner Hekimleri Birliği
19	EMEKLİ PLATFORMU	Türk-İş
20	EMEKLİ	Türkiye Barolar Birliği

	PLATFORMU	
21	EMEK PLATFORMU	Türkiye İşçi Emeklileri Derneği
22	EMEK PLATFORMU	Türkiye Kamu-Sen
23	EMEK PLATFORMU	TÜRMOB
24	İŞÇİ ÖRGÜTLERİ	Birleşik İşçi Sendikası
25	SİYASİ ÖRGÜTLER	CHP GOP gençlik kolları
26	SİYASİ ÖRGÜTLER	Demokratik Halk Partisi (DEHAP)
27	SİYASİ ÖRGÜTLER	Devrimci Demokrasi Gazetesi
28	SİYASİ ÖRGÜTLER	Devrimci Hareket
29	SİYASİ ÖRGÜTLER	Devrimci Proleter Gençlik
30	SİYASİ ÖRGÜTLER	Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (DSİP)
31	SİYASİ ÖRGÜTLER	Ekmek Adalet dergisi
32	SİYASİ ÖRGÜTLER	Emeğin Partisi (EMEP)
33	SİYASİ ÖRGÜTLER	Ezilenlerin Sosyalist Platformu (ESP)
34	SİYASİ ÖRGÜTLER	Gönül Birliği Yeşiller Partisi
35	SİYASİ ÖRGÜTLER	HADEP
36	SİYASİ ÖRGÜTLER	Halkevleri
37	SİYASİ ÖRGÜTLER	Halkların Uluslararası Mücadele Ligi
38	SİYASİ ÖRGÜTLER	İşçi Gazetesi
39	SİYASİ ÖRGÜTLER	İşçi Mücadelesi
40	SİYASİ ÖRGÜTLER	Kaldıraç
41	SİYASİ ÖRGÜTLER	Kara Ev Kolektifi
42	SİYASİ ÖRGÜTLER	Özgür Düşün Dergisi
43	SİYASİ ÖRGÜTLER	Özgür Kadının Sesi Dergisi

44	SİYASİ ÖRGÜTLER	Özgürlük İçin Mücadele Platformu
45	SİYASİ ÖRGÜTLER	Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP)
46	SİYASİ ÖRGÜTLER	Partizan
47	SİYASİ ÖRGÜTLER	Pençe Dergisi
48	SİYASİ ÖRGÜTLER	Savaş Yolu Dergisi
49	SİYASİ ÖRGÜTLER	Savaşa Karşı Anarşistler
50	SİYASİ ÖRGÜTLER	Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV)
51	SİYASİ ÖRGÜTLER	Sosyal Demokrat Halk Partisi (SHP)
52	SİYASİ ÖRGÜTLER	Sosyalist Barikat
53	SİYASİ ÖRGÜTLER	Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP)
54	SİYASİ ÖRGÜTLER	Sosyalist Devrim
55	SİYASİ ÖRGÜTLER	Sosyalist Emek Hareketi
56	SİYASİ ÖRGÜTLER	Temel Haklar ve Özgürlükler Girişimi
57	SİYASİ ÖRGÜTLER	Ürün Sosyalist Dergisi
58	SİYASİ ÖRGÜTLER	Yeşiller gazetesi
59	SİYASİ ÖRGÜTLER	Yeşiller
60	SİYASİ ÖRGÜTLER	Zafere Kadar Direniş Gazetesi
61	SİYASİ ÖRGÜTLER	Anti-Kapitalist Gazetesi
62	STK	78'liler Vakfı
63	STK	A platform
64	STK	Alternatif Işık ve Fotoğraf Derneği (ALTIS)
65	STK	Anadolu Ayıları Grubu
66	STK	Anadolu TAYAD
67	STK	Anadolu'nun Sesi Radyosu
68	STK	Arkadaş Çevre Grubu

69	STK	Avcılar 78 Gazetesi
70	STK	Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi
71	STK	Barış Anneleri İnisyatifi
72	STK	Barış Girişimi
73	STK	Başka Kültür Merkezi
74	STK	Belgesel Sinemacılar Birliği
75	STK	BESAM
76	STK	Boğaziçi Üniversitesi Öğrenci İnisyatifi
77	STK	Çağdaş Gazeteciler Derneği
78	STK	Çağdaş Sinemacılar Derneği
79	STK	Çevre için Hekimler Birliği
80	STK	Darüşafakalılar Derneği
81	STK	Dayanışma Evleri
82	STK	Demokratik Mücadele Platformu
83	STK	Demokratik Üniversite Komiteleri
84	STK	Dicle Kadın Kültür Merkez
85	STK	Divriği Kültür Derneği
86	STK	Doğa Savaşçıları Çevre Örgütü
87	STK	Emekçi Kadınlar Birliği
88	STK	Esenler Kültür Merkezi
89	STK	Feminist Kadın Çevresi
90	STK	Göç-Der
91	STK	Greenpeace
92	STK	Grup Yorum
93	STK	Helsinki Yurttaşlar Derneği

94	STK	Hümanist Hareket
95	STK	İdil Kültür Merkezi
96	STK	İlerici Gençler Derneği
97	STK	İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi
98	STK	İstanbul Gençlik Derneği
99	STK	İstanbul Sosyal Forumu Girişimi
100	STK	İstanbul Üniversitesi Öğrenci Konseyleri
101	STK	İstanbul Üniversitesi Öğrencileri Koordinasyonu
102	STK	KADAV'lı kadınlar
103	STK	Kadın Tavrını Geliştirme İnisyatifi (KATAGİ)
104	STK	Kadının İnsan Hakları
105	STK	Kara Kızıl Felsefe Atölyesi
106	STK	Karakedi Kültür Merkezi
107	STK	Karikatürcüler derneği
108	STK	KAYYDER
109	STK	Kazete Bağımsız Siyasi Kadın Gazetesi
110	STK	Kemal Türkler Eğitim ve Kültür Vakfı
111	STK	Kültür Dostları Derneği
112	STK	Lambda İstanbul
113	STK	Mazlumder
114	STK	Mehmet Bal ile Dayanışma Komitesi
115	STK	Müstakil Tüketiciler Birliği
116	STK	Osman Akgün Kültür Merkezi
117	STK	Öğrenci Birliği
118	STK	Öğrenci Otonomları

119	STK	Özerk Sanat Konseyi Girişimi (59 sanat örgütü)
120	STK	Özgür Eğitim Platformu
121	STK	Özgür Hayat Gazetesi
122	STK	Özgür-Der
123	STK	P.E.N.
124	STK	Patika
125	STK	Pazartesi Dergisi
126	STK	Piya Kültür Kolektifi
127	STK	S.O.S. Çevre Gönüllüleri
128	STK	Savaşa Hayır Platformu
129	STK	Sivil iletişim ağı
130	STK	Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (205 kuruluş adına)
131	STK	Sosyal Araştırmalar Vakfı
132	STK	Tahakküm ve Savaş Karşıtları İnisiyatifi
133	STK	Ticari Araç Çalışanları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (ŞOF-DER)
134	STK	Toplumsal Ekoloji grubu
135	STK	Toplumsal Özgürlük Platformu
136	STK	TUAD
137	STK	TUHAD
138	STK	Tunceliler Kültür Ve Yardımlaşma Derneği İstanbul Şubesi
139	STK	Turist Rehberleri Birliği
140	STK	Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği (TAYAD)
141	STK	TUYAP
142	STK	TÜKODER
143	STK	Tüm İlerici Gençlik Derneği

144	STK	Türkiye – Küba Dostluk Derneği
145	STK	Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV)
146	STK	Türkiye Sakatlar Derneği
147	STK	Türkiye Tarımcılar Derneği
148	STK	Türkiye Yayıncılar Birliği
149	STK	Türkiye Yazarlar Sendikası
150	STK	Türkiye-Yunanistan Dostluk Derneği
151	STK	Yapı Sanat Evi
152	STK	Yeni Çözümler vakfı
153	STK	Yeni Demokratik Gençlik
154	STK	Yüz Çiçek Açsın Kültür Merkezi
155	YERELLER	Avcılar SaHP
156	YERELLER	Beşiktaş SAHP
157	YERELLER	Kadıköy Savaşa Hayır Platformu
158	YERELLER	SAKA Dergisi
159	YERELLER	Savaş Karşıtı Avukatlar
160	YERELLER	Savaş Karşıtı Eğitimciler
161	YERELLER	Savaş Karşıtı Sağlıkçılar
162	YERELLER	Savaşa Hayır Kadın Platformu

EK 2.

SAVAŞA HAYIR PLATFORMU'NUN ÇAĞRI METNİ VE İLK İMZACILAR LİSTESİ - NİSAN 2002

“11 Eylül'de İkiz Kulelerin çökmesini bahane eden ABD, Afganistan'dan sonra dünyanın birçok yoksul ülkesini kana bulamaya hazırlanıyor. Küresel sermayenin askeri kanadı "terör" bahanesiyle dünyaya diz çöktürmek ve hegemonyasını kurmak istiyor. Irak'a saldırının son hazırlıklarını yapıyorlar. Petrol için, para için, hegemonyaları için on binlerce insanı öldürmeye hazırlanıyorlar. IMF politikalarını uygulayan bir acente durumundaki hükümet, Bush'un savaş çılgınlığına onay veriyor. Halkın ezici çoğunluğu karşıyken Afganistan'ın bombalanmasına destek vermeleri gibi, halkın isteklerine hiç aldırmadan Irak savaşına da destek veriyorlar. Hükümet milyonlar aç ve yoksulken savaş vahşetiyle daha fazla açlık ve yoksulluk vaat ediyor. Bu savaşı durdurabiliriz. Bu savaşı durdurmalıyız. Bir avuç zenginden başka bu savaşı destekleyen yok. Türkiye'nin savaşa katılmasını engelleyebiliriz, bu savaşı engellemeliyiz.”

“Biz aşağıda imzası bulunanlar, "Savaşa Hayır Platformu'nun yukarıdaki çağrısına katılıyor ve herkesi savaşa karşı tutum almaya çağırıyoruz”

Adnan Keskin (Türkiye/Almanya İnsan Hakları Derneği - TÜDAY Başkanı), Ali Erarslan (Yol-İş 1 No'lu Şube Mali Sekreteri), Aydın Öztürk (şair), Celal Başlangıç (Gazeteci-yazar), Ercan Karakaş, Eren Keskin (İHD İstanbul), Erol Kızılelma (SODEV Müdürü), Ertuğrul Kürkçü, Füsun Demirel (sanatçı), Hilmi Yarayıcı, İlkay Akkaya (müzisyen), Kazım Koyuncu (müzisyen), Mehmet Balcı (Mayınsız Bir Türkiye Projesi), Mehmet Boncuk (Fıratta Yaşam Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni), Muammer Ketençoğlu (müzisyen), Murathan Mungan (şair), Nail Satlıgan (öğretim üyesi), Osman Akkuş (Dünya Kültür Merkezi), Roni Margulies (şair), Sevil Erol (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri), Sibel Doğan (Özgür Radyo), Sibel Özbudun (öğretim üyesi), Sungur Savran, Şanar Yurdatapan (sanatçı), Tayfun Görgün (Dev Maden-Sen), Temel Demirer (Özgür Üniversite), Yurdaer Erkoca

EK 3.

SAVAŞA HAYIR PLATFORMU İMZA LİSTESİ – 4 MAYIS 2002

Ali Taş (Veteriner Hekimler Odası Yönetim Kurulu), Abdurrahman Şen (gazeteci), Adnan Keskin (Türkiye/Almanya İnsan Hakları Derneği - TÜDAY Başkanı), Ahmet Mercan (Mazlumder İstanbul Şube Başkanı), Akın Birdal (Eski İHD Genel Başkanı, Ali Erarslan (Yol-İş 1 No'lu Şube Mali Sekreteri), Ali Rıza Tura, Aydın Öztürk (şair), Ayfer Eğilmez (Kimya Mühendisi), Ayşe Erzan (Öğretim Üyesi), Azmi Yüksel (Veteriner Hekimler Odası Genel Sekreteri), Bediz Suner (İstanbul Tabipler Odası çalışanı), Bilgesu Erenus (yazar), Burhan Berken (müzişyen), Bülent Somay (yazar), Celal Başlangıç (Gazeteci-yazar), Ceylan Özerengin (gazeteci), Cezmi Ersöz (yazar), Ercan Karakaş, Eren Keskin (İHD İstanbul), Erol Kızılelma (SODEV Müdürü), Ertuğrul Kürkçü, Eşber Yağmurdereli (Avukat), Faruk Bildirici (gazeteci), Füsün Demirel (sanatçı), Fadıl Öztürk (şair), Gencay Gürsoy (İstanbul Tabipler Odası Başkanı), Gülçin Çaylıgil (Hukukçu), Güray Kılıç (İstanbul Tabipler Odası Yönetim Kurulu), Hasan Ogan (İstanbul Tabipler Odası Yönetim Kurulu), Haluk Levent (müzişyen), Hayri Kozanoğlu (öğretim görevlisi), Hüseyin Ayyıldız (Tüm Bel-Sen Genel Sekreteri), Kaan Arslanoğlu (yazar ve psikolog) Hilmi Yarayıcı (müzişyen), Hürriyet Şener (İHD İstanbul), Prof. Dr. Hüseyin Hatemi (öğretim görevlisi) İlçay Akkaya (müzişyen), Kazım Koyuncu (müzişyen), Kemal Kahraman (müzişyen), Mehmet Balcı (Mayınsız Bir Türkiye Projesi), Mehmet Barut (Araştırmacı-Sosyolog), Mehmet Boncuk (Fıratta Yaşam Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni), Metin Ayçiçek (Özgür Politika yazarı), Metin Kahraman (müzişyen), Mıgırdiç Margosyan (yazar), Muammer Ketençoğlu (müzişyen), Murathan Mungan (şair), Müge Sökmen (yayıncı) Nail Satlıgan (öğretim üyesi), Oktay Aksu (Veteriner Hekim), Osman Akkuş (Dünya Kültür Merkezi), Öner Yağcı (yazar), Pınar Selek (Sosyolog), Ragıp Duran (gazeteci), Roni Margulies (şair), Serdar Keskin (müzişyen), Sevil Erol (Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu eski Genel Sekreteri), Sermet Koç (öğretim görevlisi), Sırma Doğru (İstanbul Tabipler Odası çalışanı), Sibel Özbudun (öğretim üyesi), Sungur Savran, Server Tanilli (yazar) Şanar Yurdatapan (sanatçı), Şebnem Korur Fincancı (İstanbul Tabipler Odası Yönetim Kurulu üyesi), Şehmus Erol (Tüm Bel-Sen 1 No'lu Şube Başkanı), Şehriban Yıldırım (Veteriner Hekimler Odası Yönetim Kurulu üyesi), Tahsin Yeşildere (Veteriner Hekimler Odası Başkanı), Tiyatro Manga, Tuncay Akgün (Leman Dergisi çizeri), Tuncay Sayın (Veteriner Hekimleri Odası Yöneticisi), Tayfun Görgün (Dev Maden-Sen), Temel Demirer (Özgür Üniversite), Tufan Sertlek (İstanbul Tabipler Odası çalışanı), Veysi Sarısözen (Gazeteci), Yurdaer Erkoca (gazeteci), Yaşar Kurt (müzişyen), Yılmaz Odabaşı (şair-yazar), Zafer Aknar (Leman Dergisi Yazı İşleri Müdürü), Zafer Diper (Tiyatrocu)

Destekleyen Kurumlar

Anadolu'nun Sesi Radyosu-92.8, Anti - Kapitalist Gazetesi, Barış Anneleri İnisiyatifi, Barış Dergisi, Bek-Sav, Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (DSİP), Dicle Kadın Kültür Merkezi, Emegın Partisi İstanbul İl Örgütü (EMEP), Emekçi Kadınlar Birliği (EKB), Göç-Der, Grup Kızılırmak, Grup Yorum, Kadın Tavrını Geliştirme İnisiyatifi (KATAGİ), İnsan Hakları Derneği Barış Komisyonu, Halkın Demokrasi Partisi İstanbul İl Örgütü (HADEP), Mezopotamya Kültür Merkezi (MKM), Özgürlük ve Dayanışma Partisi İstanbul İl Örgütü (ÖDP), Özgür Kadının Sesi Dergisi, Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP), Tutuklu Aileleri Yardımlaşma Derneği (TAYAD)

EK 4.**1 ARALIK MİTİNG KOORDİNASYONUNA KATILAN KURUMLARIN LİSTESİ -23
EKİM 2002**

Anadolu'nun Sesi Radyosu, Anti-Mai Çalışma Grubu, Anti-Kapitalist Gazetesi, Barış Anneleri İnişiyatifi, Barış Girişimi, Başka Kültür Merkezi, BESAM, Belgesel Sinemacılar Birliği, Çağdaş Gazeteciler Deneği, Demokratik Halk Partisi (DEHAP), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Devrimci Sosyalist İşçi Partisi (DSİP), Dicle Kadın Kültür Merkezi, Greenpeace, Grup Yorum, Hümanist hareket, Hak-İş, Halkevleri, İstanbul Dış Hekimleri Odası, İstanbul Eczacılar Odası, İstanbul İnşaat Mühendisleri Odası, İstanbul Mimarlar Odası İstanbul Tabipler Odası, İstanbul Veteriner Hekimler Odası, İstanbul Sosyal Forumu Girişimi, İşçi Gazetesi, İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi, İdil Kültür Merkezi, İstanbul Gençlik Derneği, İşçi Mücadelesi, Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK), Karikatürcüler Derneği, Kaldıraç, Kadıköy Savaşa Hayır Platformu, Kemal Türker Eğitim ve Kültür Vakfı, Karakedi Kültür Merkezi, Kadın Tavrını Geliştirme İnişiyatifi (KATAGİ), Mazlumder, Özgür Kadının Sesi Dergisi, Osman Akgün Kültür Merkezi, Özgür Eğitim Platformu, Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP), Pazartesi Dergisi, Piya Kültür Kolektifi, P.E.N., S.O.S Çevre Gönülleri, Savaşa Hayır Platformu, Sivil Toplum Kuruluşları Birliği, Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV), Sosyal Araştırmalar Vakfı, Savaş Karşıtı Avukatlar, Savaş Karşıtı Eğitimciler, Savaş Karşıtı Sağlıkçılar, SAKA dergisi, Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP), Türkiye yazarlar Sendikası, Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği (TMMOB), Türk-İş, Türkiye Yayıncılar Birliği, Türkiye-Küba Dostluk Derneği, Temel Haklar ve Özgürlükler Girişimi, Türkiye –Yunanistan Dostluk Derneği, Tutuklu Yakınları Derneği (TAYAD), Türkiye Sakatlar Derneği, Yol-İş Sendikası, 78'liler Vakfı.

EK 5.

1 ARALIK 2002 SAVAŞA HAYIR MİTİNGİNDE OKUNAN METİN

“Sizin çocuklarınızın adları yok mu?

Ayşe, Ali, Ozan...

Iraklı çocukların da adları var:

Hüseyin, Merve, Muhammed...

Onlar birer sayı değil. Onların da yüzleri, kalpleri, hayalleri var.

Onlara asla savaş zaiyatı, onlara asla birer sayı gözüyle bakmayın!

M e r h a b a d o s t l a r !

M a r h a b a e y y u h a l i k h w a !

H e l l o f r i e n d s !

S ı l l a w J i w e r a !

İnsan olmanın bir anlamı var: Yaşamı savunmak. Üstelik savaşlarda kaybeden her zaman biziz. Kazanan ise yalnızca silâh tekelleri, petrol kartelleri. İşte bu yüzden “terörizme karşı savaş” yalanına inanmıyoruz.

Irak petrollerine göz diktiği tüm dünyaca bilinen ABD Yönetimi, saldırısına gerekçe uyduruyor :

“Irak’a demokrasi getireceğini” söylüyor.

Saysız ülkede kendi diktatörlüklerini kurduran kim?

Daha dün, Venezüela’da halk tarafından seçilmiş Hugo Chavez’i devirmeye çalışan kim?

Uluslararası sözleşmeleri hiçe sayan, baltalayan kim?

Irak petrollerine göz diktiği tüm dünyaca bilinen ABD Yönetimi, saldırısına gerekçe uyduruyor:

Irak’ta kitle imha silâhları bulunduğunu iddia ediyor, fakat kanıtlayamıyor. Saldırmak için zaten herhangi bir gerekçeye ihtiyaç duymadığını, Bush’un danışmanı Perle’ün ağzından açıklıyor: “Irak’ta silâh bulmasak da saldıracağız!”

Peki, hangimiz sorduk bugüne kadar, ABD’nin elindeki kitle imha silâhları ne olacak diye? Acayip olan şu ki, kimse kalkıp da ABD’ye şunu demiyor: "En korkunç silâhların en büyük stoku sende. Üstelik, atom bombasını şimdiye kadar bir tek sen insanların üzerine attın. Asıl, Washington silâhsızlansın!"

Size soruyorum, Japonya’ya ilk atom bombasını atan kim?

Size soruyorum, kimyasal, biyolojik, nükleer silâhları dünyanın başına bela eden kim?

Size soruyorum, Latin Amerika’dan Afrika’ya, Asya’dan Orta Doğu’ya her yerde saldıran kim?

Evet, orta doğu yangın yeri. Peki bu yangını çıkaranların başında, savaş çılgınlıkları atan ABD’nin saldırgan yönetimi gelmiyor mu?

Unutmayın, çözüm olarak gözümüze sokmak istedikleri savaşa şimdi karşı çıkmazsak, bu yangın tüm dünyayı saracak!

Unutmayın, savaş binlerce ölüm, binlerce sakat insan, gözyaşı, açlık, yoksulluk, sefalet ve yeni savaşlar demektir!

Unutmayın, savaş kadınlar için cinsel taciz, tecavüz, şiddet ve göç demektir.

Unutmayın, hiçbir savaş ardında gözyaşı yerine mutluluk, keder yerine umut bırakmadı!

Bir ev düşünün ki, ekmek, aş girmesi yasak!

Bir ev düşünün ki, ilaç girmesi yasak!

Bir ev düşünün ki, aç, susuz, ilaçsız ve savunmasız insanlar, her gün tepelerine yağacak bombaların korkusuyla yaşıyor...

Irak, yıllardır uygulanan ambargo nedeniyle, ilaçsızlıktan, beslenme yetersizliğinden çocuklarını, insanlarını yitiriyor.

Ambargo yüzünden her ay 7 bin Iraklı çocuk ölüyor!

Bombardımanlarda kullanılan seyreltilmiş uranyum nedeniyle binlerce çocuk sakat ya da kanserli doğuyor. Tedavileri için gereken ilaçlar ise, ambargo nedeniyle ülkeye sokulamıyor!

Ambargo ve yaptırımlar Saddam'ı değil, Irak halkını cezalandırıyor!

Birleşmiş Milletler Genel Sekreter Yardımcısı ve İnsani Yardım Koordinatörü Denis Halliday, tanık olduğu insanlık utancına dayanamayıp 1998'de istifa etti. Görevini bırakırken söylediği sözler ise ibret vericiydi: "Bir ülkenin tamamını mahvetmek üzereyiz."

Uluslararası toplum, Irak'a yeni bir savaş açılmasına karşı çıkıyor. Bizler de, Irak'ta savaşa hayır diyen uluslararası hareketin bir parçası olarak buradayız. Amerika ve yandaşlarının kıyamet provasına hayır demek için buradayız. Türkiye hükümeti de bu savaşı istemediğini, hava sahasını açmayacağını, üsleri kullanılmayacağını, Irak topraklarına hiçbir nedenle girmeyeceğini açıkça ifade etmelidir.

Hiç kuşku yok ki, 11 Eylül saldırısının yarattığı kaygı ortamında, bugün hepimiz daha dikkatli olmak zorundayız.

Çünkü silâh tekelleri ve Bush yönetimi, daha saldırgan bir uluslararası politika uygulamak için elverişli bir zemin elde etmeye çalışıyor. Bu zemine dayanarak, 'Ya bizden yanasın, ya da terörist!' diyor.

TÜM DÜNYA BU DAYATMAYI REDDEDİYOR, emperyalizme karşı hep birlikte YÜKSEK SESLE haykırıyor:

***** B A Ş K A B İ R D Ü N Y A M Ü M K Ü N !**

Bizler, bu alanda toplanan on binlerce insan, kendi farklı kimliklerimizi, farklı görüşlerimizi koruyarak sesimizi onların sesine katıyor ve ilân ediyoruz:

***** B A Ş K A B İ R D Ü N Y A M Ü M K Ü N !**

Ve bugün bu meydana hepimiz aynı talepte buluşuyoruz:

***** İ R A K ' T A S A V A Ş A H A Y I R !**

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, Amerikan Kongresine, Birleşmiş Milletler'e ve tüm dünya halklarına, bir yürek olup sesleniyoruz:

***** İ R A K ' T A S A V A Ş A H A Y I R !**

Bugün burada bir tarih yazıyoruz. Bu eylemle ülkemizin tarihinde bir ilki gerçekleştiriyoruz. Bundan sonra "1 Aralıktan önce" ve "1 Aralıktan sonra" denilecek.

"Bu toprağın insanları 1 Aralıkta, tüm farklılıklarına karşın, sadece insan oldukları için, sadece yürekleri hâlâ kurumamış olduğu için, sadece mazlum Irak halkına sıcak bir 'yalnız değilsiniz' demek için, el ele verdiler" diye yazılacak.

ABD ya da İngiltere ya da bölgemize saldırmaya hazırlanan devletler sanıyorlardı ki, sahipsiz köy buldular, sanıyorlardı ki değneksiz gezecekler.

Söyleyin, Orta Doğu sahipsiz mi?

Söyleyin, Irak halkı sahipsiz mi?

Söyleyin, buna seyirci kalacak mıyız?

El ilânımızın başlığı şöyledir: Onlara Irak, ama bize yakın! Bu yakınlık sadece coğrafî, dinî, kültürel bir yakınlık değil. Daha da yakın, daha da yakın... Biz kardeşiz. Yeryüzünün tüm halklarıyla olduğu gibi.

Tıpkı bu alanda olduğu gibi, bu topraklarda da, tüm Orta Doğu'da da her inançtan insan var. Bugün, Müslümanların en kutsal günlerinden biri: Bu gece kadir gecesini. Birkaç gün sonra Ramazan Bayramı. Ve birkaç hafta sonra da Hıristiyanların kutsal Noeli! Buradan bütün inançları, kutsal günlerinde birleşmeye, tek yürek olmaya çağırıyoruz.

Onların kârları için, onların petrol ve silâh tekelleri için, onların hiçbir şeyi için kimsenin dökülecek bir damla kanı yok!

Uyarıyoruz!

Bu bir başlangıçtır ve arkası gelecek!

Uyarıyoruz!

Buna seyirci kalmayacağız!

Uyarıyoruz!

Bugün değilse yarın! Ama mutlaka...

Uyarıyoruz!

Ama mutlaka...

Ama mutlaka...

*** A m a m u t l a k a b u n u n ö n ü n e g e ç e c e ğ i z !

Bu bir başlangıçtır ve arkası gelecek!

*** İ R A K ' T A S A V A Ş A H A Y I R !

L A L İ L H A R B İ F İ L İ R A Q !

E M L İ İ R A Q ' E Ş E R N A X W A Z İ N !

N O W A R İ N İ R A Q !

*** İ R A K ' T A S A V A Ş A H A Y I R !

*** B A Ş K A B İ R D Ü N Y A M Ü M K Ü N !”

EK 6.

OCAK AYI SAVAŞ KARŞITI HAREKET TAKVİMİ - BİANET WEB SİTESİ

2 Ocak: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde bin öğrenci, savaşa karşı Kürtçe ve Türkçe sloganlar atarak yürüyüş yaptı.

3 Ocak: İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası, savaşın en çok İskenderun'u etkileyeceğini söyledi. Zonguldak Demokrasi Platformu, savaşa karşı imza kampanyası düzenledi.

6 Ocak: Bursa İnsan Hakları Derneği ve Mazlumder, hükümeti savaşa katılmama konusunda uyardı.

KESK Genel Başkanı Sami Evren, savaşa karşı üç gün boyunca bir dakika karanlık eylemi başlattıklarını duyurdu.

Halkevleri İstanbul Şubesi, savaşa karşı ortak irade yaratma çağrısı yaptı.

İHD Mersin Şubesi, savaşa karşı birlik platformu çağrısı yaptı.

7 Ocak: Canlı kalkan olacağını açıklayan Ercan Çelik, "savaşı durdurabiliriz" dedi.

TKP Kocaeli İl Örgütü, savaşa karşı basın açıklaması yaptı, "ABD'nin paralı askeri olmayacağız" dedi.

Konya Gönüllü Kültür Teşekkülleri Platformu, savaşa karşı ortak açıklama yaptı.

11 Ocak: MÜSİAD Eskişehir Şubesi, Türkiye'nin savaştan zarar göreceğini açıkladı.

TÜM BEL - SEN Mersin Şubesi, hükümete savaşa destek vermemesi yönünde çağrı yaptı.

14 Ocak: Bursa Savaş Karşiti Platform'un topladığı imzalar Meclis'e ulaştırıldı.

Sarız ve Çevre Köyleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, savaşa karşı mahalle komiteleri kuracaklarını açıkladı.

CHP Mersin ilçe teşkilatı, Türkiye'nin savunma amaçlı olmayan bir savaşa sürüklendiğine dikkat çekti.

Tüketiciler Birliği Genel Başkanı Bülent Deniz, Amerika Tüketiciler Federasyonu Kurucusu Ralph Nader'i Türkiye'ye ve savaşa karşı canlı kalkan olmaya çağırdı.

İnsan Hakları Derneği İzmir Şubesi AKP'yi "savaşı meşru göstermeye çalıştığı" gerekçesiyle eleştirdi.

Irak'a giden 350 sanayicinin arasında yer alan GÜNSİAD Başkanı Tarkan Kadioğlu, "görüşmelerin hem ticaret hem de barış açısından faydalı geçtiğini" söyledi.

DEHAP, HADEP, EMEP ve SDP hükümeti Irak saldırısına destek vermemesi konusunda uyardılar.

MAZLUMDER Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Mercan, İnsani Yardım Kuruluşları Paris Toplantısı'na katılmak üzere yola çıktı.

Büro Emekçileri Sendikası (BES) "savaşa değil emekçiye bütçe" çağrısı yaptı.

15 Ocak: İstanbul Tabip Odası'na üye doktorlar, "savaşa değil, sağlığa bütçe ayrılması"nı istedi.

Manisa'da Emek Platformu'na üye öğretmenler yarım saat ders bıraktılar.

Zonguldak'ta Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Demokratik Sol Parti (DSP), Doğru Yol Partisi (DYP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Saadet Partisi (SP) il ve ilçe başkanları savaş karşiti basın açıklaması yaptı.

Savaşa Hayır Kadın Platformu bileşenleri Irak'a yönelik emperyalist savaşın eşliğine geldiğimizi vurgulayan bir basın açıklaması yaptı.

16 Ocak: Milas'ta Emek Platformu üyeleri savaş karşiti bildiri okudu.

Mersin Emek Platformu üyeleri, savaşa karşı ortak bildiri okudu. Bildiriye 70 örgüt imza attı. Kocaeli Sendikalar Birliği, yarım saat iş bırakarak savaşa karşı bildiri okudu.

Emek Platformu'nun çağrısı uyarınca İstanbul'da Bakırköy ve Kadıköy'de savaş karşıtı bildiri okundu.

Siirt'te Tüm Bel-Sen'e üye 85 işçi, oturma eylemi yaptı.

Edirne Barış Platformu, Savaşa Hayır başlıklı bir basın açıklaması yaptı.

Samsun'da Emek Platformu üyeleri, yarım saat iş bırakarak basın açıklaması yaptı.

17 Ocak: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) savaşı ve savaş karşıtı açıklamalarını protesto etmek için TÜSİAD'ın Taksim'deki merkezine siyah çelenk bıraktı.

Savaşa Hayır Platformu üyeleri, TÜSİAD Başkanı Özilhan'a bir mektup, askeri postal ve üniforma göndererek, savaş yanlısı tutumunu protesto etti.

Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu, Bağcılar Belediye Başkanı Feyzullah Kıyıklık ile birlikte basın toplantısı düzenledi. Halka savaş karşıtı bildiri dağıttı.

Savaşa ve İşgale Hayır Platformu, Tahtakale'de savaşa karşı bildiri dağıttı.

18 Ocak: Halkevleri, Barış Beyannamesi'ni imzaya açtı.

19 Ocak: Cumhuriyet Halk Partisi İzmir İl Gençlik Kolları, savaşı protesto için oturma eylemi yaptı.

Ankara'da Barış İçin Sürekli Kadın Platformu, savaş karşıtı açıklama yaptı. Eyleme 500 kişi katıldı.

Sosyal Demokrasi Vakfı ile Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) öncülüğündeki gençler, 26 Ocak'ta Beyazıt'ta düzenlenecek mitinge çağrı yaptı.

20 Ocak: İstanbul Çevre Konseyi, savaşların eko-sistemde yarattığı tahribata dikkat çekerek, savaşa karşı olduklarını açıkladı.

Sosyal Demokrat Halk Partisi Gençlik Kolları, Kocaeli'de Türkiye'nin ABD'yi desteklemesine karşı olduklarını açıkladı.

Emek Platformu, İzmit'te Barış Beyannamesi'ni imzaya açtı.

Kocaeli Sendikalar Birliği, "Savaş ve Sonuçları" konulu fotoğraf sergisi düzenledi.

21 Ocak: Tarsus'ta, Emek Platformu'nun savaş karşıtı mitingine 2 bin kişi katıldı.

DİSK, savaşa karşı mücadeleyi değerlendirmek için Diyarbakır'da toplandı.

Tüm Belediye ve Yerel Yönetim Hizmetleri Sendikası (Tüm Bel-Sen), Trabzon'da savaşa karşı açıklama yaptı.

Mimarlar Odası İskenderun Şubesi, İskenderun Limanı'nın üs olmasını istemediklerini açıkladı.

Cumhuriyet Kadınları Derneği Bursa Şubesi, "Vatan toprağında yabancı asker istemiyoruz" diye açıklama yaptı.

Arap İşçileri Konfederasyonu, Şam'da "Savaşa Hayır" toplantısı yaptı.

23 Ocak: Çırağan Sarayı'ndaki Dış İşleri Bakanları Zirvesi sırasında eylem yapan ÖDP'liler "Savaşı böyle durduramazsınız" dediler.

Barış Treni, İstanbul'dan yola çıktı.

24 Ocak: Karabük Baro Başkanı Ali Çetin Aygün, yaptığı açıklamada Irak operasyonunun hukuki dayanağı olmadığını belirtti.

İncirlik Üssü'nün kapatılmasını isteyen Barış Treni eylemcileri İncirlik'te basın açıklaması yaptı.

25 Ocak: Savaşa Karşı Yüzler Bildirgesi açıklandı.

EK 7.

BAĞCILAR BELEDİYESİ BASIN TOPLANTISI ÇAĞRISI

IRAK'TA SAVAŞ İSTEMEYENLER BAĞCILAR'DA BULUŞUYOR

Dünya barışına her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğu bir zamanda, ABD'nin Irak'a yapacağı müdahalenin sebebi ne olursa olsun, hangi adla yapılırsa yapılsın kabul edilemez. Sorunların çözümü için savaşa başvurmak; kültürler, dinler, uluslar arasında düşmanlığı körüklemek, yoksullaştırılan ve insanca yaşama olanakları ellerinden alınan halklara karşı topyekün savaş ilan etmek yanlış ve çok tehlikeli bir davranıştır. Bunca zenginliğe, bunca olanağa ve bilgi birikimine rağmen giderek artan açlık, yoksulluk ve eşitsizliklere karşı çıkmak varken savaşan bir dünyaya doğru gidişte sessiz kalmayı kabullenmek mümkün değildir.

Bugün bize gerekli olan; hedefi, zemini ve süresi belli olmayan bir savaş değil, dünya nüfusunun önemli bir kısmını yoksulluğa, mahkum eden eşitsizlikleri giderecek programların yaşama geçirilmesidir.

Ülkemizin, Körfez Savaşı gibi yakın bir deneyim gözdardı edilerek, sınır komşumuz Irak'a karşı savaşta, yeni bir maceraya sürüklenmemelidir.

Çabamızın amacı, insanlığın ve onun ortak değerlerinin zarar görmemesidir.

Refahın, adaletin, özgürlüklerin ve demokrasinin tüm dünyada ve ülkemizde egemen olabilmesinin imkanlarını oluşturmalıyız.

Bu sonuca ulaşma şansını ise öncelikle “Savaşa Hayır” diyerek artırabiliriz.

Bundan dolayı, 150'yi aşkın kuruluştan oluşan “Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu” ile birlikte gerçekleştireceğimiz “Kahvaltılı Basın Toplantısı”na katılımınızı bekler, saygılar sunarım.

Feyzullah KIYIKLIK Bağcılar Belediye Başkanı

Tarih: 17 Ocak 2003 Cuma, Saat: 09:30 Kahvaltı, 10:00 Basın Toplantısı, Yer: Bağcılar Kültür Merkezi Sancaktepe Mah.3/2 Sk. Bağcılar, Tel:212-4100602-3, Fax:212-4100611, www.bagcilar-bld.gov.tr

EK 8

ULUSLARARASI ETKİNLİKLERDEN ÖRNEKLER

Amerika

12 Eylül 2002 tarihinde ABD Başkanı George W. Bush, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Irak'a silahlı müdahale edilmesi üzerine konuşma yaparken dışarıda yaklaşık bin kişi onu protesto ediyordu. 2 Ekim 2002 tarihinde Bush, ABD Kongresi tarafından savaşı onaylayan kararı imzalarken, Şikago'da düzenlenen protestoda Jesse Jackson ve o dönem İllinois eyaleti senatörü olan Barack Obama birer konuşma yaparak, eylemcilere savaş karşıtı mesajlar verdiler. 7 Ekim 2002 tarihinde Cincinnati'de Irak'a müdahale edilmesi yönünde konuşma yapan Bush, toplanan 3 bin kişi tarafından protesto edildi. 26 Ekim 2002'de Washington'da 100 bin, San Francisco'da ise 50 bin kişinin katıldığı gösteriler yapıldı.

İngiltere

24 Eylül 2002 tarihinde Irak'a askeri müdahale konusunda ABD'nin en yakın ortağı konumunda olan İngiltere Başbakanı Tony Blair, Irak konusunda İngiltere'nin tutumunun açıklandığı bir belgeyi kamuoyuna sundu. Üç gün sonra İngiltere hükümetinin savaş yanlısı tutumuna karşı yapılan Londra'daki eyleme 400 bin kişi katıldı. Londra'daki en büyük savaş karşıtı eylem 15 Şubat 2003 tarihinde yapıldı. 2 milyon kişinin Hyde Park'da toplanmasıyla başlayan eylemde Jesse Jackson'ın yanı sıra Londra Belediye Başkanı Ken Livingstone da söz aldı. 8 Mart 2003 günü Manchester'da en az 10 bin kişinin katılımıyla yapılan savaş karşıtı protesto eylemi, şehirde 1819 yılındaki Peterloo Katliamından bu yana yapılan en kalabalık eylem oldu.

İtalya ve İspanya

9 Kasım 2002'de Avrupa Sosyal Forumu toplantılarının yapıldığı İtalya'nın Floransa kenti yoğun gösterilere ev sahipliği yaptı. Eylemlere 500 bin ila 1 milyon kişinin katıldığı düşünülmektedir. 15 Mart 2003 tarihinde ise İspanya ve İtalya'da halk, hükümetlerinin savaş yanlısı tutumuna karşı çok güçlü bir şekilde alanlardaydı. Milano'da 400 bin, Barselona'da 300 bin, Madrid'de ise 120 bin kişi sokaklardaydı. Bunun yanı sıra Sevilla, Aranjuez, Palencia ve Kanarya Adaları da yoğun gösterilere sahne oldu.

DSF, ASF ve savaş karşıtları çalışma ağları birkaç defa küresel eylem günü kararı aldı. O eylemlere katılım oldukça yüksek oldu. 13-19 Ocak 2003 haftasında dünya çapında büyük kentler başta olmak üzere çok sayıda eylem yapıldı. Eylem yapılan şehirler arasında Tokyo, Moskova, Paris, Londra, Dublin, Montreal, Ottawa, Toronto, Köln, Bonn, Göteborg, Floransa, Oslo, Rotterdam, İstanbul ve Kahire sayılabilir.

EK 9.

19 OCAK 2003 TÜRKİYE'DEKİ ETKİNLİKLER LİSTESİ - HÜRRİYET GAZETESİ

19 Ocak 2003: Türkiye'nin dört bir yanında 'savaşa hayır' gösterileri

ABD'nin Irak'a olası müdahalesine karşı yurt genelinde tepkiler sürüyor.

Antalya'daki 97 sivil toplum örgütünün oluşturduğu, Savaş Karşıtı Ortak Alan Platformu, "Savaşa Hayır" mitingi düzenledi. Mevlana Kavşağı'na toplanan platform üyeleri adına konuşan avukat Gürkut Acar, ABD'nin Irak'a yönelik olası operasyonun uluslararası hukuka ve BM kuruluş yasasına aykırı olduğunu söyledi. Sloganların atıldığı ve halayların çekildiği miting, halk müziği sanatçısı Kazım Ergin'in konseriyle sona erdi.

Adana'da düzenlenen toplantıda, TKP Merkez Komite Üyesi Necmettin Salaz, savaş çıkması halinde çok sayıda masum insanın öleceğini, sonucunda Irak'ın paylaşımının gündeme geleceğini ve bunun sorunları artıracığını kaydederek, "Savaş istemiyoruz" dedi.

Eskişehir'de, Emek Platformu Bileşenleri Dönem Sözcüsü İbrahim Akgün, ABD ve savaş müttefiki diğer devletlerin, terör ve kitle imha silahları tezlerinin bahane ederek Ortadoğu'daki enerji kaynaklarını denetlemeye çalıştıklarını savundu.

Amasya'nın Merzifon İlçesi'nde, Barış Platformu üyeleri, Askerlik Şubesi önünden Kapalı Spor Salonu'na kadar yürüyerek savaş karşıtı sloganlar attı. Gruptakiler, basın açıklamasının ardından dağıldı.

Gaziantep ve Adıyaman'da da Emek Platformu üyeleri savaşı protesto eylemi yaptı.

TAKSİM'DE PROTESTO

İstanbul Üniversite Öğrencileri Koordinasyonu'ndan bir grup, Taksim'de, ABD'nin Irak'a olası müdahalesini protesto etti.

"Terörist ABD Ortadoğu'dan defol" pankartı açan öğrenciler, "Biz barış istiyoruz, ya siz" ve "ABD askeri olmayacağız" şeklinde slogan attı.

Öğrenciler adına basın açıklaması yapan İlker Aslan, "Irak halkının yaşam hakkı kredi dilimleri uğruna hiçe sayılıyor ve savaş toplumun gözünde meşrulaştırılmaya çalışılıyor" dedi.

"Olası bir müdahalede Türkiye'nin rolünün ne olacağı konusunda kapalı kapılar ardında pazarlıklar yapıldığını" ileri süren Aslan, "ABD sermayesinin Ortadoğu'daki yeraltı kaynakları ile ucuz işgücüne duyduğu gereksinimin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve Irak halkının üzerine bomba olup yağacak olan bu sömürgecilik programları, ülkemizde IMF eliyle uygulanan uyum programlarıyla işsizlik ve yoksulluk olarak karşımıza çıkıyor" diye konuştu. Protestocu grup, açıklamanın ardından olaysız dağıldı.

BEYOĞLU

Öte yandan bazı siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarının gençlik kolları üyelerinden oluşan bir grup, ABD'nin Irak'a olası müdahalesini protesto etti.

İstiklal Caddesi'nde toplanan ve ellerinde "savaşa hayır" yazılı dövizler taşıyan grup, "Irak halkı yalnız değildir" şeklinde slogan attı.

Grup adına basın açıklaması yapan Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV) Gençlik Grubu Üyesi Alper Çelikel, "ABD'nin Ortadoğu'yu demokratikleştirme hedefiyle Irak'a saldırmaya çalıştığını ve bu saldırıyı 'meşrulaştırma' çalışmalarının bir kandırmaca olduğunu" ileri sürdü.

"ABD'nin, Irak'a olası bir müdahaleyle askeri sanayisini savaş yoluyla harekete geçirerek, kendi ekonomisini durağanlıktan kurtarmak istediğini" savunan Çelikel, "bununla birlikte ABD'nin dünyanın önemli enerji kaynaklarını kontrol etmeye çalıştığını" kaydetti.

Çelikel, "Dünya kamuoyunda meşru temeli olmamasına ve BM silah denetçilerinin hiçbir kanıt bulamamasına rağmen, ABD'nin Irak'a karşı savaşa hazırlanmasını protesto ediyoruz" dedi. Protestocu grup, açıklamanın ardından dağıldı.

KADIKÖY

"Kadıköy Savaş Karşıtı Girişimi" adı altında toplanan bir grup, ABD'nin Irak'a olası müdahalesini protesto etti.

Kadıköy Salı Pazarı meydanında bir araya gelen grup, sürücülere araçlarına yapıştırmaları için "Savaşa Hayır" yazılı çıkartmalar dağıttı.

Ellerinde "Savaşa Hayır" yazılı dövizler taşıyan grup adına basın açıklaması yapan Taşkın Eslek, "savaşa karşı yurttaş hareketi olarak başlattıkları eylem çerçevesinde bir kampanya düzenlediklerini" belirterek, herkesi ev, işyeri ve araçlarına "savaşa hayır" yazılı afiş, çıkartma ve bayrak asmaya çağırdı.

Eslek, "savaşa karşı insanlık mücadelesi yürüttüklerini" ifade ederek, bu mücadelenin de hiçbir dernek, kurum, örgüt, sendika veya parti tarafından istismar edilmeden kitleselleşmesi gerektiğini kaydetti.

Açıklamanın ardından araç konvoyu oluşturan grup, Kadıköy'ün bazı bölgelerini dolaşarak, sürücü ve yol kenarındaki vatandaşlara "Savaşa Hayır" yazılı çıkartma dağıttı.

ANKARA

"Savaşa Hayır Platformu" adı altında toplanan bazı sivil toplum kuruluşları, Ankara'da Irak'a olası hareketi protesto amacıyla "Savaşa Hayır" mitingi düzenledi.

Mitinge katılanlar, öğle saatlerinde, Sıhhiye'deki Abdi ipekçi Parkı'nda toplandılar.

Katılımcılar, "Türkiye ve dünyada savaşa hayır", "Ateş düştüğü yeri değil, çevresini de yakar", "Savaş isteyenlerin mallarını boykot edelim" yazılı pankart ve dövizler taşıdılar. Çeşitli sloganların da atıldığı mitingte, Arapça ve İngilizce olarak "Savaşa Hayır" yazılı dövizler dikkati çekti.

Mazlumder Genel Başkanı Yılmaz Ensaroğlu, mitingde yaptığı konuşmada, ABD'nin sadece kendisini değil, dünyanın güvenliğini de tehlikeye attığını, küresel bir terörü ateşlediğini iddia etti.

Ensaroğlu, "ABD'nin emperyalist emelleri için 15 bin değil, 15 askeri dahi topraklarımızda görmek istemiyoruz" dedi.

Hak-İş Genel Başkanı Salim Uslu da, "Türk halkının, Meclis'in savaşa karşı olduğunu, Cumhurbaşkanı'nın, askerlerin barıştan yana olduklarını açıkladıklarını" belirterek, "Bunlara rağmen Türkiye'nin savaşa sürüklenmesinin nedeni; Türkiye'nin yoksulluğu ve borçlarıdır. Borçlarımız bize karşı bir sopa gibi kullanılıyor" diye konuştu.

TÜSİAD'ı da eleştiren Uslu, Türkiye'de bazı kesimlerin savaşı sadece ekonomik maliyet olarak gördüğünü savundu.

İHD Genel Başkanı Hüsnü Öndül de "Türkiye halkının yüzde 90'ından fazlası savaşa karşıdır. Hükümetler halkın iradesini dikkate almak zorundadır" diye konuştu.

"ABD, SUÇ ORTAKLIĞI TEKLİF EDİYOR"

SP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Bekaroğlu da ABD'nin terörle mücadele ve silahsızlanma adına bu savaşa gireceğini savunduğunu, ancak bunların doğru olmadığını belirtti.

Bekaroğlu, "Terörü ve diktatörleri destekleyenler, insanları aç ve perişan edenler terörle mücadele edemezler. ABD, Türkiye'ye suç ortaklığı teklif ediyor. Bu, Türkiye'nin işgal edilmesidir. Bu halk, Türkiye'ye girecek ABD askerlerini çıkarmak için, bir gün onlarla savaşmak zorunda kalacaktır" diye konuştu.

Bekaroğlu, TÜSİAD'ı da olası bir hareketi desteklediği gerekçesiyle eleştirdi.

Gazeteci-yazar Abdurrahman Dilipak ile Şanar Yurdatapan da konuşmalarında, Türkiye'nin hiçbir şekilde Irak'ta yapılacak askeri operasyona "Evet" dememesi gerektiğini kaydettiler.

Mitinge katılanlar olaysız dağıldılar.

HADEP'Lİ GRUBA GÖZALTI

"ABD'nin olası Irak müdahalesi ve Abdullah Öcalan'ın cezaevi koşullarını protesto" gerekçesiyle Başbakanlık'a telgraf çektikten sonra basın açıklaması yapmak isteyen HADEP'li gruba, güvenlik kuvvetlerince müdahale edildi. Gruptan 22 kişi gözaltına alındı. HADEP İstanbul İl Başkanlığı'nın organizasyonu ile Sirkeci'deki Büyük Postane'ye gelen yaklaşık 200 kişilik grup, "Irak'a olası müdahale ve Öcalan'ın cezaevi koşullarını protesto" gerekçesiyle Başbakanlık'a telgraf gönderdi.

Postane önünde basın açıklaması yapmalarına izin verilmeyen grup dağılmayınca, çevrede yoğun önlemler alan güvenlik kuvvetleri, göz yaşartıcı gaz kullanarak gruba müdahale etti. Ara sokaklara giren grubu bir süre kovalayan güvenlik kuvvetleri, 10'u kadın 22 kişiyi gözaltına aldı.

EK 10.

22 ŞUBAT 2003 ETKİNLİKLER LİSTESİ - INDYMEDIA

22 Şubat'ta Kayseri Savaş Karşıtı Platformu "Savaşa Hayır" mitingi düzenledi. Göstericiler, "Savaşa hayır, barış hemen şimdi", "ABD askeri olmayacağız", "Savaşa değil, eğitime bütçe" şeklinde slogan atarak, miting alanına ulaştılar. Çocukların da ellerinde pankartlar taşıdığı mitingde konuşan Savaş Karşıtı Platformu sözcüsü ve Eğitim-Sen Kayseri Şube Başkanı Halil Ünal, savaşın ayırım yapmadan her kesimi olumsuz etkileyeceğini belirterek, hükümetten savaşa destek vermemesini istedi.

22 Şubat'ta Gebze'de savaşa hayır mitingi düzenlendi. İstanbul'dan ISHK üyeleri destek amacıyla mitinge katıldılar.

22 Şubat'ta İzmir Tabip Odası üyeleri Ege Üniversitesinde savaş karşıtı basın açıklaması yaptı. İzmir Tabip Odası Başkanı Fatih Sürenkök, "*Savaş, temel insan hak ve özgürlüklerinin yok edilmesi demektir. Bu savaşta, ABD'nin yanında savaşa gidilmesi isteğini ve ölüm çağrısını, hekimler reddetmektedir. Bizler de savaşın kıyısında durup hayata bakmayacağız. Kimsenin askeri olamayacağımızı haykıracağız*" dedi.

22 Şubat'ta Edirne'de, Barış Platformu'nca düzenlenen eylemde konuşan SES Şube Örgüt Sekreteri Ebru Kalkan, AKP'nin savaş konusunda seçim sonrasında tutum değiştirdiğini söyledi.

22 Şubat'ta Trabzon'da kurulan Savaş Karşıtları Platformu'nun düzenlediği "Irak'ta Savaşa Hayır" mitinginde maket füze ve ABD Bayrağı motifli şapkalar yakıldı. Savaşa karşı sloganların atıldığı mitinge, KESK, DİSK, İHD'nin yanı sıra çok sayıda demokratik örgüt destek verdi. Gösteride çok sayıda çocuk da annesiyle birlikte slogan attı. 2 saat süren mitingde yapılan konuşmalarda ABD'nin saldırı hazırlıkları protesto edildi.

22 Şubat'ta Van'da savaş karşıtı esnaf, dört saat uğraşarak 3 metre boyunda ve üzerinde 'Savaşa Hayır' 'No War' yazısı bulunan kardan adam yaptı. Ancak bu ilginç protesto yöntemi polislin engeline çarptı. Polisler kardan adamın yıkılmasını istediler. Esnaflar önce itiraz etse de, birisi eline bir kürek alarak kardan adamı yıktı.

EK 11.

MÜLAKAT SORULARI

1. Kendinizi tanıtır mısınız?
 - A. Yaşınız, Eğitim durumunuz, Cinsiyetiniz.
 - B. Siyasi faaliyete ne zaman başladınız? ISHK sürecinde üyesi olduğunuz bir siyasi parti veya sivil toplum kuruluşu var mı? Buradaki pozisyonunuz?
2. Alternatif küreselleşme hareketi ismini duydunuz mu? AKH'yi nasıl tanımlarsınız? Türkiye'de AKH oluştu mu?
3. 10 yıl aradan sonra ISHK'yı düşündüğünüzde aklınıza ilk neler geliyor?
 - A. ISHK'yı nasıl tarif edersiniz? ISHK'yı duymamış bir gence nasıl anlatırsınız?
 - B. Hatırladığınız kadarıyla ISHK kimlerden oluşuyordu?
 - C. ISHK nasıl sonlandı? ISHK somut kazanımları oldu mu? Devam edebilir miydi?
4. ISHK süreci sizi ve kurumunuzu etkiledi mi, değiştirdi mi?
 - A. ISHK ne gibi tecrübeler bıraktı?
 - B. Hangi tartışmalara, ayrışmalara yol açtı?
5. ISHK Türkiye'de sivil toplumu, muhalefeti nasıl etkiledi? Özellikle darbe sonrası 90'larda başlayan sivil toplumun gelişim sürecini olumlu ya da olumsuz etkiledi mi?
6. Sizce ISHK yeni, farklı bir hareket miydi?
 - Örgütlenme
 - Karar süreçleri
 - Eylem biçimleri
 - Bileşenleri
7. Eklemek istediğiniz bir şey var mı?

EK 12.**MÜLAKATLAR (TARİH SIRASINA GÖRE)**

Temuge, 2013, Mülakat, 4 Aralık
Tayfun Mater, 2013 Mülakat, 6 Aralık
Şenol Karakaş, 2013, Mülakat, 23 Aralık
Yıldız Ramazanoğlu, 2014, Mülakat, 4 Ocak
Güliden Sönmez, 2014, Mülakat, 6 Ocak
Kenan Alpay, 2014, Mülakat, 9 Ocak
Ahmet Mercan, 2014, Mülakat, 10 Ocak
Ali Cancı, 2014, mülakat, 21 Ocak
Celal Özdoğan, 2014, mülakat, 21 Ocak
Erol Kızılelma, 2014, Mülakat, 22 Ocak
Hakan Tahmaz, 2014, Mülakat, 22 Ocak
Sami Evren, 2014, Mülakat, 29 Ocak
Ayşe Erzan, 2014, Mülakat, 31 Ocak
M. Deniz Deniz, 2014, Mülakat, 3 Şubat
Hülya İmak, 2014, Mülakat, 10 Şubat
Güler Buğday, 2014, Mülakat, 11 Şubat
Semih Hiçyılmaz, 2014, Mülakat, 11 Şubat
Ayşe Gül Altınay, 2014, Mülakat, 13 Şubat
Mehmet Demir, 2014, Mülakat, 18 Şubat
Memet Ali Alabora, 2014, Skype görüşmesi, 21 Şubat
Ayşe Yılmaz, 2014, Mülakat, 22 Şubat
Hülya Osmanağaoğlu, 2014, Mülakat, 26 Şubat
Lezgin Örnek, 2014, Skype görüşmesi, 27 Şubat
İlnur Birol, 2014, Mülakat, 5 Mart
Nilgün Yurdala, 2014, Mülakat, 3 Nisan
Canan Şahin, 2014, Skype görüşmesi, 2 Haziran

EK 13. MÜLAKAT YAPILANLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ (TARİH SIRASINA GÖRE)

Tolga Temuge	<p>1968 doğumlu, Üniversite mezunu, STK yöneticisi. Herhangi bir siyasi parti üyesi olmadı. Toplumsal muhalefete aktif olarak üniversitede başladı. Ekoloji politikaları çerçevesinde muhalefete başladı. 1993-94 yıllarında yurtdışında Greenpeace aktivisti ve çalışanı oldu. Daha sonra Melda Keskin ile birlikte Türkiye’de Akdeniz ofisine bağlı bir Greenpeace Ofisi kurdu. Irak savaşı sürecinde Greenpeace’den ayrıldı. Şimdi Malta’da STK’lara danışmanlık, koordinatörlük yapıyor.</p> <p>ISHK sürecinde Greenpeace Akdeniz Ofisi kampanya direktörü idi.</p>
Tayfun Mater	<p>1947 doğumlu, Üniversite mezunu, Maden Mühendisi. 1964’te Amerikan karşıtı faaliyetler ile siyasete başladı. Öğrenci faaliyeti ile devam etti. Üniversitede 60’lı yıllarda THKP-C, 70’li yıllarda Devrimci Yol örgütü üyesi oldu. 1971’de ve 1980’de tutuklandı. 1990’lardan itibaren TMMOB Maden Mühendisleri Odası İstanbul Şube yöneticiliği yaptı. Türkiye Sosyal Forumu ve Küresel BAK’ta Yürütme Kurulu üyeliği yaptı. 1996’da ÖDP kurucusu oldu, halen ÖDP üyesi.</p> <p>ISHK sürecine TMMOB temsilcisi olarak katıldı.</p>
Şenol Karakaş	<p>1968 doğumlu, Üniversite terk, Siyasetçi. Siyasi faaliyete lise yıllarında Ankara Aydınlik mahallesinde başladı. 1980 sonlarında Eskişehir’de üniversite faaliyetinde bulundu. 1990’dan beri Sosyalist İşçi gazetesinin yazarı. 1997 DSİP kurucularından. ISHK, Küresel BAK, Küresel Eylem Grubu, Irkçılığa milliyetçiliğe Durde kampanyaları aktivisti. Kitapları: Biz Bu Savaşı Durdurabiliriz (2005)</p> <p>ISHK’ya DSİP temsilcisi olarak katıldı.</p>
Yıldız Ramazanoğlu	<p>1960 doğumlu, Üniversite mezunu, Yazar, Eczacı. Aile içerisinde siyasi faaliyete başladı. Üniversitede aktif siyasete katıldı. Ülkücü hareket içinde yer aldı. 1980’den sonra daha çok insan hakları konularında siyasi faaliyete katıldı. 1990’de Mazlumder’in kurucusu oldu. Özgür-Der, Ak-der, Gökkuşluğu Kadın Platformu, Küresel BAK, Birbirimize Sahip Çıkalım, Feministler Uyumuyor, Henüz Özgür Olmadık, Buluşan Kadınlar gibi İnsan hakları, kadın ve barış temalı onlarca platformda yer aldı.</p> <p>Kitapları: Derin Siyah, Angelika, Bağdat Fragmanı, Bir Dünyanın Kadınları, Çiçekli Bir Boşluk, Derin Siyah, Görme Bahçesi,</p> <p>ISHK sürecinde Özgür-Der üyesiydi.</p>
Güliden Sönmez	<p>1968 doğumlu, Hukuk fakültesi mezunu, Avukat. Üniversitede siyasi faaliyete başladı. Siyasi faaliyetlere daha çok insan hakları ihlalleri çerçevesinde katıldı. 1995-1996 yıllarından itibaren özellikle sivil toplum kuruluşlarında, Mazlumder, Kadın Derneği, Hukukçular Derneği gibi derneklerde yer aldı. Şu anda İnsan Hak</p>

	ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH)'da yönetici. ISHK sürecinde Mazlumder İstanbul şube yöneticisiydi.
Kenan Alpay	1972 doğumlu, Sakarya üniversitesi yüksek lisans, Siyasetçi. Lise yıllarında siyasi faaliyete başladı. Üniversitede siyasi kimliğini buldu. 1999 yılında Özgür-Der'in kuruluşunda yer aldı. 15 yıldır Özgür-Der faaliyetinde yer alıyor. Haksöz dergisinde yazı yazıyor. ISHK sürecinde Özgür-Der İstanbul Şube yöneticiydi.
Ahmet Mercan	1956 doğumlu, Üniversite terk, Şair. Üniversite yıllarında siyasi faaliyetlere katıldı. İnsan hakları kurumlarında yer aldı. Şiir, deneme, inceleme, oyun, masal türlerinde yayınları var. 1996-2005 yılları arasında Mazlumder İstanbul Şubesinde yönetim kurulu üyeliği, başkan yardımcılığı ve bir dönem (2002-2004) başkanlık yaptı. Kitapları: Bir Yanımız Yanardağ, 150'liklerden Portreler, Boyasız Yüzler, İhtilaller, Darbeler Arasında... ISHK sürecinde Mazlumder İstanbul Şube Başkanıydı.
Ali Cancı	1950 doğumlu, Ortaokul mezunu, Sendika yöneticisi. 1970'lerde sendikal faaliyete başladı. TİP yöneticisi olduğu için 1980'de gözaltına alındı. Darbeden sonra sendikal faaliyetlerine devam etti. DİSK Sosyal-iş Sendikasında yöneticilik ve başkanlık yaptı. 1999-2004 yılları arasında DİSK İstanbul Bölge Temsilcisi oldu. 2008-2010 yılları arasında Sosyal-İş Genel Başkanlığı, 2008-2012 yılları arasında DİSK Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. Şimdi emekli. 2002'den beri CHP üyesi. ISHK sürecinde DİSK İstanbul Bölge Temsilcisiydi.
Celal Özdoğan	1950 doğumlu, Ortaokul, Sendika yöneticisi. 1970'lerde Netaş'ta maden-iş örgütlenmesinde aktif çalıştı. 1977'de TKP üyesi oldu. 12 Eylül'de kısa bir süre gözaltında tutuldu. 1983'te Netaş'ta işe geri dönünce Otomobil-İş sendikasında örgütlenme çalışmalarına katıldı. 1989-92 yılları arasında Otomobil-İş sendikasında genel başkanlık yaptı. 1993'ten sonra çeşitli sendikalarda yöneticilik yaptı. 2002-2008 yılları arasında Hak-İş Marmara bölge başkanlığı yaptı. ISHK sürecinde Hak-İş Marmara bölge başkanıydı.
Erol Kızılelma	1951 doğumlu, Üniversite mezunu, STK yöneticisi. 1968'de Harp Okulu öğrencisi iken siyasete başladı. 12 Mart 1971 darbesinde yargılandı, beraat etmesine rağmen ordu ile ilişkisi kesildi. TSİP, TİP, TKP sempatanlığından sonra 1980'de İGD üyesi oldu. 1980 sonrası SHP, HEP ve Sosyalist Birlik Partisi kurucusu ve yöneticiliği yaptı. 1990'ların ikinci yarısından itibaren SODEV'de yöneticilik yaptı. Şimdi CHP üyesi ve SODEV genel başkanı. ISHK sürecine SODEV temsilcisi olarak katıldı.
Hakan Tahmaz	1960 doğumlu, Ticari Bilimler Fakültesi terk, Siyasetçi. 1976-77 yıllarında anti-faşist mücadele döneminde siyasi faaliyete başladı. Kurtuluş örgütüne üye oldu. 12 Eylül'de 6 yıl hapiste kaldı. Daha sonra BSP ve ÖDP kuruculuğu ve genel başkan yardımcılığı görevlerini üstlendi. 2007'ye kadar çeşitli yurttaş girişimlerinde

	<p>çalıştı, İHD tarafından kurulan Kürt sorununda barış ve çözüm girişimi, Barış Girişimi, Irak ile ilgili ISHK ve Küresel BAK'ta görev aldı. 2007'den beri aktif siyasi faaliyet olarak Kürt sorunu eksenli çalışmalar yürütüyor. 2007'de kurulan Türkiye Barış Meclisi kurucusu ve sözcüsü. Kitapları: Kürt Sorununda Çözüm Önerileri (2009), Şemdinli'den Ankara'ya Kürt Sorunu (2007) ISHK çalışmalarına ÖDP genel başkan yardımcısı olarak katıldı.</p>
Sami Evren	<p>1958 doğumlu, Üniversite mezunu, Öğretmen. Siyasi faaliyete genç yaşta başladı. 1970'lerde Devrimci Yol örgütü üyesi oldu. 1980'de tutuklandı. 1980'lerde kamu çalışanlarının sendikal faaliyetlerine katıldı. ÖDP'nin kuruluşunda aktif yer aldı. 1999'da Eğitim Sen, 2001'de KESK Genel Başkanı oldu. Halen aktif bir sendikacı, HDP ve YSGP üyesi. ISHK sürecinde KESK başkanıydı.</p>
Ayşe Erzan	<p>1949 doğumlu, Profesör, İTÜ öğretim üyesi. Amerika'da eğitim aldı, Ankara ve İstanbul'da üniversitede çalıştıktan sonra 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra yurtdışına çıktı. Şimdi İTÜ (İstanbul Teknik Üniversitesi) ve Feza Gürsey Enstitüsü'nde araştırma ve çalışmalarını sürdürüyor. Birçok bilimsel ödülü ve uluslararası derneklerde üyeliği var. Türkiye'de barış için kurulan pek çok platformda aktif olarak yer aldı. Barış Girişimi, ISHK, Irak Dünya Mahkemesi, Küresel BAK üyesi. ISHK sürecine bireysel olarak katıldı.</p>
M. Deniz Deniz	<p>1979 doğumlu, Üniversite terk, Özel sektör çalışanı. Ortaokul yıllarında siyasi faaliyete başladı. İlegal bir örgüt üyeliğinden sonra HADEP üyesi oldu. 2000'lerin başında Lambda İstanbul üyesi oldu. ISHK sürecine Lambda İstanbul temsilcisi olarak katıldı.</p>
Hülya İmak	<p>1970 doğumlu, Üniversite mezunu, Özel sektör çalışanı. 1991-2'lerde siyasi faaliyete başladı. 1995'ten itibaren Ezilenlerin Sosyalist Platformu üyesi. Emekçi Kadınlar Birliği sözcüsü. İHD şube yöneticisi. ISHK döneminde Emekçi Kadınlar Birliği sözcüsüydü.</p>
Güler Buğday	<p>İstanbul Barış Anneleri İnisyatifi Üyesi, 1993'te oğlunu çatışmada kaybetti. Siyasi faaliyete Barış annesi olarak başladı. ISHK sürecine Barış Anneleri İnisyatifi adına katıldı.</p>
Semih Hiçyılmaz	<p>1964 doğumlu, Lise mezunu, Matbaa Sahibi. Gençlik yıllarından itibaren devrimci faaliyetlerde yer aldı. Emek Partisinin önceli olan çeşitli siyasi yapılarda çalışmalarını sürdürdü. Halen aktif bir Emek Partisi ve HDP üyesi. Kitapları: İşte Derin Devlet (2008), Halklara Karşı Bir Örgütlenme NATO (2004), Susurluk ve Kontrgerilla Gerçeği (1997) ISHK sürecine EMEP temsilcisi olarak katıldı.</p>
Ayşe Gül Altınay	<p>1971 doğumlu, Profesör, Sabancı Üniversitesi öğretim üyesi.</p>

	<p>Siyasi faaliyete üniversite yıllarında başladı. Boğaziçi Üniversitesi Demokrasi için gençlik platformu içinde yer aldı. Amerika’da doktora yaptıktan sonra Sabancı Üniversitesinde antropoloji, kültürel çalışmalar ve toplumsal cinsiyet üzerine dersler veriyor. Barış için vicdani ret, Barış Girişimi, Irak Dünya Mahkemesi, Küresel BAK platformlarında aktivist olarak yer aldı. Kitapları: Vatan Millet Kadınlar, Torunlar, Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet</p> <p>ISHK sürecine bireysel olarak katıldı.</p>
Mehmet Demir	<p>1968 doğumlu, Üniversite mezunu, TRT çalışanı. Üniversite yıllarında Sosyalist Birlik Partisi üyesi oldu. SBP’nin üniversite gençlik faaliyeti içinde yer aldı. Daha sonra ÖDP çevresinde yer aldı. TRT’de çalışmaya başladıktan sonra sendika faaliyetine katıldı. KESK’e bağlı Haber-Sen’de çeşitli kademelerde yöneticilik yaptı. Küresel BAK yürütme kurulu üyesi oldu.</p> <p>ISHK sürecine bireysel olarak katıldı.</p>
Memet Ali Alabora	<p>1976 doğumlu, Üniversite mezunu, Tiyatro oyuncusu. Herhangi bir siyasi parti üyeliği yok. 17 yaşında gazetecilik ile siyasete dahil oldu. Tiyatro oyuncusu, bir polisi canlandırdığı Memoli rolü ile meşhur oldu. Sinema ve TV filmlerinde rol aldı. Garaj İstanbul tiyatro sahnesinin ve Oyuncular Sendikasının kuruluşlarında çalıştı.</p> <p>ISHK sürecine bireysel olarak katıldı.</p>
Ayşe Yılmaz	<p>1955 doğumlu, Yüksek lisans, Emekli işçi. Siyasal faaliyete 19 yaşında, örgütlü mücadeleye 21 yaşında başladı. Yıllardır siyasi mücadele içinde, belediye başkanlığı ve milletvekili adaylıkları var. Ezilenlerin Sosyalist Platformu ve İHD üyesi olarak pek çok platform kuruculuğu yaptı.</p> <p>ISHK’ya ESP ve İHD temsilcisi olarak katıldı.</p>
Hülya Osmanağaoğlu	<p>1971 doğumlu, Yüksek lisans, Çevirmen. 1980’lerde üniversite yıllarında siyasi faaliyete başladı. Kurtuluş hareketi, ÖDP, SDP’de çeşitli yöneticilik görevlerinde bulundu. Şimdi Sosyalist Feminist Kolektifi üyesi.</p> <p>ISHK sürecine önce SDP temsilcisi daha sonra ise bağımsız feminist olarak katıldı.</p>
Lezgin Örnek	<p>1967 doğumlu, Lise terk, Siyasetçi. Siyasal faaliyetlere 1984’te Kürt siyasi hareketi sempatanlığı ile başladı. 1990 -1997 HEP, DEP ve HADEP Gençlik yapılanmasında yer aldı. 1998 -2003 HADEP Şişli ilçe sekreteri ve ilçe başkanlığı yaptı. 2003 Mart ayından itibaren DEHAP İstanbul il yönetim kurulu üyesi ve STK-DKÖ komisyonu üyesi oldu. 2005-2006 yıllarında DTP’de STK-DKÖ’lerden sorumlu il başkan yardımcılığı yaptı. Türkiye Sosyal Forumu yürütme kurulu üyesi olarak görev aldı. Türkiye’de siyaset yapma olanağı kalmadığı için 2008’den itibaren yurtdışında, İsviçre’de siyasete devam ediyor.</p> <p>ISHK sürecinde HADEP Şişli ilçe başkanıydı.</p>

İlknur Birol	<p>1965 doğumlu, Üniversite mezunu, Öğretmen. Siyasete genç yaşta Devrimci Yol örgütünde başladı. Uzun yıllar sendika faaliyetinde aktif görev aldı. KESK ve Eğitim-Sen’de uzun yıllar yöneticilik yaptı. 1996’da bir KESK mitinginde yaptığı konuşmada dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar’a ‘eli kanlı faşist’ dediği için 1 yıl hapis cezası alıp meslekten men edildi. 5 ay hapis yattı. Daha sonra açtığı davalarla tekrar mesleğine döndü. Bir süre Halkevleri Genel Başkanlığı yapan İlknur Birol, şu anda Halkevleri Genel Yönetim Kurulu’nda.</p> <p>ISHK’ya Halkevleri temsilcisi olarak katıldı.</p>
Nilgün Yurdalan	<p>1958 doğumlu, Üniversite mezunu, Fotoğrafçı. Üniversite yıllarında siyasete başladı. 1980 öncesi Ankara’da İKD üyesi oldu. 1980 sonrası Ege’de fikirlerini yeniden gözden geçirme şansı elde etti. Feminizm ve barış çalışmaları üzerine yoğunlaştı. Kürt meselesi ve kadın sorunu birinci konuları oldu. Savaş karşıtı ve militarizm karşıtı platformlarda, feminist ve kadın platformlarında aktif olarak yer aldı.</p> <p>ISHK sürecine bağımsız feminist olarak katıldı.</p>
Canan Şahin	<p>1980 doğumlu, Yüksek Lisans, ODTÜ Öğretim üyesi. Lise yıllarından beri sosyalist işçi üyesi. 1997 DSİP kurucuları arasında yer aldı. Parti faaliyetleri dışında ırkçılığa milliyetçiliğe durde, çevre, savaş karşıtı kampanyalarda yer aldı.</p> <p>ISHK sürecine DSİP ve İstanbul üniversite öğrencisi olarak katıldı.</p>

YILDIZ ÖNEN-ÖZGEÇMİŞ

1968 Mardin doğumlu. Derik İlkokulu'ndan sonra İstanbul Etiler Lisesi'nden mezun oldu. 1986-1990 yıllarında İstanbul Üniversitesi İşletme Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. 1993-1995 yıllarında Londra SOAS'ta "Ortadoğu'da Ekonomi" üzerine BA yaptı. Yüksek lisans tezinin konusu "İran ve Türkiye'nin Toprak Reformlarının Karşılaştırılması" idi. 16 Şubat 2007'de İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Siyasal Bilimler Doktora Programı'na başladı.

2000'lerde Türkiye'de kurulan Direnişî Küreselleştir, İstanbul Sosyal Forumu, Savaşa Hayır Platformu ve 2002-2003 dönemindeki Irak'ta Savaşa Hayır Koordinasyonu içinde aktif olarak yer aldı. Bu süreçten Gezi hareketine kadar kurulan bazı yerel ve uluslararası koalisyonlarda çalıştı. Türkiye Sosyal Forumu, Avrupa Sosyal Forumu, Küresel Barış ve Adalet Koalisyonu, Avrupa savaş karşıtı çalışma ağı, Darbelere Karşı 70 Milyon Adım Koalisyonu, Küresel Eylem Grubu, Irkçılığa ve Milliyetçiliğe Dur De vb. oluşumlarda yürütme kurulu üyeliği veya koordinatörlük yaptı.